CEZAR PETRESCU

CEZAR PETRESCU

ROMANUL LUI EMINESCU

Vol. 2

CARTEA ÎNTÂIA.

I.

Ieni al Lenii Savului lui Mihail Bojin, din podgoriile Şiriei, comitatul Aradului, îşi purta cu mulţumire şi cu oarecare fală mundirul de cătană împărătească pe coridoarele Universităţii din Viena.

Mulţumirea şi fala nu-i stăteau însă înscrise pe chip, nici în ochi. Se ascundeau într-o lăuntrică tainiţă ferită cât mai adânc, cu prudenţă, de iscodirile altora.

Studenţii din sălile forfotitoare – pestriţ amestec de feciori ai tuturor noroadelor chezaro-crăieşti – întâlneau numai un flăcăiandru de vârsta lor, cu trăsurile pierdute într-o funingine de barbă pufoasă. Iar dacă stăruiau mai apăsat cu privirea asupra acestui camarad singuratec, care de două luni nu se plimba cu nimeni şi nu vorbea cu nimeni, îndată ochii studentului în jure, cu uniforma regimentului Ramming numărul 72, căutau pieziş în lături, blajini şi îndoielnici, poate mereu bănuitori faţă de ciudatele uşurătăţi şi sminteli ale semenilor. Câte soiuri de feciori ai noroadelor chezaro-crăieşti de pe cuprinsul împărăţiei, tot atâtea deşucheate porniri! Fiecare cu a lor sminteală, gata s-o ia razna care încotro, fără nici un respect de ordine şi fără nici o teamă de primejdie. Întruniri secrete, tipărituri oprite, cântece şi marşuri de răzmeriţă. Parcă după o nesăbuită călcare a legilor şi ordonanţelor de azi, n-ar mai exista şi un mâne al chemărilor la răspundere pentru faptele şi vorbele tale.

Cu toate acestea, în mijlocul atâtor gălăgioşi şi zurbagii juni, care luau viaţa în răspăr, disciplinele etice în derâdere şi edictele monarhiei în sărmane petece de hârtie fără preţ, prea prudenta cătană împărătească avea de ce să se socotească în sine norocos om!

Crescuse într-o casă de gospodari înstăriţi, cu puzderie de orfani culeşi de pe la rubedeniile mai nevoiaşe. Cancelariile stăpânirii fuseseră cât pe ce să-l boteze în scripte cu nume maghiar: Ianoş Bojoni.

Îl cruţase de asemenea pacoste numai dascălul valah Avram Voşnitariu, din Şiria, înscriindu-l în catastifele şcolii pe-un nume nou şi închipuit, dar oricum, cu sunet mai puţin ma-ghiar: Ioan Slavici. Îl aşteptase, nu după multă vreme altă primejdie. Pe când isprăvea a şaptea clasă de liceu, părinţii scăpătaseră. Siliţi să strângă băierile pungii, l-au oprit acasă, judecând că atâta învăţătură îi e prea îndestulă. Mumă-sa şi stăpâna casei, femeie vrednică, muncită de patima rânduielii şi a scuturatului, nehodinită din zori de zi cumu-i apa curgă-toare, hotărâse că s-a isprăvit de-acolo înainte cu huzurul şcolăritului, fiindcă a sta cu nasul înfundat în carte, fără a pune mânele cu vrăjmăşie la trudă, îi părea trândăveală curată.

Trecuse la liman tihnit însă şi prin această vultoare mai primejdioasă decât toate, unde-l aştepta înecul în beznele vieţii de sat: o slujbă măruntă la primărie, secretar de-al doilea la vreun notar public cu sarcina să traducă în limba maghiară actele şi jalbele valahilor, contabil la vreo sucursală de bancă. Tot atâtea începuturi de moarte pe încetul.

Îmbrăcase deci uniforma de voluntar. Şi de-atunci, toate s-au luminat înainte-i cu o îmblânzită îndurare la care cu firea-i potolită şi resemnată, nici nu mai cutezase a nădăjdui.

Straiele de pe dânsul împăratul le plătea; drumul până la Viena pe cheltuiala împăratului îl făcuse; împăratul îi dădea adăpost la cazarmă; împăratul îl hrănea, el îi îngăduia să-şi

urmeze studiile mai înalte, el îl ierta de datoriile ostăşeşti ale dimineţii întru aceasta; ba chiar îl mai şi strămutase din cazarma îndepărtată de la Gumpendorf, la cazarma Franz Iosif, a treia casă de lângă Universitate.

Ca atare, ce l-ar fi îndreptăţit să se plângă de asupririle şi nedreptăţile lumii, cum aude vuind în urechi glasul camarazilor de învăţătură şi de cătănie?

Cuminţenie e să-ţi păstrezi un rost hotărât în viaţă, să te mărgineşti la acel rost şi să nu te leşi furat de-o ispită, aici, de-o slăbiciune, dincolo; să nu împărţi firul de păr în patru şi să nu alergi după năluce. În această privinţă, voluntarul şi studentul în jure Ioan Slavici, rămăsese tot Ieni cel mic al Lenii Savului lui Mihail Bojin din Şiria, odrasla unei femei vestită în şapte sate pentru chibzuiala cu care îşi ţinea curată şi rânduită gospodăria, cu fiecare lucruşor, din fieştece odaie, la locul său dinainte hotărât şi nestrămutat pe vecie.

Cu asemenea judecată şi cu astfel de fire pretimpuriu drămăluită şi bătrâncioasă de unchiaş sfătos, greu se putea apropia el de zănatecii săi camarazi. Pas de te înţelege! Unul avea o ţicneală. Altul o patimă care-i covârşea voinţa. Al treilea nu-şi găsea loc din zori pân-la miez de noapte, vânturând cafenelele.

Toţi îi erau neînţeleşi.

Parcă pe toţi îi mâna un duh rău, să părăduiască şi să mistuie ceea ce le-a dat puterea dumnezeiască în păstrare, din ceasul când au deschis ochii la viaţă.

De două luni, străbătea coridoarele Universităţii singur, cu straiul de cătană bine îmbumbiat, bine periat, cu cizmele lustruite oglindă, cu foile de însemnări subsuoară, învelite în scoarţă albastră ca un album de şcolăriţă. Puţinele lui cunoştinţi: un vecin slovac de bancă ori un june croat care i-a cerut odată briceagul s-ascută un creion, treceau grăbit pe lângă el ducând mâna la pălărie şi se opreau la cetele lor gureşe, de unde izbucneau hohote de râs, triluri de

cântece, începuturi de ceartă şi dezbateri atât de înfierbântate de răsunau bolţile să se năruie peste dânşii.

Furnica Universitatea împărătească de valahi din Transilvania, din Bucovina şi din principatul României, ba chiar din Macedonia; iar el nu cunoştea mai îndeaproape decât pe unul singur: Ioan Hosanu de pe Murăş, student la medicină.

Îi oprise privirea de câteva ori, un tânăr oacheş, cu înfăţişarea deosebită, cu obrazul smad şi ras actoriceşte, purtând clăbăţ bănăţean peste pletele negre. Avea ochii adânci şi visători, un zâmbet uneori trist, parcă depărtat de lumea din juru-i, alteori parcă de dispreţ şi răceală. Un albanez! – şi-a zis. Poate chiar un persian, dacă nu vreo spiţă din neamurile budice de pe ţărmul Gangelui.

Despre fruntea acestui străin auzise într-o zi pe doi vienezi vorbind alături, când şi-a scos el clăbăţul din cap. „Eine Denkerstirne!” exclamaseră într-un glas. O frunte de gânditor!

Tânărul cu fruntea de gânditor, deocamdată în acea zi râdea foarte voios în mijlocul unui cerc de alţi juni, tot atât de porniţi pe chicot şi hârjoană. Se oprea din râs. Trăgea cu poftă păgânească dintr-un capăt de ţigară. Ridică arătătorul, făcând un semn enigmatic spre unul din ascultători.

Celălalt a încuviinţat din cap. S-au depărtat apoi amândoi braţ la braţ, urmând discuţia lor încinsă.

Oare ce rost poate să aibă semnul acela cu degetul ridicat? Aşa a aflat el că se înţeleg numai francmazonii, cu anume împrumuturi din alfabetul pentru surdo-muţi.

Junele Ioan Slavici, Ieni al Lenii Savului lui Mihail Bojin din podgoriile Şiriei, a rămas singur, strângând caietul albastru subsuoară, cu tunica sa bine încheiată şi cu cizmele sale lustruite oglindă. Trecea printr-un ceas, când orice tânăr singuratec, oricât de cumpănit în fire, jinduieşte la gălăgia şi la iureşul de viaţă al celorlalţi.

Pe dinainte-i se vânzoleau cetele de învăţăcei din toate seminţiile chezaro-crăieşti. Unii erau cu pantaloni tărcaţi, alţii cu coatele lucii şi destrămate, gulerele multora aveau nevoie de-o grabnică primenire.

Dar ce voioşie şi ce înfrigurare la toţi!

Cehi şi unguri, sârbi şi croaţi, germani şi slovaci, ruteni, polonezi şi români, toţi se chemau în graiul lor, pe numele cel mic de acasă şi de prietenie, se ghionteau, îşi smulgeau caietele şi cărţile; toţi pomeneau clipind din coada ochiului despre anumite Gretchen şi Rezi cu păr bălai şi cu priviri albastre, ca floarea de în ori de cicoare, apoi trăgeau doi câte doi pe rând, frăţeşte, din aceeaşi pipă ori din acelaşi fârtal de ţigară.

Numai el, singur, şi nebăgat în seamă de nimeni, se pregătea să plece spre cazarma unde îl aştepta o migăloasă datorie de gospodină, cu mătura şi ştergarul de praf în mână, ca pe măsura lui Ieni, vrednic fecior al Lenii Savului lui Mihail Bojin din Şiria. Căpitanul îi încredinţase nobila misiune să supravegheze buna orânduială, dereticarea şi aerisirea dormitorului şi a sălii de teorie, prefăcute în adevărat iad de cei treizeci şi cinci de camarazi voluntari, studenţi adunaţi de pe la toate şcolile din toate ţinuturile şi de toate neamurile, în afară de valahi.

Pasul îl încetinise alene, poate fără să-şi dea socoteală. Nu-l mai atrăgea datoria.

Îl chemau îndepărtate glasuri şi nostalgii de obârşie.

Cu o neobişnuită la el uitare a stăpânirii de sine, se bucură exagerat de zgomotos când îşi zări unicul prieten român. Ridică mâna fluturând caietul albastru, îl strigă cu o tărie de care s-a speriat singur, se repezi spre dânsul călcând ghete şi bătături:

— Doctor Ioan Hosanu! Doctor Ioan Hosanu!

Studentul în medicină, înaintat la rangul de doctor înainte de vreme, după tradiţia darnică în titluri şi excelenţii a chelnerilor şi portarilor din capitala împărăţiei, îi făcu semn

că l-a văzut şi că l-a auzit; iar semnul înălţat peste capete, îl mai îndemna să rămână pe loc şi s-aştepte.

Era şi aceasta o francmazonerie mută, dar mai uşor de înţeles. Însemna că pe ziua aceea, prietenul Ioan Hosanu îl poftea la masă, la birt, scutindu-l de cartofii cu zeamă lungă de la cazanul împărătesc.

Aşteptarea a durat puţin. Ioan Hosanu s-a întors, ţinând de braţ pe tânărul străin cu fruntea de gânditor.

— Mă recomand Mihai Eminescu! rosti necunoscutul, scuturându-i palma cu o mână mică şi vânjoasă.

— Cum? … Sunteţi român? … se miră Ioan Slavici, după ce-şi spusese la rândul său numele.

Proaspătul cunoscut zâmbi, aruncând o furişă şi veselă privire de înţelegere spre Ioan Hosanu. Apoi păru mai mult mânios, decât mirat de asemenea întrebare.

Împingându-şi clăbăţul pe şuviţele inelate la ceafă, răspunse cu vorbă apăsată şi lată:

— No, că ce mă-ntreabă? Bine-i şage… Eu mi-s bănăţan, frace, dzău, asta o scie tătă lumea ge aişe… Am audzât vorbă că şi dumneata eşti nu geparte pă aşele locuri, la Arad, în sus, tunie-l! … Ei, fainǎ treabă ge mă gândesc şi mă răzgândesc: frace-am fost şi noi nu ne-am şciut! … Da răspunge şi ţucă-mă de bucurie. C-apoi mă mânii, mânce-ce chiţoranii!

Ioan Hosanu abia îşi stăpânea râsul.

Cătana împărătească din podgoriile Aradului nu ştia ce să creadă. Graiul era al lui, ge acasă; tot ge acasă ge la el şi clăbăţul.

Dar zâmbetul dovedea ceva pus la cale, să-şi râge ge dânsul.

Se vede că nedumerirea se zugrăvise atât de jalnic pe mutra şirianului, încât Mihai Eminescu, el a fost cel care a izbucnit mai întâi în hohot. După ce şi-a şters lacrimile, l-a liniştit schimbând glasul:

— Nu-i price, domnule voluntar! Nu-s nici un fel de bănăţean. Mi-s moldovan get-beget, coada vacii.

— Atunci aţi stat mult prin Banat?

— Una cu alta, să tot dzâcem o lună jumătate. Lugoş, Temişoara, Arad, Caransebeş… O lună şi ceva…

— Poate că aveţi cvartir împreună cu bănăţeni, de ne-ai prins aşa de bine vorba?

— Nici când… Asta-i o slăbiciune mai veche a mea, să caut şi să prind graiurile româneşti din deosibite părţi. Încolo, stau mai mult cu bucovineni. Cu dânşii sunt eu frate de cruce şi tovarăş de post negru când ajungem la… hm! … la asta…

Moldoveanul get-beget ridică arătătorul, repetând semnul tainic de adineori:

— …la asta, adică la o piţulă, una singură! Zece creiţari pentru cafea.

Ioan Slavici, drept, cu călcâile cizmelor lipite şi cu caietul albastru apăsat de palma stângă pe piept, deasupra inimei, se silea să zâmbească şi el din bună-cuviinţă. Dar în ascunzişul sufletului unde-şi păstra judecăţile, osândea cu mâhnire acest fel nechibzuit de a privi viaţa.

Se simţea dezamăgit întru totul, aflând că şi tânărul cu frunte de gânditor şi cu ochii atât de tainic adânci, se prenumăra printre învăţăceii care împuşcau o piţulă şi găseau în această umilitoare şi nechibzuită strâmtoare, prilej de glumă şi de râs. Îl împingea gândul să rostească o vorbă, ca să umple tăcerea. Îl opri însă sfiala din născare şi mai ales privirea noului cunoscut, cântărindu-l printre genele lenevos lăsate.

Ioan Hosanu sună oarecare arginţi în fundul buzunarului şi vorbi:

— Tocmai fiindcă ai pomenit de bucovinenii tăi, Eminescule, mă duc să mai prind unul pe coridoare şi să mergem cu toţii la masă…

— Cine, anume?

— Ioniţă Bumbac.

— Văleu! Vai ş-amar de urechile noastre!

Mihai Eminescu îşi apucase tâmplele în palme ca o bocitoare şi scutură din cap, tânguindu-se cu o comică deznădejde:

— Vai ş-amar de sufletu-nostru, ce ne-aşteaptă, măredoamne! Avem să-nghiţim bucatele cu noduri… Păcat de ele şi de noi.

— V-aţi certat cumva? întrebă îngrijorat Hosanu. Atunci să-l lăsăm.

— Nu ne-am sfădit nimica! … Până acuma nu ne-am sfădit, măcar că nu-i mult pân-departe… Dar nu ştii ce-nseamnă Ioniţă Bumbac la o masă?

Înlocui lămurirea prin vorbe, cu o foarte izbutită demonstraţie mută prin mimică şi gest.

În stânga ţinea o râşniţă nevăzută, cu dreapta mişca un mâner nevăzut de vânturătoare, şi învârtea, învârtea, învârtea! … Ioan Hosanu recunoscu într-adevăr că aşa discută prietenul său Ioniţă Bumbac, râşniţă neogoită de vorbe. Nu mai lăsa timp şi altora să strecoare un cuvinţel.

— Atunci să nu-l mai caut. Păcat şi de el, măcar c-o merită! Dar îţi spun drept că-mi pare rău. Îl ştiam flămând şi i-am făgăduit ieri că-l poftesc şi pe dânsul la masă. Mi-au trimis bătrânii ceva florini de-acasă…

— Ba cheamă-l, rogu-te! încuviinţă generos Mihai Eminescu. Se poate să-l păgubim de-o masă? … Adică să sufere gura, tot din pricina gurii? … L-am zărit şi pe el mai ieri, căutând o piţulă… Când ajunge omul la aman, păgân să fii şi tot îi ierţi păcatele! … Avem să facem aşa: cât vorbeşte el, noi mâncăm şi tăcem. Nu scrie la porunca împărătească, neapărat să-l ascultăm cu sfinţenie! Toace, treanca-fleanca, cât o pofti. Pe urmă când a începe el să mănânce, vorbim noi. Şi toată lumea are să fie împăcată.

Zâmbea cu voie bună acestei dezlegări care mulţămea pe toată lumea.

— Numai că atunci mai întârziem! luă aminte Ioan Hosanu. El iese de la curs abia peste o jumătate de ceas.

Mihai Eminescu află şi la aceasta o dezlegare:

— Plec eu înainte cu domnul Slavici… Aşa putem face cunoştinţă mai pe îndelete, în tihnă, până ce nu intrăm în râşniţă lui Ioniţă Bumbac. Şi vă aşteptăm în faţa birtului… Unde întinzi praznicul, la Moretti ori la Tata Wihl?

— Mai bine la Tata Wihl! …

— Bun şi aprobat. Dar nu ne uiţi cumva şi nu ne laşi să ne plimbăm pe Marrokkanergasse până ce ne-or degera urechile?

— Se poate una ca asta?

— Cu Ioniţă, iaca se poate… Tu mă-ntrebi? Te-apucă de-un bumb, aici, pe scările Universităţii, şi nu te lasă să te mişti din loc până ce nu isprăveşte tot ce are el de spus… Adică treabă de-o jumătate de zi. Scăpi, doar dacă-i leşi bumbul rupt din aţă în mână şi o împungi de fugă…

Ioan Hosanu le-a dat cuvântul său de cinste că va fi tare de fire şi că la nevoie îşi va jertfi un bumb de la palton, cu toate că-i mai rămăseseră numai trei din cinci.

Astfel cei doi juni au plecat singuri înainte, pe străzile Vienei: Mihai Eminescu, feciorul căminarului Gheorghieş din Ipoteşti, districtul Botăşănilor; Ioan Slavici, feciorul Lenii Savului lui Mihail Bojin, din Şiria, comitatul Aradului.

Din puţin schimb de vorbe, au priceput, şi unul şi altul, că nu se născuseră depărtaţi numai pe harta ţinuturilor de grai românesc. Aveau aceeaşi obârşie de neam; lumile lor fuseseră şi erau însă cu totul, cu totul deosebite.

Şirianul trăise puţin, strâmt, fără multe cetiri şi cunoaşteri de locuri şi de oameni; nu pătimea de chinul întrebărilor fără răspuns: îşi netezea înainte pentru viaţă o potecă îngustă şi bine bătătorită, fără urcuşuri ameţitoare pe buza prăpăstiilor. Aşa cel puţin credea şi spera el. În schimb, Mihai Eminescu, moldovanul, la douăzeci de ani cutreierase ţările româneşti în lung şi în lat, căpătase din fragedă vârstă amare învăţăminte de la oameni şi din cărţi; dar colcăia de planuri cutezătoare şi presimţea că îndeplinirea lor îi cerea poate chezăşie o lepădare de toate îndestulările unui trai tihnit, chibzuit şi călduţ, aşa cum îl înţelegea Ioan

Slavici, catană împărătească şi student în jure. Mai ales în acea zi se simţea el foarte împăcat cu soarta-i, cu oamenii şi cu tâlcul amar al cărţilor. Privea la cer, la oameni şi la viaţa din jurul său, cu o nemărginită bucurie de a trăi în ochii unde sclipeau luciri de râs. Toate îl încântau. Toate i se făgăduiau pline de anume tâlcuri, care pentru noul său cunoscut rămâneau ferecate cu şapte zăvoare şi şapte peceţi.

Străzile Vienei arătau sub straiul lor alb de ninsoare, semne de mari şi grăbite şi trufaşe schimbări.

Se pregătea capitala împărăţiei pentru o domnie lungă şi glorioasă, în ciuda nenorocoaselor înfrângeri de pe câmpurile de bătălie. Pe bulevardele Ringului, proaspăt deschise peste temelia vechilor fortificaţii ale cetăţii Beciului, mişuna o mulţime prietenoasă, vorbăreaţă, surâzătoare, fredonând valsuri, făcând popasuri la vitrinele strălucitelor magazine, intrând şi ieşind din mari cafenele.

Multe clădiri se înălţau încă neisprăvite, aşteptând primăvara în zid roşu de cărămidă, după scheletul schelelor de scânduri şi de bârne.

Treceau fetişcane vesele, îmbujorate de ger, cu părul bălai răsărind în zulufi aurii de sub căciuliţe şi pălării de iarnă, cu ochii albaştri sclipind de ghiduşe gânduri. Treceau ofiţeri în mândre dolmane cu nasturi auriţi, zângănind sabia şi zuruind pintenii. În cupeurile cu geam de cristal, se zăreau doamne înfăşurate în blănuri moi, domni cu favoritele scurte şi cu gulere de astrahan, generali încărcaţi de fireturi.

Cei doi studenţi s-au oprit la locurile deşarte şi largi, unde arhitecţii înfipseseră ţăruşii pentru planul viitoarelor măreţe clădiri: Universitatea cea nouă, Hofburgtheater, Rathaus, Rechratsgebäude, Justiz-Palats… Socluri de piatră îşi aşteptau statuiele în pieţi cu arbori bătrâni. Bătea soarele rece al iernii în recea şi alba marmoră din faţada şi colonadele palatului HofOperntheater, atunci terminat din temelie până la basoreliefurile frontoanelor; în zidurile

celuilalt palat de peste drum, Heinrichshof, care nu împlinise şapte ani.

Ioan Slavici, catană îmbrăcată în straiul plătit de împărat, admiră cu evlavie aceste schimbări.

Mihai Eminescu se mulţumi să clatine din cap, deodată posomorât.

Despre puterea chezaro-crăiei el avea alte păreri. Şi îi fu de mirare că feciorul de gospodari români din Şiria, se împăca atât de uşor cu o stăpânire străină şi afla cuvinte de slavă pentru drăguţul de împărat.

— Bată-i mânia lui Dumnezeu! oftă din adânc, trăgându-şi clăbăţul pe ochi.

— Pe cine să-i bată? … întrebă cu nevinovată nedumerire, Ioan Slavici.

— Pe magnaţi şi pe grofi, pe consilierii imperiali şi pe excelenţe; pe toţi, cu palatele lor cu tot… Aici şi 1a Pesta se înalţă un palat după altul… Dară sub temelia lor gem suflete, domnule, din Şiria. Asta-i! Gem şi au să clatine odată temeliile… Pe mine de asta mă desfăta până mai adineori priveliştea. Citeam pretutindeni semnele încă ascunse ale dezrobirilor ce va să vină. Trufia nu vesteşte oare întotdeauna începutul sfârşiturilor pentru uzurpatori şi tirani? Nu aceasta ne învaţă istoria?

Catana privi pieziş şi fricos la trecători. Noroc că noul prieten vorbea o limbă pentru ceilalţi neînţeleasă.

Dar Eminescu zâmbi din nou luminat la chip, întorcându-se pe jumătate, cu mânecile largului palton împreunate la piept, căci aşa îşi apăra mânele de ger, ca birjarii pe capră. Se întoarse, stătu locului şi fluieră minunat:

— Ai văzut?

— Ce, mă rog?

— Fetiţa cu scurteica sură de blană! … Mi-a aruncat nişte ochi vicleni pe sub gene! … Ferice de tâlharul care-i sărută.

Catana nu ştia dacă se cuvine ori nu să surâdă. Moldovanul era din ce în ce mai greu de înţeles. Trecea de

la un gând la altul şi de la o impresie la alta, cu neastâmpărul veveriţei care zvâcneşte din ram în ram.

Întrebă:

— Cum împaci dumneata una cu alta, domnule Eminescu? Văd că-i urăşti pe austrieci şi că le doreşti pieirea… şi văd că aceasta nu te opreşte să te uiţi cu drag la copilele lor…

— Mă ierţi! întrerupse Mihai Eminescu, oprindu-se în loc, să deschidă trecere altei femeiuşti cu o albă cuşmuliţă pe-o sprinceană. Mă ierţi! Să facem deosebire. Poporul e una; guvernul e altceva. Nu-i urăsc ps austrieci îndevălmăşie. Urăsc politica lor, metoda lor de guvernare… Aceasta e în mâna şi sub ţeasta câtorva sute de oameni. Încolo? Încolo, oamenii sunt foarte de ispravă. Mai ales aici în Viena! … Nu pot tăgădui cuviinţa şi felul lor prietenos de a te găzdui. Nici nu tăgăduiesc ştiinţa dascălilor lor de la Universitate, bogăţia muzeelor şi bibliotecilor de aici. Teatrul lor, muzica lor… Acestea numai un barbar şi un strâmt la judecată, le-ar putea tăgădui şi urî… Când vii însă de la Şiria, cum viu eu de la Cernăuţi, cunoaştem şi altă faţă a chezaro-crăiei. Acolo lucrează beamterul! Pe acela nu se poate să nu-l urăşti… Dar ce să filosofăm asupra politicei imperiului, dârdâind de ger? Mai bine uită-te şi dumneata la mâţa asta cu ochi verzi… Ce zici?

O copilandră cu ochi verzi se oprise înaintea unui afiş de teatru. Se prefăcea a citi pomelnicul artiştilor şi rolurilor. Dar se cunoştea bine că afişul e numai un loc dinainte hotărât, de aşteptare şi de întâlnire.

Când isprăvi de învăţat pe de rost numele personagiilor din Faust, se răsuci alintată în vârful călcâilor, bătu cu nerăbdare din vârful ascuţit al botinei în omătul îngheţat, îşi petrecu privirea nepăsătoare asupra catanei cu funinginea de barbă pufoasă, o întârzie stăruitor la tânărul cu obrazul ras actoriceşte şi cu ochii migdalaţi. Se lămurea în privire o mirare plăcută, parcă un îndemn, parcă o chemare.

Din urmă însă, se ivi un ofiţer de huzări cu mustaţă blondă adusă în sfârc, o prinse de braţ cu o mişcare scurtă de luare

în stăpânire, şi amândoi se depărtară în zuruit de pinteni şi clinchet sonor de râs.

— Ai cam tăcut, frate din Şiria! Ţi-a tăiat suflarea? zâmbi Mihai Eminescu. Drept să-ţi spun, un drac de fată ca aista, chiar dacă ar fi din viţă de beamter, m-ar împăca pe o bucată de vreme cu beamterii împărăţiei! …

Lui Ioan Slavici i se păru iarăşi că noul său prieten este lipsit de seriozitate şi de statornicie.

Abia mai târziu, când s-au aşezat la masă, la Tata Wihl, în birtul cu larmă de multe glasuri bucovinene şi ardeleneşti, s-a lămurit deplin că sub această nestatornicie de suprafaţă, omul tăinuia un suflet adânc şi învăluitor ca vâltorile Murăşului.

Fiindcă Ioniţă Bumbac dăduse drumul la râşniţă, Mihai Eminescu îşi frământa buza de jos între degete cu un tic probabil mai vechi, poate de sufleur în cuşca aşteptărilor, ori zâmbea fără s-asculte, privind visător pe fereastră, afară.

— Pe dumneata nu te interesează asta? întrebă supărat Ioniţă Bumbac, mânuind furculiţa goală în văzduh ca o sâneaţă.

— Ba mă interesează, dar nu vreau să te întrerup. Pur şi simplu! Ştiu că nu-ţi place… Mi-aştept rândul…

Vorbitorul rămase numai o clipă la îndoială, cu furculiţa în sus. Lui nu-i părea atât de pur şi simplu. Dar patima limbuţiei şi nestrămutata încredere în adevărurile eterne rostite de buzele sale, au biruit.

„Râşniţa” – făcu semn Eminescu prietenilor, răsucind mânerul nevăzut.

A biruit râşniţa şi Ioniţă Bumbac a dat crezare pe cuvânt conmeseanului care nu cuteza să-l întrerupă. Ba încă mai şi hohoti cu dispreţ:

— Cum să mă întrerupi? Aş vrea s-o mai văd şi pe asta! … La argumentele mele, iubite, nu ţin piept minciunile domnilor de la Convorbiri literare, cărora văd că le acorzi o

importanţă exagerată. Ce-mi umblă dumnealor cu şcoala, în materie de naţie?

— Tocmai… renunţă Mihai Eminescu la o dezbatere de prisos.

Zâmbea iar, uitându-se cu încordare la fruntea lui Ioniţă Bumbac, la ochii şi la trăsăturile obrazului exprimând cea mai desăvârşită mulţămire de sine. Se întreba prin ce minune camaradul său bucovinean, îi aminteşte capul şi fruntea şi toată făptura lui Grigore Lazu, poetul pletos şi tovarăşul de-o lună, la masa cancelariei de la tribunalul din Botoşani? Nu era la mijloc nici o asemănare fizică. Şi totuşi păreau înrudiţi.

— Aşa că… urmă Ioniţă Bumbac, ameninţând cu furculiţa pieptul chelnerului. Aşa că aduci un gulaş cu mulţi cartofi! O movilă de cartofi…

Apoi, revenind la Slavici şi Ioan Hosanu:

— Ce vă spuneam? …

Primejdioasă întrebare.

Nimeni nu ştia hotărât despre ce anume a fost vorba, fiindcă Ioniţă Bumbac vorbise despre toate, multe şi mărunte, mari şi universale. Stânjenit şi simţindu-se oarecum vinovat pentru această lipsă de ascultare, cătana imploră din ochi ajutorul lui Ioan Hosanu.

Studentul în medicină, ca unul care cunoştea de mult calul de bătaie al prietenului, rosti într-o doară:

— Ai rămas la naţie, Ioniţă dragă…

— Da! Ah, da! Am rămas la naţie. Datoria noastră sfântă e să rămânem la naţie! se răsti Ioniţă Bumbac, împungând văzduhul cu furculiţa. N-am dreptate? … Aşa că, domnilor, nu-i vremea de filosofie! Ce-mi umblă cosmopoliţii de la Convorbiri literare cu fofârlica şi cu diferite chestii? Eu nu vreau să aud de chestii… Naţia mai întâi…

Mihai Eminescu îşi schimbă privirea îndepărtată, peste capete, într-o altă lume, a sa.

Îndată ce vorbea Ioniţă Bumbac despre naţie, gândul şi amintirile îl mânau aiurea deşi îşi iubea naţia măcar de trei

ori pe-atâta cât Ioniţă Bumbac. Dar el o iubea concret, în imagini şi în amintiri – oameni, patrie, cântece, datini, dureri – nu vorbe rostite cu găunoasă emfază. De aceea privirea lui cu genele îngustate călători de îndată, dincolo de pereţii birtului studenţesc „la Tata Wihl” şi de uliţile capitalei împărăteşti, spre plaiurile de-acasă, spre unchiaşii de la Ipoteşti, spre cronicile Moldovei din biblioteca părintească.

Chelnerul a adus talerul cu gulaş vienez şi mulţi cartofi: o movilă de cartofi aburind ca un mic vulcan în activitate.

Un timp au căpătat deci şi ceilalţi răgaz să grăiască. Ioniţă Bumbac înfuleca şi făcea mereu semn cu furculiţa muiată în sos, că ia aminte la tot ce se spune şi că-şi rezervă dreptul de a-şi rosti cuvântul la urmă.

— Adică de ce ne toci dumneata cu Budha-Sakia-Muni, cu Nirvana, Confucius, Die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde şi Parerga und Paralipomena? îşi pierdu răbdarea, înghiţind strâmb. Ce legătură vezi dumneata între naţie şi Confucius, Nirvana şi Budha-Sakia-Muni? Ce foloseşte naţia de aici, domnule, când fiecare bun român, trebuie să aibă naţia în vedere, înainte de toate?

Eminescu răsucea o ţigară cu mare băgare de seamă să nu risipească firele de tutun şi clătina din cap, surâzându-şi gândurilor.

— Ce ai de spus la asta? îl pofti să răspundă Ioniţă Bumbac, când a isprăvit o nouă perioadă oratorică. Acum aş vrea să te aud. Care ţi-este părerea?

— Hai, să ţi-o spun! … zâmbi Eminescu. Părerea mea e pur şi simplu că ar trebui să-l părăsim pe Moretti şi să luăm masa de-acum înainte aici, la Zu den drei Tauben… Tata Wihl e om de ispravă. Porţiile sunt respectabile. Andreas ne dă ţigări şi tutun pe datorie… E o adevărată binecuvântare pentru nişte disperados ca noi, vorba lui Iorgu Caragiale. Asta-i părerea mea şi sunt convins că aţi îmbrăţişat-o cu toţii… Am să vorbesc şi cu băieţii noştri…

Ioniţă Bumbac zvârli cu zângăt furculiţa în taler, izbucnind:

— Poftim, domnilor şi prietenilor! Vedeţi cu cine ne pierdem vremea. E vorba de naţie, iar dumnealui…

Ioan Slavici ridică ochii la pendula din perete când auzi pomenindu-se despre vreme pierdută.

— Oi! făcu, repezindu-şi degetele în tidva tunsă scurt, a semn de mare nelinişte. Trei fârtale la două I Daţi-mi voie să plec…

— Nu mergem împreună la Troidl, să bem o cafea şi să citim foile? îl îmbie Eminescu.

— Aş merge, suspină cătana, dar datoria nu mă lasă…

Îl aştepta într-adevăr sala de teorie, unde cei treizeci şi cinci de camarazi care n-au fost crescuţi de o Leana Savului lui Mihail Bojin, fără îndoială că au întors încă o dată zestrea cazărmii împărăteşti cu dosul în sus. Se despărţea însă cu părere de rău. Ar fi rămas până la miez de noapte, să se împărtăşească din atotştiinţa moldoveanului ce-i deschisese ochii spre o lume necunoscută: Budha-Sakia-Muni, Confucius, Kant, Schopenhauer… Nu se prea împăca el cu dânşii. Dar acesta era vântul vremii, care bătea printre junii ucenici cărturari ai Vienei.

S-au ridicat cu toţii.

Afară începuse să ningă cu fulgi mărunţi. Chicoteau fetele sprintene cu obrajii ca floarea gingaşă de măcieş, grăbind şi ele la datoria lor, la croitoriile şi magazinele cu viclene podoabe pentru Dalilele Ringului. Nu s-ar fi spus că erau numai vânzătoare, cusătorese, simbriaşe coborâte dintr-o mansardă ori ieşite la lumină dintr-un subsol. Toată capitala chezaro-crăiei, a lor părea.

— Nu mergem la Troidl? întrebă de data aceasta Ioniţă Bumbac, după ce s-au despărţit de catana bocănindu-şi cizmele în pas gimnastic spre Bäkerstrasse.

— Nu! rosti sec, Mihai Eminescu.

Şi o porni cu mânecele paltonului împreunate la piept, prin fulguirea jucăuşă.

Ioniţă Bumbac strâmbă din mustăţile unse de sosul gulaşului vienez şi rosti către studentul medicinist, strângând din umeri a compătimire:

— Iar l-a apucat…

— Ce, anume?

— L-a apucat poezia şi cetania! Zicea că aşteaptă pe azi bani de-acasă. De-acum, dacă pune cumva mâna pe gropul cu florini, nu-l mai vedem şapte-opt zile… Fie vorba între noi: pierde vremea de pomană! … I-ai cetit vreo poezie? Apoi dacă şi aceasta se numeşte poezie, atunci eu mă pot socoti mare poet…

— Poate că şi eşti, Ioniţă! îl sumuţă prietenul, cu părere de rău că nu are cine-i preţălui şăgalnica întorsătură a batjocură, din glas.

— Asta-i altă poveste! încuviinţă senin Ioniţă Bumbac, umflându-se în pene ca un curcan.

II

— Aşadar, nu vrei să mergi cu noi?

— Nu.

— Să trecem mai târziu să te luăm?

— Nu.

— Atunci, diseară?

— Nici.

— Bine, Eminescule, nu vezi în ce hal a ajuns odaia ta?

— Ce-ţi pasă?

— Cloceşti aicea de şapte-opt zile…

— Cinci! rectifică Mihai Eminescu, muţeşte, ridicând şi răsfirând degetele unei singure mâini.

— Fie! De cinci. Aş spune că n-a mai fost măturată şi grijită odaia asta de-o lună…

— Spune sănătos! Nu eu am să te opresc.

— Uite ce facem. Chemăm femeia să deschidă fereastra şi să-i tragă măcar un pospai de curăţenie… Îi punem în vedere să nu s-atingă de hârtiile şi de ceasloavele tale de pe masă. Iar în vremea asta, noi ne adunăm la Troidl. Vine şi Luţă şi Chibici, vine şi Bumbac…

La auzul numelui, Eminescu se oţărî, cum se acrea copilul din Ipoteşti, când muşca dintr-un măr pădureţ.

Celălalt, începu să râdă:

— Nu te speria! Nu-i vorba despre Ioniţă. Vine frate-său, Vasile Bumbac. I-au dat băieţii de ştire şi lui Ioan Hosanu… Ne înfundăm undeva. Nu ţi-e dor de doinele lui Hosanu?

— Cam…

— Cu atâta mai mult.

— Cam… Dară pot să mai aştept două-trei zile, până ce isprăvesc…

— Dă-le focului de cărţi, că n-au să fugă de-aicea!

Mihai Eminescu puse repede latul palmei pe teancul din dreapta mesei, parcă într-adevăr s-ar fi temut să n-o purceadă la goană cărţile încă nedeschise. Cele din stânga, vrafuri de două ori mai nalte, erau slobode s-o facă, dacă le-apucă pofta cumva. Sfârşise cu ele! Puţine meritau să rămână în raft pentru o mai târzie procetanie, cu sublinieri şi însemnări în „Fragmentarium”.

Todiriţă Ştefaniuc se mâhni. Îşi rodea unghia şi nu se dădea dus:

— Care va să zică, n-am nici o baftă la tine?

— Azi, nu!

— Ce să le spun băieţilor? … Au să mă ia în gheare.

— Spune-le şi tu c-am murit, c-am plecat în lume, că m-am dus să prind cosaci pe malul Gangelui… Născoceşte ce-ţi dă prin minte, numai lăsaţi-mă în pace, neamul nevoii de viaţă! … Unde vreţi să m-ascund, măi, pentru numele lui Dumnezeu? Toată ziua, bună ziua! M-aţi omorât cu dragostea şi cu dădăceala… Ce-i aici, hanul lui Şerban-Vodă, de iese unul ca să intre altul? Adineaorea a plecat Isopescu, după ce mi-a ţinut prelegere despre practica vieţii şi mi-a luat banii cu sila să-mi plătească masa înainte; acuma hop şi tu, să mă scoţi din casă cu grijitura! Am să-mi încarc hârţoagele într-o cotiugă şi să m-aciuiez pe undeva, pe la Mödling ori pe la Grinzing, dincolo de bariera Vienei, să nu-mi mai ştie nici norocul, nici dracul, de urmă.

Fostul camarad de la K. K. Ober-Gymnasium se ridică de pe marginea patului cu o mutră foarte amărâtă.

— Nu te supăra, Mihai! Dar ştii că nu ne adunăm numai ca să-l ascultăm pe Ioan Hosanu cântând doine murăşene şi să bem bere din cibotă. Facem divan pentru sărbătoarea de la Putna! Pitei cu Băleanu şi Cozub au pregătit un apel şi programul… Să luăm lucrurile din vreme. Nici asta nu te mai mişcă?

Mihai Eminescu îşi întinse sub masă picioarele în perechea do calevri croiţi din încălţările nevrednice să mai bată caldarâmul străzilor, îşi înfundă mâinile în buzunările rantiei de şiac negru dăruită de mătuşile călugăriţe de la Agafton pentru asemenea zile de schivnicie şi rezemându-şi ceafa de speteaza înaltă, îşi măsură prietenul din ochi cu mustrare:

— Tu mă-ntrebi?

— Eu mai puţin! Ceilalţi au să se întrebe…

— Întrebe-se sănătoşi, dacă n-au ochi să vadă şi urechi s-audă! … Mi se pare că eu am fost cel care am stăruit, de la început, să pregătim o pomenire cum se cuvine la mormântul lui Ştefan cel Mare al nostru… Şi mi se pare că tot eu am venit cu ideea să nu ne mărginim numai la o pomenire, ci să punem la cale o întâlnire a tuturor studenţilor din românimea noastră de pretutindeni. Eu, care nu sunt decât un ausserordentlicher Horer la Universitate, nu un veteran candidat la doctorate, cum cunoaştem amândoi vreo câţiva… Ce vreţi mai mult?

— Să vii cu noi, Mihai. Să ne dai ajutor cu fapta.

— Fii fără grijă! De la asta nu mă dau în lături. N-aveţi să fiţi bucuroşi când oi începe să vă cicălesc ca baba Rada. Dar acuma lăsaţi-mă să-mi trăiesc şi eu câteva zile ale mele.

— Vezi că Ioniţă Bumbac spunea…

— Neamul nevoii de bumbăci! Ioniţă Bumbac spune, Ioniţă Bumbac face… Daţi-l în plata Domnului de Ioniţă Bumbac, Avem să ne înţelegem cu Vasile, care-i om de omenie, nu un pisălog să te năucească de cap, încât nici nu mai ştii cum te

cheamă, după ce-ai scăpat din râşniţa lui. Vreme avem înaintea noastră. Băieţi de inimă s-arată destui. Bani să putem agonisi, ca să nu rămânem de ocară! … Peste două-trei zile cel mult, ies de la cuşcă şi intru la slujbă fără simbrie. Mai vrei, mai vreţi ceva?

— Ce să zic…

— Să nu mai spui nimica şi să-mi faci o plăcere. Ia-ţi frumuşel prea frumoasa căciulă de astrahan şi salută-mă: al dumitale vechi stimătoriu!

Teodor Ştefaniuc îşi luă căciula de pe masă. Îi netezi blăniţa creaţă şi lucie, cu palma. Ridică de jos câteva foi aruncate şi le aşează cu mare băgare de seamă pe-un ceaslov de două ocale domneşti. Îşi ciuguli mustaţa de-abia înfiripată. Mai potrivi ibricul de cafea care-i părea că stă prea pe margine, cu echilibrul în primejdie.

Se codea să plece şi se vedea că mai are ceva de spus.

— Ei?

— Mihai, am să te mai rog una, dar mi-i oarecum…

— Ceva piţule? întrebă Eminescu, trăgând sertarul mesei unde se arătară la vedere, câţiva florini şi oarecare mărunţiş de aramă într-un capac de carton, printre peniţe ruginite, capete de creion şi un cuţitaş fără plăsele, cu limba ruptă. De ce nu spui, omule al lui Dumnezeu? Acuma, până nu dă vântul prin visterie! …

— Nu-i asta! protestă Todiriţă Ştefaniuc, cu ochii în pământ, ca o fată mare topită de ruşine. Te rog închide sertarul şi dă-mi ascultare câteva minute.

Mihai se supuse, aşteptând cu mirare şi privindu-şi prietenul de-a-coasta, cu zâmbet ocrotitor, fiindcă socotea că în sfârşit a gâcit:

— Ceva la inimă, Todiriţă? Te-a ajuns ceasul pătimirilor de inimă albastră şi ai venit la spovedanie?

— Nici asta! se lepădă Todiriţă Ştefaniuc, ca de satana. Poate-i ceva mai rău… Află că m-am apucat şi eu să scriu. Aş vrea să-ţi cer câteva sfaturi.

— Cu dragă inimă. Cetim împreună şi vedem noi dacă te-a blagoslovit Pronia cu harul poeziei… Uite, taman am căpătat cu chiu, cu vai, toate numerele revistei de la Iaşi, Convorbiri literare. Acolo cred eu că are să ne fie piatra noastră de încercare… Revistă cu cetitori aleşi pe sprinceană din cărturărimea de frunte a vremii…

— Tu ai trimis ceva?

Mihai Eminescu aruncă un nor de fum în tavan. Cu ceafa sprijinită în spata scaunului îl urmări cum se destramă.

Răspunse târziu, cu ochii în sus, la pânzele albastre şi mişcătoare, mereu schimbătoare, de fum:

— Nu… Încă nu! Nu ne-alungă nimeni din urmă.

— Şi vreau să te mai întreb una…

— Întreabă, Todiriţă, şi sfârşeşte. Văd că nu scap de tine ca de neaga rea. Hai, zi-i mai răpegior! …

— M-am tot gândit şi m-am tot sucit eu într-un fel şi în altul. Oare n-ar fi bine să-mi schimb numele dacă trimit ceva la tipărit? Pe mine m-o pocit popa c-un nume în „iuc”. Sună, parc-aş fi de la Hatna! Zic, să-mi spun pe numele meu cel drept, Ştefăniu… Ori poate mai bine Ştefanelli.

— Asta nu te lasă pe tine să dormi? întrebă Eminescu, ridicându-se de pe scaun şi prinzându-l de umeri, să-l scuture cu o prietenească dragoste. Iscăleşte cum vrei! Ştefaniuc, Ştefăniu, Ştefănescu, Ştefanelli… N-are nici o însemnătate. Dacă ai ceva de spus şi ai izbutit s-o spui ca să-i rămână omului la inimă, numele se face el singur. Nimeni nu se mai gândeşte cum sună, nici că-i de la Hatna ori de la Broscăuţi.

— Zic, tot să-l schimb.

— Schimbă-l! Eu nu m-am pomenit botezat a doua oară, fără să fiu poftit la cumătrie? Eminescu a vrut Vulcan să mă numească, atunci când mi-a tipărit prima poezioară în Familia lui, Eminescu în loc de Eminovici cum iscăleşte tata; Eminescu rămân! Numai să nu-mi fac naşul de ruşine.

— N-o mai cred eu. Cu tine, Mihai, n-are să se întâmple una ca asta.

— Întreabă-l pe Ioniţă Bumbac ce crede şi ce se întâmplă cu mine… Acuma, rogu-te închide uşa pe dinafară! Mi-ai rupt un ceas de viaţă.

Mihai Eminescu îşi împinse prietenul de spate şi trase zăvorul.

Cu mâinile înfundate în buzunările rantiei-halat, s-a întors la fereastră, l-a privit jos, în stradă, depărtându-se şi încetinind paşii în dreptul vitrinelor să-şi oglindească prea frumoasa lui căciulă de astrahan, care stârnise admiraţia şi invidia coloniei bucovinene din Viena.

Când nu s-a mai văzut, înghiţit de mulţimea puhoită la soare şi la vânt ca în orice după-amiază de duminecă, Eminescu a lăsat ochii să-i rătăcească peste acoperişurile ninse, printre hornuri fumegoase şi vârfuri negre de castani, dincolo, în fund de zare, unde întregul Wienerwald îşi topea colinele albastre într-o părelnică pâclă.

Era ca o chemare a depărtărilor sub un cer limpede de iarnă, într-o zi luminoasă de odihnă şi desfăt.

Scăpaseră catanele din cazărmi, şcolarii din internate, copiştii din birouri şi ucenicii din ateliere. Chiar bătrânele cu pelerinuţă neagră, sprijinite în toiegel; chiar veteranii nenorocoaselor bătălii împărăteşti, cu bărbi cărunte şi cu zădarnicele lor medalii pe piept, au simţit nevoia să iasă din cotloane şi să împiedice mersul năvalnic al cârdurilor de fete sprinţare, de juni fumând cu stângăcie cele dintâi ţigări.

În el n-aveau însă răsunet acum asemenea chemări.

După aşteptare de-o lună şi după nelipsitele depeşe, primise plicul de pânză sigilat cu galbenii din ţară, plătise datoriile mărunte pe la prieteni şi la chelneri, plătise odaia; Samuel Isopescu se ţinuse grapă să-i plătească masa la birt cu mâna lui, ca să-l cruţe de răbdările prăjite cu care se hrănea îndeobşte până la sfârşitul lunii. Iar după toate acestea, scăpat de epitropia prietenilor binevoitori şi cu mai multă chiverniseală, el cărase acasă noi-nouţe provizii de

cărţi pentru o săptămână şi de cafea pentru două. Poate să-i bată şi norocul în uşă – nu mai deschide!

Viaţa de student vienez se vestea mai încântătoare de cum şi-o închipuise. Răscumpăra pe deplin năcazul şi umilinţa de astă-vară, de la Botăşăni, când argaţii căminarului l-au înşfăcat pe sus, dintr-un coridor întunecos, ca în melodramaticele răpiri de repertoriu răsuflat.

A găsit prieteni vechi de la Cernăuţi şi de la Blaj, din trecerea lui pe la Sibiu şi Braşov; a legat alte prietenii mai temeinice. Dacă sura carte de ausserordentlicher Hörer nu-i dădea drept la examene şi la diplomă, în schimb îi deschidea uşa la toate cursurile alese pe voia sa. Asculta bătrâni şi destoinici dascăli cu faimă dincolo de hotarele împărăţiei. Ca un însetat ajuns într-o pustietate mistuită de arşiţă, într-o răcoroasă vale cu o sută de izvoare, nu-şi mai potolea nesaţiul cunoaşterii. Zilele şi nopţile îi păreau prea scurte; cele 24 ore dintr-o zi şi o noapte prea puţine; orologiile catedralelor prea grăbite.

La fiecare pas, Viena îl ademenea cu o bibliotecă, cu un muzeu, cu un teatru, o sală de concert.

Pe chipurile de pe stradă nu se desluşea nimic din trufia beamterilor înfipţi în ţinuturile mărginaşe ale chezaro-crăiei, unde clocoteau mânii şi dospeau răzvrătiri. Paşnicii cetitori de gazete din cafenele şi rotofeii băutori de bere din birturi se grăbeau să-i facă loc cu prietenie pe scaunul de alături. Băteau cu degetele pe marmora mesei tactul unui vals. Ofereau un chibrit. Intrau în vorbă, acăţându-se de-un nimic, şi întârziau acasă, la cină, fiindcă nu se puteau desprinde de la aceste discuţii cu un necunoscut despre a cărui existenţă habar n-aveau ieri şi pe care n-aveau să-l mai întâlnească mâine. Scoteau de zece ori ceasul din buzunarul jiletcei, pomenind cu remuşcare despre zupă care se răceşte şi snitzelul care se arde, dar nu se dădeau duşi, fiindcă mai aveau de istorisit o anecdotă şi de deşertat o cană de bere. Păreau a fi pierdut cu desăvârşire amintirea

înfrângerilor câte s-au ţinut lanţ pe câmpuri de luptă, la Magenta şi Solferino, la Sadowa.

Numai în palatul împărătesc, un păianjen mocnit ţesea şi înnoda fire trase prin pieptul fiecărui supus, de gintă şi de credinţă deosebită.

Acestea le-a pătruns treptat fostul elev şi privatist de la K. K. Ober-Gymnasium din Cernăuţi.

Îl pregătise viaţa încă de acolo să facă asemănări şi deosebiri, să sfredelească mai adânc, sub pojghiţa atât de strălucitoare în afară. Iar în ciuda tuturor acestor ştiinţi şi înţelegeri, îi era dragă Viena.

Ştergea şi tămăduia cu un dulce balsam tot ce-a îndurat în singurătate şi în pribegii, răbdând de foame şi de frig, neştiut de nimeni, privit piezişş pe sub sprincene de toţi.

Aici foamea şi frigul intrau în orânduiala unei vieţi de devălmăşie. Într-o zi primea unul gropul cu florini ori ducaţi de acasă. În altă zi descăleca altul cu un sac de odoare – şunci, curele de slănină, burdufele de brânză, curcani şi plăcinte – bunătăţile mamelor grijulii şi duioase, care suspinau după feciorii plecaţi în lume, la carte.

Se lăţea de îndată zvon într-un ceas; tăbărau toţi şi într-o singură seară zvântau până la cea din urmă fărâmitură, hrana pe-o lună. Pe urmă, pentru întreaga colonie veneau săptămânile de post negru, degetul ridicat în căutarea unei piţule, răbojul la chelner pentru cafea şi tutun, masa ocupată la cafenea până la miez de noapte, lângă sobă, unde fiecare aduna provizie de căldură s-o ducă în cămara geroasă cu apa îngheţată în cană.

Dar cine se văieta vreodată de asemeni năstruşnice peripeţii? Erau numai voioase amintiri agonisite de tinereţe, pentru anii de mai târziu ai bătrâneţelor.

Mihai Eminescu zâmbi îngândurat câtorva astfel de întâmplări ale săptămânilor din urmă. Lipsa îl lenevise. Îl descumpănise de la lucru; îi descumpănise şi firea. În loc să-şi vadă de cetanii şi de migala stihurilor, cum se simţea el în elementul său; îl alungase din casă, la cafenea şi la

prietenii cu foc în sobă. Acum se cuvenea să răscumpere vremea părăduită.

S-a întors la masa cetaniilor şi a scrisului. A pregătit tot tacâmul de cafea, după tabietul moşneagului de-o duioasă amintire, de la cancelaria isprăvniciei de Botăşăni.

A dat foc spirtului, a răsucit o ţigară şi după ce-a împins teancurile de cărţi să-şi lărgească loc, a şovăit între două foi cu acelaşi scris mărunt, dar cu titluri uimite că se află alături. Venere şi Madonă – pe-o foaie. Să facem un congres! – pe cealaltă.

Îşi petrecu palma pe obraz, meditând cum să înlănţuie fraza retezată când i-a bătut în uşă prietenul cernăuţean cu trei nume: Ştefaniuc, Ştefăniu, Ştefanelli… Barba era aspră, nerasă de cinci zile. Surâse, întrebându-se hâtru cam ce ochi ar face oare Efrosis, dacă l-ar vedea cu asemenea ghimpi de arici în bărbie. Aceasta îl hotărî să pună pagina de proză la aşteptare, sub foaia cu stihuri. Un drac împieliţat, sărmana Efrosis! Nimic din tot ce i-a lăsat astă-vară coclit şi amar în suflet, nu mai dăinuia cu tăria dintâi. Se aşezaseră toate la fund, se aliniau, căpătau o dulceaţă melancolică în amintire.

Se ştergea şi ea depărtându-se într-o umbră, pe urma altei umbre, dintr-o poiană c-un jilţ de piatră învelit în muşchi, cu un izvor împresurat de ferigi zimţate şi de tufe aromite de mintă.

Ca meşterul din baladă, o zidea şi pe dânsa, ca s-o păstreze mai vie decât în pieritoarea-i viaţă de-aievea. Acum versurile de lămureau limpezi, scuturate de aşchiile dăltuirilor migăloase şi îndelungi.

Cetind, simţea în sfârşit mulţămirea italianului cu pălăria cât roata de car, la care râvnise într-o amurgire de noiembrie un pribeag din toată lumea, oprit să se odihnească pe-o lespede, în cetatea de scaun a ţării. Şi ca să-şi pună stihurile la încercarea auzului, luă de la capăt lectura, cu toată plinătatea glasului:

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este, Lume ce gândea în basme şi vorbea în poezii, O! te văd, te-aud, te cuget, tânără şi dulce veste Dintr-un cer cu alte stele, cu alte raiuri, cu alţi zei…

Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scânteie, Braţ molatic ca gândirea unui împărat poet, Tu ai fost divinizarea…

Cioc-cioc! – au sunat două lovituri în uşă.

Dăltuitorul de stihuri a tăcut, ţinându-şi suflarea, ca atunci când se juca de-a ascunsul cu Ilie şi cu Harieta, în podul grajdului de la Ipoteşti.

Dar cel de-afară i-a auzit vocea recitind cu învăluirea profundă de orgă, care încântase de atâtea ori comedianţii cătrăniţi ca Pascali şi ca Iorgu Caragiale.

Nu înţelegea acel oaspe nepoftit să plece cu una cu două după ce a urcat atâtea scări. Gâfâia amarnic dincolo de uşă, ca unul care târâse, până la al treilea cat, cizmele grele de catană împărătească.

Cioc-cioc!

Eminescu oftă, punându-şi foile cu versuri la adăpost. Fiindcă tot mai nădăjduia să scape, încercă o experienţă care îndeobşte izbutea cu bucovinenii săi. Începu să numere până la o sută. Îşi jurui să nu deschidă, decât dacă oaspele nepoftit se încăpăţânează să rămână lipit locului şi după sfârşitul numărătoarei.

Cioc-cioc!

— Unu… doi… trei… patru! … înşira în gând schimnicul în rantie neagră de pe scaun, trăgând câte un fum de ţigară după fiecare număr, în locul unor închipuite boabe de mătănii prefirate între degete.

Cioc-cioc!

Bătăile răsunau regulat, egal, fără grabă şi fără descurajare. Puteau să dureze aşa până la apusul soarelui, până la echinoxul de primăvară, până la sfârşitul lumii!

După aceste semne vădind o fire pe care n-o turbură nerăbdările şi vrăjmăşiile, nu mai încăpea nici o îndoială. Îşi

cunoştea bine omul! Ar fi pus la bătaie tot capitalul din sertar, contra unei singure piţule, că perseverentul oaspe deafară nu-i şi nu poate să fie decât Ieni al Lenii Savului lui Mihail Bojin din podgoriile Şiriei. Iar din anumite pricini, vizita nu-i era neplăcută cu totul. O aştepta de cinci zile. Şi măcar că jurase că nu va da drumul nici norocului, se ridică să deschidă.

Cu mâna pe zăvor, mai întrebă doar ca să-şi verifice ascuţimea pătrunderii:

— Cine-i? Te pomeneşti că-i fi norocul?

— Sunt numai eu. Slavici! se vesti cu neturburare catana.

Feciorul din Şiria era tuns, dichisit, cu funinginea bărbii pieptănată, aşa cum se cuvine să iasă în lume un om care se respectă pe sine şi un ostaş care respectă uniforma drăguţului de împărat.

După ce-a salutat lipind călcâiele şi a întins mâna scoasă din mănuşa reglementară, a prins a roti ochii în căutarea unui cuier pentru manta şi chipiu.

— Zvârlă-le pe cărţile de colo, brăcuite lângă perete! îl îndemnă gazda. Aşa fac şi eu, frackie maghiarofilie!

Ioan Slavici nu se îndura să săvârşească asemenea nelegiuire.

A descoperit un cârlig la încuietoarea ferestrei, a suflat colbul înainte de a acăţa efectele cazone şi s-a liniştit.

S-a liniştit întrucât îl privea.

Haosul încăperii, mirosul cărţilor mucede, al fumului de tutun şi al drojdiei de cafea arsă, îl izbea însă ca o adevărată şi altfel de suferinţă. Băiatul Lenii Savului îşi descarcă povara de pe suflet:

— Te-aş ruga frumos, să mă laşi pe mine într-o zi să fac rânduială în cameră… Mi-e dată mâna de-acasă şi de la cazarmă! …

— Baiu! se împotrivă Eminescu, zâmbind.

— Măcar cărţilor să le găsim un loc…

— Stau foarte bine unde stau şi cum stau! Când am nevoie de una, ştiu unde-i locul ei. Ţi-o aleg dintr-o sută, cu ochii

închişi. Vrei să-ncercăm?

Ioan Slavici clătină din cap. Nu se îndoia. Îşi cunoştea şi el omul, acum.

— Bănuieşti ce m-aduce la dumneata? întrebă căutând de astă-dată un al doilea scaun.

— Uite, scaunul meu! … îl invită Eminescu. E singur la părinţi şi mă pot lipsi de el.

Apoi, cinchindu-se turceşte în fundul patului, răspunse fără să-şi părăsească zâmbetul:

— Cred că ştiu ce te-aduce! Altfel nici nu-ţi dădeam drumul. Te lăsam să faci de planton până la miezul nopţii. Te aduce sângele la matcă. Am nimerit-o?

— Poate… Dacă dumitale îţi place să numeşti lucrurile astfel. Adevărul este că vreme de cinci zile, tot timpul cât am făcut Halb links – Halb rechts la cazarmă, m-am gândit numai la cele vorbite împreună… Ai dreptate! Datoria noastră este să pregătim congresul şi să nu pierdem prilejul pomenirii de la Putna.

— Şi aceasta nu se numeşte întoarcere la matcă?

Catana împărătească încuviinţă, dând din cap, fără vorbe. Aşezat în scaunul de la masă, dintr-o înnăscută şi despotică pornire, începuse a orândui lucrurile la locşorul lor poate fără să-şi dea seama. Creioane, foi de hârtie, chiseaua cu tutun…

Din fundul patului, Eminescu îl urmărea printre gene cu un zâmbet lăuntric, împrăştiind cu latul palmei cortina fumului de ţigară.

— Mă mai aduce încă altceva la dumneata… cuvântă aproape în şoaptă, Ioan Slavici, ferindu-se să ridice ochii.

Schimnicul în anteriu negru de şiac, ridică degetul în sus, ca un fachir, repetând un semn magic: piţula!

— Dacă-i asta, prietene, ai venit la timp. Deschide sertarul şi ia cât vrei! Eu pe-o lună m-am pus la cale. Privesc viitorul cu un neruşinat optimism.

Catana cunoştea acum tâlcul semnului mut. N-avea însă trebuinţă de nici o piţulă, fiindcă nevoile lui erau puţine şi

măsurate. Iar chiar să-l fi strâmtorat cumva lipsurile, nu era el omul să împrumute piţule în dreapta şi în stânga, ca să-şi încarce ziua de mâine cu grija răbojurilor. Cu totul altceva îl mai adusese la noul şi ciudatul prieten.

Se spovedi:

— Ţi-am ascuns până acum. Dar nu mă rabdă inima să mai tac. Mai cu seamă că am să-ţi cer ajutorul dumitale. Iacă păcatul! Am scris o comedioară în sirienească mea: Fata de birău. Şi ani început o poveste, tot sirienească: Zâna Zorilor!! Acum am venit cu ele la judecată…

— Ei, drăcia-dracului! se minună Mihai Eminescu, izbucnind în cel mai înveselit hohot de râs. Se vede că asta-i molimă care s-a întins la toţi românii din Viena! Până într-un an, n-are să rămână nimeni fără cugetul încărcat de asemenea păcate, care să cutremure oasele lui tata Gutemberg în mormânt. Eu scriu, tu scrii, el scrie… Toţi scrim să dăm gata toată cerneala şi hârtia din capitala chezaro-crăiască!

Ioan Slavici se mâhni, coborând mâna de la buzunarul tunicei, unde purta păcatele literare transcrise pe curat, în caietele de şcolăriţă, împăturite în două:

— Să lăsăm atunci! Să fie ca şi cum nici n-a fost vorba…

— Ba nu, rogu-te! se împotrivi Eminescu, sărind din fundul patului şi apropiindu-se de masă. Nu merge treaba aşa… Odată ce-ai săvârşit păcatul, de prisos să-l mai îngropi. Se cere strigat în cele patru vânturi, ca taina lui Midas… Să trecem la judecată, prietene! Am dinainte credinţa că osânda are să fie uşoară… Dar cu sirienească să vedem cum o scoatem la capăt, mânce-or chiţoranii, ge nu ce mânii, frace şi confrace.

III.

La cafenea, la Troidl, Ioniţă Bumbac şi vlăguise auditoriul.

Era după amiază şi cald.

Pe fereastră se vedeau birji deşarte trecând agale în soare. Moţăiau caii în mers; moţăiau birjarii pe capră clătinând biciul moale ca prin vis. Moţăia şi chelnerul

rezemat de-un uşor, apărându-se de muşte cu o fluturare istovită de şervet.

Cei şase bucovineni suspinau îmbărbătându-se cu priviri de martiri, schimbau coatele pe masă, cercau să-şi amintească privelişti răcoroase şi înviorătoare: o poiană de fagi, un şipot gâlgâind sub un ţanc de stâncă, morile cu umbră de sălcii şi cu pulberea de cleştar a apei împroşcată de cupele roţilor. Adică tot ce lăsaseră departe, în ţara lor cu plaiuri şi codri, ca să se răscoacă în capitala cu ziduri şi pavagii încropite a împărăţiei.

Alţii, mai norocoşi, plecaseră acasă, în vacanţă, să lepede rocurile nemţeşti şi să se întoarcă într-amurg, de la câmp, în vârful legănat al carălor cu fân. Pe dânşii, împrejurări protivnice i-au ţintuit pe loc, zălogi ai gazdelor neplătite şi semestrelor în întârziere.

Iar fiindcă niciodată un amar nu vine singur, mai îndurau şi trei ceasuri pe zi, la Troidl, caznele lui Ioniţă Bumbac.

Să schimbe cafeneaua nu era chip. Greu se mai afla alta cu un chelner ca Jean, ţinând deschis încâlcitul catastif al plăţilor amânate, până ce se îngroşa gluma şi datoria devenea „flotantă”, după termenul găsit de studenţii în jure, economie politică şi finanţe, care făceau haz de necaz. De la prânzul pe sponci, îşi târau paşii alene pe dunga îngustă de umbră a zidurilor, să-şi capete raţia de şvarţ, să purece teancurile de foi şi să golească pahare de apă izită, fără număr, dar şi fără plată, în dorul gheţoaselor izvoare din jgheabul de sub stâncă.

Acolo-i prindea Ioniţă Bumbac, ca pe-un stol de potârnichi toropite. Şi îndată dădea drumul la râşniţă, uluindu-i cu desăvârşire.

Acum se întărâtase încă mai amarnic, ridicând glasul şi slobozind sforăitoare perioade retorice, fiindcă se simţea ascultat de-un străin aşezat la masa de lângă fereastră.

Era un domn încă tânăr, oacheş, în strai mai scump şi mai arătos decât portul lor de studenţi nevoiaşi, cu pieptănătura grijuliu retezată în perie şi cu nasul coroiat, muşcător şi iro-

nic. Desfăcuse o gazetă, dar uitase să întoarcă foaia de-un ceas. Uneori, în colţul buzelor, sub mustaţă, mijea un surâs, care poate dovedea dispreţ şi milă pentru cele ce-i auzeau urechile; dar care lui Ioniţă Bumbac îi părea un neîndoielnic semn de uimire şi admiraţie. Un român de bună-seamă! Numai un român din Principat vine la cafenea cu vraful de ziare de-acasă şi se împresoară la masă de atâtea ceşti, pahare, şi păhărele, cutie de ţigări şi nimicuri risipelnice, cum nu-şi îngăduiesc boieria obişnuiţii muşterii ai unui local studenţesc.

Asemenea mosafiri se iveau din când în când la Troidl, ispitiţi să vadă cu ochii lor cum vieţuiesc la Viena învăţăceii români din toate ţinuturile. Şi fiindcă nu se cuvenea pierdut încă un prilej de a arăta ce poate naţia şi cât de vajnic se apără de ademenirile stricătorilor de suflet şi de ortografie, Ioniţă Bumbac prinse un cuvânt din zbor, bătând cu pumnul în tăblia de marmură de-au zângănit paharele deşarte:

— Junimea? Ce-mi vorbeşti dumneata de Junimea? S-or adunat la Iaşi câţiva ambiţioşi şi iritici ai naţiei, câţiva vânduţi, ca să prostească lumea cu aşa-zisele lor conferinţe şi cu Convorbirile lor literare! Auziţi oameni buni! … Cine să ne înveţe pe noi ce-i ortografia şi ce-i poezia? Cine să ne procopsească, sfinte Doamne, cu o filosofie nouă? Domnul Maiorescu! Şi cine să ne înveţe ce-i o conferinţă! Cine? Domnul Carp, domnul Pogor, alde domnul Negruzzi! … Păi să nu râzi? Păi să nu te-nfurii? Ia-n te uită cine-mi cutează să dea cu barda în Simeon Bărnuţiu, în Cipariu şi în George Bariţ! … Numai că nu merge aşa! Pe mine nu mă sperie dumnealor! Poftească să vadă ce fac eu în Junimea Maioreştilor şi Negruzzilor!

Cu dosul palmei făcu semn capetelor să ferească în lături, iar prin această pârte deschisă, împroşcă un scuipat printre dinţi, care se turti pe duşumea, alb şi lat, ca un florin nou-nouţ.

— Asta fac eu în Junimea! Şi-mi pare rău că nu-i un cosmopolit de-al dumnealor pe-aicea, să mă vadă şi să m-

audă!

Domnul străin de la fereastră îşi aminti, în sfârşit, că n-a mai întors de mult foaia gazetei.

O întoarse, iar de îndată găsi pesemne o gravură foarte hâtră ori un witz foarte nimerit, căci zâmbi voios din toată inima, netezindu-şi mustaţa.

— De altfel, degeaba vă vorbesc eu vouă! … urmă cu obidă Ioniţă Bumbac, după ce goli o rămăşiţă de apă din al treilea pahar la număr şi îşi clăti gura. Voi v-aţi stricat; pe voi v-am pierdut! Tăceţi, acuma, fiindcă n-aveţi curaj să-mi ţineţi piept la discuţie. Dar pe tăcute, mergeţi ca oile la prăpastie, spre ruşinea şi ocara naţiei… Noroc că ne sprijinim pe blăjeni. Veniţi încoace fraţilor, ai noştri, ca brazii! …

O ciurdă de ardeleni intrase pe uşă. Şovăiau în alegerea mesei.

Vorbitorul îi chemă cu izbucniri de bucurie să împlinească gloata auditoriului. Îşi petrecu basmaua pe fruntea brobonită de năduşeală şi fluturând-o mai apoi ca un drapel al naţiei în primejdie, strigă pe chelner:

— Jean! Alt rând de apă! Schimbă paharele!

Cu o filosofică resemnare, bătrânul serv trezit din moţăiala, cără altă duzină de pahare. Netezindu-şi favoriţii suri, cercetă pe sub sprincene proaspeţii sosiţi şi cumpăni în gând, după însemnările din carnet, care dintre dânşii mai aveau drept şi care nu, la tainul de cafea. Nu-i mai întrebă. Puse pe masă trei ceşti. Cei cu datoria flotantă, ca să nu înghită în sec, trecură de-a dreptul la apă, fără să cârtească. Ioniţă Bumbac îşi drese glasul, trăgând cu ochiul la ascultătorul necunoscut. Pregătea o mai vârtoasă execuţie a stricătorilor de ortografie şi a antilatiniştilor de la Convorbiri, dar rămase cu braţul înălţat, încremenit de mirare.

Păşise pragul Mihai Eminescu. Aşa cum mergea el câte o dată, străin de lume, într-o plutire, cu privirea plecată în jos. Înainta cu pălăria în mână, scoasă din stradă,

îndreptându-se spre masa cea mai înghesuită din fund, în ungherul cel mat întunecos.

Domnul necunoscut zvârlise ziarul şi se ridicase să-i taie drumul.

Întinzând palma deschisă, rostise cu o politeţă neaşteptată de la o persoană atât de îngrijit şi de înstărit vestmântată, faţă de un ausserordentlicher Hörer cu hainele ponosite şi cu părul învolburat ciobăneşte spre ceafă:

— Bună ziua, domnule Eminescu!

Mihai Eminescu îl privea surprins, încă nu pe deplin întors pe pământ din lumea îngândurată unde plutise.

— Nu vă cunosc… spuse sfios.

— Vedeţi ce deosebire între noi? Eu v-am cunoscut îndată.

— Poate nu sunteţi din Viena?

— Nul

— După vorbă sunteţi din Moldova… Poate din Iaşi?

— Chiar de-acolo!

Glasul lui Mihai Eminescu se învioră de-o tresăltare care însemna răsplata atâtor nopţi de nesomn şi migală:

— Poate sunteţi domnul… domnul Iacob Negruzzi?

— Chiar el!

— Vedeţi că şi eu v-am cunoscut? …

Redactorul Convorbirilor literare încuviinţă cu oarecare dojană în glumă:

— E adevărat! Numai că eu v-am cunoscut dintr-o dată, pe când cu mine lucrul a mers la gâceală… O mică, mititică, deosebire…

— Cine şi-ar fi închipuit! exclamă Eminescu, alegând această scuză, din altele zece. Dumneavoastră aici? la noi? la Troidl? …

Iacob Negruzzi îşi încrucişă braţele pe piept, urmându-şi dojana, cu o clătinare din cap:

— Cine şi-ar fi închipuit? Eu, aicea, la dumneavoastră, la Troidl? … Dar, domnule Eminescu, numai pentru dumneata, numai ca să te cunosc pe dumneata, m-am abătut din drumul băilor mele şi m-am oprit la Viena… Mi-am spus că

am să te recunosc, fără să mi te prezinte nimeni. Şi precum se dovedeşte, n-am dat greş! … Aceasta am să i-o scriu chiar în astă-seară lui Pogor. Fiindcă trebuie să afli că mai cu seamă Pogor şi Maiorescu au fost încântaţi de Venere şi Madona dumitale, mai apoi de Epigonii. Când le-a citit Maiorescu la adunările Junimii au stârnit un adevărat entuziasm. Cine esta acest Eminescu? – ne-am întrebat toţi. Şi cum n-ai răspuns la scrisoarea mea, am venit să văd la faţa locului cine este acest Eminescu… Dar să stăm jos! Mă împung douăzeci şi patru de ochi aţintiţi asupra noastră.

Într-adevăr, toată ceata de bucovineni şi de ardeleni, rotită la cele două mese alăturate unde prezida Ioniţă Bumbac, era acum numai ochi şi urechi.

Neînduplecatul vrăjmaş al Junimii şi al Convorbirilor literare, bătea darabana în lespedea de marmură cu buricul degetelor, într-o vădită nestăpânire a indignării. Cutezau fariseii şi vameşii naţiei să intre în templul său! Şi nu se afla nimeni să-i alunge cu o pleasnă de foc.

— Auzi, colea! mormăi, înfigându-se în spătarul scaunului şi zvârlind priviri încărcate de fulgere spre redactorul Convorbirilor. Stătea dumnealui şi asculta! Tăcea chitic şi ne spiona! Aştepta ca mare lucru, pe cine? Pe-un ausserordentlicher Hörer! … Nici mai mult nici mai puţin! Cu de alde aiştea îşi fac trebuşoarele… Aţi auzit? „Domnule Eminescu! … Eu v-am cunoscut îndată… Pogor şi Maiorescu au fost foarte încântaţi de Venere şi Madona, de Epigonii!”… Ptiu! Apoi Venere şi Madona e poezie? Cimilitură curată. Uite-o, nu e! Poezie de-a baba oarba. Că Epigonii, vede-se că nu s-au tipărit încă. Nu i-am cetit… Dar îmi închipui. Iacă, fraţilor, cine şi ce pot „stârni un adevărat entuziasm!” Păi să nu stupeşti? Ptiu! Câte îţi mai sunt date să vezi şi s-auzi în zilele noastre! N-aveam eu dreptate, când vă spuneam? …

Întrebarea rămase fără răspuns, fiindcă nimeni nu-l mai asculta.

Toţi răsuciseră capetele spre masa unde Eminescu se aşezase pe marginea scaunului, în faţa lui Iacob Negruzzi.

Văzându-se părăsit înainte de-al treilea cântat al cocoşilor, Ioniţă Bumbac mugi răstit:

— Jean! Gazetele şi un pahar de apă rece!

Şi îşi înfundă nasul în ziare, pufnindu-şi clocotul mâniei pe nări.

— Observ că Junimea are mulţi duşmani aici! rosti redactorul Convorbirilor literare, zâmbind şi oferind chibritul aprins tânărului ausserordentlicher Hörer.

— Vă înşelaţi… răspunse Eminescu. Sunt puţini, dar fac gălăgie multă! … Ca la teatru, când figuranţii dau goană în dosul scenei, ca să răsară pe cealaltă culisă răcnind şi bălăbănind din mâini. Din sală par o armată întreagă, gata să răstoarne lumea. Dintre culise, îi ştii însă câţi sunt şi îi vezi cum se poticnesc la năvală.

— Dacă-i cum zici, mă mai consolează! Fiindcă în ţară avem adversari de altă speţă şi mai mulţi la număr.

Iacob Negruzzi vorbea iscodind cu încordare în ochi poetul care stâmise însufleţirea Junimii. Era mai tânăr decât şi-l închipuise. Abia ieşit din adolescenţă.

Dar era aşa cum şi-l închipuise la înfăţişare; palid, cu fruntea înaltă şi boltită, cu şuviţele părului negru zvârlite romantic pe ceafă, cu ochii visători şi vii totodată, cu zâmbet melancolic pe buze. Chiar hainele negre, vechi şi cam roase, desăvârşeau îndeaievea imaginea poetului din totdeauna plăsmuit de mintea cetitorilor.

Gândul iscoditor cu care venise nu se oprea însă aici. Îi ceruse într-o scrisoare, amănunte despre viaţa şi îndeletnicirile din Viena; iar la aceste întrebări nu căpătase nici un răspuns. Încercă să le împlinească, pe-o cale ocolită.

— Sunteţi moldovan, domnule Eminescu?

— Get-beget! Botăşănean.

— Chiar din târgul Botăşănilor? Avem mulţi prieteni şi cunoscuţi acolo…

— Sunt din ţinutul Botăşănilor, nu din oraş. Părintele meu are o sfoară de pământ, cale de-un ceas de târg, la Ipoteşti. O şuşăniţă de pământ, lungă ca o curea… Dacă vrei s-o înconjuri cu piciorul, faci mai bine de-un ceas. Dacă vrei s-o tai de-a curmezişul, poţi sări peste ea, din hotar în hotar, ca un pârleaz.

Mihai Eminescu zâmbea cu pleoapele întredeschise.

Dincolo de vorbele rostite de buze, în ochi stăruia cealaltă icoană a Ipoteştilor, pe care n-o putea împărtăşi nimănui; cu izvoare, codri şi iazuri, cu scârţâitul domol al carălor într-amurg şi cu sunet prelung de bucium pe dealuri, cu poienile amintirilor şi cu moşnegii de la stâni şi prisăci.

O umbră îi înnegura privirea. Zâmbetul se adânci, nostalgic.

Redactorul Convorbirilor literare ar fi vrut răspuns la alte întrebări mai legate de proza cea de toate zilele: cât de numeroasă-i familia şi cu ce se îndeletnicesc ceilalţi, dacă există cumva. Intra această mică anchetă în încă tânăra tradiţie a Junimii, când era vorba de colaboratorii proaspăt recrutaţi, plini de făgăduinţe şi risipiţi la şcolile apusului. Dar Iacob Negruzzi păstră întrebările pentru un mai prielnic prilej. Presimţise din privirea îngândurată a poetului că nu-i om să-şi desferece atât de uşor nici tainele vieţii; nici opiniile răspicate asupra unui cerc literar pe care-l cunoştea de la distanţă, doar numai din faimă şi din cuprinsul câtorva răvaşe de încurajare şi de iscodeli.

Schimbă vorba, făcând semn chelnerului să aducă o cană de bere:

— Nădăjduiesc că, atunci când vei termina studiile, ai să vii să te-aşezi la noi, la Iaşi. Vei fi în Moldova dumitale şi vei afla multe prietenii!

Eminescu tăcu un timp.

Cercetă şi el într-un viitor care i se arăta nehotărât, tulbure, ca o zare astupată de ceaţă şi nori.

— Aş veni bucuros! răspunse într-un târziu. Aş veni, fiindcă mă ademeneşte Junimea şi fiindcă are după mine o

deosebită însemnătate. Dar mai este vreme până atunci. Nici n-am împlinit un an de când mă aflu la Viena. Deocamdată ne trudim cu câţiva studenţi, cu un prieten, jurist, Slavici, să punem la cale o mişcare pentru la anul ce vine. O mare adunare a studenţilor români, de pretutindeni, la Putna, la mormântul lui Ştefan cel Mare… Adunarea era hotărâtă pentru acest an, în august. Am amânat-o din pricina războiului dintre Franţa şi Prusia. Nu ni s-a părut potrivit ceasul… La anul însă o ţinem neapărat… Pe urmă, după ce ne-om fi îndeplinit această datorie, viu… În afară de chemarea dumitale, mă ispitea şi pe mine gândul… I-o spuneam şi lui Slavici.

— Cine este acest Slavici? ascuţi urechea, redactorul Convorbirilor literare.

— Îmi pare rău că e plecat din Viena, în vacanţă. Aş fi dorit mult să-l cunoaşteţi… Eu cred că-i un scriitor de viitor. E un şirian care cugetă drept, are idei destul de cuminţi şi le va aşterne pe hârtie cu talent, atunci când va mânui mai cu îndemânare slova românească de care s-a cam dezvăţat în şcolile ungureşti.

— Ţin să-l cunosc în acest caz! hotărî Negruzzi. Mă abat iarăşi pe la Viena, la întoarcerea mea de la băi. Cred că şi pe dumneata te găsesc tot aici?

Mihai Eminescu zâmbi:

— Fără îndoială… Eu nu mă pot mişca! Nici la băi, nici în ţară. Rămân ostatec la Viena, să ţiu tovărăşie prietenilor de la masa de dincolo…

Călătorul plecat la băi îşi făcu o repede şi scurtă socoteală, după ce mai aruncă o privire furişă la chipul şi la straiele junelui poet. Spusese că e fecior de mărunt stăpânitor al unei înguste sfori de pământ. Pentru asemenea proprietăraşi, vara e timp de cheltuială şi de economii. Abia spre toamnă, după strângerea bucatelor de pe câmp, mai curge făină albă la moară… Hainele ponosite şi roase ale studentului dovedeau îndestul traiul de lipsuri.

Cu tact, Iacob Negruzzi, fiu şi nepot de mari stăpânitori de moşii şi june răsfăţat de protipendada ieşeană, se prefăcu a nu lua aminte la aceste semne de strâmtorare, pentru care Junimea ştia să afle la timp potrivit un leac. Încă o dată abătu firul vorbirii:

— Îţi sunt aşa de buni prieteni, domnii de la masa de dincolo? Nu mi s-au părut prea interesanţi… Nu-i prea găsesc pe măsura dumitale…

— De ce? se miră Eminescu, apărându-şi camarazii. În cea mai mare parte, sunt tineri foarte de ispravă. Băieţi nevoiaşi şi muncitori. Unii mai isteţi, alţii mai puţin isteţi… Noi, din Principatul României, îi judecăm prea uşor şi nedrept… Trebuie să ţinem socoteală, că s-au născut în Bucovina fi Transilvania, că au învăţat la şcoli ungureşti şi austrieceşti, şi că atunci când li s-a deşteptat conştiinţa românească, în chip firesc s-au aflat siliţi să depăşească hotarul unui cuminte naţionalism. Exagerează! … Cum s-ar spune: sar peste şea, sar peste cal… Socot însă cum că-i mai bine aşa, decât o adormire…

— Poate… încuviinţă îndoielnic, redactorul Convorbirilor literare. Văd că aici, printre dânşii, te cam depărtezi însă de noi.

— E rândul meu să răspund: poate! vorbi Mihai Eminescu, ferindu-şi o şuviţă de păr căzută pe frunte. Eu am trăit din copilărie în mijlocul bucovinenilor, mai apoi printre blăjeni o bucată de timp. Îi cunosc de aproape. Dumneavoastră îi cunoaşteţi de la distanţă. Vedeţi problema lor de viaţă, dinafară. Ei o trăiesc dinlăuntru. E o adâncă deosebire! De aceea la răspunsul pe care l-a dat Gazeta Transilvaniei domnului Maiorescu, eu sunt de partea gazetei, nu a domnului Maiorescu…

— Ce răspuns? Acum aud…

— Am să-l citez din memorie. Am o memorie destul de bună. Spunea gazeta cam aşa: „În marele număr de proverbe româneşti, este unul: Satul arde şi baba se piaptănă! Acum uită-te că în anul nostru îşi află domnul Tit

Maiorescu de a cere de la publiciştii de dincoace, stil neted, gramatică, ortografie… A cere de la noî, ostaşi, să scrim pe placul domnului Tit Maiorescu, ar fi ca şi când ai cere de la ofiţeri ca, între şuierăturile gloanţelor şi vaietele celor răniţi, să scrie rapoarte şi buletine elegante şi caligrafice…” Cam acestea le spunea gazeta şi oricât respect şi oricâtă preţuire am pentru domnul Maiorescu, mi se pare că răspunsul e drept… Ca unul care am trăit şi trăiesc între ardeleni şi bucovineni, ca fost elev al lui Arune Pumnul, o înţeleg prea bine. Nici n-ar putea răspunde altfel un român din monarhie…

Redactorul Convorbirilor literare surâse împăciuitor, deşi îl surprindea această neaşteptată lipsă de diplomaţie a poetului atât de preţuit de Titu Maiorescu şi de Junimea:

— Aşadar ai fost elevul lui Arune Ciune? Atunci totul se explică…

Şi dovedind la rându-i o memorie dedată la cuplete şi la stihuri glumeţe, ca un încercat autor al unor vesele comedii de salon ce era, fredonă Marselieza ciuniştilor, din Millo director sau mania posturilor:

Vivat sacr-apăriciune A lui nenea Ciune Ce-a adus deşteptăciune La-a noastră năciune.

Ciune, ciune, ciune, ciune.

Ciune, ciune, ciune, ciune.

Sfârşind cupletul, Iacob Negruzzi era gata să izbucnească în hohot.

Îl opri însă înfăţişarea poetului.

Palid, muşcându-şi buzele, Mihai Eminescu îl privea cu ochi întunecaţi şi străini. Unghiile mâinilor mici dar vânjoase, căutau parcă să se înfigă în marmora lucie. Ctitorul Convorbirilor şi marele logofăt al Junimii, unde anecdota îşi avea întâietatea şi unde zeflemeaua nu cruţa nimic şi pe nimeni, întâia oară simţi că, pentru o asemenea glumă, a luat locul lui Irimia, cel cu oiştea în gard.

— Te-ai supărat? întrebă repede. E o prostie nevinovată…

Mihai Eminescu îşi clătină fruntea şi când putu descleşta buzele rosti dureros, cu glasul scăzut:

— Nu, domnule Negruzzi! … Nu e o prostie nevinovată aceea pe care a săvârşit-o Vasile Alecsandri, marele nostru Vasile Alecsandri, atunci când a scris. Marselieza ciunişţilor… Nu s-a mulţumit cu atât. A trimis-o la răposata Foaie a Societăţii din Bucovina şi a silit cu alte cuvinte sărmana foaie s-o tipărească în târgul unde a trăit, unde a luptat şi unde şi-a dat sufletul Arune Pumnul. Iar toate le-a făcut atunci, când încă nici nu se împlinea un an de la moartea lui: nu se uscase ţărna pe mormântu-i! … Aceasta e o cruzime deşartă pe care sufletul meu nu poate s-o ierte… Şi nu-i a mirare că, după domnul Maiorescu şi că după Vasile Alecsandri, răsar acuma ţârlâitori din drâmbă, ca baronaşul păjurei împărăteşti, Petrino, ca să-i îmbăleze memoria cu alte batjocuri! „Nenea Ciune!” Acesta a fost Arune Pumnul? Aşa cinstim noi oamenii care-au trăit ca sfinţii şi ca dânşii s-au stins?

— În orice caz, ortografia lui ciudată! Analogismul lui deocheat! … Nu înţeleg admiraţia dumitale, care doară nici pe departe nu scrii după ortografia pumnulistă…

Mihai Eminescu privi, ţintă, în ochii ieşanului:

— Ce greu este să se înţeleagă doi oameni, domnule Negruzzi, chiar când sunt atât de aproape cum stăm noi acum, faţă în faţă, la distanţă de-un metru, şi chiar când s-au căutat, cum ne-am bucurat noi, unul de altul! … Nu-i vorba de analogisme şi de ortografia lui Arune Pumnul, domnule Negruzzi! … Măcar că şi ele îşi au o explicaţie şi îndreptăţiri de laudă… Stricăciunile acelea de limbă, lătiniste şi fonetiste, vin din Ardeal, de la Blaj, iar oricât or fi de rătăcite, nu merită batjocură, derâderea canţonetelor comice. Sunt ca rănile şi ologelile dintr-o cruntă bătălie, domnule Negruzzi! Ca să-şi dovedească mai vârtos străvechimea neamului, au pocit limba crezând c-o îndreaptă… Dar de asemenea erezii, nu râzi! Te apropii, să le tămăduieşti cu binişorul… Pentru ardeleni şi bucovineni,

ele se contopesc cu amintirea lui Petru Maior, a lui Samuel Micu, a lui George Şincai… Cu bătălia pe care au dus-o dânşii singuri, împresuraţi de vrăjmăşii şi de trădări viclene… Preamărim pe Horia şi pe Avram Iancu, iar de ceilalţi ne lepădăm cu ocări şi cu zeflemele… Asta nu-i drept, domnule Negruzzi! Nu toate sunt mofturi, mai ales pentru cei care-au trăit şi trăiesc în Ardeal, în Bucovina, în bătaia puştii…

Glasul poetului tremura învăluit de emoţie. Privirea şi-o întoarse spre fereastră, afară, la strada capitalei împărăteşti şi străine, de unde porneau înşelăciunile şi trădările; unde într-un măreţ palat, un păianjen mocnit ţesea şi încâlcea fire trase prin pieptul fiecărui supus de gintă şi de credinţă deosebită.

Dar Mihai Eminescu nu vedea nici zidurile clădirii din faţă, învâlvătate de soare, nici birja poposită într-un unghi de umbră, nici băiatul de la prăvălia de peste drum, cu şorţ albastru, care stropea o porţiune din trotuar dintr-o tinichea lucitoare, cu sclipiri de oglinzi.

Trăi o clipă dimineaţa neştearsă de iarnă, când Arune Pumnul, pe patul de moarte, şi-a rupt de la pieptul său cartea cu scoarţe de piele: Istoria pentru începutul românilor din Dacia, cu însemnări şi îndreptări de mâna lui Petru Maior, cu gândiri şi amintiri de pribegie scrise de pana lui Samuel Micu şi George Şincai. Relicva el o păstrase prin toate rătăcirile sale de pribeag. Era o mărturie întăritoare de la care căpăta încredere, în ceasuri de şovăială şi pustiu. Însă acestea se pot spune oare? Le mai poate simţi şi altcineva, aşa cum le simţea el?

Rămân pentru totdeauna incomunicabile.

Îşi întoarse ochii la omul din faţă, cu nasul coroiat şi cu surâsul ironic. Cât de îndepărtat îi părea şi cât de străin!

Urmă, fiindcă începuse, deşi încă o dată îl copleşea deznădăjduitoarea convingere că nimeni nu poate înţelege pe nimeni:

— Nu-i vorba aşadar de fonetismul şi de ortografia lui Pumnul, domnule Negruzzi! În această privinţă, cred că eu i-am fost ultima lui amărăciune din viaţă… În mine îşi pusese toată încrederea; iar eu îi călcam la fiecare pas învăţătura… Nu spun năciune, nu scriu limbământ şi cuvântământ… Dar mi-a rămas cealaltă învăţătură. I-a rămas Bucovinei întregi. O dragoste pentru trecut, pentru românimea pe care o visa el unită prin grai, prin conştiinţă, prin literatură… Şi cum îl răsplătim? Cum îl răsplăteşte chiar poetul cel mai mare al românilor? Amare i-au fost zilele; amară-i soarta lui şi după moarte…

Redactorul Convorbirilor literare, tăcea, asculta şi privea, într-o neclintire care nu-i stătea în fire.

Venea dintr-o societate unde cele mai adânci probleme şi mai nestrămutate credinţe de luptă nu înlăturau un strai uşuratec de vorbe şi glume, ciocniri scânteietoare de potrivnice păreri, strigăte în cor, întreruperi şi bătăi cu perne. De astă-dată se lovise de-un om care se împietrea, închis şăgalnicelor zeflemele. „Ce-o să facă Pogor, cu un asemenea recrut al Junimii?” – se întrebă cu o îndreptăţită îngrijorare.

Mihai Eminescu vorbi cu blândeţe, înseninat, uşurat, ca şi cum i-ar fi ghicit gândul:

— Vă rog să mă iertaţi! … Sunt un om poate cam ciudat, ca toţi cei care trăiesc o mare parte din viaţă în singurătate… Se află câteva idei, câţiva oameni, care au intrat în sufletul meu. Nu mă rabdă inima să tac, când se apropie cineva fără evlavie de ceea ce-mi este scump… Încolo, vă rog să credeţi că nu-s aşa de posac şi de ursuz întotdeauna. Dimpotrivă! Prietenul meu Slavici mă găseşte prea… cum să spun? prea principă-tean. Spune că prea săr de la una la alta, de la mâhnire la veselie şi de la lucruri serioase la nimicuri… Pentru un viitor autor de comedii, el e de-o gravitate înspăimântătoare.

— Bag seamă că te preocupă foarte mult acest prieten al dumitale. Mă faci din ce în ce mai curios…

Poetul n-avu răgaz să mai treacă încă o dată la numărătoare virtuţile prietenului din Şiria. După îndelungi şovăiri şi îndemnuri să-şi facă unul altuia curaj, tabăra ardelenilor şi bucovinenilor se ridicase în picioare şi venea să se înfăţişeze strălucitului oaspe.

Rămas singur în capul celor două mese împreunate, în faţa duzinei de pahare goale, Ioniţă Bumbac îşi zmulse pălăria din cuier şi ieşi trântind uşa.

IV.

Iacob Negruzzi a întârziat o săptămână încheiată la Viena, de dragul noului colaborator al Convorbirilor literare, cu un cuget atât de ciudat şi anevoie de pătruns.

Au cutreierat împreună puţinele muzee deschise în toiul verii, bulevardele unde se înălţau cu mare grabă falnicele palate ale împărăţiei, grădinile publice şi parcurile, catedralele şi împrejurimile cu răcoroasă umbră de păduri: Grinzing, Kahlenberg, Leopoldsberg şi Neuwaldweg, cu ruini gotice şi romane, cu castele prefăcute în restaurante şi adăposturi de petrecere, cu poteci şerpuite în codru unde se îmbrăţişau îndrăgostiţii. Cinau ades în voioasele ospătării de pe ţărmul Dunării, unde îi încântau lampioanele japoneze prizărite între tei, băncile şi chioşcurile de mesteacăn alb, orchestrele meştere în valsuri şi în romanţe sentimentale; încă mai sentimentalele chelneriţe bălăi, în şorţuri albastre-pal, roz, trandafirii.

Zilele şi nopţile au trecut pe nesimţite, în aprinse şi neistovite dezbateri. Dar Iacob Negruzzi prea puţine a izbutit să afle din cele pe care încerca el cu înverşunare să le iscodească.

De îndată ce luneca vorba la anii de copilărie şi de tinereţe ai poetului, la familia şi la amintirile de la Ipoteşti, Mihai Eminescu se împietrea iarăşi în tăcere, cu acelaşi zâmbet îndepărtat şi aceeaşi privire neguroasă. Ieşeanul se minuna câte locuri a colindat din ţinuturile româneşti, câte stări şi graiuri dialectale cunoaşte; n-a fost însă chip să se dumirească şi în ce împrejurări le-a cunoscut.

E adevărat că în aceeaşi vreme când privatistul din Cernăuţi pribegea cu desaga de schimburi în băţ, dormind în podul hanurilor şi ospătând la pământ, în jurul focului, la rateşul taberelor de cară, feciorul lui Costache Negruzzi abia întors de la Berlin, de la studii, străbătea calea dintre Iaşi şi Bucureşti cu nemaipomenite întârzieri şi altfel de popasuri. În fiecare târg găsea alt bal şi altă sindrofie, prieteni mai vechi şi mai noi, rubedenii de spiţe mai apropiate ori mai depărtate, dând poruncă surugiilor să întoarcă droşca de la scară şi să deshaine caii.

Astfel, chiar dacă bătuseră uneori aceleaşi drumuri, fiecare a luat ştiinţă despre altă ţară.

Drumurile nu li se întâlneau. Mai rămâneau şi acum depărtate, fiindcă la multe păreri despre oameni şi locuri, nu aflau potrivealã. Aşa, când a fost vorba despre scoaterea din scaun a lui vodă-Cuza. Aşa, când a ajuns pomenire despre împământenirea clăcaşilor.

Redactorul Convorbirilor literare, după unsprezece ani de învăţătură berlineză, intrase repede şi deplin în straiul cel vechi al ţării. Era cuprins de patima politicii, râvnea la diregătorii şi socotea pe degete, care din întemeietorii Junimii au drept cu întâietate la cele mai apropiate alcătuiri de guvern.

Pentru lectorii Convorbirilor era domnul Iacob Negruzzi; pentru prietenii şi intimii Junimii era Jacques; pentru alegători, conu Iacovachi.

Iar de acel conu Iacovachi, electorul şi politicianul pretimpuriu cătrănit în manevrele urnelor de vot, nu se lepădau în ruptul capului, nici d. Iacob Negruzzi, secretarul Junimii, nici Jacques, răsfăţatul odor al protipendadei ieşene, autorul de comedii şi de cânticele comice.

Acestea era greu să le priceapă, necum să şi-le apropie de suflet, Mihai Eminescu.

În schimb, se întindeau între amândoi alte punţi de apropiere. O slăvire a trecutului, unde feciorul lui Costache

Negruzzi se întâlnea cu feciorul căminarului Gheorghieş Eminovici. Un nestăvilit clocot de plănuiri literare.

Ieşanul aşternea slova pe hârtie; se încumeta cu încredere să-şi umple toate golurile revistei cu poezii lirice, nuvele, satire, piese de teatru, tălmăciri, idile în versuri, însemnări de călătorie, „copii de pe natură” – pregătea şi un roman. Mihai Eminescu neasemuit mai aspru cu sine, nu socotea încă vrednic de amintit ciclul de drame în care năzuia cândva să zugrăvească soarta Muşatinilor moldoveni, romanul de dragoste şi de usturătoare judecată a năravurilor prezente: Naturi catilinare. Dar rămâneau pentru dezbaterile preumblărilor la Prater şi a serilor prelungite în grădinile de pe malul Dunării, rămâneau stihurile aşteptând ultima dăltuire înainte de a fi încredinţate Convorbirilor literare; articolele tipărite în Federaţiunea de la Pesta; un basm prelucrat, Făt Frumos din lacrimă; o povestire fantastă, pătrunsă de lecturile filosofice, de suvenirul hronicilor şi de alte amintiri depărtate, din chilia de la Cernăuţi, unde se spânzurase un călugăr înstrăinat de la sobornicească biserică de cărţile magilor.

Aici venea rândul lui Iacob Negruzzi să nu-şi mai priceapă colaboratorul atât de june şi ciudat, din altă urzeală.

Învăţătura filosofilor nu se lipea de juristul berlinez, ca apa de fulgul lucios al înotătoarelor. Şi îi părea întru totul pidosnică treabă, ca un tânăr aşa de înzestrat de fire, după care femeile uimite întorceau capul pe stradă, să se închidă nopţi şi zile în casă şi să se ofilească plecat pe cărţile amare ale lui Schopenhauer. Totuşi, când poetul s-a oprit la vitrina unei librării să se uite cu jind la volumele sumbrului maestru din Franckfurt, într-o ediţie întreagă şi rară, legată în scoarţe de marochin, şi-a însemnat în gând numele librăriei, a trecut a doua zi şi i-a trimis acel dar, pentru a pecetlui o prietenie în care-şi punea atâtea nădejdi şi nemărturisite socoteli. Nu pierdea timpul. Găsise piatra nestemată care lipsea Convorbirilor literare şi Junimii.

Pe urmă, călătorul a plecat la băile unde îl aşteptau desfătările de vară, alte cunoştinţi mai voioase, serate cu muzică şi danţ, excursii şi prilejuri de madrigale; tot ce ispitea un principătean tânăr, chiabur şi de viţă aleasă, când trecea hotarele patriei spre fascinările apusului.

Eminescu a rămas la Viena pârjolită de soare, să citească pe gratis, la Troidl, ştirile de pe câmpul de bătălie din Franţa şi să încarce răbojul lui Jean, cu alte datorii pentru cafea şi tutun.

Ioniţă Bumbac îl ocolea cu mormăieli de urs întărâtat.

Ceilalţi bucovineni îi dădeau ghies să se împărtăşească şi dânşii din spusele călătorului, ce se abătuse dinadins din drum numai ca să cunoască tovarăşul şi prietenul lor de toată ziua. Şi tot aşa cum Iacob Negruzzi nu izbutise să-i smulgă cuvânt despre viaţa lui de copil şi despre anii de pribegie, nu izbuteau nici ei să capete prea lămurite şi amănunţite răspunsuri. Vorbe în răspăr. Acelaşi şi acelaşi zâmbet încărcat de enigme.

— Ce-aţi cisluit toată vremea, Eminescule?

— Nimic… Literatură.

Ioniţă Bumbac pufnea pe nări, la masa de alături.

— Literatură! Păi să nu te strângă de gât?

Celălalt stăruia:

— Mihai! Tu, parcă nici nu ţi-ai da seamă ce înseamnă asta? Să te caute domnul Negruzzi de la Convorbiri şi să nu te slăbească o clipă, vreme de-o săptămână! Asta nu ne-am mai închipuit-o noi…

— Nici eu… încuviinţa Eminescu, fără să ridice ochii din gazeta despăturită.

— Ba eu nu m-am mirat şi nu mă mir de fel! începea să dea drumul la râşniţă Ioniţă Bumbac. Până când naţia noastră răbdătoare, sărmana? …

Mihai Eminescu se strămuta cu vraful de gazete la cea mai depărtată masă. După un ceas se făcea nevăzut. Zăvorât în odaie, nu prindea de veste când a trecut miezul nopţii şi

când a început a se miji de ziuă în marea tăcere prielnică scrisului.

Recitea paginile cu slovă măruntă. Sufla în lampă. Deschidea geamul şi dădea drumul mirosului de tutun şi de spirt sfârâit. Năvălea un şivoi răcoros de aer, măturând plasele albastre de fum şi rostogolind ghemotoacele de hârtie. El rămânea rezemat de pervaz şi privea asupra oraşului care se dezmorţea încet, cu întâiele căruţe încărcate de legume şi scârţâind spre pieţi, cu cei dintâi trecători îndreptându-se spre fabrici, cu cele dintâi birji pornind spre gară. Se depărta un glas răguşit. Se apropia să treacă pe sub fereastră un bocănit cadenţat de cizmă cătănească. La cazărmi o trâmbiţă subţire şi strepezită suna Tagwache.

Răsăritul învăpăia ferestrele cu storuri trase, sclipea în turle şi cruci, înălţa o pâclă diafană deasupra Dunării, deasupra crestelor păduroase din zare.

Nu dormise o clipă şi totuşi nu se simţea ostenit. Îl păstra încordat o împrospătată şi mai vie năzuinţă de a desăvârşi paginile de mult scrise şi lăsate la o parte, altele atunci încheiate; tot ce se statornicea mai deplin ca adevăratul şi singurul rost al fiinţei sale pe pământ. Redactorul Convorbirilor literare nu făcuse un popas van la Viena. Îi risipise cele din urmă îndoieli. Cu subtile şi meşter dozate dibăcii îl încredinţase că se aflau undeva oameni care îl căutau, îl aşteptau, începeau să-i preţuiască scrisul şi să-i deschidă fără precupeţire paginile unei reviste de mare prestigiu în ţară. Pentru un tânăr poet de douăzeci de ani abia împliniţi, nu însemna cea mai luminoasă chezăşie a viitorului? Celelalte – cât de sterpe nimicuri! Le va înlătura şi le va învinge tot cu pana scrisului.

Se desfăcea o perdea şi se deschidea o fereastră, Se ivea o femeie cu părul revărsat pe umeri, în straiul subţire şi străveziu de noapte. Privea cerul. Surâdea, cu toţi dinţii albi, dimineţii şi soarelui Poate şi vecinului cu fruntea înalt

boltită, căci îndată îşi acoperea sânul cu o graţioasă mişcare de naiadă surprinsă la ieşirea din baie.

— Neamul nevoii! murmura schimnicul în vestmânt negru şi aspru. Care va să zică, mătăluţă te-ai trezit şi eu încă n-am închis ochii? Hai la culcare, frate ausserordentlicher Hörer!

Somnul era scurt, dintr-un trăs, sănătos, fără vise. Ca somnul fugarului din plaur, la al cărui căpătâi îşi strângea aripile un alb înger de pază.

După o lună, la sfârşitul lui august, în treacăt spre ţară, Iacob Negruzzi l-a mai căutat şi a doua oară. Se întorsese şi Ieni al Lenii Savului să-şi pregătească examenul în jure şi examenul de ofiţer al pedestrimei împărăteşti.

Au durat alte lungi voroave, de astă-dată în trei. Iar catana din Şiria s-a ales cu legământul să întocmească, pentru revista din Iaşi, o cercetare a traiului dintre români şi unguri, orânduită cu socoteală pe capitole, aşa cum era de aşteptat de la un sârguincios ucenic al lui Ihering şi Lorenz Stein, de la un vrednic fecior al gospodinei din podgoria Aradului, cu adânc chibzuită osârdie la treabă. Astfel, de la băi şi plimbare, de la baluri şi serate, redactorul Convorbirilor literare, pornea acasă cu două temeinice izbândiri. Nu-l puteau învinui prietenii de la Junimea, că a pierdut vremea de prisos la Viena!

Vântul lui septembrie a prins să foşnească în cele dintâi frunze îngălbenite.

În fiecare dimineaţă, de la gară, soseau alte cârduri de transilvăneni şi bucovineni, cu obrajii arămiţi de viaţa câmpurilor şi cu lăzile pline de belşugul proviziilor.

Într-o asemenea dimineaţă, Todiriţă Ştefaniuc şi Vasile Morariu, atunci descălecaţi din tren, îşi descătărămau curelele geamantanelor în cvartirul lor nou din Dianagasse. Răftuiau cărţile pe poliţe şi schimburile în dulap. Dar mai mult decât cărţi şi schimburi, aflau în fundul panerelor, bunătăţi de-ale gurii îngrămădite de mânele grijulii ale mamelor şi bunicelor pentru băieţii plecaţi în străini.

— Măi Todiriţă, noi cu atâtea odoare am putea deschide o prăvălie, să-l concurăm pe tata Muriţ şi pe Muriţoaia! spuse râzând Vasile Morariu, fecior de preot, hâtru şi năzbâtios din fire. Nu ştiu, ce-au crezut oare ai noştri, de-acasă? Numai colaci şi colivă s-a ruşinat maica să mai adaoge, fiindcă m-a ghiftuit toată vara cu pomenile şi parastasele tuturor morţilor din Cernăuţi. Încolo, ne-ajunge udătura până la Crăciun…

— Să dea Domnul! … răspunse Ştefaniuc cu îndoială. Mai economisim de la birt şi ne mai învrednicim să mergem pe la cele teatre. Numai că…

— Ce numai că? Hămesiţi să fim şi tot nu le mai facem capătul!

Vasile Morariu se depărtă un pas în faţa dulapului, să admire pe de-a-ntregul rafturile ticsite de afumături, de brânzeturi, de gavanoase cu dulceţuri şi cu ciuperci murate, de păstrăvi în hârzob de brad şi vişine-cireşe uscate la soare, ca într-o cămară de vrednică gospodină în toamnele proslăvite de belşug. Pe urmă, închise canaturile şi îşi frecă mâinile cu mulţămire. Avea cuvânt să privească în viitor plin de încredere.

— Acuma, c-am isprăvit, să mergem şi să căutăm fârtaţii, care s-au uscat bieţii de dânşii la Troidl, toată vara!

— Să mergem! încuviinţă Teodor Ştefaniuc, sunându-şi florinii în afundul buzunarului şi alintându-şi astfel auzul cu o muzică plăcută, care n-avea să ţină de joi până mai de-apoi.

Dar fârtaţii erau la uşă. Aflaseră zvon de sosire şi au dat buzna.

Eminescu, Ioan Luţă, Pamfil Dan, Iancu Cocinschi şi, în urma lor, alţii, jurişti, filosofi, medicinişti şi tot neamul de învăţăcei ai Universităţii împărăteşti, au umplut într-o clipală odaia prea strâmtă, cu gălăgioase urări de bun venit după datina din Bucovina lor.

La rându-le, Ştefaniuc şi Morariu, aflară bucuroasă ştire că au nimerit-o bine cu cvartirul. În Dianagasse se

strămutase aproape întreaga colonie de bucovineni. Se puteau chema unul pe altul de la o fereastră la alta.

Între acestea, sună altă bătaie în uşă.

— Intră!

A intrat cel mai în vârstă român înscris în condicile Universităţii din Viena, Mihai Grigoroviţă, vechi stâlp al Facultăţii de drept.

— Hei, bravo, bădiţă Mihai! strigară toţi într-un glas, sărindu-i întru întâmpinare cu dragoste, fiindcă bădiţa Mihai era sfătos om şi împăciuitorul ascultat în multe dezbinări tinereşti.

Mihai Grigoroviţă nu dădu de astă-dată cuvenitul răspuns acestor semne de bucurie şi de dragoste.

Proptit în prag, îi feri cu palma pe toţi în lături, adulmecând din nări ca un copoi bătrân când simte vânatul.

— Ci mai slăbiţi-mă cu boncăluiala, măi diavolilor! Mai bine, spuneţi ce-au adus boierii noştri de-acasă?

Todiriţă Ştefaniuc schimbă o privire cu Vasile Morariu: „Acum ai înţeles de ce ziceam eu: Numai căă? …”

Era însă prea târziu! Bădiţa Mihai se dumirise dincotro veneau adierile vânatului.

Păşi rar şi măreţ din prag, merse de-a dreptul la dulap, deschise canaturile în lături şi porunci semnal de asalt:

— La lucru, băieţi!

Băieţii n-aşteptară de două ori poftiţi.

— Aferim! strigă unul, mânuind o ciozvârtă de coastă şi trăgându-se într-un colţ s-o roadă în tihnă.

— Fainã slănină!

— Trece brânza-ncoace, Pamfile, că miroase a stânile noastre din Fundul Moldovei.

— Ce mai plăcinte! exclamă Eminescu elegiac, ochind o pereche şi înfulicând în dorul plăcintelor cu poalele în brâu de la Ipoteşti. Todiriţă, fiule, fiindcă tot spui că te-a pălit damblaua poeziei, trage-le o odă să le treci la posteritate, altcum tot n-ai să le mai vezi.

Şi cu adevărat, în scurt, nu se mai zări nici urmă de plăcinte, cum n-au mai rămas decât şoricii slăninelor şi gratiile costiţelor afumate, goale şi netede ca naiul lui Pan.

Întru această ispravă breasla filosofilor şi a poeţilor nu se lăsa mai prejos de mai prozaica breaslă a juriştilor şi doftorilor. Mihai Grigoroviţă, cu dreptul celui mai bătrân, luase loc pe scaun, la masă, vămuind fiecare soi de merinde şi punând oarecare orânduială în urmarea lor: mai întâi ciuperci şi păstrăvi, mai apoi şuncă, slănină şi brânză, către sfârşit rumenitele aluaturi, feluritele plăcinte, învârtite şi ştrudele cu nucă. Băieţii mai juni se ospătau în picioare, pe apucatele, tropăind şi râvnind cu ochii, fiecare la bucata din mâna celuilalt.

— Cât despre dulceţuri şi beltele – cuvântă poetul – ochii văd, inima cere! Dară pântecul închircit de post, nu mai primeşte pe ziua de azi. Cu afurisenie, ne legăm, fraţilor, să nu le scăpăm din vedere mâine!

Om cu încercată experienţă, bădiţa Mihai Grigoroviţă se dădu cu părerea să închidă beltelele şi dulceţurile în dulap şi să ia cheia în primire cu sine. Aşa nu mai rămânea price de teamă pe a doua zi.

Pusă la vot, propunerea a fost primită cu unanimitate.

— Cum vedeţi, diavolilor, la asemenea ispravă ne înţelegem mai repede decât la soţietăţile noastre, unde a intrat dihonia şi unde Ioniţă Bumbac spune ba, când Eminescu zice da! rosti în chip de încheiere şi de morală a fabulei, Mihai Grigoroviţă, răsucind cheia şi băgând-o în buzunar.

Cuvântul aruncat, a împins sătuii să intre la dezbaterea care-i sumuţa încă din primăvară. Cele două societăţi ale învăţăceilor români din Viena, pe cale de contopire, erau frământate de mari dezbinări între „cosmopoliţi” şi „bărnuţieni”, porecliţi de Vasile Morariu „bumbăcişti”, de la Ioniţă Bumbac, pisălogul, cetire. Şi fiindcă discuţia se vestea aprigă şi îndelungă, tot bădiţa Mihai Grigoroviţă strecură povaţa să fie strămutată la tata Wihl, unde

vorbitorii cu gâtlejul uscat puteau prinde o mai proaspătă zdrăveneală din cibota de bere. Sărăturile şi afumăturile se cereau grabnic udate. Dacă-i praznic, praznic să fie.

În stradă, Teodor Ştefaniuc se alătură de Eminescu, întrebând:

— Ce-am auzit, Mihai? E adevărat că a venit domnul Negruzzi de la Junimea şi că de hatârul tău a rămas o săptămână în Viena?

— Lasă acestea, Todiriţă! Mai bine spune-mi ce face moş Onufri? Dor mi-i de el şi mult am dus eu dorul piţulelor sale!

Odată cu octomvrie, au început ploile sure. Sură s-a întins şi viaţa fârtaţilor bucovineni care sfârşiseră de mult „odoarele” şi florinii de-acasă.

Pe sălile Universităţii se căutau din ochi, înălţând degetul.

La semn mut răspundea alt semn mut: o strângere din umeri. Piţulele erau mai rare decât cometele pe cer, decât cuvintele cu noimă la Ioniţă Bumbac, decât cele cu haz şi veselie la cătana împărătească Ieni al Lenii Savului lui Mihail Bojin din podgoriile Şiriei!

Unii se înverşunau în chiliile lor, buchirind caietele de însemnări. Alţii îşi făceau vacul la Troidl şi la Zu den drei Tauben, aciuaţi tot pe lângă sobă şi născocind tot soiul de basme năzdrăvane, pentru a mai înnădi datoriile flotante la cei doi chelneri slabi de înger: Andreas şi Jean.

Răvaşele trimise cu mare zor de Mihai Eminescu se înfundau la Ipoteşti fără semn de viaţă. În darn implora el – „aştept răspuns telegrafic” – făcând apel la noile născociri tehnice ale veacului. Căminarul îşi uitase feciorul de la Viena, precum îl uita şi pe cel de la Berlin.

În aşteptarea gropului cu galbeni, care sosea cu carul cu boi, Mihai s-a despărţit cu jale de odaia unde se învrednicea să lucreze în singurătate. Şi-a cărăbănit cărţile în miezul coloniei din Dianagasse, într-o cameră cu Samuel Isopescu şi Iancu Cocinschi. Toate plănuirile literare s-au împotmolit jalnic şi fără de nădejde. Tovarăşii nu-i dădeau răgaz să-şi adâncească o filă începută. Isopescu se încingea dintr-o

nimica toată la mare zarvă şi cumplite răcniri, de se detuna casa. Eminescu nu se lăsa mai prejos, pe alt ison, cu învăluirile lui molatice de glas, dar tot aşa de neînduplecate.

Şi după ce răsturnau lumea cu toate învăţăturile şi cu toţi filosofii veacurilor, zgâlţâiţi de bărbile mucigăite, al treilea al lor tovarăş, Cocinschi, deplin încredinţat că amândoi au înnebunit de-a-binelea şi cunoscând el că muzica are o vrăjită putere de îmblânzire asupra săriţilor din minţi şi chiar asupra fioroaselor fiare, începea să cânte, astupându-le glasul, teoremele lui Spinoza, aforismele lui Schopenhauer, definiţiile lui Kant.

Efectul se vădea de îndată! Ceilalţi se potoleau, intrau şi dânşii în cor pe trei voci şi amânau încheierea dezbaterii pe a doua zi, când o luau de la capăt. Bună şi veselă tovărăşie, înfruntând cu stoică neturburare lipsurile, amarul, flămânzeala şi noroaiele ploii străbătute prin talpa ghetelor sparte! Dar neprielnică de lucru tovărăşie!

Poetul îşi răscumpăra vremea părăduită, rozând mai ades scările Universităţii. Nelipsit era de la lecţiile cele mai deosebite şi ciudat îndepărtate între ele: cursuri de filosofie şi de drept, de limbi orientale şi romanice, de medicină şi de istorie. Caietele se umpleau de însemnări. Sertarul cu stihuri, cu povestirea sărmanului Dionis, cu plănuitele drame ale neamului Muşatin, rămânea însă închis. Treptat, viaţa îl întorcea pe pământ, la târâtoarele-i nevoi şi îndatorinţe.

În unele zile, pentru dânsul ca şi pentru ceilalţi, toată fiinţa se aduna într-un vârf de deget ridicat către tavan în casă, către cer în stradă:

— O piţulă! … Neamul nevoii!

Pe la sfârşitul lui noiemvrie, spre seară, plecase de-acasă cu ochii în pământ, cu mânele împreunate în mânecele paltonului, aduse la piept.

De la o fereastră, de sus, îşi auzi numele. Înălţă capul. Ştefaniuc şi Morariu lungiseră pe geam, gâturi de cămilă –

de cămilă flămândă – privind în uliţă ca să le treacă de foame.

— Ce faceţi voi? întrebă Eminescu.

— Nimica… Stăm şi ne uităm.

— Nu ieşiţi?

— N-avem la ce.

— N-aveţi la ce ieşi ori n-aveţi cu ce ieşi? N-aveţi… hmm? ridică arătătorul.

— Nici un crucer! … răspunse Morariu.

Iar Ştefaniuc adăogă, întru mai neagra zugrăvire a negrei mizerii:

— Pe o piţulă mi-aş da acuma şi cămeşa de pe mine!

— Poate căciula, Todiriţă? … zâmbi Eminescu.

— Ehei, să fii tu sănătos! Căciula-i de mult zălogită la cămătar, pentru preţul unui gulaş cu cartofi.

Jos în stradă, Eminescu rămase pe gânduri. După un timp, le strigă:

— Îmbrăcaţi-vă şi veniţi încoace! …

Prietenii s-au supus. S-au îmbrăcat cu iuţeala pojarnicilor când sună alarma de foc şi au coborât petrecându-şi prin minte o sumă de prepusuri, care de care mai năstruşnic blagoslovite.

— Ţi-au venit cumva banii de-acasă, Mihai? întrebă cu nerăbdare, Teodor Ştefaniuc.

— Nici pomeneală, neamul nevoii!

Chipurile celor doi se lungiră.

— Adevărată mizerie! urmă poetul. Toţi trei să nu facem două parale! Viaţă-i asta? Dar bucuraţi-vă şi vă veseliţi! …

Dacă nu mi-au venit banii de-acasă, mi-a venit adineaori o idee strălucită, băieţi. I-am găsit leacul postului. În astă-seară avem să cinăm împărăteşte. Luaţi-o voi înainte la Bischoffsbierhalle, în Wipplingerstrasse şi aşteptaţi-mă acolo. Puteţi să începeţi a mânca fără grijă. În astă-seară sunt eu marele platnic!

Bucuria băieţilor nu era mică. Mai mică le era însă încrederea.

Morariu ţinu să capete o întărire:

— Dacă spui că n-ai primit bani, cu ce ai să plăteşti, Eminescule? Cu filosofia şi cu poezia?

— Ce vă pasă? Plecaţi, cum vă spun! Eu am să mă întâlnesc cu cineva şi v-ajung din urmă.

— Are să-ţi dea cineva bani?

— Ai gâcit, în sfârşit! Asta-i pur şi simplu. Axe să-mi dea cineva bani.

— Şi dacă nu-l găseşti?

— Nu încape aşa ceva! M-aşteaptă cu banii gata. Cum m-o vedea intrând, îmi sare înainte.

— Va să zică?

— Va să zică, la revedere!

Eminescu a pornit-o la capătul străzii. Ştefaniuc şi Morariu s-au dus să caşte ochii şi gura la vitrinele şi la furnicarea mulţimii de pe Graben, până la ceasul cinci.

Acolo mai întâlniră alt camarad, Matei Lupu, care, fiind şi el lihnit de foame, căuta o piţulă de leac în capitala împărăţiei, ca un ac într-un car cu fân. Iar fiindcă dar din dar se face rai, mărinimoşi, îl poftiră amândoi la masă, împărtăşindu-i taina praznicului împărătesc, ce va să vie.

La Bischoff s-au aşezat într-un ungher şi au comandat câte-un gulaş, o felie de pâine şi câte-o sticlă de bere. Ar fi poruncit ei nemăsurat mai multe şi mai săţioase feluri, după foamea care le scurma măruntaiele aţâţate de mirosul fripturilor şi de aburii sosurilor. Dar mai păstrau încă o îndoială asupra întoarcerii lui Eminescu.

— Te pomeneşti că ne-a făcut festa! se îngrijoră Vasile Morariu, după ce-a linchit farfuria oglindă.

Ştefaniuc se împotrivi cu tărie unor asemenea nesăbuite bănuieli:

— Cine, Eminescu? … Înţeleg tu să te ţii de şotii. Tu, sau Chibici! De la voi, nu m-aş mira. Cât despre Eminescu, pun mâna în foc pentru el!

Totuşi sticlele de bere nu le-au golit deplin, ca să nu se înfăţişeze chelnerul cu altele nedestupate.

De la o vreme îşi pierdu şi Ştefaniuc pofta de vorbă. Treceau sferturile de ceas, iar marele platnic nu se ivea. Când chelnerul începu să-i cerceteze cu ochi prepuielnici, Matei Lupu, invitatul invitaţilor, se simţi dator să răspundă cu mărinimie, la mărinimia lor. Se hotărî să pună paltonul zălog birtaşului, ca să scape toţi cu obraz curat.

— Fugi măi! Se poate? Nu te lăsăm! … La nevoie îl pun eu, fiindcă eu te-am chemat.

— Ba eu!

— În orice caz, mai aşteptăm. Tot una-i…

— Mai aşteptăm.

Ferindu-şi privirea de ochii chelnerului, cătau spre uşă cu nădejde şi cu teamă, ca profeţii lui Israel în aşteptarea Mesiei. De la uşă, ochii se înălţau la ornicul din perete (ceasurile lor de buzunar de mult se aflau amanetate), numărând sferturile: opt şi un sfert, opt şi jumătate, nouă fără un sfert, nouă… Câteva minute după ce-a bătut nouă, Mesia apăru în uşă. O piatră li s-a luat tuturor de pe inimă, slobozindu-i să răsufle cu uşurare.

Eminescu se aşează zâmbind lângă dânşii:

— Mâncat-aţi ceva, băieţi?

— Câte-un gulaş mic şi necăjit.

— Şi poate aţi mai mânca şi altceva?

— Ba bine că nu! Numai să te-ajungă punga, cât ni-i nouă pofta.

— Bine, băieţi… Chelner! Patru porţii de frankfurter cu varză şi o cană cu bere.

Chelnerul căscă ochii. Ciudaţi muşterii! Două ceasuri stârciseră înaintea sticlelor pe fund şi acuma cereau bere cu cana. Cum însă privirile lor, sfioase şi piezişe până adineaori, se sumeţiră ca prin minune schimbate, îndeplini porunca, primenind faţa de masă şi tacâmurile, chemând ajutorul şi slujind cu toată luarea-aminte cuvenită unor clienţi care n-au ocupat masa de pomană.

Eminescu, în toanele sale cele bune, mânca, bea şi glumea; ceilalţi îi ţineau hangul. Când s-au îndestulat, au

trecut de nădejde la bere. Pe urmă, marele platnic, milostivindu-se de chelnerul care nu mai pridea cărând cănile, ceru o cibotă de zile mari şi de noapte lungă.

Aşa i-a apucat ceasul trei după miezul nopţii, vorbind şi înveselindu-se.

Iar fiindcă birtul se golise şi huruiau obloanele de închidere, Eminescu a cerut socoteala, a plătit precum făgăduise şi a zvârlit chelnerului, împărăteşte, tot mărunţişul.

— Ţin să-ţi mulţămesc, Mihai! se ploconi Todiriţă Ştefaniuc.

— Nu prea ai pentru ce. Mai ales tu! …

— Cum? N-am mâncat bine? N-am băut zdravăn?

— Aveai drept să mănânci mai bine şi să bei mai zdravăn. Zău!

— Ce vrei? Nu pot să mă pun la întrecere cu Lupu şi cu Morariu în privinţa băuturii. Mă taie! Nu-i vezi, nu-i auzi?

Într-adevăr, Lupu şi Morariu o porniseră înainte şi îşi răfuiau în stradă, cu mare gălăgie, o nepotrivire de păreri, întărâtată la cibotele de bere. Eminescu rămase mai în urmă, fredonând cântecele sale din ceasuri împăciuite cu viaţa: Mai turnaţi-mi în pahare, Câte stele sunt pe cer, Eu sunt Barbu Lăutaru şi Dragi boieri, din lumea nouă… În faţa casei, au descoperit că niciunul n-avea piţula de tribut portarului, iar fără Sperrsechserl nu încăpea rost să îmblânzească morocănosul cerber.

— Nu-i nimic… îi alină Eminescu. Ne plimbăm şi noi până la ziuă, când se deschid porţile. Nu-i întâia oară când facem de priveghi!

Morariu şi Lupu au luat-o într-o parte, să-şi sfârşească răfuiala. Eminescu şi Ştefaniuc, la braţ, în altă parte, să discute mitologicale şi să dezmormânteze amintiri din Cernăuţi. După ce le-au vânturat pe toate, poetul a încheiat cu stihurile lui Horaţiu: Eheu! fugaces, Posthume, Posthume labuntur anni… Apoi, întrerupându-se, a suspinat, deodată:

— Oh! Eufrosina… Efrosis!

Fostul camarad de la K. K. Ober-Gymnasium, cunoscându-i patima pentru zeităţile şi legendele mitologice, îl întrebă prin ce legătură de gânduri a ajuns el de la cântări şi de la oda lui Horaţiu, la una din cele trei graţii.

— Vezi, că n-a fost o figură mitologică, prietene! … murmură poetul. Ci chip îndeaievea, Eufrosina mea… Efrosis! …

— Nu cumva Eufrosina cea din trupa lui Pascali?

— Aşadar o cunoşti?

— Îmi aduc aminte foarte bine de dânsa… Era frumoasă coz! Mai frumoasă decât toate actriţele lui Pascali.

— Da… recunoscu Eminescu, oftând. Era nespus de frumuşică, acest demon împeliţat de femeie. Şi am fost îndrăgostit nebun de dânsa… Mai ţii tu minte, Todiriţă? … Într-o zi, anul trecut, pe vară, veneai pe stradă cu Daşchevici, la Cernăuţi, spre Hotel de Moldavie… V-aţi oprit în faţa unui afiş. Era un băieţel care s-a dat la o parte cu respect dinaintea voastră, fiindcă pentru dânsul însemnaţi două personagii foarte falnice: doi domni absolvenţi ai K. K. Ober-Gymnasiului. Pe urmă v-aţi depărtat. V-am văzut. Mă ascundeam de voi în gangul hotelului, ca să nu mă întrebaţi ce caut acolo şi de unde viu… Mă ascunsesem, măcar că inima mă îndemna către voi… Acum pot să-ţi spun… Pentru dânsa venisem şi din pricina ei mă ascundeam…

— Îi mai scrii? Îţi mai scrie? … Ai s-o mai vezi? …

Eminescu îşi desprinse braţul de braţul prietenului, intrând în sine, ca melcul în găoace.

— Fleacuri… Ce rost să mai vorbim? S-au sfârşit toate… Ce-a rămas din cele de atunci? O Venere şi Madonă… O Poesis… Atât şi nimic mai mult…

— Nu înţeleg, Mihai. Ce Poesis?

— Vorbim altă dată… Acum, somn bun! Haide, că s-au deschis porţile raiului…

Prietenii s-au despărţit. Teodor Ştefaniuc a dormit neîntors, până la amiază, ca într-o zi de duminică şi repaos.

Bătrâna de gazdă, intrând într-un târziu să ia straiele la curăţat, îl întrebă ce haine are de gând să îmbrace.

— Cele negre! răspunse el somnoros.

— Şi cu ce fel de pantaloni?

— Cum, ce fel de pantaloni? Cei negri, că doar n-am să umblu tărcat!

— O! Iesus-Maria! Domnul vrea să mă necăjească cu glume? N-aţi trimis aseară un bilet prin domnul Eminescu, să vă dau pantalonii cei negri?

— Ce bilet? care Eminescu? sări Ştefaniuc din pat, deşteptat de-a binelea.

Desculţ şi poticnindu-se în cămeşoiul de noapte lung până-n pământ, se repezi la dulap trântind uşile în lături. De pantalonii negri nici urmă.

— Şi cum i-ai dat, madamă? răcni, răstindu-se la bătrână. Ce fel de vorbă-i asta? Poate să vină oricine de pe stradă şi să ceară orice, în numele meu? … Dumneata eşti gata să-i dai tot?

— Mi-a arătat bilet, mă rog. Şi domnul Eminescu nu-i oricine, de pe stradă. E prietenul dumneavoastră… se apără bătrâna, scotocindu-se în buzunarul pestelcei să găsească biletul. Poftim! biletul dumneavoastră.

— Da’ ce-i gălăgia asta? Ce s-a întâmplat? se trezi şi Morariu din somn, căscând şi frecându-se la ochi, cu toată mahmureala berei în glasul răguşit.

— Priveşte ca să vezi ce-i şi ce s-a întâmplat! gemu Ştefaniuc, ridicând mâna şi arătând în dulap locul gol al pantalonilor, cu gestul tragic al unui vestitor de catastrofe. Ţi-a plăcut masa de-asară? Ţi-a plăcut să bei bere din cibotă? Iaca taina praznicului nostru împărătesc.

Prietenul din pat, luminându-se, în sfârşit, se înălţă în capul oaselor ca să poată râde mai zdravăn. Şi cum râsul e molipsitor, în hohote a izbucnit şi păgubaşul.

După amiază, la Troidl, îşi tocmi însă o mutră foarte vrăjmaşă, îndreptându-se spre masa lui Eminescu şi întrebându-l în auzul tuturor:

— Bine, Mihai! Cum îţi veni una ca asta?

— Pur şi simplu… răspunse poetul, ridicând cu nevinovăţie ochii din Litterarische Blätter şi închizând revista sub cot. Ce eram să fac? Nu vă căinaţi amândoi că sunteţi lihniţi de foame şi n-ai spus că ţi-ai da şi cămaşa de pe tine pentru o piţulă?

— Vorba vine…

— Eu nu-s Ioniţă Bumbac, să rămân la vorbe! Înduioşându-mă deci de soarta voastră, cum v-aţi înduioşat şi voi mai târziu de-a lui Lupu; mai înduioşându-mă şi de soarta mea, n-am vrut să te las să-ţi dai cămeşa de pe tine. Te-am descotorosit de ceva mai puţin… strict necesar, şi pe preţ mai bun.

— N-aveai decât să-ţi vinzi o pereche de pantaloni de-ai tăi…

— Imposibil.

— Cum imposibil?

— Dacă ţi-o spun.

— Aha! Când e vorba de lucrurile tale, e imposibil! Lămureşte-mă te rog, s-audă toată lumea de-aici, de ce-i imposibil?

— Bine Todiriţă, te lămuresc… E imposibil pur şi simplu, fiindcă eu n-am două perechi de pantaloni ca tine, conte de Almadariva! Asta o ştie toată lumea de-aici. Adevăratu-i, băieţi?

— Adevărat! izbucni toată lumea din cafenea, fârtaţii ardeleni şi bucovineni, declarându-se de partea poetului şi dezlănţuind un râs care-a cutremurat geamurile.

Aflând despre ce e vorba, se înveseli şi Jean de năstruşnica ispravă, dar mai ales de judecata domnului doctor Eminescu, vrednică de pildele înţeleptului Solomon.

— Mă întrebai aseară ce-i aceea un „râs omeric”? Iată, dragă Todiriţă, ceea ce se numeşte un râs omeric! îl încredinţă marele platnic împărătesc, ştergându-şi lacrimile şi deschizând din nou Litterarische Blätter de sub cot.

V

— Trăiască naţia!

— Sus cu dânsa! Sus!

Un vârtej de viscol le smulse de pe buze salutul obştesc al studenţilor români din capitala împărăţiei; se înverşună apoi să-i despoaie de paltoane, fluturând pulpanele pirpirii. Eminescu şi Teodor Ştefaniuc s-au tras amândoi la adăpost, într-o boltă, unde se mai cuibărise un câne jigărit, cu ochii plângători. Cânele o împunse la fugă fără să-l alunge nimeni, schelălăind cu amarnică larmă.

— Na! îl jeli Eminescu… L-am scos din bunătate de culcuş… Da’ prostu-i! Ce urlă, frate, parcă toată naţia-i în primejdie?

Pe Ştefaniuc îl băteau alte întrebări. Nu se întâlniseră de câteva zile.

— Unde-ai umblat, Mihai? Te-am căutat şi pe-acasă, de vreo două ori…

Mihai Eminescu ridică mânecele împreunate ale paltonului la gură, să-şi scuture promoroaca şi chiciurii de pe mustaţa mică şi moale, abia mijită de câteva săptămâni, de când se lepădase de portul actoricesc.

— Unde să umblu? rosti, împingându-şi cuşma pe ceafă, tot cu mânecele împreunate. Unde-am găsit şi eu căldură şi linişte pe veresie, în contul artelor. M-a apucat iar patima muzeelor. Stai un sfert de ceas înaintea pânzelor lui Rafael. Alt sfert de ceas la pânzele lui Perugino ori Palmavechio… Nici n-ai prins de veste când sună închiderea şi vine paznicul să te poftească afară.

Teodor Ştefaniuc se mâhni că prietenul nu-l cheamă şi pe dânsul în asemenea împrejurări, să-i ţină tovărăşie.

— Imposibil, Todiriţă! zâmbi Eminescu.

— Şi asta-i imposibil? Doar nu-i tot istoria cu pantalonii. Nu-s eu bun tovarăş la aşa ceva?

— Eşti băiat bun şi bun prieten, Ştefaniuc! Dară nu la aşa ceva. Nu-mi place să cutreier muzeele nici cu frate-meu, dacă vreun frate de-al meu s-ar interesa de vreun muzeu de pe lume… Ce vrei? Nu pot merge în cârd, cum văd eu unii

oprindu-se şi târguindu-se cu părerile, ca la oborul de vite. Se apropie şi se depărtează; închid dintr-un ochi. Unul sare să facă o măsurătoare. Altul îl trage de mânecă. Celălalt bate cu palma în catalog, ca să-şi apere părerea lui… Aşa se tocmeau azi vreo patru geambaşi în faţa Madonei cu cireşe a lui Tiţian. Se întărâtaseră, parcă voiau să-şi treacă unul altuia o gloabă cu beteşuguri ascunse, cum am mai văzut în copilărie, la iarmaroc, la Botăşăni. Mie îmi trebuie linişte şi singurătate, să pricep după mintea mea şi să simt după inima mea… Chiar după ce mă scoate paznicul afară, horhăiesc o bucată de vreme de unul singur pe uliţi, să pătrundă adânc în mine cele văzute. Precum s-aratã, Todiriţă, nu-i price de supărare. Mă iei cum sunt! …

— Parcă se poate supăra cineva pe tine, Mihai?

— În afară, bine înţeles, de Ioniţă Bumbac.

Amândoi au prins a râde, la pomenirea întâmplării cu Ioniţă Bumbac, care dăduse de lucru o săptămână încheiată băieţilor de la cafeneaua Troidl. A suta oară se iscase gâlceavă între Ioniţă Bumbac şi Mihai Eminescu la o adunare a studenţilor; urmase în stradă după ce s-a încheiat adunarea, se prelungise la Tata Wihl; o purtaseră iarăşi o bucată de timp pe uliţele Vienei şi de-acolo, la Troidl.

Până când, Eminescu asurzit şi scos din fire de râşniţa care sfărâma pietrele naţiei, îşi trântise căciula miţoasă pe masă, strigându-i:

— Na! Mai vorbeşte acu şi căciulii mele!

Efectul a fost fulgerător.

Ioniţă Bumbac a rămas mut, holbând ochii la căciulă ca un anume viţel din zicală, la o anume poartă nouă, deşi căciula lui Eminescu roasă şi învechită, ar fi putut figura la loc de onoare într-un muzeu de antichităţi. A rămas mut şi cu ochii holbaţi, dar de atunci Ioniţă Bumbac întorcea capul fără să mai dea ziua bună „cosmopoliţilor” şi punea la cale un război, pe viaţă şi pe moarte, la întrunirile unde se statorniceau temeliile societăţii România Junã. Asupra,

acestor uneltiri ţinea Ştefaniuc să-şi pună prietenul în cunoştinţă:

— Ştii că sâmbătă, la adunare, Ioniţă Bumbac vrea să ridice…?

Mihai Eminescu îi tăie cuvântul:

— Lasă-l sănătos să ridice tot ce-l ajută mintea şi puterile. Pietre de moară, Ceahlăul, Gaurisancarul! Ce-ţi pasă? Din partea mea bine c-am scăpat de el… îmi duruie şi-acuma vârtelniţa în urechi. Nu găseşti alt subiect de vorbă?

— Ba chiar păstram unul pentru sfârşit…

— Hmm? ridică Eminescu degetul, în semn de întrebare, îndurându-se să-l scoată la ger din mânecele îmbucate ale paltonului. Ce subiect de vorbă mai cu miez, păstrai tu pentru sfârşit, dragă Todiriţă? Zi!

— Slavă Domnului! lămuri Teodor Ştefaniuc. Deocamdată mai răsuflu… Şi-au adus aminte cei de-acasă de mine.

— Şi de mine la fel… mărturisi Eminescu. Numai că şi-au adus aminte cam târziu. N-au ţinut arginţii nici două zile. Am plătit datoriile şi nu m-am învrednicit să cumpăr măcar o târfăloagă. De mutat, nici vorbă! Toată averea-i trei florini şi două piţule. Mai uşor i-a fost lui Isus să sature norodul cu trei pâni şi doi peşti, decât să-mi împart eu trei florini şi două piţule la atâtea nevoi… Mă minunez singur, ce chibzuială de zgârcit m-a pălit! De două zile nu m-ating de ei, tot chitindu-mă şi socotindu-mă cum să-i folosesc mai bine… Am ajuns pur şi simplu în doaga lui Slavici.

— Să-ţi dau o idee… Nu mergi la teatru diseară? Asta-i întrebarea pe care o păstram pentru sfârşit…

— Cam greu… Se duce naibii cafeaua pe-o săptămână.

— Joacă Frederica Bognar! îl ispiti Ştefaniuc.

— Joacă Bognar?

— Mă aşteptam s-o ştii mai bine decât mine, Mihai! stărui prietenul, făcând aluzie la misterioasele invitaţii ale lui Eminescu la ceaiurile vestitei tragediene.

— N-am mai fost de trei miercuri… A uitat să mă mai poftească ori poate că nu le-o mai fi plăcând cumva mutra

mea şi ponositele mele hăinuţe, spilcuiţilor de-acolo: domni baroni şi conţi, mari critici cu ifose, bancheri cu burtă şi filfizoni cu frac şi ţilindru… Dacă joacă Bognar mergem numaidecât. Sus, la hulubărie!

— De la, sine înţeles, că sus, la hulubărie! Trecem pe la tata Muriţ să ne împărtăşim c-un Schusterlabl şi pe urmă de planton, băiete, la Burgtheater, să nu pierdem rândul! …

Ieşind din gang, viscolul năpraznic i-a luat din nou în primire. Începeau să se aprindă luminile, iar văpăile albăstrii ale lămpilor cu gaz aerian, pâlpâiau suflate de vântul năpustit în chiot pe bulevardele largi, unde se rostogolea urgia.

Amândoi nu mai cercau să vorbească. Se ciocneau cu trecătorii orbiţi de tălăzuirea zăpezii mărunte şi usturătoare în obraz ca sticla pisată, întorceau spatele vijeliei, se pierdeau unul de altul şi se aşteptau unul pe altul înainte de a traversa strada. Teodor Ştefaniuc îşi trăsese peste urechi prea mândra-i căciulă de astrahan scoasă de la zălog. Îşi trudea mintea să născocească o întrebare destul de meşteşugită, pentru a afla de la fostul coleg cernăuţean şi tovarăşul lor de toată ziua, taina cunoştinţelor şi ceaiurilor într-o lume atât de strălucitoare, închisă cu şapte zăvoare muşteriilor de la Troidl.

Încă din primăvara trecută, o dată pe săptămână Eminescu se pregătea ca un îndrăgostit pentru o întâlnire, în după amiezile acelor ceaiuri. Bărbierit, ferchezuit, cu ghetele lustruite şi cu straie negre de împrumut – când ale sale zăceau la păstrare în sama cămătarilor – pleca în alaiul jumătate ironic, jumătate pizmăreţ al tovarăşilor de odaie, ca să se întoarcă târziu, cu ochii lânced îngânduraţi de cele văzute şi auzite.

Ades se înfruptau şi ei cu întâmplări, cu anecdote şi fărâme de discuţii din saloanele celebrei actriţe. Nimeni nu ştia însă cum a izbutit el s-o cunoască şi prin ce minune a ajuns un nelipsit oaspe, invitat cu cartonul poleit în muche, pe care şi-l treceau unul altuia din mână în mână.

Pe sub căciula trasă pe ochi, Teodor Ştefaniuc îşi cerceta prietenul păşind înainte, zgribulit în paltonul larg, cu mânecele împreunate la piept. Cât de greu le era lor să-l pătrundă! Câte ascundea el în privirea somnoroasă, în glasu-i molatec, în zâmbetul abia mijit!

Eminescu îşi apăra cu înverşunare de-o bucată de timp pasiunea sa juvenilă pentru metempsicoza egipţienilor, le vorbea despre incarnaţiile unuia şi aceluiaşi suflet în alte trupuri omeneşti la depărtare de veacuri, despre Archaeus şi alte încâlcite mituri, uşor poate de descâlcit pentru un cititor al lui Kant şi al lui Schopenhauer, pentru un scormonitor de ceasloave mucede de astrologie şi de magie în rafturile anticarilor; anevoie de lămurit pentru dânşii, care nu-şi băteau prea mult capul nici cu prelecţiile dascălilor chiar înainte de examene. Dar nu se afla oare în prietenul lor o taină încă mai încâlcită? Nu trăiau oare în el şi în acelaşi timp, nu în decurs de veacuri, o sumedenie de făpturi deosebite, făcându-şi loc pe rând, ca să-şi capete fiecare dreptul? Ar fi putut jura că el întrupează în carne şi oase, toată metempsicoza egipţienilor. Într-o zi întâlneau un Eminescu voios, râzând şi cântând. Gata să ia parte cu tot sufletul la divanurile lor, la petrecaniile de la Tata Wihl şi la zavistiile de la România Jună. În altă seară trecea printre dânşii ca o nălucă străină de dânşii. Odată pleca la ceaiurile de la Frederica Bognar, şi prietenii îi aflau printre hârtiile zvârlite la gunoi stihuri închinate Augustei Baudius, cea, cu albaştri ochi ca floarea de nu-mă-uita, cântaţi de toată Viena. A doua zi căuta o piţulă ori se mistuia acasă cu un vraf de cărţi subsuoară, răsărind din pământ după o săptămână să-i scuture pe toţi cu ardoare pentru pregătirile pomenirii de la Putna.

Şi acum mergea înainte, adus de spinare în paltonul larg, împungând viscolul cu vârful căciulii, păşind apăsat şi rar, cu pulpanele fluturate de vânt ca un nevoiaş slujbaş al împărăţiei ieşit de la cancelarie şi trecând orb pe lângă

luminoasele vitrine care nu sunt pe măsura pungii sale, cum neîndoielnic nu-s nici pe măsura poftelor sale.

El altceva, vede, altceva vrea. Un ceva care nu se află expus întru vânzare în nici o vitrină de prăvălie.

— Parcă-i crivăţul nostru de la Cernăuţi, măi Todiriţă, aşa chiuie de aprig! rosti Eminescu fără să bănuiască aceste întrebări din mintea prietenului, oprindu-se şi întorcând spatele împotriva urgiei. Bine c-am ajuns, neamul nevoii!

În Schwibbogengasse, uliţă strâmtă şi boltită de vechi burg medieval, nu străbătea viforul.

Acolo se afla băcănia lui tata Muriţ şi a jupmesei Muriţoaia.

Stăpânul, moşnegel scund şi îndesat, rumen la obraz şi gălăgios din fire, îi întâmpină cu dojana din totdeauna, pâcnind pe nări bursuceşte:

— Aha! Iar bate vântul în pungă? … Numai atuncea vă aduceţi aminte de mine, domnilor? Numai atuncea lui tata Muriţ i se urcă acţiunile la bursă?

Pricina de obidă era veche, străveche, trecută din generaţie în generaţie printre studenţii români din Viena. Bătrânul poreclit de muşteriii români Parvus Jupiter tonans, se văicărea cu detunate cuvinte de ocară că toţi îl caută numai „van der Wind în den Taschen blasen tut”. Iar fârtaţii bucovineni şi ardeleni, câteodată şi cei principăteni, după ce îndurau fără să crâcnească ropotul de ocări, despachetau din gazete tot soiul de terfăloage pe care cercau să le amaneteze pe preţul unui Schusterlabl ori al unei perechi de würşti, înfulecaţi la faţa locului, din picioare.

— Priviţi, rogu-vă! mormăi tata Muriţ, arătând cu degetul un raft de asemenea hârţoage. Iată, domnilor doctori, cu ce marfă m-au procopsit românii dumneavoastră. Vin la strâmtoare, zălogesc cărţile şi nu se mai întorc să le scoată. Fiică-mea spune c-am căpătat o bibliotecă. Acesta e un cimitir domnilor, nu bibliotecă! … Dacă mai durează mult tot aşa, am să mă văd nevoit să închid băcănia şi să deschid

anticărie… Numai că eu n-am să găsesc nici un nebun să mă descotorosească de nişte vechituri care nu-i trebuiesc nimănui!

— De mine cred că nu ai a te plânge, jupân Moriţ? îl iscodi împăciuitor Eminescu.

— O! Nu. Nu zic aceasta pentru dumneavoastră, domnule doctor. Dumneavoastră sunteţi o persoană de onoare… De altfel, văd că de atunci v-aţi împrietenit şi cu domnul doctor Ştefaniuc. Aceasta-mi face plăcere. Nu spun un adevăr, domnule doctor Ştefianiuc?

Domnul „doctor" Ştefaniuc râdea pe înfundate în gulerul ridicat al paltonului. Întâmplarea de „atunci" era de-un an înscrisă în hronicul isprăvilor cu care se făleа colonia studenţilor români din Viena.

Intrând el într-o zi în dugheană, îl găsise pe Parvus Jupiter tonans în plină tocmeală. Pe tejghea se afla un ceaslov cât toate zilele, iar stăpânul ceaslovului, întors cu spatele spre uşă, îi lăuda meritele, căznindu-se să-l zălogească pe doi florini. După spate şi după glas, l-a recunoscut de îndată pe Eminescu. Şi, cu discreţie, a rămas locului, aşteptând. Ta, ta Muriţ nu se îndupleca de fel. Răsfoia filele de la început şi de la sfârşit. Îşi pusese ochelarii întorcând ceaslovul cu dosul în sus şi cu susul în jos. Pe urmă îl împinse departe, strângând din umeri:

— La dracu! Multe cărţi mi-au mai trecut mie prin mână, dar încă n-am văzut una ca asta! Nu înţeleg nimica şi nu pot ceti măcar un singur cuvânt.

— Cum să înţelegi domnule Moriţ, dacă-i scrisă într-o limbă orientală? pleda cu înfocarea deznădejdii Eminescu. Tocmai aici stă toată valoarea ei. E o carte foarte rară, scrisă într-o limbă orientală.

Strângând mereu din umeri şi departe de a se da biruit, tata Muriţ întrebă:

— Limbă orientală, limbă orientală! Ce tot mă ameţeşti dumneata cu limba asta, orientală? Mai întâi, ce-i aceea o limbă orientală, mă rog?

Se mai lumină la faţă şi se mai îmblânzi la glas, când dădu ochii cu noul muşteriu. Îi întinse ceaslovul, apelând la priceperea sa:

— Domnule doctor, fii bun te rog şi spune-mi ce-i cu cartea asta?

Eminescu se luminase şi el la chip, bucuros că Providenţa i-a trimis un ajutor. Apucă să-i sufle printre dinţi, în graiul lor de-acasă:

— Măi! Vezi de laudă cartea!

Nu era nevoie. Cu o gravitate potrivită încrederii pe care i-o dovedea tata Muriţ, „doctorul” Ştefaniuc luă bucoavna, în mână, o cercetă şi el pe dos şi pe faţă, întoarse filele şi înălţă din sprincene a grozavă minunare pe măsură ce înainta în expertiză. Era o carte veche românească, tipărită cu litere chirilice, dar fără foaia de titlu. Poate Vieţile sfinţilor, poate o Biblie. Aşezând-o cu băgare de seamă pe tejghea, cum se cuvine cu un lucru de mare valoare, rosti verdictul:

— Cartea aceasta e foarte preţioasă, căci e foarte veche şi e tipărită într-o limbă foarte orientală!

— Cum limbă orientală? Mă rog, explică-mi şi mie mai întâi ce-i aceea o limbă orientală?

— Limba orientală e o limbă vorbită de popoarele orientale. Se poate să nu ştii dumneata una ca asta?

— Ba, da! Cum să nu ştiu? E limba pe care-o vorbesc turcii şi chinezii. Nu?

— Tocmai! Aşadar, vezi că şi dumneata cunoşteai ceva din secretul limbilor orientale, fără să ai habar! … Se cuvine să mai adaug, domnule Muriţ, că această carte face pe puţin zece florini. E foarte rară, cum bine spunea domnul… Domnul? …

— Domnul doctor Eminescu! se grăbi să-l prezinte tata Muriţ, deplin convins că prietenii nu se cunosc.

Cei doi „doctori” şi-au dat mâna, unindu-şi mai apoi puterile ca să-l înduplece pe Parvus Jupiter tonans la un preţ mai omenos. Cu chiu cu vai şi cu ajutorul domnişoarei

Fanny, odrasla lui tata Muriţ şi a jupânesei Muriţoaia „care ţinea cu românii din pricini sentimentale, au smuls un florin, în würşti şi paniţe. Dar mai târziu, cartea tot a scos-o de la zălog domnul doctor Eminescu, fiindcă într-adevăr, fără să fie scrisă într-o limbă „orientală”, chineză ori turcă, preţuia pentru toată lumea şi mai ales pentru el, ceva mai mult de zece florini.

La acest memorabil episod făcea pomenire tata Muriţ, prenumărându-şi muşteriii printre cei puţini care îşi răscumpărau zăloagele cu oarecare întârziere, dar fără de greş.

Pregătindu-le pituştele lungăreţe, despicate în două şi unse cu un strat străveziu de unt, vehementul Jupiter mai tună şi detună după obicei împotriva celorlalţi doctori, răi platnici, plimbând privirea cu amar înţeles de la raftul de cărţi la domnişoara Fanny de la tejghea. Iar Eminescu, muşcând din Schusterlabl, se apropie de poliţa cu tomuri brăcuite, verifică titlurile din ochi, se opri la un cărţoi mai ferfeniţit ca toate în scoarţele de piele scorojită, lăsă pânea din mână pe marginea tejghelei şi se apucă de răsfoit cu înfrigurare.

— A cui e, tată Muriţ? De la cine o ai?

Negustorul făcu din mână, scârbit:

— A mea-i acum. A cui să fie? De doi ani aştept stăpânul şi nu mai dă pe la mine. M-a păgubit cu doi florini! …

— Cât ai spus?

— Doi florini…

— Dacă te căinezi numai pentru atâta, am s-o răscumpăr eu şi ai scăpat de pagubă.

— Domnul doctor glumeşte. Mie însă nu-mi arde de glumă! mârâi bondocul Jupiter tonans, departe de a bănui că a aflat aşa de repede nebunul în care nu mai nădăjduia să-l scape de hârţoagă.

— Nu glumesc de fel. Poftim doi florini şi bate palma, c-am făcut târgul.

Mihai Eminescu se grăbi să numere pe tejghea doi florini, ca şi cum s-ar fi temut să nu piardă bunătate de târg. Toate încruntările şi semnele prietenului, ba chiar şi surâsul de compătimire al domnişoarei Fanny, au rămas zadarnice.

— Bine, Mihai? îl luă la rost Ştefaniuc în stradă. Se vede că nu eşti în toate minţile!

— Da' ce-am făcut?

— Stai două zile tot chitindu-te şi chibzuindu-te cum să-ţi împărţi mai chibzuit toată averea: trei florini şi douăzeci de cruceri. Ne zgârcim amândoi la mâncare, de-am colindat jumătate de Vienă şi-am ocolit douăzeci de birturi, numai fiindcă la tata Muriţ pânea tămânjită cu unt e cu doi creiţari mai ieftină decât aiurea. Şi pe urmă te jefuieşti singur de doi florini pentru o vechitură?

— Ce te doare pe tine? Dacă mă interesează cartea!

— Să zic că asta o înţeleg…

— Ei bravo! Îmi pare bine că începi a te lumina la minte.

— O înţeleg, dară nu înţeleg de ce să zvârli paralele? Muriţ se mulţămea şi cu două piţule. Nu l-ai auzit că-şi luase nădejdea? …

— Ei şi? Am dat din banii tăi? Cartea face de zece ori mai mult. De-un an o caut; îmi luasem şi eu nădejdea de la dânsa. Aşa că, la urmă, eu sunt în câştig, nu tata Muriţ.

— Degeaba mai discutăm. N-ai cap de chiverniseală!

— Ţi-am spus eu vreodată că râvnesc s-ajung ministru de finanţe ori de negoţ în Ţara Românească? Văd că ai luat locul lui Slavici şi al lui Isopescu. Numai ei mă dădăcesc de mi-au acrit sufletul! Parcă i-a tocmit tata să mă înveţe ştiinţa chiverniselii.

Teodor Ştefaniuc se apără de asemenea nedreaptă învinuire, căci ştia, prea bine cum fostul camarad de la K. K. Obergymnasium se ascundea ades de Slavici şi de tovarăşii de odaie, numai ca să scape de epitropia lor.

Pe urmă, dând iarăşi în bulevardele cu viscol, din tihnita Schwibbogengasse, au tăcut, luptând cu trâmbele de zăpadă până la Burgtheater.

Sus, la hulubărie, între acte, Eminescu se înfundă în lectura cărţoiului cumpărat de la tata Muriţ… Iar la ieşire, grăbi spre casă să-şi urmeze cetania.

Din tot avutul de acum patru ceasuri, îi mai rămânea o singură piţulă pentru neîmblânzitul cerber de la poartă. Dar era fericit şi voios, fiindcă neîntrecuta Frederica Bognar storsese încă o dată lacrimi sălii; fiindcă Augusta Baudius jucase încă o dată cu o fermecătoare tinereţe; fiindcă în buzunarul de la piept al paltonului, apăsa cu mânele împreunate, un tezaur la care jinduise un an. Ce mai putea cere blând şi darnic de la viaţă, pentru acea dulce noapte a tinereţii? În van viforniţa se opintea să-i smulgă straiul larg de pe dânsul; în van îl împroşca în ochi cu pulberea sticloasă de omăt. El călca alături de prietenul de la Cernăuţi, avântat ca spre o mare fericire, nu spre odaia gheţoasă din Dianagasse unde îl aştepta nelipsita gâlceavă cu Samuel Isopescu şi cântecele lui Iancu Cocinschi.

Atunci auziră ei în stradă şi viscol, pe celălalt trotuar, o larmă de glasuri.

— Dă zor. Să vedem ce-i…

— Mai bine să ne căutăm de drum! se împotrivi Ştefaniuc, ca unul care nu ţinea să-şi încarce foaia de student cu însemnările poliţiei pentru amestec în scandaluri de noapte.

— N-auzi, măi frate, că-s glasuri de femei? Cer ajutor… Aşa cavaler de papă-lapte eşti tu? se indignă Eminescu, trăgându-l după el. Dacă-i treabă de poliţie, ies eu în frunte. Tot am mai avut de-a-face cu poliţia împărăţiei, când cu articolele din Federaţiunea de la Pesta! Nu m-au întors domnii de la poliţie atunci pe dos şi pe faţă, fiindcă am cutezat să asmut naţia română împotriva împărăţiei şi a drăguţului de împărat? Unde-a mers mia, treacă şi suta! Ce mai am de pierdut?

Vorbind şi grăbind, au ajuns la ungherul dosnic cu strigătele. Şi au căzut belea în spinarea unui derbedeu, stricându-i bunătate de ispravă care se vestea bănoasă.

Două femei îşi apărau genţile şi blănurile cu femeieştile lor puteri, adică mai mult cu glasurile şi cu unghiile. Văzându-se încolţit de mai vârtoase rezerve intrate în luptă, potlogarul lepădă prada şi o rupse la goană, mistuindu-se în întunerec.

Victimele s-au rezemat mai întâi de perete să-şi vină în fire. Iar după ce s-au dezmeticit apăsându-şi sânii cu mânuşiţele, îşi rostiră recunoştinţa cu vorbe care nu erau ale unor femei de stradă şi de noapte.

— A fost cu neputinţă să găsim o trăsură! lămuri una din ele, scuturându-şi manşonul cules din zăpadă de Ştefaniuc şi oferit cu cea mai desăvârşită graţie cernăuţeană de cavaler gândac, şapte la pitac. Ţi-am spus eu, Eliz, să aşteptăm? adaogă în chip de dojana, întorcându-se către prietenă.

— Dar cine şi-ar fi închipuit că se mai pot întâmpla asemenea fapte în mijlocul Vienei şi în zilele noastre! … Ce face poliţia? Ce fac ziarele? … Domnilor, încă o dată vă mulţumim.

De la mulţumiri au trecut la cunoştinţă. Doamnele au aflat astfel că salvatorii lor sunt doi studenţi străini. Domnii au aflat cu bucurie că locuiesc în aceeaşi stradă, pe Dianagasse. Au făcut deci drumul împreună, pentru a tăia pofta derbedeilor de noapte din Viena să mai încerce a despoia de genţi, blănuri şi juvaiere, două doamne atât de distinse.

În faţa casei, cea care părea mai tânără, îi îmbie coborând manşonul de la gură:

— Domnilor scutieri, ne-aţi spus că vă întoarceţi de la teatru. Fără îndoială că vă duceaţi la o cafenea să gustaţi ceva după spectacol. De hatârul nostru aţi renunţat şi aţi rebegit de frig… Vă invităm deci la un ceai, aşa ca la ora aceasta, improvizat.

Studenţii au primit cu mare plăcere, ferindu-se a mărturisi că în bugetul lor din nefericire şi din conspiraţia ostilelor împrejurări, nu exista nici pomeneală de-un capitol pentru

supeurile de după spectacol, cum îşi închipuiau distinsele doamne.

Au primit cu mare plăcere. Şi nu mai mică le-a fost încântarea, pătrunzând pe scara largă într-un vestibul cu oglinzi şi plante exotice, mai pe urmă într-un salon cu mobile rare. Ce mai tablouri în late şi poleite rame pe pereţi! Ce mai covoare persieneşti molatece sub paşi! Ce mai foc pâlpâind molcom în căminul de marmoră, împodobit cu o pendulă de porţelan între două grele sfeşnice de argint! Decor de teatru în toată puterea cuvântului. Magia piesei de la Burgtheater continua pentru amândoi.

Gazdele şi-au cerut iertare, trecând în alte încăperi să-şi schimbe toaletele. Aşa că au lăsat răgaz studenţilor să se dezmeticească din uluiala unui asemenea decor, de care nu prea aveau parte în viaţa lor de studenţi cu bugetul veşnic pe sponci.

O cameristă de casă mare, cu un şorţ alb şi mic cât frunza de viţă a Evei şi cu scufie de dantelă, robotea, în juru-le, pregătind mesuţele, ceaiul şi diferite tăvi cu dulciuri vieneze. Ferindu-se de privirea ei poate cam ironică, junii mereu îşi răsuceau hainele pe trup s-ascundă luciul coatelor şi urzeala genunchilor, mereu tot chibzuiau cele mai strategice poziţii pentru a băga în umbră încălţările mustind de omătul străzilor. Mereu se cercetau din ochi, îmbărbătându-se: „Nici o grijă, toate merg strună!”

Când stăpânele s-au întors, în rochiile decoltate de seară, una de dantelă neagră, cealaltă de mătasă şi de culoarea ruginie a frunzelor veştede, studenţii coborâţi din hulubăria de la Burgtheater au rămas fără glas, încă şi mai uluiţi de-o atât de orbitoare strălucire. Nu mai mergeau toate strună! Eminescu îşi mărturisi în sine că aureola neîntrecutei Frederica Bognar, ar fi pălit alături de prea frumoasele victime de dânşii scăpate din labele unui infam răufăcător. Cea mai tânără, cu ochi mari albaştri şi cu părul de culoarea holdelor coapte, îi păru înadins plăsmuită de fire pentru a precumpăni cu gingăşia ei bălaie, plinătatea

oacheşă şi femeieşte încă mai aţâţătoare, a tovarăşei cu ochii negri, cu sprincene arcuite, cu gene umbrindu-i atât de voluptuos pieliţa arămie. Fireşte, inima sa merse de-a dreptul la cea mai plăpândă şi mai mlădie, cu părul de aur, Eliz.

Turnând ceaiul în ceştile de subţire faianţă, amândouă se simţiră datoare să-şi limpezească mosafirii asupra vieţii lor, pentru a înlătura orice prepus îndoielnic într-o amiciţie nouă. Erau singure; Eliz văduvă, cealaltă cu bărbatul în acel timp pe drumuri în celălalt capăt al împărăţiei; amândouă pasionate cetitoare de cărţi, îndrăgite de artă şi mai ales neostenite călătoare de îndată ce sufla vântul primăverii. Fiind deprinse a cutreiera lumea şi a cunoaşte multe obiceiuri şi deosebite soiuri de oameni, se bucurau foarte că au descoperit atât de aproape de dânsele, în aceeaşi stradă, exemplare aşa de puţin banale dintr-o rasă până atunci necunoscută – „orientală”, vorba lui tata Muriţ. Când a aflat că reprezintă un exemplar prea puţin banal şi aşa de interesant din crengătura bucovineană a neamului românesc, în ciuda căciulii periodic amanetate şi a pantalonilor de zile mari vânduţi cu rabat de Emi-nescu, bietul Ştefaniuc îşi pierdu cu desăvârşire cumpătul şi căzu în amuţire încărcată de răspunderi. Orice-ar fi grăit el apăsa pe umerii naţiei întregi! Risca să facă neamul de râs şi de ocară.

Ca un obişnuit invitat la ceaiurile marei tragediene, Mihai Eminescu însă le-a cucerit de îndată cu purtarea lui firească, lipsită în acelaşi timp de stingherealã, ca şi de-o studenţească necioplire. Nu vieţuise el zădarnic atâţia şi atâţia ani printre oameni care îşi schimbau în fiecare seară, o dată cu vestmintele şi cu rolurile, felul de-a vorbi, de-a gândi, de-a însoţi vorba şi gândul cu o potrivită artă a gestului; după cum toate se petrec fie într-un salon al unei doamne marchize, ori într-un han de poştă, printre surugii şi oaspeţi de olac.

Doamnele au adus vorba despre literatură şi cărţi; el s-a rostit cu ascuţime asupra literaturii şi cărţilor. Tot aşa de ager şi cunoscător despre tablourile şi sculpturile muzeelor; tot aşa despre înfrângerea recentă a Franţei pe care vienezele o plângeau, fiindcă erau îndrăgostite de Paris, fiindcă Sedanul le amintea Sadowa şi fiindcă nici un austriac nu putea vedea cu ochi buni înălţarea împintenatei Prusii.

La toate, studentul cu fruntea înaltă şi boltită de gânditor, găsea un cuvânt şi o judecată adâncă, nu lipsite de şăgalnic duh moldovenesc, purtat în viaţă cu el, de departe, de la hâtrii unchiaşi şi de la flăcăii şezătorilor din Ipoteşti.

— Dar dumneata eşti un tânăr care cunoşti mai multe lucruri decât zece bătrâni! se miră Eliz, învăluindu-l într-o privire plină de moliciune ca o dezmierdare. Când ai avut vreme să citeşti atâtea şi să vezi atâtea?

Mihai Eminescu se apăra cu modestie.

Prietenul care stătea stânjenit şi surdo-mut pe marginea fotoliului găsi în sfârşit prilej să deschidă gura, strigând piţigăiat ca un şcolar pârâtor:

— Face şi poezii, doamnelor! E şi filosof… Zău aşa!

— A! Sunteţi poet! exclamă Eliz cu însufleţire, lăsând la o parte amănuntul că mai e şi filosof, căci această îndeletnicire i se părea mai puţin glorioasă pentru un tânăr cu asemenea ochi şi cu astfel de păr romantic învolburat de furtunile geniului, ca părul lui Chateaubriand din gravura celebră, pe ţărm de ocean. Ah! Sunteţi şi poet! Atunci totul se explică…

Poetul îşi străpunse camaradul cu o privire de bour mânios. Pe urmă, glumind pe socoteala poeziei şi a poeţilor, împinse vorba la oarecare întâmplări de teatru care puteau interesa de bună seamă două distinse doamne, nelipsite de la concerte şi premiere.

— Observ că şi în această lume vă simţiţi foarte acasă…

— Prietenul meu e invitat adeseori la ceaiurile doamnei Frederica Bognar! îl pârî a doua oară, Ştefaniuc.

Eminescu îi făgădui în gând un muştru să se ducă vestea. Dădu invitaţiile pe socoteala unui capriciu al marei tragediene, care, fără îndoială, îşi amintea de el numai când numărul mosafirilor se oprea la superstiţioasa cifră 13. Şi ceaiul improvizat dură astfel într-o aprinsă conversaţie, mai ales între Eliz şi poet, până târziu după miezul nopţii. Zvâcneau amândoi de la un subiect la altul, ca într-un nesaţiu să-şi caute sufletele şi să-şi iscodească părerile despre viaţă, despre oameni, despre cărţi, artă şi ţări. Încrucişau glumele ca două tăişuri de spadă, atingând în joacă, fără să rănească, dar pipăind aşa gratiile sub care bate inima vie. Nu mai era de fel femeia plăpândă, cu galeşi ochi albaştri şi cu lenevoase mişcări de la începutul nopţii.

Iar Ştefaniuc privea din ce în ce mai buimac şi mai surdomut la un prieten al său nou, pe care nu-l ştiuse. Încă o metempsicoză egipţiană pe care nu i-ar fi bănuit-o! Cum să-i vină a crede că e acelaşi Eminovici de la Cernăuţi, de la birjarul bărbos şi nestrujit unde stăteau în gazdă? Că e acelaşi Eminescu în veşnic război cu Ioniţă Bumbac? Acelaşi Eminescu de pe culoarele Universităţii, de la Troidl, tata Wihl sau de la tata Muriţ?

La plecare doamnele şi-au arătat speranţa că această plăcută seară nu va lăsa să se risipească în pulbere şi neant o cunoştinţă hărăzită de destin în împrejurări atât de dramatice şi într-o noapte bântuită de urgia viscolului.

Tinerii au luat invitaţia de bună. A doua zi s-au şi înfăţişat într-o vizită de protocol, în ţinută solemnă, înjghebată din contribuţia vestimentară a întregii colonii bucovinene aciuată în Dianagasse.

Camerista îi pofti în acelaşi salon. Eminescu îşi muşca firele subţiri şi moi ale mustăţii. Dormise puţin şi rău. Îl frământa un neastâmpăr care nu-i îngăduia să prindă loc între braţele fotoliului, ca prea liniştitul Ştefaniuc, aşezat picior peste picior şi pipăindu-şi cravata cu un zâmbet de nemărginită beatitudine, fiindcă îşi pregătise de-acasă o sumă de vorbiri isteţe, menite să îndreptăţească bunele

păreri ale doamnelor despre neamul românesc în genere şi despre spiţa bucovineană îndeosebi.

El se plimbă în salon de la un capăt la celălalt. Se opri în faţa unui tablou să-şi potolească tremurai nervilor întinşi strună. Un tablou de iarnă: un moşneag cu o sarcină de găteje într-o pădure ninsă, cu ochiuri învăpăiate de cer, prizărite printre copacii în piramide albe, geometric aliniate. „La dracu! – făcea el ca tata Muriţ în faţa ceaslovului scris într-o limbă orientală. Ce-i cu moşneagul acesta? Ce-i cu iarna aceasta într-o pădure cu pomi de Crăciun? … Ce caut eu aici? … Mă uit şi nu pricep nimic… Mi se pare că ţi-ai ieşit din fire, onorate ausserordentlicher Hörer!” Din aceste aspre cu sine mustrări, îl deşteptă un foşnet de rochie.

Se întoarse.

Din uşă, femeia care-i furase somnul, Eliz, cu beteala părului revărsată până la şolduri, înfăşurată în haină unduioasă de casă, cu braţele goale, rotunde, de marmoră albă, se desprinse ca dintr-o cadră şi înainta aerian, plutitor, către el.

— Mă ierţi, domnule Eminescu… mă iertaţi domnilor, că vă primesc aşa! Dar sunt singură şi aşteptam coafeuza. Când mi-a spus camerista că au venit domnii de aseară, am socotit că nu mai este nevoie de nici o etichetă pentru vitejii noştri scutieri. Vă rog poftiţi şi luaţi loc!

Se aşează pe scaun. Părul căzu mantie de aur până la covor. O însuliţare de raze juca de pe fereastră în firele moi.

Poetul privea cu vorbele îngheţate pe buze. Uitase ori poate nici nu auzise că a fost îmbiat să stea jos.

— Te rog, domnule Eminescu. Nu privi la părul meu. V-am spus că e pregătit pentru mâna coafeuzei…

Gura li s-a descleştat cu greu la amândoi. Ştefaniuc uitase tot ce-a repetat el de-acasă, ca o lecţie învăţată pe de rost. Mihai Eminescu avea alte motive să-şi piardă graiul, după verva din ajun şi după nesomnul de peste noapte. Altă metempsicoză, de altminteri foarte frecventă la el în

asemenea împrejurări şi în acei ani. Vizita a fost scurtă. Camerista a deschis uşa să vestească sosirea mult aşteptatei artiste capilare, cu toate uneltele de caznă: droturi, cârlige, spelci şi arcuri elastice pentru măreaţa clădire a pieptănăturii pe care o cerea moda timpului.

S-au ridicat amândoi cu părere de rău. Abia atunci le izvorau în sfârşit pe buze, cuvintele de mult şi măestru pregătite de-acasă. Eliz i-a mângâiat:

— Domnilor, aceasta n-o pot socoti o vizită. Vă rog să mai poftiţi! Să hotărâm o după amiază… Şi vă rog să veniţi şi cu prietenii de care mi-aţi vorbit… Sunteţi un popor foarte pitoresc şi foarte interesant… Cum bine ai spus domnule Eminescu: un popor tânăr!

Le întinse mâna înclinând uşor capul pe-un umăr. În stradă, poetul stătu o clipă locului. Înălţă tăcut ochii spre albastrul cerului geros de iarnă. Îşi prinse prietenul la braţ şi târziu, târziu de tot, când au ajuns la celălalt capăt al uliţii lor, murmură:

— Are ochi mai frumoşi decât Augusta Baudius. Părul, cum n-am văzut încă. Aşa mi-am închipuit eu de copil, chipul Ilenei Cosânzene din basmele de-acasă, de la Ipoteşti… Dar nu mai viu la dânsa! Este ceva în ea care-ţi turbură minţile, ca o vrajă demonică. Şi de minte, mai am nevoie, dragă Ştefaniuc, pentru câte am de făcut în viaţă.

Totuşi, chemat de vraja demonică, s-a întors.

După o săptămână, o ceată de fârtaţi bucovineni, lăuţi şi spilcuiţi, strânşi în rocuri şi sugrumaţi în gulere ţapene, urcau scările late de marmură. Se afla printre dânşii şi Samuel Isopescu, şi Ioan Luţă cu barba-i neagră lins pieptănată, şi Alexandru Chibici din Revna, hâtru slăbănog şi cu ochii neastâmpăraţi de pupăză, meşter în născociri glumeţe şi mare vornicel de joc, când se întărâtau la petreceri, rididndu-şi tovarăşii la arcane şi canoane.

Slujnicuţa cu şorţ cât basmaua, a dat fuga să vestească stăpânele că au năvălit olahii. Dar stăpânele, departe de a

se arăta înfricoşate, şi-au primit mosafirii cu cea mai desăvârşită bunăvoinţă şi graţie.

— Unde te ascunzi, domnule Eminescu? întrebă Eliz. Nu te vedeam. Mă temeam că nici n-ai venit…

Poetul îngână un răspuns de muribund. Era palid, nedormit, cu două pete viorii sub ochi.

— Eşti suferind? Stai lângă mine… Povesteşte-mi ce-ai mai cetit? La ce teatru ai mai fost?

Poetul s-a aşezat alături.

N-a avut însă ce povesti. Nici carte nouă nu cetise. Nici la teatru nu i-au mai călcat paşii.

Tot timpul păstrase în ochi sclipirea unui văl de beteală în care jucau razele. Închidea ochii şi sclipirea dura. Îi purta deasupra oamenilor şi lucrurilor; vedea oamenii şi lucrurile printr-o jucăuşă perdea de beteală.

Au povestit atunci multe şi mărunte doamnele de gazdă. Drumuri din Italia, cu livezi de portocali, cu biserici şi galerii din veacul Renaşterii, cu ruini romane pe piscuri de deal. Veneţia cu legănate gondole în lin plescăit de valuri. Lacuri cu albastrul cerului răsturnat în oglinda lucie a apei, cu sclipetul luceafărului din amurg înecat în adâncuri…

Pe urmă ca să capete toţi cuvânt, au dat rânduială jocurilor de salon la modă: vorbe cu două tâlcuri, cimilituri, declamaţii umoristice, o istorisire mincinoasă începută de unul şi trecând din gură în gură, până ce minciuna creştea ca bulgărul de zăpadă rostogolit din vârf de munte până în genunile din văi.

Chibici din Revna şi Samuel Isopescu, luându-se la întrecere, au dat o falnică probă de virtuţile născocitoare ale naţiei. Aici se simţeau în largul lor, ca la şezătorile şi clăcile din Bucovina lor de obârşie.

După care, în toiul sindrofiei, veni şi pofta unor şugubeţe mărturisiri de dragoste. Fiecare şi-a plătit tributul cu mai mult sau mai puţin duh, după puteri; biruiţi şi de astă-dată de Chibici, „pasărea turcească”, marele tartor şi păcălici al voroavelor de la tata Wihl, marele vornicel al canoanelor şi

arcanelor de la petrecerile câmpeneşti, la birturile cu bătrâni scripcari şi trupeşe chelneriţe de pe malul Dunării.

— Dar dumneata? întrebă Eliz. Dumneata, domnule Eminescu, de ce taci? Nu-ţi inspiră niciuna din noi, măcar o declamaţie umoristică?

Poetul zâmbi, deşteptat dintr-un somn cu visări de molatecă beteală în soare.

— Aceasta, la alegerea dumitale…

— Bine… Va fi atunci umoristică. Adică parodie!

Toţi bătură din palme. De la fostul protejat al lui Comino, de la fostul sufleur al lui Iorgu Caragiale şi Pascali, fârtaţii bucovineni se aşteptau la o teatrală parodie în genul comisului Nicu, feciorul bleont al căminarului Grigore Pâlciu, îndrăgostit de Marghioliţa, piatra din casă a văduvei coana Zamfira:

Răţişoara măcăieşte, Stăncuşoara cârâieşte, Armăsarul nechezeşte, Şi eu plin de jale, Îţi rostesc matale:

Duduiţă dragă, S-a trecut de şagă!

Poetul îşi trecu mâna prin păr. Privi cu ochi atunci dezmeticiţi salonul cu scumpe covoare, cu jilţuri pluşate, cu oglinzi şi tablouri, prietenii în straiele lor de sărbătoare, întocmai cum roteşte ochii un actor intrat din culise pe scenă.

Apoi, neaşteptat, lunecă într-un genunchi, la picioarele femeii cu părul bălai.

— Bravo! aplaudă Eliz. Vedeţi domnilor? … Aceasta mai seamănă a declaraţie de amor. Să auzim! …

Poetul vorbi mai întâi agale şi surd. Treptat, glasul şi închipuirea se aprindeau într-o scânteietoare jerbă de asemuiri mitologice, în amestec de stih şi de proză, în implorarea unui singur zâmbet fioros de dulce.

Nedumeriţi ascultau fârtaţii bucovineni; nedumerite ascultau femeile; nedumerită la uşă rămăsese camerista, cu tava în mână.

Sfârşind, poetul îşi plecă fruntea pe braţul alb şi îl atinse cu buzele într-o sărutare pierdută. Apoi se ridică zâmbind şi

scuturându-şi genunchii. Eliz se învăpăiase la faţă. Bucovinenii au izbucnit în ropote. Aceasta risipi stânjenirea care plutea între toţi.

— Domnule, spuse Eliz, trecându-şi degetele uşure pe frunte, ca deşteptată şi ea dintr-un vis. Eşti, ori un mare comediant, ori un mare poet… Aceasta numeşti dumneata parodie? Dar a fost cea mai curată poezie… Încă n-am auzit cuvinte divinizând aşa, vreo femeie, vreodată… Uite! Îţi zâmbesc cum ai dorit şi îţi întind mâna s-o săruţi. Ai câştigat cu prisosinţă acest drept…

— Doamnă… Eu n-am nici un merit. Numai ochii dumneavoastră m-au inspirat…

— Acum vorbeşte comediantul? întrebă cu o cochetărie femeiască Eliz, înălţând degetul şi ameninţându-l.

— Nu ştim niciodată cine vorbeşte în noi, doamnă! răspunse poetul aruncând vina pe-un împricinat fără stare civilă şi fără răspundere.

Cât a durat sindrofia, nu s-a mai pomenit, fireşte, decât despre declaraţia parodiată a lui Eminescu.

Eliz îi căuta câte o dată privirea cu ochii; când o întâlnea, cobora genele lungi surâzând cu obrazul învăpăiat de-o străvezie dogoare. Era din ce în ce mai distrată şi din ce în ce mai tăcută, pe gânduri, din ce în ce mai retrasă din petrecerea şi veselia tuturor.

La plecare, i-a spus înălţându-i mâna la buze pentru sărutul de despărţire:

— Dumneata mai vii, nu e aşa?

Făcea o răspicată deosebire între el şi între ceilalţi.

— Să mai vin? întrebă dânsul. La ce bun?

— Dacă te invit eu!

— Am spus tot ce aveam de spus, doamnă…

— Tot?

— Mă tem că voi ajunge plictisitor.

— O! Ce vorbă, domnule poet! Aştepţi complimente?

Fârtaţii tropăiau pe scări. Eminescu şi-a desfăcut încet mâna din mânuşiţa femeii.

— Ce-aţi tăinuit, măi, de nu te lăsa să pleci? vru să afle Chibici, pasărea turcească.

— Nimic… Fleacuri…

— Da’ şi camerista! Pfiuuu! Ce mai pui de lele şi mai probă de femeiuşcă! … declară acelaşi Chibici, ca unul care trăia pe pământ şi nu-şi ridica ochii la stelele cerului, prea înalt aşezate pentru mâna muritorilor de rând. Am să m-aştern la pândă şi cu ajutorul lui Dumnezeu şi mai ales cu al diavolului, mă prind c-am să-i viu de hac…

Înfierbântaţi, au prelungit seara la cea dintâi cafenea din cale.

— Mihai, acum poţi să ne spui? … rosti Ştefaniuc întrebarea care-i muncea pe toţi. Numai parodie nu se poate numi declaraţia ta…

— Numeşte-o cum vrei! strânse poetul din umeri.

Chibici se socoti în măsură să dea el o lămurire:

— Lăsaţi omul în pace! I s-a nimerit şi lui un prilej să spună, chipurile, în glumă, ceea ce simţea cu adevărat… Dacă-i vorba de parodie, s-a parodiat pe el singur. Povestea cu drac şi înger de femeie, asta n-aţi recunoscut-o îndată? Înger şi demon! Veneră şi Madonă! Eminescu sadea…

— Atunci e-o poveste mai serioasă decât ne închipuim noi?

— Ferească Dumnezeu! zâmbi Eminescu, făcându-şi cruce.

Chibici întrebă:

— Şi când mai mergem? Luaţi aminte că eu nu mă ţiu de parodii, ca Eminescu. Mă resemnez la cameristă… Când mai mergem Mihai, că tu eşti cu invitaţiile?

— Din partea mea, niciodată! Curmaţi-o cu nimicurile şi să ne întoarcem la necazurile noastre… Ne-aşteaptă pregătirile pentru prăznuirea de la Putna, neamul nevoii!

VI.

Pregătirile prăznuirii de la Putna înaintau scârţâind. Cârmuitorii mai slabi de înger ai învăţăceilor români din Viena începeau să-şi piardă nădejdea. Prea multe privaluri săpate de stăpânire şi de soartă se iveau la fiecare cotitură;

prea scârbavnică dihonie se isca la fiecare adunare a comitetelor şi comiţiilor.

La drept vorbind, zădărnicirile împărăţiei înfricoşau numai la prima vedere. Rămâneau pe hârtie.

Toate se desfăşurau după orânduiala mai veche a Vienei. Cancelariile de sus se descărcau împrăştiind porunci şi lăsând răspunderea să apese pe umerii beamterilor de la hotarul depărtatului ducat răsăritean. Odată împlinite întortocheatele forme din scriptele birourilor, cu ordine şi rapoarte, cu peceţi şi numere de intrări şi ieşiri; căpăteniile cancelariilor molip-site de atmosfera blândă şi uşuratecă a capitalei, se îndestulau cu făgăduiala studenţilor că totul se va desfăşura îu tihnă şi în cuminţenie, întru a dovedi încă o dată legătura de frăţie şi de credinţă a noroadelor ocrotite sub aripa păjurei împărăteşti.

Dacă tinerii se vor încumeta cumva să calce aceste îngrădiri ale învoirii, atunci beamterii şi jandarmii n-aveau decât să risipească mulţimea scoasă din minţi şi să trimeată asmuţitorii la aspră judecată între puşti.

— Aceasta-i încă o viclenie austriecească! se dădeau cu părerea cei care oboseau repede la drum. Aşteaptă să ne vadă adunaţi. Pe urmă au să născocească o nesupunere din senin şi-au să ne poarte cu mânele legate la spate, de la Ana la Caiafa. Ne facem de râs şi de ocară cu atâţia invitaţi. S-o luăm mai domol.

Ajungea atât, pentru ca în adunările comitetelor şi comiţiilor să pornească dezbinarea cu răfuieli şi învinuiri; căci dacă se potolise întrucâtva vrăjmăşia mai veche dintre „şagunişti” şi „bariţieni”, era mai aţâţată decât întotdeauna vrajba cea nouă dintre „bărnuţieni” şi „cosmopoliţi”.

Eminescu îşi purta năpasta de cosmopolit, cu inima uşoară şi cu strângeri din umeri. Ba găsea uneori nimerit să-şi îndrituiască bârfitorii, cercând să le explice judecata şi firea, pentru a-i afla vrednici de milă, nu de osândă.

— Ce vreţi? îşi întreba prietenii bucovineni, buluciţi ca la târlă într-un ungher din sala Universităţii, unde-şi ţineau

adunările. Sunt ei oare de vină dacă poartă pecetea politicii pe care le-au aplicat-o nemeşii stăpânirii? Stăpânirea de la Pesta şi-o înfipt atât de adânc gheara în carnea şi în sufletul lor, încât şi atunci când îşi apără limba şi drepturile, o fac după chipul şi după asemănarea magnaţilor. Chiar naţionalismul lor e pur şi simplu orb. Înlătură judecata şi prevederea…

— Atunci noi ne putem ferici, că am scăpat mai uşor… ridică glas un bucovinean.

— Nu te pripi! Fiecare bun îşi are răul său. Fiindcă politica austriacă, mult mai perfidă, v-a luat cu tact şi cu viclenie, pe voi, bucovinenii, v-a stricat într-alt chip. Vă momeşte şi vă moleşeşte! Câte o dată nu mi-ar părea rău să v-arătaţi vârtoşi şi dintr-un cioplu, ca transilvănenii.

— Eminescule, Eminescule! Pe tine nu te mai împacă nimeni. Răi unii, răi alţii!

— Ba dimpotrivă, mă împac cu mai multe şi eu mai mulţi decât voi toţi, împreună. Numai cu prostia şi cu răutatea nu mă împac. Încolo? Pe cine îi găsesc eu răi? Pe voi? Pe dânşii? Pe noi, principătenii? … Purtăm fiecare pe lume câte o meteahnă. Eu caut pur şi simplu să-mi lămuresc firea fiecăruia, ca să aflu taina şi leacul metehnei… Pare-mi-se că a cunoaşte şi a înţelege pe cel de alături de tine înseamnă într-o bună măsură a-i preţui virtuţile şi a-i ierta păcatele…

— Aici ai vorbit aidoma ca Slavici. Numai el e sfătos ca un moş-Tăgârţă!

Eminescu rămânea astfel să-şi apere prietenul său, Slavici, pe a cărui chibzuială se rezema în mare parte izbânda prăznuirii de la Putna.

Era şi el un „cosmopolit”, ba încă mai deocheat decât toţi, fiindcă într-adevăr, măcar că se întorsese la matcă, mai păstra multe judecăţi sofistice de neclintit supus al împăratului. Lepădase straiul de cătană; nu-şi lepădase toate credinţele. Cerca să le împace pe cele vechi, cu altele proaspăt încolţite. Eminescu lua parte la asemenea luptă din cugetul prietenului său, pătruns de încredinţarea că nu-

i a unui singur om, ci a unei însemnate părţi din românimea cetluită cu legi abraşe şi viclene în hotarele chezaro-crăiei. Îşi dădea deplin seamă că, pentru feciorul Lenii Savului din Şiria, izbânda prăznuirii de la Putna mai însemna şi o altfel de biruinţă, asupra lui însuşi. Şi îl ajuta din toate puterile, bucuros că ajută aşa o îndoită şi destoinică faptă. Ceilalţi tovarăşi se risipeau la cafenele, la prelecţiile dascălilor ori la întâlnirile de dragoste cu bălaiele odrasle ale Vienei. Greul îl duceau doar patru-cinci oameni. Greul şi ponoasele.

An-vară, pomenirea şi congresul studenţesc au fost amânate din pricina războiului din apus dintre Franţa şi Prusia, încheiat cu prăbuşirea lui Napoleon III şi cu Comuna, mai apoi cu masacrul Comunei. Acum se apropia primăvara şi amenința o altfel de amânare, pe veci, din pricini mai anevoie de mărturisit. Băieţii care se îndestulau cu un Schusterlabl la tata Muriţ şi cutreierau Viena jumătate de zi ca să vâneze o piţulă, se învredniciseră să agonisească pentru cheltuielile de la Putna câteva mii de florini. Încredinţaseră comoara în visterie sigură, la o bancă. Iar bancherii, părăduind puţinul lor îndeolaltă cu avutul altora ceva mai chiaburi, luaseră calea Americii. Neprevăzută şi mişălnică ispravă, gingaş de explicat românilor filotimi care-şi trimiseseră obolul din toate ţinuturile, şi încă mai de departe, din străinătăţi, de la Paris, de la Geneva, din Bruxelles, de la Berlin, de pretutindeni unde se aflau risipiţi ucenicii cărturari din Principat, din Banat, din Ardeal, din Bucovina. Şi sumuţat prilej de răfuială, cu nesfârşite învinuiri şi apărări, la adunările comitetelor şi comiţiilor. Eminescu îşi lăsa ceasloavele să se colbăiască în odaie, uita de foile îngălbenite în sertar, se lepădase de cursurile lui Ihering şi Lorenz Stein, Vogt şi Zimmermann, Mussafia şi Barach: nu mai trăia pentru stihuri şi tomuri de filosofie, nici pentru ochii albaştri ai Augustei Baudius ori ai Elizei cu mantia de beteală revărsată pe umeri.

Toată fiinţa i se mistuia în pregătirile pomenirii de la mormântul lui Ştefan-vodă, împins de-o poruncă pe care o simţea venită mai de departe de el, adânc, din alte morminte.

N-a prins astfel de veste când vântul cald a topit zăpezile, pe urmă nici când a zvântat străzile Vienei; n-a ştiut nici când au înflorit liliecii.

În locul stihurilor mărunt migălite, aşternea pe hârtie apeluri îndreptate spre toate zările româneşti, răspundea la îmbărbătările şi poveţile lui Kogălniceanu şi Alecsandri, ale fraţilor Brătieni şi Goleşti, ale lui Maiorescu, Pogor, Negruzzi.

Plănuirea învăţăceilor din Viena deşteptase, cu o chemare de mult întârziată, cugete care-au zăcut aţipite. Întâia oară bătrânii îşi întorceau ochii spre tineri; românii răzleţiţi se căutau, păreau a presimţi într-o sărbătoare tinerească un tâlc al vremilor încă ascuns în negurile viitorului.

— Dacă izbutim, şi trebuie să izbutim, putem spune, frate Slavici, că nu ne-a mânat vântul de prisos în această Vienă să ne cunoaştem şi să ne legăm fraţi! rostea Eminescu lăsând pana şi înălţând ochii de pe foaia cu slova întreruptă a unui apel.

— Numai cu banii stăm prost. Acola-i hiba! se îngrijora Ieni cel chibzuit şi măsurat al Lenii Savului.

— Îi vom găsi! Nu ne putem împiedica într-un ciot. Trebuie să existe undeva o Providenţă care să ne vină într-ajutor în ceasul al unsprezecelea.

Providenţa s-a arătat într-o după amiază la cafeneaua Troidl, sub chipul scăldat de năduşeală al unui braşovean rotofei şi îndesat, venit după treburi negustoreşti şi abătându-se numai din întâmplare să vadă cum o mai duc „băieţii”. Aflându-i la necaz şi în mare grijă, a tras mai întâi cu urechea. I-a iscodit mai apoi şi cu întrebările.

Iar după un răstimp de cugetare, după ce şi-a zbicit alt rând de năduşeli cu basmaua lui negustorească, de-un jugăr, i-a încredinţat cu hotărâre:

— Fiţi fără grijă, flăcăilor! Pomenirea se face. Pregătiţi-vă a mere la Putna. Aista-i cuvântul lui Diamandi Manole. Şi el un cuvânt are, s-o ştiţi!

Ci acest Diamandi Manole, în afară de un singur cuvânt, având el şi mai mulţi cumnaţi decât degete la o singură mână, s-a aşternut de sârg la treabă cu spor, pentru a pune o temelie chiverniselii; pe lângă obolul său de om înstărit, a trimis pe loc răvaş la cumnaţii de la Braşov, de la Sibiu, de la Răşinari, Bucureşti, Craiova şi Iaşi, precum şi la tovarăşii de afaceri de la Brăila, de la Galaţi şi Ploieşti, vestindu-i că i-a blagoslovit cu dajdie nouă şi fără scutire, ca să spele de ruşine obrazul junilor cărturari din Viena, prădaţi de nişte bancheri fără de obraz.

— Ce-ţi spuneam eu, frackie Slaviciule? întrebă Eminescu, după ce-a tras o linie sub şiragul de numere şi a îm-plinit cea dintâi adunare. O Providenţă există. Filosofia e numai a şti s-o aştepţi şi să n-o pierzi când se iveşte.

— Mă rog frumos! îi întâmpină cuvântul Diamandi Manole, trecându-şi batista pe fruntea brobonită. Pe mine nu m-aştepta nimeni la Troidl! Ba chiar v-aţi ferit întâi să-mi spuneţi ce vă doare. Dacă-i vorba de Providenţă, s-o întoarcem altfel. Ia culegeţi-vă frumos pălăriile şi haideţi cu moşul la Schrangl, să ospătăm mai omeneşte, fiindcă pricep eu că vi s-a acrit cu gulaşul de la Wihl şi de la Moretti.

— Şi mai ales de berea lor ni s-a acrit. Nu-i bună nici în cibotă, nici în ciubotă! mărturisi Chibici din Revna. Am prins eu zvon că Schrangl se laudă c-un Tockai care nu se mai află…

— Să-l bem pre dânsul! încuviinţă Eminescu. Iară de mâne, să ne lepădăm de toate ispitele şi să ne pregătim pentru Putna. Acela e examenul cel mare! Ori, ori!

Acolo, la Schrangl, a fost ultima lor seară de desfăt şi veselie înainte de Putna. A doua zi, cu adevărat, s-au aşternut mai înverşunat la lucru, ştiindu-se sprijiniţi de Providenţa din Braşov cu şase cumnaţi şi cap de negustorească tocmeală a treburilor.

În toiul verii toate erau pregătite pe de-a-ntregul. La sfârşitul lui iulie au plecat spre Cernăuţi căpeteniile cu răspunderea prăznuirii şi congresului: Ioan Slavici, Eminescu, Pamfil Dan, Vasile Morariu, Ştefaniuc, Cocinschi şi fraţii Luţia. Alţii, mai slabi cu firea, îşi amintiră deodată că-i aşteaptă examenele şi alte mai apăsătoare griji.

Eminescu se bucură:

— Cu atâta mai bine! Am rămas între noi. Numai că şi eu am să dau bir cu fugiţii trei-patru zile… Nu mă rabdă inima să nu mă reped mai întâi până acasă, la Ipoteşti. Dacă n-o fac, n-am să fiu om întreg şi nici bun de vreo ispravă.

Îl cuprinsese din nou neastâmpărul păsării cu guşa verzuie din cuşca babei Chiva Lefteroaia, care se zbătea între gratii când dorul o chema spre ale sale limanuri.

VII.

Moşneagul de la prisacă a dus palma straşină ochilor. A cercetat zarea. A clătinat apoi din cap cu îndoială, rostind:

— Bine ar fi cum le plănuieşti, cu nerăbdarea tinereţii, dacă nu s-ar arăta semn fără de greş. Îl ştii doară! … Nu-l vei fi uitat, prin străinătăţile pe unde mereu cutreieri lumea… Pâcla de pe vârful Măgurii…

— Pâclă pe Măgură? se miră Mihai Eminescu, răsucindu-se după privirea unchieşului.

— D-apoi unde aiurea? Altădată nu era nevoie să ţi-o spună moşu… Ba încă ne-o mai luai înainte, ca atunci când ai ţinut-o morţiş că se pregăteşte năpraznă şi nu te credea nimeni, de-o purces într-un ceas să fulgere din senin şi în două ceasuri să curgă puhoaiele de înotau caii căminarului pe şleahul cel mare, ca în bulboanele Şiretului. Asta în al doilea an de domnie a lui Cuza-vodă. Ţii minte?

— Parcă…

— Ţânc de-o şchioapă erai, de se minunau gospodarii cum de-ai întrecut solomonarii satului… Acu, se vede c-ai uitat învăţăturile noastre bătrâneşti, de dragu smintirilor de la Viana! Eu zic, să te lepezi de cărţile neamţâlor cu minciunile lor, batîr cât vii pe-acasă, din an în Paşti… Aicea

tot ştiutele noastre cele vechi, din om în om, au cuvântul cel din urmă. Şi după semnele noastre care nu ne-au rămas încă de ocară, mă tem c-are să vremuiască.

— Dară nu se zăreşte nici o pâclă, moş Miroane! se împotrivi Mihai. Ceru-i limpede cumu-i cleştarul.

Pe Măgura, într-adevăr nu abureau semnele de ploaie, pe care rătăcitorul de altădată le cunoştea el tot atât de bine ca oamenii locului.

Rândunelele săgetau în zbor nant; albinele de aur îşi ţeseau zumzetul lin, fără neastâmpăr vestitor de vântoase şi nouri.

— Nu-i pâclă adică vrei să mă faci a crede?

— Mai cată o dată într-acolo, moş Miroane. A fost o părere…

Moşneagul şi-a adumbrit a doua oară ochii cu palma, s-a căznit să sfredelească depărtările spre piscul Măgurei, apoi a pogorât mâna încet şi s-a aşezat la loc, pe scara prispei, cu o altă încheiere, neaşteptată:

— Dacă aşa spui, numai că aşa trebuie să fie! Începe a se lăsa ceaţa pe văzul meu, nu se-nalţă de pe Măgura. Aista-i alt semn, altă cetire! … S-arată că m-o agiuns şi pe mine veleatul pregătirilor pentru drumul cel de-apoi, unde m-aşteaptă baciul Trofim, fie-i ţărână uşoară. El şi alţi călătoriţi ca dânsul… Ne strămutăm unul câte unul, să mai facem loc şi altora… Ne-o fost destul cât am ţinut umbră pământului, coane Mihai!

— Cucoane”? Am ajuns pentru dumneata, cucoane, moş Miron? se mâhni cu glas dureros, drumeţul de la Viena. Cu ce te-am supărat s-o merit asta? Parcă eram Mihai, Mihăiţă… Socoate-mă tot cel de-atunci!

Unchiaşul nu ridică ochii slăbiţi să-l privească. Îşi pregătea ciotul de pipă, înfundat cu mahorcă. După ce-a isprăvit, arătă cu luleaua o înălţime de la pământ cât statul unui copil, vorbind ca despre un mort:

— Acel Mihai, Mihăiţă, pe care îl cunoşteam eu, era atî-tica. Acela se cheamă că s-o dus… Nu mai este! O trimis în

locul lui un boier cu mustecioară, de la Viana nemţilor. Cum să-i spună pe nume, o moşnegărie rămasă la prostimea lui?

Mihai se apropie, căutându-şi loc alături şi punându-şi mâna subţiată şi albă, de cărturar târgoveţ, pe mâna aspră a bătrânului. Îl dojeni cu blândeţe:

— Moş Miron, eşti nedrept cu mine. Mă mâhneşti fără vină. Eu abia am ajuns asară acasă. Şi cum am deschis ochii azi-dimineaţă, nu mă răbda inima să viu mai repede şi să te caut. La multe m-oi fi aşteptat, numai la una nu… Să mă primeşti cu „cucoane”. Crede-mă că-i destul atâta, ca să-mi puie şi mie o pâclă pe ochi… Parcă s-au înstrăinat deodată locurile şi parcă nu mă mai primesc. Iară dumneata, parcă vorbeşti pentru ele, ca să m-alungi în numele lor…

Mâna uscată şi aspră, tremura uşor sub mâna albă, fierbinte şi tânără.

Unchiaşul înălţă în sfârşit ochii cu lumina slăbită, căutând în faţa lui Mihăiţă cel de altădată:

— Adevărat să fie?

— De ce te-aş minciuni? Acestea nu se simt oare, moş Miron?

— Poate că acuma le sâmt şi le înţăleg. Bătrâneţea trăieşte în frica schimbărilor… Mă bucură că măcar de data asta mi-o fost teama fără temei. Zic, dacă toate şi toţi s-or schimbat şi s-or înrăit, de ce la o adică ar rămâne pe loc Mihăiţă a meu? … Se dă şi dânsu după crugu vremii! Aşa cere o lege a tinereţii, care nu încuviinţează abatere…

Mihai zâmbi cu inima uşurată:

— Atunci eu am rămas o abatere de la lege, fără să mai cer încuviinţare de la nimeni.

Surâdea şi moşneagul, dezlegând la rându-i băierile inimii:

— Şi nu te temi de ispaşă, c-ai cutezat să calci legea?

— Deocamdată, nu! Nu văd nici o ispaşă. Dimpotrivă, mă răsplătesc locurile cele vechi. Oamenii cei vechi. Codrul şi câmpurile… Mă primesc ca pe-un prieten, nu ca pe-un străin… Numai dumneata m-ai năpăstuit adineaori… Bine c-a trecut!

— Te-am încercat; nu mi-a stat în gând să te mâhnesc… Poţi să-i ierţi unui uncheş tot mai singur şi tot mai despărţit de lume, asemenea lipsă de încredere în omenirea asta bântuită de molima nestatorniciei…

Prisăcariul bătrân îşi petrecu ochii istoviţi la ştiubeile cu chivărele roşii de lut ars, la florile albinelor, la mărginitul său univers din poală de codru, unde-a trăit şi unde îşi aştepta sfârşitul ca o binemeritată slobozenie a unui rob întârziat.

Vorbi domol:

— Ai pomenit despre oamenii cei vechi care te primesc şi te răsplătesc, fiindcă le-ai păstrat credinţă… Află că puţini mai rămas-au să te răsplătească. De baciul Trofim, ai priceput că s-o hodinit întru Domnul. I-o fost dat să nu cunoască zvârcolirile morţii. L-or găsit agiutoarele cele tinere, as-primăvară, într-on amurg, adormit de veci, în poiană, la şipote, cu sarica sub cap şi cu vieţile sfinţilor pe piept… Îi căzuse cartea din mână. Se vede că atuncea când o simţit sfârşitul, o apucat el să scoată ceaslovul călugăresc din desagă şi să aştepte ceasul trecerii din viaţă cu înţelepciunea sfinţilor schimnici din pustiul Tebaidei, despre care nu scăpa el prilej să cuvânteze aşa cum i-au fost învăţăturile lui din tinereţe, de la mânăstirea Secului. Şi se minunau flăcăii, cum arăta el ca într-un somn tihnit, nu în moarte… Îl împresuraseră mulgătoarele şi mieluţele; îl amiroseau berbecuţii şi nu urlau cânii a mort. Se culcaseră la picioarele lui să-i fie de pază… Aşa că unu s-a dus! Un om de-a locurilor aistora de unde nu s-a clintit, să tot fie ca la o giumătate de veac, de îndată după Eteria grecească, de când o lepădat el straiul de frate. Despre celălalt, Alexa, cine să-i mai ştie de urmă? Poate că s-o fi ogoit de patima lui la apa Nilului, în viaţă de monah, unde tot îl trimetea Trofim să-şi afle alinare… Că nu se întoarce dânsul acuma, zic că-i mai bine. N-are putinţă să ştie şi să vadă, pentru ce-a pătimit el de-l frigea pământu sub talpă şi-l dogorea răsuflarea în piept… Muierea pe care o îndrăgise s-a

învineţit şi s-a zbârcit ca un măr putred. Aud de la unii şi alţii, că de lăsat nu se lasă. Îi sticlesc ochii tot după flăcăi, şi flăcăii îşi fac de batjocură de i-a mers pomina în toate satele dimpregiur… Se cheamă că-i mai bine de Alexa, să n-o vadă şi să n-o ştie cum arată la chip, ca să i se leşieze inima, aflând el pentru ce podoabă s-o chinuit şi o împuns-o în lume… Deci lui nu-i doresc întoarcere, cum n-o doreşti unui mort. Şi cel de-al treilea, Pătru de la Baisa tot mort îl socot, după ticăloşia în care o căzut…

— Dar ce s-a întâmplat cu Pătru? întrebă Mihai, gândindu-se la pornirile de răzmeriţă ale pădurariului, când făgăduia încruntat că are să pună mâna pe flintă şi să iasă la potică, haiduceşte. Ce s-a întâmplat? A luat calea codrului?

— Una ca asta, tot n-aş numi-o ticăloşie! Din păcate nu l-a povăţuit mintea la aşa ceva… M-am pomenit an-vară cu el, în straie nemţeşti, tuns ca în palmă, c-o şleapcă pe scăfârlie… Ptiu! zic şi-mi fac semnul crucii. Tu să fii, Pătrule, ori mă-nşală ochii? Nu! zice el şi râde. Nu te-nşală ochii. Eu sunt, Pătru Toader Gânj, fost slugă la boieri. Acum nu mai sunt. M-am tămăduit… Şi într-acest chip mi-a fost dat mie să cunosc, că nemaivrând el să fie slugă la boieri s-o tocmit cu simbrie slugă la venetici, la drăcia asta nouă, drum de hier, căruţa fără cai a neamţului, de-i zice ţug… Poate că îţi mai aduci aminte, când o fost vorba întâia dată despre asemenea diavolească născocire. Tot aicea ne aflam. El colo, cu pletele de voinic pe umeri, istorisind ce-a oblicit el din oameni despre drăcăria nemţască… Mata, un băieţel cu spatele lipit de perete, oleacă mai încolo de unde stai amu. Eu tot unde mă aflu… Şi spuneam eu în prostia me neîncrezătoare că doar nu s-apropie sfârşitu lumii şi leatul două mii, ca să înceapă căruţele a merge singure… Se vede că nu mi-a fost a grăi într-un ceas bun… Acuma se dovedeşte că nu era o scorneală a oamenilor şi că drumu cel de hier vine avan către noi. Pătru a îmbrăcat straiul nemţăsc şi s-o tocmit cu simbrie în slujba diavolului… Nu-i mult pân’ departe, şi ne-om pomeni cu ţugu lor aicea, să

desfunde pădurile şi s-alunge cântecele. Atuncea se cheamă că-i capătul… S-o mântuit cu binele cel vechi din ţara Moldovii… Asta i-o spun eu lui Mihăiţă cel de-atunci, care stătea colo cu spatele lipit de părete. Mă ademeneşte amăgirea că-i tot el. Dumneata ai să râzi, ca unu venit din ţara lui nemţască, a ţugului…

Mihai se feri să zâmbească. Simţea în glasul bătrânului o slabă şi instinctivă năzuinţă de apărare a locurilor vechi cu vechile lor aşezări, ameninţate de-o cutropire a veacului fără cruţare.

Aceştia erau supravieţuitorii cei din urmă ai dacilor şi sciţilor, ai pecenegilor şi cumanilor, topiţi din valurile trecătoare într-o singură seminţie a Moldovei, crescuţi şi trăiţi sub semnul bourului din stema ţării. Şi cum pierise bourul poienilor şi castorii lacurilor secate, tot aşa se pregăteau alte schimbări mai grabnice, aduse după spusele unchiaşului, de drumul civilizator, de hier. Ce să priceapă şi să judece? cum să se împace cu toate, un biet unchiaş neştiutor de slovă, cu barba sfinţilor bizantini din alte veacuri, ca moş Miron?

— Care vă să zică, nu râzi? se miră prisăcariul.

— Nu râd şi te înţeleg, moş Miron! Numai că împotriva vremurilor, n-are nimeni nici o putere. Şi nici n-ar avea rost. Viaţa e înainte, moş Miron, merge înainte, nu înapoi.

— Ştiu… Apa n-o poţi opri să nu curgă la vale. Ceea ce mă minunează-i că oamenii tot umblând după învăţături şi născociri proaspete, nu bagă de samă că pierd alte înţelepciuni vechi şi încercate. Sunt învăţături pe care nu le-a căpătat nimeni din carte. Le sugi cu laptele de la sânul mamei şi le tragi din văzduh cu răsuflarea în piept… Aieste nu s-or schimbat de când lumea şi nu s-or schimba cât lumea. Şi taman pe aiestea mai neclintite ca stânca, le uită unii şi alţii, cuprinşi de smintirea apocalipsei din care cetea răposatu Trofim, fie iertat… M-am temut, drept să-ţi spun, să nu te prenumeri printre aceia…

Acum Mihai putea zâmbi în voie, fără primejdie să-şi întristeze prietenul şi ocrotitorul copilăriei. Îi făgădui, ca un jurământ cuvenit locurilor, dumbrăvilor, oamenilor:

— Nici o grijă. Ce-am învăţat eu de-aici, fără carte, n-are să-mi clatine ori să-mi zmulgă învăţătura cărţilor. S-adaogă pe-o temelie adâncită în pământ…

— Dea Domnul! se bucură unchiaşul.

— Eu cred că a şi dat, de mult. Altfel ce m-ar fi adus oare să te caut pe dumneata, şi prisaca, şi pădurea şi toate plaiurile unde-am crescut? …

Bătrânul îl învălui într-o privire blajină, netezindu-şi îngândurat caierul bărbii. Era tot Mihăiţă cel vechi. Şi tot copilului de altădată îi spuse, îmbiindu-l ca atunci:

— Să mergem oleacă şi pe la muştele noastre, Mihai… Numa să-mi lepăd luleaua şi să-mi clătesc gura, ca să nu le supăr cu duhoarea de iarba dracului…

Mihai a rămas aşteptând, cu ochii pierduţi în marginea zării.

Pe acolo, se depărtase într-o zi ca aceasta, parcă în alt veac, un voinic cu flinta la spinare şi cu pletele volburate pe umeri: Patru Toader Gânj, pădurarul din Baisa. Atuncea, sub fruntea rotundă a copilului, se adunau gândiri şi luări-aminte, cum se strâng albinele la urdinişul stupilor.

Acum, sub fruntea boltită a tânărului întors de Ia Viena, se adunau melancolice amintiri. Şi altfel de gânduri, cu altfel de coapte judecăţi. Voinicul cu plete pe umeri se mistuise pentru totdeauna într-o zare care despărţea o lume de altă lume. Ce anevoie îi era să şi-l închipuie pe Pătru Toader Gânj, în strai nemţesc, cu tidva tunsă ca în palmă şi cu o şleapcă de simbriaş al companiei Strussberg pe scăfârlie! Ce greu îi era să se deprindă cu gândul, că acuşi, în pădure, n-are să-l mai întâmpine turma baciului Trofim mânată la adăpătoare în bătaie lină de talangă!

Locurile sunt tot aceleaşi; tot aşa au rămas. Dar străjerii lor vechi se răreau.

S-ar fi spus că-i risipeşte la timp o putere adânc chibzuită, ca să găsească slobode cetăţile lor când se apropia veacul cu drumul de hier, al neamţului, de se cheamă ţug.

Un ascuţit ascultător al prelegerilor lui Lorenz Stein n-avea de ce se înfricoşa superstiţios de asemenea solii trimise cu destulă întârziere de progresul occidentului. El cunoştea acum legile de oţel şi de aramă ale economiei politice, evanghelia cea nouă a progresului, democraţia, liberalismul şi socialismul; nu-i erau străine numele lui KarI Marx sau al lui Ferdinand Lassalle, ucis în duel, la 1864, de-un român, Iancu „de" Racoviţa, pentru o femeie, nu pentru idei şi principii; nu-i erau străine feluritele tălmăciri şi răstălmăciri ale timpurilor ce vor să vină, ignorate cu desăvârşire nu numai de-un unchiaş prisăcar din pustii codri, ci prea adesea şi de stăpânii lui cu oarecare lustru cărturăresc. Dar el mai pipăia cu judecata şi sâmburele tare de adevăr, din spusele şi temerile bătrânului ce nu ieşise toată viaţa din codrii şi poienile prisăcii sale. Astfel, se încrucişau, se împleteau, se întreţeseau încă o dată simţiri şi judecăţi din două chemări deosebite ale unei singure şi aceleeaşi mlădiţe a Ipoteştilor, cu rădăciunile vieţii înfipte în glia strămoşilor plugari. Poetul slăvea frumuseţile şi tânguia înstrăinările; mintea cărturarului june le cugeta cu o răceală de geometru.

Tot aşa se îngemănau în sertarul mesei de scris a chiliilor din Viena, foile cu stihuri şi articolele pentru Federaţiunea; cântecul de dragoste şi orânduirile prăznuirii de la Putna; însemnările pe marginea cărţilor cu învăţătura lui Budha Gautama şi altele pe scoarţa unei mucede psaltiri. Ceea ce risipeşte îndeobşte firea în deosebite inimi şi în răzleţe cugete, contopise sub o singură frunte boltită, într-o singură inimă cu zvâc dureros.

Poate-i un rar şi nepreţuit privilegiu. Neîndoios că-i o mai cruntă povară! Două lumi, trăgându-te în două părţi.

Când s-a ivit unchiaşul cu gura clătită de fumul mahorcei să nu-şi supere albinele stupilor şi când copilandrul de

altădată s-a înălţat de pe trepte să-l însoţească, fără voie, instinctiv, fostul copilandru de-atunci a pus ca întotdeauna mâna pe parmacul pridvorului. A atins lemnul vechi şi luciu; iar palma a găsit căldura aceleeaşi mâni, pe-atunci de copil, care se rezema odinioară acolo.

Şi deodată, toate chibzuirile şi ştiinţele învăţăcelului de la Viena s-au tras afund, într-o matcă ascunsă. A rămas numai copilul rătăcitor de pe vremuri, cu sufletul lui de-atunci şi cu amintirile de-atunci, când venea istovit să afle adăpost şi căldură omenească, la prisaca moşneagului Miron.

Au păşit ca şi altădată, alături, printre brazdele cu flori mânăstireşti şi cu miresme puternice, mai apoi prin iarba înspicată, unde se înşiruia oastea ştiubeielor cu roşii chivăre de lut ars pe frunte.

Ca şi altădată, moş Miron s-a oprit să scotocească la unul şi la altul; a prins a vorbi cu muştele lui, ocărându-le pentru anumite năravuri de hoaţe şi lăudându-le pentru anume vrednice agoniseli. Şi tot ca în acele vremuri sfârşite, albinele s-au apropiat cu zumzet mărunt de fostul rătăcitor, i-au coborât să-i meargă pe mâni şi pe obraz cu o gâdilare plăcută, dându-i părelnica fericire că trăieşte un ceas blând, dinaintea tuturor începuturilor, când oamenii şi făpturile lui Dumnezeu nu-şi purtau vrăjmăşie, cum pretind miturile biblice.

Minunea acelei zile n-avea să se oprească aici. Îl mai aştepta codrul şi lacul şi poienile, cu alte vechi îmblânziri înviate.

Când a plecat să cutreiere poteci numai de-un oarecare Mihăiţă ştiute, se desfăceau crengile să-l primească şi în urmă-i se închideau să-l cuprindă ca pădurea vrăjită din basm.

Pe-o cărare în pripor i-a stat înainte un cerb cu neclintitele-i coarne zugrăvite pe fundalul verde, până ce s-a apropiat cu mâna întinsă. N-a atins botul umed de palmă şi n-a plecat coarnele să primească arma de vânătoare într-o panoplie vie, căci nu era chiar cerbul sfântului Hubert. L-a

privit numai cu ochi neînspăimântaţi, în luminişul împuns de raze piezişe, unde jucau ţânţarii cu ţârâit subţire de aripi.

Au rămas acolo, amândoi faţă în faţă, în singurătatea solemnă şi tăcută, ca sub bolta unei uriaşe catedrale vegetale.

Pe urmă, cerbul s-a răsucit încet pe picioarele nalte, a culcat ramurile coarnelor pe spate şi s-a depărtat agale în hăţişuri, întorcând capul să privească din când în când înapoi; chemân-du-l parcă: „Vino! … Vino după mine să-ţi arăt palatul fermecat, unde aşteaptă crăiasa adormită de-o mie de ani. Vino, dacă mai crezi în poveştile tale şi ale copilăriei…”

— E un cerb îmblânzit şi scăpat din parcul de la Dumbrăveni! – a gândit o clipă tânărul cărturar de la Viena.

Dar sufletul rătăcitorului din vacanţele altor ani a alungat îndată gândul prozaic. Aici, minunile n-aşteaptă şi nu primesc explicarea raţiunii îngheţate. Aici basmul, şi vraja, şi amintirea fac una cu lumea de-aievea.

A mers mai departe, spre poiana rotundă, împrejmuită cu hora de paltini.

Sus cerul adânc, acelaşi; jos otava mătăsoasă, aceeaşi. Cât de înalte şi dese au crescut tufele de aluni! Şi ce nefirească-i marea tăcere, pentru un auz învăţat cu larma capitalei che-zaro-crăieşti!

Aici e capătul lumii. Dincolo poate toţi au murit. Aşa-i părea lui totdeauna, altădată. Aşa o mai crede şi-acum.

Iată şi muşuroaiele negre de cârtiţă. S-a mişcat într-adevăr ţărâna proaspătă din vârf? A fost numai o amăgire? Orice se petrece pe lume, oriunde a cutreierat el prin lume, orice-a adăugat viaţa şi învăţătura la ştiinţele şi simţirile copilului de atunci, o singură orânduială n-a suferit ştirbire. Undeva, se afla şi a rămas într-o poiană rotită de paltini un neam de oarbe făpturi subpământene, îndeplinindu-şi fără odihnă osânda lor veche din părinte în pui, până la sfârşitul veacurilor.

Mihai a căutat locul lui Mihăiţă, la umbra crengilor lungi de alun.

Nu mai avea cu sine o carte s-o lase pe piept şi să privească trecerea norilor străvezii pe cerul înalt. A stătut aşa cu faţa în sus, cu mânele încrucişate sub cap, cu genele perdeluindu-i privirea. Avea nevoie să privească în el. Avea nevoie să-şi mai trăiască o dată simţirile dintr-o noapte şi-o zi, de când s-a întors într-o pace pierdută. Mintea îi deapănă imagini răzleţe… Un obraz palid cu ochi mistuiţi de boală ascunsă; buzele arse căutându-i fruntea… Raluca Eminovici ridicată acum în vârful picioarelor, ca să-i ajungă până la umăr. Şi glasul Harietei surd, înăbuşit de lacrimile bucuriei, chemându-l la laviţa ei de oloagă, în pridvor: „Pe mine mă uiţi, Mihai? Aşa de repede pleci?”… A crescut în pătucul prea scurt, de unde urmăreşte cu privirea ei vie şi neastâmpărată mersul vieţii, freamătul altora. „Ştii tu că am început şi eu să umblu? Da-da… Sprijinită în cârje ori dusă de subsuori… Dar vorba-i că merg! Am făcut ieri douăzeci de paşi fără să mă opresc. M-a sprijinit Şerban şi cu Iorgu. Întreabă-i”… Ce tristă bucurie, pentru o fată de şaptesprezece ani, sortită patului veşnic! … „Ţi-aduci aminte, Mihai, de vremea când te-ascundeai de teama lui sfântul Neculai din cui şi sco-teai capul de după nuc, ca un pui de lăstun din cuib? … Ţi-aduci aminte? Strigam: Mihai, Mihai… Şi văile răspun-deau: hai… hai! … Numai tu nu răspundeai, ca să nu intri la judeţul divanului”… Toţi au privit zâmbind, pe rând, la drumeţul sosit din Viena şi la nucul cu pricina, de unde nu se mai iţea capul hoinarului din leatul o mie opt sute şaizeci… Zâmbea şi căminarul în barba-i căruntă. Era în toanele cele bune, gata să uite şi să ierte tot. Se aflau în jurul mesei toţi flăcăii aduşi fără chemare de dorul casei bătrâneşti; toţi flăcăii pentru care semnele crestate odinioară în pragul uşii ca să le măsoare creşterea de la o vacanţă la alta, şi-au încheiat rostul. Acum Şerban, Iorgu, Neculai, îşi netezeau şi ei bărbile împlinite după chipul şi portul căminarului. Un puf subţire de

mustaţă mijea şi sub nasul lui Matei, ţanţoş în uniforma lui de şcoală botoşăneană. Raluca Eminovici se deprindea greu cu gândul că pe aceşti flăcăi i-a legănat ea odată în braţe, că i-a scăldat în apa cu scuturătură de fân şi cu floare de năvalnic, că le-a trosnit încetişor încheieturile oaselor, când se gâdilau şi frământau în spasmul râsului mâini şi picioare mici, golaşe, albe, ca lăbuţele unor mărunte gâze omeneşti. Se gâcea uimirea, parcă o îndoială, o teamă, din privirea care îi cuprindea îndeolaltă, trecând cu o tresăltare neguroasă peste locul ce-a fost al lui Ilie, peste cel al Aglăiţei, plecată să-şi urmeze mirele în ţara Bucovinei, oprindu-se asupra lui Mihai… El a întors ochii. Îi tremura lumina zilei într-o păinjenire de lacrimă. Simţea o măreţie ca în tablourile biblice ale muzeelor pe unde-a cutreierat, în această cină sim-plă, unde un patriarh dârz şi înăsprit de munci câmpeneşti, o mamă firavă cu chip de sfântă şi cu ochi duioşi aflau răsplătirea trudirilor fără hodină în mijlocul feciorilor adunaţi iarăşi din cele patru zări să se împărtăşească din aceeaşi azimă. Asemenea ceas nimica nu-l şterge. Rămâne în inimi săpat.

Mihai a ridicat perdeaua genelor. Se ştiu deodată că nu mai e singur.

Şi cu adevărat, doi ochi îl priveau.

Sus, pe creanga de alun, se legăna o veveriţă cu laba pitică dusă la piept, cu pana de struţ a cozii arcuită deasupra capului. O veveriţă… Alta şi totuşi aceeaşi.

Cât de bine se recunosc deşi nu s-au văzut niciodată! Nu se numeşte şi aceasta încă o minune?

Copilul de-acum unsprezece ani nu-i mort; nu l-au hrăpit talazuri vrăjmaşe, s-arunce la ţărmul vieţii numai un stârv. Treptat se desfac toate învelişurile străine, plesneşte un aşternut suprapus de învăţături şi de îndoieli şi de neîncrederi, cum împunge iarba colţ fraged prin stratul de frunze uscate. A rămas numai copilul de odinioară, cu sufletul proaspăt de-atunci, cu ochii limpezi de-atunci.

Pe acela îl recunoaşte veveriţa din codru, deşi nu l-a zărit niciodată. Şi pentru desfătarea aceluia, îşi cheamă soaţa să-nceapă danţul cel mai fantastic, tot aşa cum alte două veveriţe mici, într-o altă amiază de vară, horeau pentru copilul rătăcitor înainte de-o deznădăjduită plecare pe drumul Cernăuţilor… Duhuri de fum plutind în văzduh. Legănare într-un scrânciob de tort de paing. Îşi azvârl de la una la alta, o minge dintr-o găoace golită de alună. Îşi alintă mustecioarele. Îşi netezesc blăniţa repede şi mărunt. Se alungă, se ajung, lunecă din ram în ram, fără ca ramul de sub ele să mişte, poate fiindcă nici atins n-a fost de asemenea făpturi aeriene. Ce bine cunoaşte privitorul de jos, joaca aceasta pe care-o uitase în cafenelele târgului mare, în cetăţuiele cărţilor răftuite de jur împrejurul pereţilor, pe uliţi forfotitoare de larmă! Acum veveriţele au isprăvit. Se privesc ţintă în faţă. Şi-au închinat câte o reverenţă în glumă; s-au întors amândouă cu labele în lături să-i închine şi privitorului una.

Pe urmă s-au risipit duhuri de fum.

Nici frunza nu se mai clatină.

Fost-au aievea ori numai năluci?

Privitorul de jos îşi şterge ochii, ca deşteptat dintr-un vis.

Pe urmă, târziu, într-amurg, paşii l-au dus încă o dată la capătul codrului, acolo unde e lacul cu trestia lină. A desfăcut iarăşi perdeaua de crengi plecate. A regăsit în oglinda prelucie din totdeauna, un alt cer scufundat în apă, cu un nouraş alb topindu-se-n adânc şi cu o pasăre zburând molatec în cerul de dincolo.

Dar zadarnic a aşteptat să mai sune tânguiosul glas de clopot al turmei. Baciul Trofim nu mai era pe această lume. Zădarnic a aşteptat buciumul să mai cheme jalnic pe deal. Baciul Alexa nu se mai întoarce dintr-o altfel de moarte, poate mai fără nădejde chiar decât moartea, fiind fără vreo înviere de a doua.

S-au aprins stelele umezi pe boltă. Luceafărul şi-a întins struna subţire de-argint, tremurătoare punte de-a-

curmezişul lacului. Luna se simţea încă departe, urcând de la marginea lumii.

VIII.

La Cernăuţi, orânduielile de pe hârtie se încurcaseră încă o dată, primite în răspăr de socotelile mai mărunte ale oamenilor.

Unii îşi aveau de apărat un drept mai vechi; alţii o credinţă nepotrivită vremii.

Prin toate dădea iureş tinereţea cu nesăbuita ei pripeală, primejduind cuminţenia aşezată a celor bătrâni. Când s-a întors Eminescu de la Ipoteşti cu pieptul lărgit de răsuflul puternic al plaiurilor de-acasă, a aflat numai chipuri posomorâte de îngrijorare şi de veşti rele.

Ioan Slavici l-a tras într-un ungher să-i împărtăşească pe scurt câteva. Se arătau vrăjmaşi fraţii Hurmuzăcheşti, Eudoxiu şi cu deosebire Alecu. După a lor judecată potolită de ani, steagurile, cuvântările şi cântările cu înţelesuri uşor de tălmăcit şi de răstălmăcit pentru orice beamter, însemnau tot atâtea asmuţări la răzmeriţă. Şi vremea răzmeriţelor trecuse. Se încheiase, aşa cum socotesc mai toţi bătrânii. Că vremea încumetărilor tinereşti s-a încheiat o dată cu tinereţea lor. Împrejurările politice cereau acum cumpătare şi supunere păjurei împărăteşti. Erau prea îndestul aşadar obşteştile cununi de la fiecare hram la mormântul lui Ştefan, urna de la Viena aşezată în linişte pe lespedea sfintelor oseminte şi hotărârea tăcută de a aştepta alt ceas mai potrivit buciumărilor de străjeri, după datina veche a ţării, dacă acel ceas va să mai vie cândva.

— A ajuns Alecu Hurmuzachi s-o spună aceasta? s-a mirat cu mâhnire fostul elev şi privatist de la K. K. Obergymnasium.

— Sunt cuvintele lui…

Mihai Eminescu a rămas îngândurat, muşcându-şi firul mustăţii. El cunoscuse alţi fraţi Hurmuzăcheşti. Îi auzise altfel vorbind în cămăruia îngustă cu rafturi de cărţi şi cu miros de gutui, unde zăcea Arune Pumnul şi unde se

înfiripa temelia „Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina”.

— Nu-i nimic, frate Slavici! spuse într-un târziu. Îi plâng! Sunt buni români, dar îi plâng! Bătrânii nu-ţi iartă uşor să te vadă luând de la capăt, „nebuniile” pe care le-au săvârşit şi dânşii în tinereţe… Noi să ne căutăm de nebunia tinereţii noastre!

— În duşmănia lor? Cu neputinţă! se înfricoşă Ioan Slavici. E o nebunie să intri între două focuri: fruntaşii românilor din Bucovina, pe de o parte, administraţia austriacă, pe de alta.

Mihai Eminescu surise deplin liniştit în această privinţă:

— Fiindcă o iei după legile războiului, domnule sublocotenent în rezervă, să încercăm şi noi putină tactică şi strategie! Deocamdată să îmbunăm bătrânii. Să steie de o parte şi să închidă ochii. Dacă se va ivi vreun necaz, n-are să-i rabde inima… Îi cunosc bine pe Hurmuzăcheşti. Inima lor va fi ea bătrână; nu-i însă şi uscată! … Nu uita că la dânşii şi-au găsit adăpost cărturarii pribegi după revoluţia de la 1848… Să mergem în solie amândoi. Am să-i amintesc domnului Alexandru Hurmuzachi o anumită după-amiază de iarnă, de acum vreo nouă ani. Cum n-am uitat-o eu, cu atât mai mult n-a uitat-o el… Şi am să-l întreb dacă-i înţeleaptă faptă să calce în pi-cioare colţul viu al sămânţei pe care cărturarii au încredinţat-o pământului atunci, în acei ani. Altminteri ce altceva suntem noi, decât colţul seminţei care a crescut şi s-a înfiripat? Nu-i pot vedea strivindu-l acuma sub talpă…

Au plecat în solie deci şi într-adevăr bătrânii s-au îndu-plecat să rămână la o parte, de veghe.

Alecu Hurmuzachi, ros de boală şi intrat în anul morţii, a ridicat mâna slăbănoagă să-i binecuvinteze. În ochii stinşi se deşteptase poate ca dintr-o lume a umbrelor acea după-amiază când un băieţel cu uniformă de gimnazist le asculta cu evlavie cuvintele lor, într-o chilie de pustnic al cărţilor cu miros de gutui şi de oţet aromatic.

— Vezi în ce înlănţuire ciudată ne mişcăm noi? întrebă Eminescu în drum, întorcându-se să aducă tuturor vestea plină de bucurie. Ţi-am povestit altădată, prietene Slavici, cum, între dascălul meu Arune Pumnul şi Hurmuzăcheşti, se afla o veşnică pricină de dezbinare pe socoteala limbii. Aceasta nu i-a împiedicat însă să trudească îndeolaltă la o singură faptă. Atunci aveau ei dreptate, Hurmuzăcheştii. Acum n-o mai au, şi vine un elev de-al lui Pumnul, cu alt român, din celălalt capăt al ţinuturilor, din Şiria, să-i scuture dintr-o cuminţenie obosită şi prea resemnată, dar nu netrebnică şi laşă… Ca apa râului care curge la vale, ajunge la mare, se înalţă în nouri şi se întoarce în ploaie binecuvântată la matca izvoarelor… Nimica nu-i încă pierdut, prietene Slavici!

Treceau cu pasul lor tânăr pe străzile Cernăuţilor, printre neguţătorii cu lungi caftane, printre ofiţerii de ulani şi ţăranii moldoveni cu latele lor opinci dacice.

Departe, la cazărmi, se auzea o goarnă. Putea să tot sune ca şi altădată. O chemare de goarnă nu mai întoarce vremea înapoi.

— Mă cuget că ai multe amintiri aici… vorbi Slavici. La fiecare pas, fiecare zid, îţi spune altceva.

Eminescu zâmbi melancolic:

— Multe cu adevărat şi nu toate vesele, prietene Slavici! Dar acuma n-am suflet pentru amintiri. Sunt ca un posedat de duhuri din evul de mijloc, numai bun pentru rugul pieţilor publice. N-am să-mi găsesc astâmpăr până la Putna…

Spre Putna a plecat chiar a doua zi. Şi, într-o căruţă pe un drum ocolit, a purces şi Ioan Slavici cu Pamfil Dan, casierul zgârcit al comitetului, care număra creiţarii de trei ori la primire şi de treizeci de ori la plată.

Calea cu lung înconjur îşi avea şi ea un rost. Poposeau flăcăii pe la preoţii satelor să răscolească lumea şi să căpătuiască prăznuirea cu şervete, cu velinţi, talere şi cupe. Preotesele şi gospodinele fruntaşe scoteau zestrea păstrată

în lăzi pentru zile mari. Dădeau fără numărătoare şi fără zapis la mână, întru deplina uimire a lui Ieni al Lenii Savului din Şiria, crescut în alte mai strânse chibzuieli gospodăreşti.

La Şirete, Teodor Ştefaniuc i-a întâmpinat cu un mic alai de probă. Nu mai era nevoie de ridicat satele. Se deşteptau singure.

După teama că se vor aduna oaspeţi prea puţini, venea acum îngrijorarea că vor năvăli prea mulţi.

Egumenul Arcadie de la Putna, îi primi cu povaţă să lărgească pregătirile pentru asemenea hram, cum n-au mai pomenit încă zidurile mânăstirii. Preotul Samuel Morariu, părintele lui Vasile de la Viena, mânase înainte seminariştii şi şcolarii celor două gimnazii de la Cernăuţi şi de la Suceava să îndeplinească slujbă de salahori, de cărăuşi şi copii de casă. Când a ajuns Eminescu, mânăstirea şi satul din tihnita vale împresurată de codri, se aflau în fierberea târgurilor răsărite într-o singură săptămână în ţinuturile zăcămintelor de aur din America. Vuiau văgăunile de răsunetul securilor, de pocnetul harapnicelor, de răcnetele cărăuşilor şi de geamătul osiilor.

Iar frământarea aceasta care nu îngăduia leneşi privitori, l-a cuprins şi pe el de îndată.

Invitatul de la ceaiurile doamnei Frederica Bognar, poetul doamnei Eliz din salonul declaraţiei de dragoste şi de pomină, colaboratorul Convorbirilor literare şi tăcutul cetitor de foi de la masa cea mai dosită a cafenelei Troidl, pleca încălecat voiniceşte pe sacii de făină la Crasna, în tovărăşia lui Vasile Morariu să caute gospodine şi cuptoare pentru vestiţii cozonaci moldoveneşti. A doua zi, era căţărat pe schelele portalului să bată stema României libere, între celelalte steme ale Bucovinei, Transilvaniei şi Maramureşului. Seminariştii şi gimnaziştii, îndestulaţi cu mămăligă goală şi odihniţi în poduri şi clăi cu fân, îşi îndeplineau datoria cântând, chiuind şi vese-lindu-se ca la clăcile de strânsură.

— Asta-i naţia! rosti Eminescu, scuturându-şi palmele de cetină, de răşină şi pământ. Unde-i Ioniţă Bumbac s-o vadă la faptă, nu la vorbă?

Ioniţă Bumbac era departe, supărat ca văcarul pe sat. Departe era şi Vasile Bumbac, altcum om de înţelegere şi de judecată, dar rămas la Viena ca să nu-şi ridice mustrarea bătrânilor asupră-şi. Lipseau şi alţii, duşmanii „cosmopoliţilor”, aşteptând să se încurce treburile şi să poftească atunci vinovaţii la răspundere.

În schimb, s-au ivit sprijine neaşteptate chiar de la beamterii împărăţiei. Prefectul districtului Rădăuţi, Oreste Renei, după ce şi-a îndeplinit toate formele faţă de stăpânire, ca un român de sânge ce era, a ales jandarmi tot moldoveni şi i-a trimis chip să supravegheze călcătorii de legi şi de porunci; iar jandarmii împărăteşti au pus şi dânşii mâna la lucru, cot la cot cu studenţii de la Viena, cu teologii şi gimnaziştii de la Cernăuţi şi Suceava.

În scârţâitul carălor cu brazi şi cetini, în bocănitul ciocanelor şi în larma de glasuri, furnicau toţi, ţărani şi şcolari, jandarmi şi călugări cu anteriile fâlfâind, ninşi de colb şi plini de ţărână; trecând socoteli la catastif, luptând cu neguţătorii care pândeau bun prilej să-şi treacă marfa pe preţ lacom, umplând ştiubeile cu răşină şi candelele cu său pentru luminile de noapte, îndopând săcăluşele cu pulbere de puşcă pentru salvele detunate ale închinătorilor.

Seara, când se aprindeau focurile şi când clăcaşii istoviţi se încovrigau la hodină cu straiul împăturit sub cap, Eminescu şi Slavici rămâneau până târziu la cislă între feciorii bucovineni. Îşi vedeau fapta aproape de capăt după un an şi mai bine de temeri, de îndoieli, de cazne şi viclene vrăjmăşii ale vieţii şi ale oamenilor. Pe toate le-au înfruntat cu tinereţea lor pietroasă, care nu-şi pleacă uşor grumazul răpunerii. Ce vor face oare fraţii aceştia de azi, peste zece ani, peste douăzeci? se întreba Eminescu, petrecându-şi ochii de la unul la altul. Ce vor ajunge şi cum îi va

îngenunchea viaţa dacă şi pe fraţii Hurmuzăcheşti i-a cuminţit într-atâta?

— Eminescule, unde ţi-e gândul? se neliniştea Slavici.

— La tine… La alţii; la noi…

— Lăsaţi-l să viseze! glăsuia Pamfil Dan, scoţând răbojul cu socoteli. I-ajunge cât a salahorit pe ziua de azi… Mai bine să ne întoarcem la oile noastre. Oamenii cer bani şi banii nicăiri. Câţi au fost s-au isprăvit. Nu-i mai trimiteţi pentru Dumnezeu, la „domnu cassier”! … Ce fel de casier, cu toată vistieria într-un fund de pungă?

Vasile Morariu, se dădea atunci cu părerea să ceară o schimbare a cuvântului din dicţionar:

— Ce va să zică un cassier? Cassier, va să zică un om care n-are casă… Exemplu: Pamfil Dan, doctorant în jure şi cassar!

— Ţie îţi vine să râzi… Dar pofteşte mâne să te răfuieşti cu douăzeci de negustori, câţi te trag din toate părţile… Ce le răspunzi?

— Le-aş răspunde ca Eminescu… Pur şi simplu! Pur şi simplu, aşteptaţi, fiindcă deocamdată suntem pur şi simplu sub stăpânire nemţască şi sub călindar nemţăsc, iar banii vin din ţară, unde socoteala se face pur şi simplu după călindarul românesc ortodox, rămas pur şi simplu cu paisprezece zile în urmă. Nu-i pur şi simplu, frate Mihai?

Eminescu zâmbea, poate fără s-audă, încuviinţând din cap, cu ochii la flacăra albastră de răşină. Para suflată molatec de adiere, trosnetul vreascurilor, cerul nopţii cu stelele umede, îi aminteau popasuri dintr-o altă viaţă a lui. Se îndepărtase de ea la Viena. Se întorcea dintr-o lungă călătorie, într-o lume veche şi lină, de basm, de snoave, de muncă aspră cu palmele şi de odihnă cu tâlcuiri de şezătoare la focuri cărăuşeşti, de stele pe-un cer neîmpâclit de funingini.

Drumul la Ipoteşti răscolise mai viu acele vechi şi neaţipite chemări. Nu venise înapoi, cu mâna deşartă, în ţara veche a copilăriei… Îi aducea Bucovinei lui, dulci şi romantice, acest

al doilea prinos de credinţă. Aici, la Putna, îşi întărea legământul printr-o faptă care dădea alt temei făgăduielii poetice din stihurile tipărite de privatistul de şaisprezece ani, în Familia de la Pesta. Şi încă o dată se săvârşea aşa legea nestrămutată a izvoarelor pogorâte până la mare, ca să se întoarcă în nouri şi ploaie la matcă. Nimic nu se pierdea din tot ce-a fost adunat ades fără de ştire şi încredinţat la păstrare în sufletul său.

Flacăra se împuţina învălindu-se în spuză mocnită. Scutul lunii se înclina încet dincolo de crestele scăldate în argintoasă lumină. Trecea un foşnet somnoros în cetini. Voroavele se împleticeau toropite.

— La culcare, voinicilor! ridica şezătoarea cel mai biruit de osteneală dintre toţi. Da’ unde-i Eminescu? Mihai! Mihaai! …

Valea răspundea din adâncuri cu un vechi ecou cunoscut:

— Hai… hai… Mihai!

Dar Mihai Eminescu nu mai dădea nici acum semn că aude chemarea. Se furişase de mult, pe nesimţite, pe cărăruia codrului. Căuta singuratica tăcere, fiindcă luptau în el dintr-o dată mai multe şi protivnice destine, celorlalţi tainic închise.

Într-o bună dimineaţă s-au arătat cei dintâi bucureşteni, studenţii Grigore Tocilescu, Ghedem Teodorescu şi Iancu Brătescu. În alta, studentul Alexandru Xenopol de la Berlin. Mai apoi ieşenii, în frunte cu Istrati şi cu Maroneanu, prieten de pribegii al lui Eminescu.

Veneau cu graiuri şi apucături deosebite, după ale lor osebite obârşii, însă cu una şi aceeaşi tinereţe însetată de vajnice hotărâri. Numai Tocilescu s-a înfundat în pridvoare şi pristoluri, să descâlcească horbota inscripţiilor slavoneşti, măcinate de ploi şi de veac. Ghedem Teodorescu se împărţea între culegeri de cântări şi între cronicile pentru gazeta Românul; între grija de subţire parizian pentru îmbrăcăminte şi între ascuţite băgări de seamă la lipsurile întocmirilor. Îndată a ajuns spaima robotaşiilor, fiindcă afla

oriunde o sminteală gata să răstoarne toată măreţia prăznuirii. „Ghedem” îşi alesese singur porecla, dar „Piper” îl porecleau prietenii mai vechi şi mai noi.

Singurul care-a pus mâna vârtos şi spornic la treabă a fost Iancu Brătescu, june cu mare şi pretimpurie pricepere la băuturi şi ospeţe.

Uzurpând pe jumătate rostul de vel-cămăraş şi vel-paharnic al lui Vasile Morariu, a prins a-şi băga bărbiţa de ţap în cazanele pregătite pentru tocană, a nu slăbi cioplitorii frigăroiului de trei stânjeni în care avea să se răsucească la jar un bou întreg, se apucă de pritocit vinaţurile în balerci şi antale. De la aceste isprăvi se întorcea frecându-şi mânele, cu nasul ardeiat şi cu ochii cam prea sclipitori, stropşindu-şi înadins muntenească mai apăsat, pentru a dovedi că mucalitele harţe filologice cu moldovenii nu l-au convins să-şi schimbe graiul „dupe Podul dă pământ”:

— Mă, dar ştiţi că-ncepurăţi a fi simpatici, voi moldovenii cap dă bou? Preţuiţi o mâncare… Aia e boierie mare, mă! Nu duceţi la ureche… Aia e semn de suflet şi mai mare, mă! … Acum îl crezui şi eu p-ăla d-al vostru, cum îi spuserăţi din cronică, de-a răpus pă muntean la Milcov cu întrecerea la băutură, el mai cerând o doniţă dă vin pă deasupra să nu moară dă sete, în vreme ce munteanul nostru închinase steagul, făcându-se dă râs şi dă ocară. Vă dă mâna cu Uricanii şi Cotnarul vostru… Ştiů el ce face Ţtefan ăl Mare d-a sădit viţă-n Cotnari. D-aia e Mare mă, nu fiindcă zidi şi înzestră monăstiri ca să aibă Kogălniceanu ce seculariza! … Acum mai şterge-o, Iancule, la Egumen, să-i cazi în genunchi pentru câteva sticle d-ălea, în cămaşă! …

Pleca la Egumenul Arcadie şi îl îndupleca să-i mai împlinească alt număr de clondire şi ulcioare. Se întorcea cu nasul încă mai ardeiat şi cu ochii mai sclipitori. Şi de fiecare dată se împiedeca de Alexandru Xenopol, tânărul cărturar berlinez, dichisit, netezindu-şi favoritele castanii şi păşind mărunt, gata să-şi pună priceperea şi puterile în

slujba comitetului, precum gata se găsea de patru ani să scrie orice, oricât şi oricând, despre orice şi oricine, în Convorbirile literare, spre uşurarea lui Iacob Negruzzi în lunile de secătuire a celorlalţi colaboratori.

Iar în seara de sâmbătă 14 august au puhoit oaspeţii din România liberă, din Ardeal şi Banat, cu Mihail Kogălniceanu, cu primarul şi arhimandriţii Iaşilor în cap. Zvonul despre lipsa lui Vasile Alecsandri încreţi frunţile. Poetul trimisese serbării un imn, urmase însă calea mai departe, la Cernăuţi, să ţină tovărăşie „cuminţilor”.

— Vecinic tânăr şi ferice, dar cam prudent al tău rege al poeziei, Eminescule! luă aminte un cârcotaş epigon.

— Ce-ţi pasă! … strânse din umeri Mihai Eminescu. Pentru atât n-au să se răsucească oasele lui Ştefan cel Mare în mormânt. Bine că toate întrec închipuirea noastră.

Şi întrecea cu adevărat orice sarbădă închipuire, convoiul înşiruit printre potecile de brazi, sub fâlfâirea stindardelor, în lumina fantastică de făclii şi în detunarea salvelor de pe culmi. Din acea clipă, cu neastâmpărul deodată potolit. Mihai Eminescu s-a tras în sine ca o apă la ochiuri adânci să-şi trăiască visul.

Erau alţii pentru primiri, pentru cuvântări şi închinări; alţii pentru nerăbdarea de a ieşi şi a împăca nelipsitele ciocniri dintre deşertăciunile omeneşti, acolo unde fiecare se înverşunează să-şi măsoare cu ceilalţi umflata importanţă, după scaunul mai din frunte al unei mese de praznic.

Aceste urâţenii mărunte le înlăturau ochii săi.

Cu buzele strânse în tremur, luneca dintr-un ungher ferit în alt ungher ferit, înfigându-şi unghiile în palme, când un freamăt de înfiorare tălăzuia mulţimea ca lanurile învălurate de vânt.

Aşa a fost la sfinţirea odoarelor de pomenire aduse din toate hotarele românimii: urne, prapuri şi epitafe. Aşa, când tânărul de la Berlin, Alexandru Xenopol, a preaslăvit rostul prăznuirii în cuvântare, lămurind că toţi au venit la mormântul lui Ştefan cel Mare pentru a căuta într-o

amintire înfrăţită a tuturora, credinţa într-un viitor înfrăţit al tuturor. Aşa, când după masa cu o mie şase sute de talere, s-a încins hora domnăriilor şi a norodului îndevălmăşie, în cântecul vestitului în toată partea locului, Grigore Vindereu, şi când copilandrul Ciprian Porumbescu, alt ucenic al lui Arune Pumnul, a luat vioara să ducă el cântarea mai departe.

Şi tot aşa i-au tremurat buzele şi i s-au învăluit ochii, când maiorul Boteanu, atunci întors de pe frontul Franţei, a descins centironul de aur şi înghenunchind, a aşezat sabia pe mormântul marelui voievod şi cârmuitor de lupte, de mult adormit în veac.

Toate s-au depănat fără întreruperi vreme de trei zile, până luni, după praznicul întins pentru norod, cu boul întreg răsucit la frigare ca la ospeţele domneşti care încheiau războaiele. Ochii au lepădat zgura desfătărilor de gloată, cu înghesuieli, călcări în picioare şi colb năbuşind răsuflarea; au păstrat pentru amintire numai priveliştea zmălţuitelor porturi ţărăneşti, evlavia îngenuncherilor în cripte, tânguirea clopo-tului străvechi Buga, smerita ascultare a cazaniilor, linia bol-tită în arc a porţii ghintuită cu ţinte de fier pe sub care intrau voievozii Moldovei, întorşi din bătălii mântuitoare să îngenunche la altar, după ce-au scăpat hotarele de urgia cotropitorilor.

Oaspeţii s-au risipit în a treia seară, ducând cu dânşii aceste lumini ce nu se sting până la sfârşit de viaţă. Au rămas tinerii învăţăcei ai ţinuturilor româneşti despărţite de atâtea graniţi pe hartă, să-şi dezbată plănuirile în mult aşteptatul congres.

Adunarea cu zumzetul roiului de albine a început în trapeza mânăstirii. Şi cu toată bunecuvântarea prefectului Renei, care încă o dată se dovedise mai mult moldovean decât beamter austriecesc, sfatul vânzolit până la două din noapte n-a dus la o deplină înţelegere. Bucureştenii şi îndeobşte junii din România liberă, mai uşuratici şi mai grăbiţi din fire, pomeneau despre pregătirea unei uniri

politice, după pilda Moldovei şi Munteniei. Ardelenii şi bucovinenii, stăruiau îndeosebi la nevoia de a pregăti mai întâi o temelie sufletească a unirilor, printr-o legătură mai strânsă de carte.

Părerile s-au împărţit.

S-a aruncat Principatului pe jumătate liber de sub suzeranitatea Stambulului, îndeosebi povaţa să-şi tămăduiască mai întâi metehnele molipsite din Fanar şi din lupanarele Parisului, precum un logodnic, înainte de nuntă, se curăţă de păcatele şi de bolile burlăciei. Alt sâmbure de discordie. Alte cuvântări, alte învinuiri şi apărări, cu iz de procese la judecătoriile de pace.

Dar drumul era deschis.

Întâia oară tinerii ucenici cărturari de pe tot cuprinsul românismului îşi pipăiau cugetele, se cunoşteau, îşi puneau în cumpănă simţirile şi judecăţile.

Din trapeză s-au strămutat în clopotniţă, din clopotniţă în marginea pădurii. Pe urmă, fără a pecetlui o hotărâre, s-au împrăştiat la odihnă. Eminescu şi Ştefaniuc au bătut în deşert la uşa chiliilor să afle şi dânşii un adăpost. De după fiecare uşă răspundea un glas răstit şi somnoros: „Care-i acolo? Ce vrei bre? Cată-ţi de treabă!”

Stând ei aşa în poarta cea mare din zidul mânăstirii, au zărit un flăcău coborând cu o sarcină de fân în spate.

— Evrica! strigă Eminescu, bucuros ca un vechi muşteriu ce era al podurilor cu fân. Acolo-i de noi!

Au urcat amândoi în turn, au cercetat culcuşul luminat de bătaia lunii.

— De minune! Fân proaspăt şi aer curat. Liebchen was willst du noch mehr?

Ceva tot mai voiau. Îi răzbise foamea. Au mers în ospătăria unde se puneau la cale câţiva întârziaţi. Bucureşteni cu mâncări alese, aduse de-acasă ori ochite şi dosite din vreme de vel-cămăraşul Iancu Brătescu.

Ceilalţi cu rămăşiţele hramului: pâne, slănină afumată şi brânză.

— Bun şi atâta! încuviinţă Eminescu, zâmbind. Mai bun şi mai ieftin chiar decât la tata Muriţ.

De la celălalt capăt al mesei, Ghedem Teodorescu, văzându-i că se pregătesc de plecare, îi întrebă unde au aflat culcuş.

— În turnul lui Ştefan cel Mare. Cum se cuvine într-o asemenea noapte! răspunse Eminescu, îngroşându-şi vocea cu patos teatral.

— Cum? Sunt paturi în turn?

— Ba poate şi sofale-i fi vrând, domnule culegător de colinde? Este fân mănăstiresc. Mai plăcut ca sofaua sultanului.

Pe culegătorul de cântece şi zicale din popor îl ispiti foarte prilejul să doarmă şi el o noapte în fân. Se acăţă de moldoveni să-i îngăduie acest hatâr:

— Aşteptaţi-mă, vă rog. Merg şi eu.

— Poftim. Turnu-i încăpător pentru zece…

Mergea culegătorul de cântece şi colinde; dar mergea cu oarecare întârziere. Avea de adunat şi de ticluit o sumă de preţioase buclucuri. Geamantan, palton, pardesiu, baston, o a doua pălărie, o pereche de ghete de lac care nu intrau în despărţiturile cu straie. După ce le-a izvodit cu bine şi le-a încredinţat unui rândaş să le care cu el, au pornit să-şi pregătească aşternutul. Pentru Eminescu şi Ştefaniuc era lesnicioasă treabă. Au pus câte-un braţ de fân căpătâi şi s-au zvârlit deasupra îmbrăcaţi.

Pentru Ghedem Teodorescu, folclorist de salon, povestea a fost ceva mai delicată.

Mai întâi, nemulţumit cu lumina lunii, a aprins un căpeţel de feştilă, răsucindu-se cu dânsul în mână să-i caute locul pe-un prichici de grindă. Pe urmă, şi-a căutat culcuşul. S-a învârtit, a pipăit, a ales un cotlon, i s-a părut mai bun altul. A strănutat şi strănutul a stins lumânarea. A aprins-o din nou. A durat un soi de pernă învelind un braţ de fân în pardesiu. A întins jacheta jos. Şi-a scos gulerul, şi-a pus în cap o tichie de mătase şi îmbrăcându-se cu paltonul s-a culcat, în sfârşit, ca să se foşnească de zece ori pe o parte şi pe alta.

— Du-te şi suflă în lumânare Todiriţă! … şopti Eminescu. Altfel, te pomeneşti că prietenul nostru, domnul folclorist, rămâne cu năpasta că a vrut să dea foc mânăstirii lui Ştefan-vodă…

— Pardon? ridică tichia de mătase de pe perna improvizată, Ghedem Teodorescu. Aţi spus ceva?

— Nimic. Vorbim de-ale noastre…

Dură un timp de tăcere. Eminescu se ridică într-un cot murmurând:

— Acum o cafea neagră să mai avem şi ne-am socoti marilogofeţi şi noi, ca prea cinstitul Tăutu, cel care şi-a opărit gâtiţa cu gingirlia fierbinte la Stambul, prietene Toadere… Nu se prinde somnul de mine.

— Nici de mine…

Luna îşi muta lin lumina albă prin obloanele deschise. Se opri asupra lui Eminescu argintându-i obrazul neclintit, cu bărbia sprijinită în pumn.

Camaradul de la K. K. Ober-Gymnasium încercă un început de voroavă în şoaptă, întrebându-se câte nu vor fi văzut şi nu vor fi auzit acele ziduri vreme de atâtea veacuri. Eminescu zâmbea privind în lună, fără să răspundă, cu ochii mari şi goi, de statuie.

— De-acuma s-a isprăvit. Nu-i mai scot un cuvânt! îşi vorbi singur Ştefaniuc, lăsându-şi capul pe perna de fân.

Că nu se prindea somnul de el a fost o părere. Îndată a adormit.

Într-un târziu, când se răsuci pe altă coastă, între vis şi trezie, şi-a zărit prietenul în aceeaşi îngândurată nemişcare. Acum lumina lunii fugise de la el. În întunerec, cu bărbia în pumn, Eminescu se prefăcuse într-o stană de marmură neagră, egipţiană.

— Ce, nu dormi, frate Mihai? mormăi. Acuşi se face ziuă…

Ziua o vesti nu peste mult clopotul Buga, apoi alte clopote mai mărunte, pe urmă însuliţările de raze în obloanele turnului. Înălţându-se în capul oaselor şi greblându-şi părul zburlit cu unghiile, Ştefaniuc cercă să afle dacă n-a visat cumva că Eminescu veghease până în zori:

— Îmi pare că tu nici n-ai închis ochii, Mihai?

— Ba da… I-am închis la crepetul zilei, cum ar spune Slavici, când au început să vie oamenii la fân. Dară ce-ţi pasă? … Un ceas de somn mi-a fost prea destul pentru câte-am visat… Alaiuri. Doamnele lui vodă Ştefan; Maria Munteneanca şi Maria de Mangop, cea de la Crâm, din cetatea Trapezundei… Maria lui Rareş şi domniţa Maria, ce se zice Kniajna, fata lui Ştefan… Ai cetit tu pietrele de pe

morminte? … E-o întreagă lume îngropată aici şi mult s-ar cădea să fie înviată… Poate într-un ciclu de drame şi de tragedii. Poate într-un poem… Dar cine se-ncumetă?

— Ei, cine! îl dojeni prietenul, întrebi şi tu… Cred că nu Ioniţă Bumbac?

Eminescu îi făcu semn să curme vorba.

Se cioşmolea în aşternut folcloristul din Bucureşti. Le pofti bună-dimineaţa, strănută, tuşi, se scutură de fân şi începu să repete operaţia de la culcare, dezbrăcând tacticos fânul de pardesiu şi îmbrăcându-se cu jacheta. După ce mântui de adunat toată zestrea, căzu mai întâi la grijă, pe urmă la mare supărare. Lipseau la izvod ghetele de lac. Au răscolit fânul, au scotocit ungherele. Nici urmă. Se vedea că prea mare fusese ispita pentru vreunul din rândaşii veniţi în zori după nutreţul vitelor. Eminescu, uitând cu totul doamnele şi domniţele îngropate sub lespezi, făcea haz cu lacrimi de necazul folcloristului, îmbiindu-l să-şi amâne plecarea până duminecă. Atunci, la horă, uşor i-ar fi să afle împreună cu unele inedite chiuituri putnene şi hoţul bătând chindia cu ghetele de lac şi de pripas.

— Cred că dacă vi se întâmpla şi dumneavoastră aşa ceva, n-aţi mai face haz! se oţărî cel de-al treilea delegat al studenţilor bucureşteano-parizieni.

— Fără îndoială… Numai că nouă nu ni se putea întâmpla aşa ceva! rosti poetul cu tărie.

— De ce? întrebă folcloristul păgubit de ghetele sale de lac, cumpărate direct de la Paris.

— Să-ţi spună prietenul Ştefaniuc, ca un Stan-păţitul ce este… răspunse poetul.

— De ce nu vi se putea întâmpla aşa ceva, domnule Ştefaniuc? repetă întrebarea cel de-al treilea delegat al studenţilor bucureşteano-parizieni.

Prietenul lui Eminescu îşi drese glasul şi îi lămuri, parodiind un răspuns prea bine cunoscut de el şi toată cafeneaua Troidl:

— Pur şi simplu, pentru că noi avem numai câte o singură pereche de ghete. Nu, Mihai?

— Adevărat grăieşti.

— Nu sunteţi serioşi! descoperi amărât păgubaşul.

— De! Cum ne-a lăsat Dumnezeu… Prin partea locului este o vorbă bună de pus la carnetul cu zicale: „Nimeni nu-şi poate sări peste umbră”.

— Aia o ştiu.

— Sau alta atunci, ca să te mângâie de pagubă şi să nu te mai canoneşti căutând hoţul: „Furul un singur păcat face, dar păgubaşul, ca să-l afle, mai face el altele o sută”…

— Cum adică? Nu-nţeleg… Confuz.

— Ba foarte simplu… Păgubaşul cade la bănuială, năpăstuieşte nevinovaţii, încearcă să-i ispitească folosind viclenia şi ameninţarea, blestemă şi înjură, e gata să plece cu pâra şi nu s-ar da în lături să pună la cazne, de-o pildă, zece rândaşi ai mânăstirii, pentru o pereche de ghete…

— Ai dreptate… mărturisi folcloristul păgubaş, căutându-şi în buzunar carnetul şi creionul. Nici aia nu-i rea… Vezi că-i bazată pe observaţii psihologice destul de subtile.

Teodor Ştefaniuc îşi aminti că-i aşteaptă Slavici pentru a se înfăţişa prefectului, ca să ia cunoştinţă de raportul înaintat excelenţei-sale cavalerul de Myrbach, guvernatorul Bucovinei. Oreste Renei le întinse telegrama zâmbind şi privindu-i pe deasupra ochelarilor, cu voioşia lui simplă de om bun, gras şi chel.

Telegrama suna după cea mai statornică tradiţie a beamterilor austriaci, când venea împrejurarea să ascundă împărăţiei adevărul: „Serbarea bisericească de la Putna se desfăşoară în mod corespunzător. Participarea românilor din Bucovina. Ardeal, România, Ungaria, egal zero. Mai mult în raport. Renney”.

— Şi ce are să spună excelenţa-sa guvernatorul, când va afla din gazete ce fel de zero a fost participarea românilor şi ce fel de serbare bisericească „s-a desfăşurat în mod

corespunzător”? întrebă Slavici, crescut în teama lui Dumnezeu şi în respectul adevărului.

Prefectul îşi netezi mustaţa, ca să-şi ascundă zâmbetul:

— Fii fără grijă, tinereţe! Excelenţa-sa ştie că ziarele mint.

IX.

Într-o nămiază de duminecă, după culesul podgoriilor şi după ce s-au adunat vechii tovarăşi la Troidl, o dată cu toamna, Chibici Râvneanu aflase o bună şi prea hâtră asemuire pentru a zugrăvi starea de suflet a celor întorşi de la Putna.

Mai întâi îşi rotise ochii de pasăre turcească la vecinii din dreapta şi din stânga.

Vasile Morariu, într-un cot, număra dungile zugrăvelii de sus în jos şi de jos în sus. Ion Luţia despăturise o gazetă şi se uita la anunţuri, fără să le vadă, trăgând gânditor din barbă ca dintr-un fuior. Cocinschi dondănea de unul singur, în surdină, o arie de operetă pe care n-o nimerea. Pamfil Dan, cassarul, poate dintr-un fel de solidaritate de breaslă, nu slăbea din ochi casieriţa puhavă şi moţăind pe scaunul înalt de după tejghea. Nimeni nu putea iscodi însă ocara că în acea neclintită privire se da pe faţă cine ştie ce mistuitoare şi neîmpărtăşită patimă, căci casieriţa era bătrână, slută şi alignea de-un picior. Se înţelegea prea bine că Pamlil Dan se uita la ea şi nu aiurea, fiindcă nu afla altceva de făcut şi de privit.

Iar ceilalţi, Samuel Isopescu, Ştefaniuc şi Pitei, tăceau, căscau şi răsuceau ţigările cu o încetineală de moşnegi abia scăpaţi dintr-un atac de dambla.

Chibici din Revna îi cercetă pe toţi cu sprincenele ridicate, pe urmă zburlindu-şi creasta părului, izbucni într-un râs atât de neaşteptat, încât făcu să tresară casieriţa cea puhavă şi pe chelnerul Jean să scape şervetul jos.

Numai fârtaţii de la cele două mese vecine nu arătară semne de mirare, nici de dojană. Morariu ridicase lânced mâna pe jumătate cu gândul să întrebe: „Ce naiba bre, ai înebunit?”

N-a dus însă întrebarea până la capăt. Nu merita. Chibici hohotea încă şi mai cumplit, de unul singur.

Când şi-a tras răsuflarea, îşi lămuri veselia care-l pălise deodată:

— Măi, acuma m-am dumirit eu ce-i cu voi! După Putna aţi ajuns ca şvabul din povestea mea, căruia i-a luat vântul pălăria. I-a zvârlit-o pe gârlă la vale! El nu-şi crede ochilor, se pipăie pe cap, degetele dau numai peste luciul cheliei şi lui tot nu-i vine să creadă că n-o mai are… Ce fel de cap fără pălărie, când ţine bine minte că a pus-o pe cap de-acasă? Aşa şi voi! … Ce fel de viaţă, fără pregătiri şi dezbateri în vederea pomenirilor de la Putna? Ne-am pierdut rostul şi hazul pe lume… Pe deasupra, l-am pierdut şi pe Eminescu. A rărit-o cu noi…

Fapt este că toţi simţeau cu adevărat un deşert.

Vreme de un an jumătate se frământaseră cu pregătirile prăznuirii. După ce-a trecut sărbătoarea şi s-au ogoit, nu-şi mai găseau rost. Rătăceau fără căpătâi, ca grenadierii trimişi la vatră, cercând să se acaţe de altă faptă măcar tot aşa de vrednică pentru voroave, plănuiri şi ascuţiri de arme. Fapta măreaţă nu se ivea. Însufleţirea se istovise.

Mai rămăsese gunoiul de pe urma oricărei festivităţi, când a plecat alaiul, au tăcut muzicile, se scutură cetina cununilor, dulgherii desfac stinghiile şi despoaie din ţinte stemele spălăcite de ploaie. Privelişte urâtă şi tristă, la care se adaogă urâta şi trista descurajare a socotelilor.

Societatea lor studenţească, România Junǎ, se prefăcuse într-un cuibar de asemenea răfuieli. Ioniţă Bumbac căpătase glas. Cerea procese verbale şi rapoarte pentru dosare. Descoperise că naţia a fost împinsă în primejdie, printr-o prăznuire unde au avut cuvânt şi întâietate „cosmopoliţii”; prin cutezanţa fără de şaman a unui ungurean pripăşit din Şiria Aradului şi a altui principătean pripăşit din Ipoteştii Botăşănilor, care s-au dus în Bucovina să sape prăpastie între bătrâni şi tineri.

Cei doi mari vinovaţi s-au înfăţişat la judecata comitetelor, comiţiilor şi adunărilor. Eminescu, a grăit el de astă-dată în locul căciulei sortită să-i ţină locul în dezbaterile cu Ioniţă Bumbac; iar omul naţiei n-a priceput mai mult decât dacă ar fi purces să-i vorbească prea celebra căciulă.

Mereu smârcâia din nas, mereu întrerupea, mereu întreba şi începea să dea drumul la râşniţa lui. Îi apuca noaptea – ori dacă era noapte – îi apuca ziua.

Şedinţa se amâna.

La cea următoare, toate purcedeau de la capăt. Încât de la o vreme, scârbit de zădărniciile adunărilor cu risipă de vorbă şi de strâmbătatea minţilor care măsluiesc orice inimoasă năzuinţă de bine, „pripăşitul din Ipoteşti” s-a îndreptat spre alte chemări.

În drum spre Viena, se abătuse la Iaşi.

Căpeteniile Junimii lipseau ca întotdeauna în toi de vară la băi, în străinătăţi, la recoltele moşiilor ori după treburi politice. Se iscase mare dârdoră în ţară din pricina unui anume contract pentru cele dintâi drumuri de fier. Se amesteca de la Berlin, prinţul cancelar Bismarck cu ameninţări; de la Ţarigrad, Sublima Poartă cu supărări; amintind tuturora că România-liberă nu-i chiar atât de liberă cum o socotiseră „băieţii” în focoasele lor cuvântări de la Putna.

La Iaşi, aceste nădufuri se dovediseră cu un pidosnic răsunet, pentru un tânăr cu sufletul încălzit încă de măreaţa prăznuire.

Unii vedeau un foarte potrivit prilej întru răsturnarea guvernului, poreclit „guvernul de la miezul nopţii” sau „cel la chibrit zămislit”, după ceasul şi chipul cum îl alcătuise Lascăr Catargiu în noaptea de pomină a tulburărilor antiprusiace din martie. Alţii, după un vechi năravde baştină, unelteau pentru răsturnarea domnitorului. Împins în mai puţin de un an la două abdicări pe hârtie, cu tocmeli, cu împăciuiri şi felurite tertipuri, care arvuneau ţara,

bancherilor şi oamenilor de afaceri din patria prinţului de Hohenzollern.

Mai marii Junimii, din ce în ce mai prinşi în năvodul politicei, nu mai aveau deocamdată timp şi poftă de sindrofii literare. De uneltiri şi de răsturnări nu se temeau. Dar aşteptau primenirile din lăuntrul aceleiaşi ocârmuiri, unde li se cădeau şi lor drepturi şi ascultări de cuvânt, la centru, la Bucureşti, precum în mâna lor era de şase luni puterea şi gospodăria Iaşilor.

Pe Eminescu l-au întâmpinat cei puţini şi mai mărunţi, caracuda bucuroasă să-l cunoască la chip şi arătând semne de preţuire pentru poetul cu o nouă strună, cum încă nu sunase în stihurile Convorbirilor. De la aceştia căpătase încredinţarea că prin mijlocirea lui Pogor, cel cu inima bună şi săritoare sub înfăţişarea-i de om năuc şi gata numai la glumă şi la batjocură, Junimea va ajutora învăţătura lui Slavici cu un stipendiu, aşa cum mai înlesnise studiile lui Alexandru Xenopol la Berlin. Se întorcea deci la Viena cu o faptă de prietenie, norocos isprăvită. Lăsător cu sine, era dârz peste fire întotdeauna în apă-rarea altora. De la Iaşi ocolise calea prin Bucureşti, în tovărăşia lui Iorgu, trimis la Berlin cu îndatoriri ostăşeşti de mare cinste.

În cetatea de scaun a ţării, aţâţarea politică molipsise mulţimea uliţilor de-a valma, aproape fără osebire.

N-a mai aflat acolo, nici măcar ostroavele de tihnă de la Iaşi; cei puţini şi cu totul indiferenţi la treburile stăpânirii, care se adună sub un umbrar ori într-o crâşmă tăcută, să cisluiască despre întâmplări din alt veac sau despre gândiri dintr-o carte, până la ziuă.

Acolo gemeau şi detunau cafenelele de clientela gălăgioasă, discutând cu împărţite păreri procesul tulburărilor din primăvară, din sala Slătineanu, când au fost strigăte de „Jos domnitorul! La palat! Trăiască republica!”; dezbătând ruperea contractului Strussberg şi apropiata deschidere a Camerelor înainte de soroc, semn de alte impasuri şi furtuni.

Pe stradă, printre răcnetele sacagiilor şi ale simigiilor, în miasma de băltoace stătute şi de gunoaie putrede, mişuna acelaşi norod amestecat pe care-l lăsase în vara anului 1869, când a plecat spre Viena, cu aceeaşi împestriţare de porturi: zeghea ţărănească şi uniformele ofiţerilor, pantaloni creţi de mahalagii şi anterie de neguţători, mândre cupeuri şi căruţe de poşte cu pocnete de harapnic. Într-un asemenea colţ de uliţă cu duhoare de oloi ars, lângă un vânzător de gogoşi fierbinţi, s-au întâlnit amândoi, el şi Iorgu, cu tânărul prieten din anii de pribegie, Iancu Caragiale.

Întâlnire cu o tresăltare de bucurie, repede stingherită.

Prietenul bucureştean îl sfredelea cu o ascuţită privire, greu de îndurat.

Îl fericea, îi fericea pe amândoi, că pleacă departe de moftangiii Bucureştilor, dar în acelaşi timp îl întrebă ce-a căutat la Putna, unde din gazete aflase că s-au adunat altfel de moftangii.

— Cum poţi spune asta? se mâhnise Eminescu. Ştii tu ce-a fost acolo?

— Brum-brum-brum! făcu din baston Caragiale ca un tambur-major, mânuind măciuca în capul fanfarei. Balangbalang! (imită limba unui clopot.) Tămbălău, muzică, discursuri… Un Târgul-Moşilor patriotic, unde-au mai scos câţiva scamatori jăratec pe gură şi pe nas. Aceasta a fost. Moft! … Ce putea să fie altfel, unde s-au adunat scumpii noştri simpatrioţi?

— Te înşeli… Destul să-ţi spun ce-am aflat după două zile de la sfârşitul pomenirii… În vreme ce noi dormeam, un fecioraş cu mare dar la muzică, anume Ciprian Porumbescu, la lumina unei feştile, scria cu lacrimi în ochi părintelui său, parohul Iraclie, dintr-un sat al Bucovinei: „Tată, am cântat României întregi…” L-am căutat să-i sărut fruntea… Ne răsplătea gândurile noastre cele mai tăinuite şi mai sfinte. Nu zâmbi aşa! Da, cele mai tăinuite şi mai sfinte. Dacă ai fi fost acolo n-ai mai zâmbi în felul acesta,

care nu ţi se şade. Atât n-ajunge oare ca să-ţi zugrăvească sufletul de la Putna şi rostul acestei adunări de simpatrioţi cum o numeşti tu? … E o emoţie exprimată de-un copil… Cea mai pură…

— O fi! Hai să zicem. Dar ce căutai tu acolo?

— Nu puteam lipsi.

— Măăă-ăă! … Te ştiam idealist, ca să te potcovesc c-o vorbă de ocară.

— Tocmai! Îmi pare că idealiştii şi filosofii sunt mai mişăi decât hoţii şi cămătarii, dacă se mulţămesc să se tragă la o parte de la faptă şi să filosofeze cu teorii… Ce fel de vorbă? Te mărgineşti să te joci de-a profetul? … Te-apucă jalea de durerea oamenilor. Te revolţi de nedreptăţile lor… Îndemni obijduiţii să-şi adune puterile şi să doboare un jug care-i ţine ca pe vite, cu ochii în pământ… Pe urmă, după ce-ai filosofat, pleci pur şi simplu acasă de la cafenea, îţi încalţi papucii, te aşezi într-un jâlţ moale şi citeşti ca să mai afli ce mai îndură şi mai pătimesc alţi oameni, pentru a avea a doua zi nutreţ filosofărilor şi idealismului? Te culci, şi viaţa ta de mâne îţi pare mai plăcută decât cea de ieri, fiindcă ţi-ai îndeplinit datoria cobind şi filozofând? Aceasta n-o pot face! Aşa nu pot fi! …

Apărându-şi astfel cu ardoare credinţa una cu sufletul său, deodată sub ochii scăpărători şi ironici ai prietenului îi păru că rosteşte o mare naivitate. Tăcu, muşcându-şi buza.

Caragiale ridică bastonul şi arătă pe rând, la vânzătorul de gogoşi şi la domnii cu joben din trăsuri:

— Tu pentru altceva eşti făcut, Eminescule! … Nu eşti nici din stofa ăstora; nici a ălora, vânzătorii de gogoşi naţionale! Nu te amesteca printre dânşii… Nici cu dânşii, nici împotriva lor… Au să te dea tava şi unii şi alţii; au să te stoarcă, au să te demoralizeze, au să te bage în treucă lor, sau unii, sau alţii… Am citit Convorbirile: „Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este”… Dacă ţi-aş fi ştiut adresa, îţi scriam. Mi-a crescut inima… Mi-au dat lacrimi de emoţie în ochi; mie, bufonul şi tăticul moftangiilor. Aia e

lumea ta! Pe astălaltă, lasă-mi-o mie. O să am de furcă cu dânsa, fiindcă mie mi-e dragă aşa cum este… Cocoşaţi, peltici, încornoraţi, softale, mitocani, lingăi şi paraponisiţi, mi-s dragi drăguţii de ei şi nu-i slăbesc din ochi. Eu nu-s idealist… Stau cu dânşii, mănânc cu dânşii, beau cu dânşii şi cu dânşii mă veselesc. P-ormă, om vedea noi la socoteală, cine şi cum plăteşte! …

S-au despărţit după această scurtă întâlnire. Caragiale a rămas să aleagă o gogoaşă din cazanul cu ulei clocotit, ca unul care dădea cuvenitul lor drept în această lume, gogoşilor naţionale şi celorlalte.

— Cine e domnişorul? întrebase Iorgu, ieşind din tăcerea posomorâtă din totdeauna.

— Un prieten care vrea să pară şi el moftangiu, tocmai fiindcă nu este! … Zeflemiseşte, ca să nu-i ia alţii înainte…

— Nu-mi place soiul ista de oameni! decretă ofiţerul.

— Poate nici mie nu-mi place prea mult. Dar cu el e altceva.

— Ce poate să fie altceva?

— Ştiu eu? … Are un har… Albinele-şi culeg mierea chiar şi din floarea scailor şi-a ciulinilor.

Iorgu strânse din umeri cu dispreţ, închizând vorba.

Asemenea lămuriri n-aveau trecere la el, cum n-aveau trecere nici ocheadele femeilor răsucite în vârful călcâielor să-l privească din urmă, fiindcă era chipeş, neguros, enigmatic.

Călcau alături doi fraţi, fără să-şi simtă nici o apropiere. Şi străbătând bălţata şi vuietoasa mulţime a Bucureştilor, atât de străină de cea a Vienei, Mihai Eminescu îşi făcea socoteală că e mai strâns legat acum de prietenii care-l aşteptau la Troidl, decât de cei din vremelnica lui trecere prin cetatea de scaun a ţării şi decât fraţii de sânge, cu excepţia lui Şerban şi a Harietei.

În dorul s-ajungă la dânşii, la fraţii mai fraţi decât cei de sânge cu care pregătise prăznuirea de la Putna, îşi grăbise plecarea. Iar abia coborât în gară, la Viena, dăduse într-o

parte peste viesparul răfuielilor, într-alta peste camarazii că-zuţi în moleşită nimicnicie.

Glumele lor sunau prea cunoscute. Voroavele prea se cheltuiau pe mărunţişuri. Ziua de mâine, prea pustie.

Toate intrau într-un vad de viaţă studenţească fără zarişte, despărţiţi şi de adevărata viaţă studenţească a Vienei, în izolarea asociaţiei lor, a cafenelii şi ospătăriilor lor. Ţară în ţară. Făgaş prea strâmt.

După o uşoară mâhnire, fiindcă îşi vedea prietenii cu alţi ochi şi fiindcă îi părea aceasta o vinovată trădare, a binecuvântat potriveala împrejurărilor. Îi îngăduiau o întoarcere pe mai îndelungă vreme la sertarul lui cu stihuri şi la caiete. Scăpase de tovărăşia cântăreţului Cocinschi şi a zurbagiului Samuel Isopescu, buni şi veseli fârtaţi, dar aprigi vrăjmaşi ai lucrului din miez de noapte.

Îşi încărcă într-o teleguţă ceasloavele şi tacâmul de cafea, strămutându-se într-o chilie dosită, de casă veche, în cartierul Wieden, dintre canalul Dunării şi malul Vienei. Aici se întindeau bătrâne parcuri senioriale, Schwarzenburg şi Belvedere, avuzuri de piatră, biserici şi pieţi de fructe – o viaţă străveche de burg medieval.

Cum deocamdată nu se arăta nevoia piţulelor, ibricul de aramă clocotea fără istov şi foile caietelor se împânzeau iarăşi cu slova subţire, în care fieştece literă a începutului de viers, se rotunjea caligrafic ca într-o drăgăstoasă dezmierdare. Îi părea că aşa îşi cere iertare unei dragoste prea îndelung părăsite. Când odaia se îmbâcsea de fumul tutunului şi de mirosul drojdiei arse, deschidea fereastra, dezbrăca rantia de schim-nic, răsucea cheia de dinafara uşii şi cobora pe uliţele tăcute, la birturi de oameni nevoiaşi ori la cafenele pustii, cu pensionari politicoşi şi cu bătrâne care-şi aduceau de-acasă ghemul de lână şi igliţa.

În ureche îi suna neturburată muzica stihurilor. Se îngâna uneori cu o bătaie gravă şi tânguioasă de clopot. Altădată cu amintirea foşnetelor de frunze ale celor doi tei care străjuiau pridvorul casei părinteşti de la Ipoteşti, cu susurul

izvoarelor de-acasă, cu sunetul buciumului de-acolo, seara, pe deal. Singurătatea prielnică lumei de plăsmuiri în care trăia, îi era dulce ca un suflet prietenos şi blajin al Vienei, luându-l sub ocrotire.

Câteva săptămâni aceasta i-a fost viaţa. Adâncită în el. Spornică dăltuirilor din caiete, prielnică gândirilor urzite în ceasuri de mare tăcere, în afund de noapte, când nici paşii trecătorilor nu mai sună pe lespezi de stradă.

Apoi, într-o blestemată dimineaţă ibricul de cafea a rămas deşert.

Se vestea începutul vechilor pătimiri: ziua irosită în căutarea unei piţule, cărţile zălogite la tata Muriţ, nesomnul, grijile, foamea, întoarcerea la animalul de pe pământ cu hâdele-i trebuinţi care nu iartă.

S-a desprins dureros de la masă închizând saltarul. A ales o carte din raft şi a îmbrăcat straiul de stradă ros şi lustruit în coate.

Jos, când a coborât scările, nu l-a răbdat inima să se despartă de volum, fără să-şi ia cele din urmă însemnări. A intrat într-o somnoroasă cafenea, Goldenes Lamm, şi cu preţul singurei piţule din buzunar a cerut un şvarţ scoţând foile subţiri de hârtie şi trecându-şi notiţele cu pricina pentru Fragmentarium. Într-o vreme s-a simţit privit stăruitor. A ridicat ochii. Şi nu i-a mai pogorât îndată.

Se aşezaseră pe-o bancă din faţă-i, doi trecători cu totul neobişnuiţi acelui loc singuratec. Îndeosebi tânărul care-l privea.

Încă nu mai întâlnise o atât de desăvârşită frumuseţe bărbătească. Una din acele făpturi nordice, venite din Scandinavia poate, unde părul e din fir auriu de mătase, ochii de culoarea mării adânci în fiorduri, pieliţa obrazului de albul argintos al ninsorii şi trupul subţire, nalt, mlădios, cu mişcări de-o euritmică armonie.

Tânărul îi zâmbi fără sfială, prietenos, cu o simplitate care răsfira în jurul său ca un nimb de lumină.

Rosti apoi ceva vecinului, bătrân uscăţiv şi palid-verzui, cu faţa rasă şi cu părul adus de pieptănătură în două ciufuri pe frunte, asemeni corniţelor de ied. Vecinul înălţă dintr-un umăr, pentru a încuviinţa cu indiferenţă spusele tovarăşului. Ţinea o ţigară groasă de foi între degete şi se îndeletnicea cu numărătoarea colacilor de fum zvârliţi spre tavan.

Mihai Eminescu închise ceaslovul, îşi adună însemnările şi se pregăti de plecare. Nu-i plăcea să se ştie ţinta unor necunoscuţi, chiar dacă nimic din purtarea lor nu îndrituia vreo supărare şi chiar dacă necunoscuţii, după îmbrăcămintea aleasă şi de-o bine calculată delăsare în amănunt, nu arătau a fi nişte muritori de rând.

Tânărul ţinea un bloc sprijinit pe genunchi şi trăgea linii repezi cu un creion de aur. Când l-a văzut ridicându-se, pe ovalul obrazului de gingaşă luminozitate i-a trecut o umbră de nor.

A stat în cumpănă. A lepădat apoi creionul şi blocul pe masă; i-a păşit în cale surâzând. Îşi cerea iertare. Din toată inima, îşi cerea iertare. Nu putea suporta gândul că din pricina lui, cineva, oricine, un om pe care nu l-a văzut niciodată şi probabil nu-l va mai întâlni niciodată, pleacă nemulţumit, părăsindu-şi un loc unde aflase o poetică linişte pe care şi el o preţuia.

Îşi rosti numele. Un nume englezesc, din care Eminescu n-a reţinut decât un „William”… Îşi explică şi purtarea. Era pictor şi desenator diletant; o! nimic mai mult decât un di-letant, ca în nenumărate altele. N-a rezistat ispitei să scoată carnetul şi să schiţeze o figură şi o atitudine care l-au impresionat de cum călcase pragul cafenelei. El nu poate rezista nici unei ispite. Aceasta era toată vina. Credea că nu va fi observat. Se înşelase. Aştepta verdictul – surâzând.

Toate acestea spuse într-o vieneză fără accent, fluidă, cu imagini aeriene, cu gesturi line alintând aceste imagini ca tot atâtea flori culese uşor din văzduh şi oferite convorbitorului.

Eminescu mărturisi că nu are de rostit nici un verdict. Pleca fiindcă trebuia să plece. Era să adauge arătând cartea de subsuoară: „Fiindcă îl aşteaptă Parvus Jupiter tonans!” Regreta chiar că a întrerupt aşa, fără să bănuiască, opera şi desfătarea unui desenator diletant.

— Ba de loc! … protestă englezul. N-aţi întrerupt nimic. Schiţa e terminată. Permiteţi s-o ofer, pentru a avea aşa siguranţa că nu plecaţi cu umbra celei mai mici nemulţumiri…

Surâzând se întoarse spre masă să desprindă foaia de bloc. Tovarăşul, care numărase până atunci rotocoalele de fum slobozite în tavan, puse latul palmei deasupra:

— Pardon! Ai spus că-mi aparţine… Te ştiam un tânăr de cuvânt, William! …

Din nou trecu o înuourare pe obrazul luminos. Ciudată şi parcă lipsită de putere. Lui Eminescu îi aminti joaca fâlfâirilor străvezii de aburi, în dimineţile rourate de primăvară. Tot aşa, înainte de a ajunge în soare, diafan se destramă, plutesc, se topesc. Albastrul e încă mai albastru şi seninul încă mai desăvârşit.

Omul cu ţigara de foi se îndreptă în capul oaselor pe bancheta de catifea roşie şi hohoti, cuprins de-o veselie fără pricină. Apoi, scuturându-şi scrumul şi răsucindu-se spre Eminescu, vorbi cu o politeţe de cea mai curată tradiţie austriacă:

— Domnule poet, n-aş fi permis amicului şi întrucâtva nepotului meu William, să procedeze în acest fel, dacă noi n-am fi cunoştinţe mai vechi, deşi nu ne-a prezentat nimeni niciodată… Am o bună… o prea bună, o obsedantă memorie. Aşa că nu mă înşel…

— De data aceasta, totuşi vă înşelaţi… zâmbi Eminescu, plimbându-şi cartea de sub un braţ sub celălalt.

Fusese gata de plecare. Neobişnuita pereche nu putea lăsa însă rece un cititor al lui Hoffmann, Jean Paul, Théophile Gautier şi Novalis, când îl osteneau tomurile lui Kant şi ale magistrului din Franckfurt; însuşi el plăsmuitor

de fantastice peripeţii în caietele încredinţate sertarului: Cezara, Sărmanul Dionis…

Omul cu ţigara de foi nu luă aminte la întrerupere.

Urmă:

— …nu mă înşel, când afirm că ne-am văzut la ceaiurile ilustrei noastre Frederica Bognar! Fă-ne plăcerea să rămâi câteva clipe… Să reparăm acum ceea ce-a neglijat amfitrioana noastră la bâlciurile sale de miercuri…

Întinzând mâna, îşi spuse numele.

Pseudonimul unui temut şi muşcător critic al timpului, cu adaosul adevăratului nume, dintr-o veche tulpină a markgrafilor carintieni.

— Aşadar îl cunoşteai pe domnul şi nu mi-ai spus nimic? întrebă cu glas de dojană tânărul.

— Cunoşteam? … E un fel de-a vorbi, William! Am să te duc odată şi la ceaiurile faimoasei doamne Bognar şi ai să înţelegi ce înseamnă a cunoaşte pe cineva în acest Prater al vanităţilor… Printre atâtea mutre de cabotini şi filfizoni, de gloabe nărăvaşe şi bătrâne ale tuturor artelor, mi s-au oprit ochii la domnul… Nu părea de acolo. Am întrebat. Frederica mi-a răspuns că e un tânăr poet moldav… Am dorit să-l cunosc… Când Frederica m-a luat de braţ să ne prezinte, domnul poet dispăruse. Dar figura mi-a rămas în această mizerabilă memorie care depozitează, depozitează, depozitează ca ghebul cămilei…

Criticul din obârşie de markgrafi, îşi strivi ţigara în scrumelniţă şi îndepărtă foaia cu desenul, s-o examineze micşorând ochii de presbit.

Strâmbă din buzele rase şi uscăţive, rostind:

— Corect. Prea corect! … Exasperant de corect! Fericită mediocritate, iubite William… Şi dulce, dulce! … Tu le aduci toate la tine, suave estet…

— Îngăduie-i şi domnului să-şi spună părerea. E mai în drept…

Omul cu faţa palid-verzuie şi cu părul adus în corniţe de idei, râse răutăcios:

— Ce laş eşti, Will! … Apelezi la părerea cuiva silit să fie politicos, numai pentru a nu auzi adevărul dintr-o gură care n-are de ce să te cruţe… Desenul tău, vrednic de cofeturile domnişoarelor de pension – ştii? cuibul şi rândunica de zaharicale pictate pe porţelan! – desenul acesta nu merită nici o discuţie şi nici o opinie. Pentru buna idee a domnului Eminescu despre tine, iată ce fac! …

Rupse hârtia în două, în patru, în opt.

Vântură apoi pătrăţelele albe, din palmă, lăsându-le să cadă una câte una în ceaşca deşartă de cafea. Făcu semnul crucii deasupra ca un preot catolic peste ţărna unui mormânt, cu o solemnitate încărcată de umor.

Astfel, Eminescu n-avu parte să-şi vadă chipul zugrăvit de seraficul estet. Urmări în schimb pe obrazul luminos, aceeaşi înnourare îndată risipită.

Stranie pereche! Acum îşi amintea şi figura muşcătorului şi temutului critic, la ceaiurile doamnei Frederica Bognar. Îl întrevăzuse o singură dată, împresurat de spinări încovoiate care-l astupau vederii depline. I-au rămas în ochi numai corniţele de ied şi în urechi un răsunet aspru de râs, crâşcâind ca sticla pisată sub talpă. Că îl observase la rându-i, pe el, pitulat într-un ungher discret, îi părea de mirare şi era o dovadă că privirea nepăsătoare şi rece în aparenţă, ştia să iscodească dincolo de linguşitoarele mutre câte îi dădeau asalt.

Mai ştia această privire să străbată pare-se şi-n gânduri, căci omul vorbi:

— Ce stranie pereche! Nu? Aşa e că această întrebare te munceşte acum, tinere şi timid poet? …

— De ce-aş minţi? … mărturisi Eminescu, fermecat de simplitatea cu care se lega cunoştinţa lor, aidoma cu romanticele întâlniri din plăsmuirile sale închise în saltar, din cărţile lui Hoffmann, Jean Paul, Novalis.

— Dar ce admirabil contrast! Aceasta n-o adaogi? …

— Cam greu! … Firea oamenilor n-o pătrunzi nici după luni şi ani de zile, nici chiar când ai stat zilnic în apropierea

lor. Ce părere mi-aş putea face oare, fără greş, numai după câteva clipe de cunoştinţă? … Impresiile sunt amăgitoare… Nu dau crezământ aşa zişilor fizionomişti, care hotărăsc asupra unui om fără să mai şovăiască, după ce-şi închipuiesc c-au cetit într-o figură ca prezicătorii în drojdia de cafea…

— A, nu! Dă-mi voie să rectific. Eu aş spune: ca pe-o hartă… După ce-au cetit într-o figură ca pe-o hartă, nu ca în drojdia de cafea! În aceşti fizionomişti eu însă cred. Ba chiar mă prenumăr oarecum în tagma lor. Aşa se explică de ce am rupt cu atâta fără de milă desenul acestui fericit amic şi nepot; eram să zic: acestui fericit animal, William… Ţi-a zugrăvit un chip dulce, dulce şi efeminat… N-a luat aminte că figura dumitale e tăiată orizontal, în două părţi distincte… Fruntea, ochii, tâmplele; aparţin unei lumi… Buzele şi bărbia, alteia… Lumea gândurilor, lumea metafizică, transcendentală – şi lumea terestră, a cărnii… N-a ştiut să deosebească aceasta şi să afle, dacă se poate spune, cheia expresiei dumitale. Poate cheia destinului dumitale! El reduce totul la chipul şi asemănarea sa, de-o scandaloasă, de-o angelică şi sterilă armonie.

Tânărul estet zâmbi suav, fără a se întrista prea mult de asprele păreri ale criticului.

— E a suta oară când mi-o spui într-o lună, uncle Gaspard!

— Fiindcă e a suta oară când o constat şi o verific, dragă nepoate Will! …

Apoi, adresându-se din nou, lui Eminescu:

— La întrebarea pe care nu ne-ai pus-o, dar pe care am ghicit-o, am rămas datori amândoi un răspuns. Şi nu e numai o singură întrebare. Două sau trei, derivând una din alta. Ce stranie pereche! Ce căutăm împreună? Şi ce căutăm împreună aici, într-o cafenea unde la ora aceasta dumneata erai singurul client? …

— N-am curiozităţi de agent poliţienesc… protestă Mihai Eminescu.

Temutul critic îl întrerupse zâmbind:

— De ce curiozitate neapărat de agent poliţienesc? Curiozitatea e în firea omenească, fără nimic suspect. La unii mai discretă, la alţii mai făţişă şi nestăpânită. Atât şi nimic mai mult! Eu cred că atunci când încetează curiozitatea, încetează şi viaţa, interesul pentru tot ce ne înconjoară. Permite-mi deci să-ţi satisfac această curiozitate pe care n-aş numi-o de agent poliţienesc. O lămurire ne serveşte pe tustrei, pentru a ne cunoaşte mai bine şi pentru a prefaţa o conversaţie care o presimt că nu va fi banală… Amicul şi aproximativ nepotul meu Will, vienez după mamă şi englez după tată, estet englez după aspiraţii, mi-a căzut pe cap de-o lună aci, să-i fiu călăuză în Viena, unde a venit întâia oară… adus de vocea sângelui matern, precum are pretenţia s-o spună… Ca atare, în calitate de îndepărtat, dar binevoitor unchi, caut să mă achit cât mai onorabil de această misiune. Am luat Viena orizontal, pe cartiere. Şi vertical, pe categorii sociale… Astăzi expediţia noastră are ţintă spre Döbling, să vadă casa lui Beethoven, din Pfarrplatz şi mizeria de bust în care Fernkorn a vulgarizat una din cele mai tragice figuri ale tuturor timpurilor. Popasul la această cafenea era deci pentru atmosferă… Dacă admitem că un om atât de fericit ca ăst animal de Will, poate fi permeabil la vreo atmosferă…

— Sunt. Vreau să fiu! afirmă estetul de neam angloaustriac.

Criticul hohoti înveselit:

— Că vrei să fii, te cred! A şi izbuti însă să fii cu adevărat e cu totul altceva… Natura te-a făcut prea fericit şi armonic, ca să mai fii şi sensibil la o atmosferă, să scoţi un accent de adâncime. Când va muşca viaţa din tine, poate atunci da! … Dar nu văd cum va izbuti… De unde să te înceapă? …

— Îmi pare ciudat! rosti Eminescu. Îmi pare ciudat că dumneata îi găseşti domnului ca o vină, în faptul că natura l-a privilegiat cu o fire armonică… ba chiar fericită.

— Nu „ba chiar fericită”… Ci chiar foarte fericită! Ce-i lipseşte? Un animal superb! … Tinereţe! Nume! Avere!

Sănătate de fier sub acest aspect de fragilitate… Inteligenţă! Educaţie în cele ale artei şi gust instinctiv pentru artă. Mult! Tot! Prea mult! … Te plângi de ceva, Will?

Tânărul zâmbi în aura lui luminoasă:

— De ceva mă plâng, uncle Gaspard. Mă plâng de mine. Mă tem că prea desăvârşita mea fericire să nu asmuţă împotrivă-mi mânia zeilor şi să mă pedepsească, ştiu eu? cu o ispăşire cumplită… Poate moartea… Poate viaţa…

— Poate viaţa! … repetă enigmatic criticul cu părul răsucit în corniţe de ied. Poate viaţa. Fiindcă moartea cea mai teribilă, nu-ţi poate rezerva un infern şi o ispăşire mai teribilă decât viaţa. Acolo te aşteaptă ispăşirea cea mai cumplită şi infernul cel mai odios, pe lângă care infernul lui Dante e o prăvălioară de cofeturi leşinate la gust şi culoare, ca unele cofetărioare vieneze. Ţi-am mai spus-o de atâtea ori, dragul meu Will! …

Rosti cuvintele, se întoarse spre dânsul şi apoi a întrebat după o pauză:

— Şi încolo, nimic?

— Nimic.

— Atunci am dreptate să consider fericirea ta ca un stigmat. Un stigmat al sterilităţii. Lăuntric nu te munceşte nimic… Cânţi la clavir fără nici un cusur. Versurile tale sunt mai bune decât ale multor poeţi cu renume din Anglia ta. Desenezi şi pictezi cu o indiscutabilă fineţe, lăsând la o parte mica neplăcere pe care ţi-am făcut-o astăzi, exagerând cu premeditare, fiindcă-ţi pot spune acum că desenul nu era chiar atât de mediocru… Nu era chiar de diletant… Şi totuşi ceva lipseşte… La toate mai este nevoie de o singură picătură amară. Picătura vieţii trăită cum o trăim toţi… Aceasta nu se prinde de tine. Nici mâhnirea ta n-are durată… O umbră! A trecut! … Revii la scandaloasa seninătate, fiindcă nimic nu-ţi rezistă… Dragul meu estet, creaţia cere suferinţă! Nu-i o joacă! … Nu-i o perfecţie în vid, fiindcă se rezumă la aplicarea în vid a unor anumite

reguli învăţate sau instinctiv însuşite… Nu, domnule Eminescu?

Poetul privi visător, în gol.

Îi plăcea această tovărăşie în care el avusese atât de puţin cuvânt până acum. Îi plăcea, fiindcă era altceva, decât voroavele cu fârtaţii din totdeauna. Şi încă o dată se simţea în aceeaşi vreme vinovat faţă de dânşii, ca pentru o neloială trădare, lepădându-se aşa de grabnic de toţi, fie şi numai pentru un ceas.

— Nu? stărui criticul, aprinzând altă ţigară groasă şi neslăbindu-l din ochi, ca şi cum răspunsul unui tinerel poet moldav ar fi avut o deosebită însemnătate în judecata unui atât de mare şi de temut personagiu.

Eminescu scoase din buzunar pachetul de tutun pe drojdie, să-şi răsucească şi el o ţigăruică subţire. William se grăbi să-i ofere port-ţigaretul de baga deschis, cu ţigări aurite la capăt.

După întâiul fum, Eminescu răspunse încet, cumpănindu-şi cuvintele, căutându-le:

— Cred că, înainte de toate, o operă de artă, oricare ar fi ea, tablou, statuie, poem, simfonie, cere în afară de geniu ori măcar de talent, cere şi multă răbdare… Trudă şi timp. Ca perla care se naşte şi creşte pe încetul…

— Just! încuviinţă criticul. Numai că ai omis ceva. Perla ia naştere dintr-o mică rană, o mică suferinţă, o portiţă deschisă în carapacea scoicii… Firul de nisip care s-a infiltrat şi a zgâriat o parte sensibilă de sub sideful carapacei. Cel puţin aşa pretinde ştiinţa până la proba contrarie. Şi chiar dacă proba contrară ar dovedi altceva, eu aş respinge-o. Ţin la versiunea care răspunde ideii mele.

— Cam arbitrar! … observă estetul cu haine albastre şi cu păr de aur moale, purtând ochii de la unul la altul. Dumitale nu ţi se pare, domnule Eminescu? De ce neapărat o suferinţă, un dezechilibru organic, o tară la temelia unei creaţii? … Arta nu trebuieşte să rămână mereu în înălţimile pure şi reci? …

Eminescu rosti zâmbind:

— Unde sunt înălţimi, se află întotdeauna pe aproape şi prăpăstii! … E vorba deci de o cale pe marginea prăpăstiilor în care să privească şi la care să ia aminte.

Criticul cu răsucite corniţe de ied, întări cu o deplină satisfacţie:

— Bine spus! Suntem de perfect acord, domnule şi tinere poet. Ai pus degetul pe rană…

— Atunci olimpicul Goethe? … întrebă William.

— Lasă-l pe olimpicul Goethe! Un om care se închină dimineaţa înaintea unei statui a lui Jupiter, care se leapădă de creştinism pentru această monstruoasă şi ridicolă idolatrie, se cuvine judecat cu mai multă severitate de cum o facem cu toţii. Un om care şi-a permis această stupidă mărturisire, stupidă şi plină de ifose: „Sunt patru lucruri pe lume pe care nu pot să le sufăr îndeopotrivă măsură: tutunul, clopotele, ploşniţele şi creştinismul”. Creştinism şi ploşniţe? … Clopote şi tutun? … Nu-i semn acesta că i se urcase spre bătrâneţe Olimpul la cap? … Sau mai degrabă o afectare? Un greoi şi pedant paradox, lipsit de haz, fiindcă, din păcate, Goethe nu ştia şi nu putea să râdă; s-a născut lipsit de-o strună! … Acesta a fost omul. Această lipsă de sensibilitate, aceste profesii de credinţă rigide, pedante, opace, pot să-ţi explice de ce a rămas insensibil la geniul şi soarta lui Hölderlin, a cărui poezie era melodie de privighetoare într-o noapte fără nădejdea zorilor; de ce a rămas nesimţitor la geniul şi soarta lui Beethoven, fiindcă tocmai spre casa înfiorătoarei lui singurătăţi plecaserăm amândoi… A înţelege, înseamnă a egala – a spus Rafael. Pe Beethoven n-a fost capabil să-l înţeleagă excelenţa-sa consilierul intim, Iohann Wolfgang von Goethe, pentru simplul motiv că nu-l putea egala în patetica sa luptă cu stihiile… Îl privea şi-l asculta prea din Olimp… Dintr-un Olimp de altfel destul de ridicol, de la Weimar: de curte şi curteni pe calapodul vanităţii sale…

— Şi totuşi a scris Faust…

Întreruperea au rostit-o într-un singur glas, atât Eminescu precum şi seraficul estet.

— Şi totuşi a scris Faust! … recunoscu vorbitorul cu un fel de regret parcă: aceasta n-o pot nega, deşi mă contrariază… Dar e locul să vă întreb: îl iubiţi, îl admiraţi, atât de mult pe acest Faust?

Ochii vineţi, din hrubele orbitelor, se îndreptaseră asupra lui Eminescu.

Se vădea că de la el aşteptau un răspuns, nu de la fericitul muritor copleşit de zei cu o serafică armonie, cu avere, cu nume şi o prea scandaloasă seninătate. Eminescu vorbi cu aceeaşi cumpănită căutare a cuvintelor.

— Îl admir şi îl iubesc, mai întâi fiindcă răspunde la înclinările mele pentru filosofia budistă.

— Curios! înălţă sprincenile ascuţite criticul, la auzul acestei paradoxale afirmaţii.

Ucenicul lui Schopenhauer rosti cu tărie, însufleţindu-se:

— Curios, dar nu din cale afară! … Cel puţin aşa găseşte mintea mea de student şi încă de ausserordentlicher Hörer, adică de student neisprăvit… îmi adun spicuirile lecturilor în-tr-un Fragmentarium. Nu-s acolo gânduri prea cutezătoare şi nici numai ale mele… Păreri de ale unora şi ale altora, cântărite, strecurate prin ciurul judecăţii mele de june. Şi am acolo o însemnare, pe marginea unui foileton dintr-o gazetă franţuzească. Mă împacă îndestul cu mine însumi şi cu germanii de după Sedan, care nu mai sunt aceiaşi ai lui Goethe, ai lui Schiller sau Wieland…

— Aprobat! Însă să ne întoarcem la Faust şi la budismul dumitale…

— Să ne întoarcem la Faust… Întreg destinul lui Faust îl împinge spre abis şi el merge spre abis – nu ca Oreste, fiindcă aşa ordonă fatalitatea, nu ca Hamlet, fiindcă aşa-i place hazardului – ci fiindcă nu-i chip să meargă altfel şi fiindcă mai este ceva dincolo de acest abis. Un ceva, care e însăşi raţiunea lui Faust… O căutare, un ţel, o explicare… Iar de cealaltă parte, cu totul de cealaltă parte stă drama

Indiei. În această dramă, solitarul Buda e singurul personagiu. Nirvana e singurul deznodământ. În ochii Indiei, conflictul forţelor din univers este un mers către neant. Toată literatura şi filosofia indiană cată spre acelaşi neant. Limanul indian este un strigăt de regret aspirând către neant… Buda şi Faust îşi dau mâna în Germania. Ceea ce e vag şi latent în India, îmbracă în Germania un strai al ştiinţei şi un limbaj al raţiunei. Buda se culcă sub un arbore şi aşteaptă neantul. Faust nu-şi găseşte odihnă, scormonind şi căutând, fiindcă aparţine unei lumi care e stăpânită de patima cercetării, a muncii, de-un neastâmpăr al veacului, al unor alte culturi şi civilizaţii. Dar sfârşitul, deznodământul e pentru moment şi poate numai în aparenţă acelaşi…

— Pesimist deznodământ!

— Nu ştiu dacă e pesimist sau nu. Pentru moment însă îmi pare logic! De neînlăturat. De neînlocuit… Aceasta o pot spune cu încăpăţânarea mea de neofit, cât nu se răceşte încă şi nu mi-am verificat-o…

Criticul muşcător şi temut, consimţi, cu râsul scrâşnind printre dinţi ca sticla pisată sub talpă:

— Ha-ha! Scrşşş-scrşşş! … Să mai spui că n-am drept să cred într-o artă, într-o ştiinţă, într-un instinct de fizionomist! … Nici nu mă aşteptam la altceva, când mi-am oprit ochii la dumneata şi am dorit să te cunosc… deşi toate acestea au să treacă fără îndoială cu anii, domnule poet. E o criză a vârstei, a tinereţii, altoită pe o criză a epocii. (Pe urmă, întorcându-se spre nepot:) iată, iubite Will, ce poţi întâlni într-o somnoroasă cafenea din Viena noastră! Ziua de astăzi n-ai pierdut-o…

— Nu înseamnă aceasta însă că renunţăm la casa lui Beethoven?

— Fireşte că nu! … Dacă domnul poet şi budist Eminescu se îndură să-şi părăsească pentru câteva ceasuri cursurile de filosofie şi versurile, îl rog să primească invitaţia noastră… Ne va face plăcerea, să ne însoţească. Vom prânzi

pe undeva, pe aproape… Sunt oarecare mici şi încântătoare restaurante de cartier, aici sau la Dobling. Vom rămâne toţi cu o amintire rară, dintr-o Vienă pe care n-o cunosc obişnuiţii invitaţi de la ceaiurile doamnei Bognar… Căci trebuie să-ţi mărturisesc acum, domnule Eminescu, o slăbiciune a mea… În genere fug de această lume uscată şi sfârşită. Caut tinereţea cu un nesaţiu de vampir, pentru sângele ei cald şi proaspăt… Nu te speria… N-o caut pentru demonice scopuri… Nimic mai simplu. Îmi primeneşte şi mie un creier bătrân, o inimă de iască… Mă întoarce la o tinereţe pe care de mult am pierdut-o… Nirvana budică, Faust, conflictul orient şi occident, problema geniului, drama geniului pe pământ, m-au pasionat şi pe mine cândva, la anii pe care-i aveţi acum.

— Şi dumneata le-ai rezolvat pe toate? întrebă poetul moldav.

— O nu! Le-am lăsat pe toate în suspensie să aştepte. Mereu le amân. Le rezolvă viaţa plină de contradicţii. Le rezolvă când într-un fel, când în altul, de la caz la caz… Nirvana? M-a ademenit şi pe mine cândva Nirvana budică şi Nirvana lui Schopenhauer… Pe urmă m-am lămurit. Opium, haşiş importat din Orient de pesimistul Schopenhauer pentru a adormi conştiinţa noastră neliniştită, activă, torturată. Dar această conştiinţă neliniştită, activă, torturată, nu se zbuciumă în vid. E cauză şi efect a unei crize de creştere, de creaţie. Făureşte o lume nouă în toate durerile facerii. Progres tehnic. Adaptare la progresul tehnic. Capitalism, contradicţiile capitalismului, proletariat. Luptă, care abia începe… Ce să caute Nirvana în această luptă? Opiul, haşişul? consolarea sclavilor? paralizarea sclavilor? … Judecat sub unghiul acesta istoric, Schopenhauer cu toată filosofia şi Nirvana sa e un mare vinovat şi complice, un otrăvitor de cugete. Istoria n-are să-l ierte.

Tânărul poet moldav a vrut să-şi apere magistrul; dar bătrânul critic vienez ceru plata, zâmbind:

— Avem timp destul! Deocamdată să ne strămutăm sediul tribunalului istoric aiurea, unde cunosc eu un vin care ne dispensează de Nirvana lui Schopenhauer, fie la el, acolo!

Strămutându-se într-un tihnit birt, la, Döbling, tustrei au întârziat astfel, furaţi de încântarea unor discuţii unde întâia oară Mihai Eminescu îşi dădea în deplin vileag fructul lecturilor din atâtea nopţi.

Nu erau nici prietenii de la Troidl cu cetaniile lor puţine şi cu judecăţile lor dibuielnice; nici Slavici cu mintea înceată de fecior al unei chibzuite gospodine, orânduindu-şi ideile ca ulcelele într-o poliţă de cămară; nici Iacob Negruzzi oaspele trecător al Vienei, cu năravul de a pospăi fluşturatec cugetările mai adânci, trecând repede la stihuri glumeţe şi adeseori de-un haz îndoielnic.

Cunoscuţii de la Goldenes Lamm păreau desprinşi din lumea altui tărâm.

Poetul îi asemuia cu personagiile născocirilor sale, înrudite de aproape şi de mirare că-şi au locul în viaţa de aievea. Frumuseţea aeriană a tânărului cu ochii albaştri şi cu părul moale, bălai, temându-se de atâta fericire, îl atrăgeau ca o altă pereche a sa, ca un frate părelnic, în care firea s-a desfătat punând cu dărnicie tot ce-a uitat să-i sorteaască. O mare împăcare şi armonie, îndestulări apărându-l de grija goanei după o piţulă, seninul din ochi… Iar criticul cu răsucite ciufuri de păr ca secerea corniţelor de ied, îl aţâţa cu vorbirea-i ciudată, când înălţându-se şi plutind în zările limpezi ale abstracţiilor, când lunecând afund în negre şi urâte peşteri ale sufletului omenesc cutreierat de stihii, pentru ca îndată să se înduioşeze de-un destin şi să-l pecetluiască, neaşteptat, cu surâsul său în scrâşnet de sticlă pisată.

— Ascultaţi! … cuvântă într-o vreme, depărtând paharul şi privind pe rând la Eminescu şi la nepotul estet, William. Am să vă istorisesc o mică întâmplare, cu morala respectivă, cetită de curând într-un uvragiu al unui francez. Ţi-o recomand s-o comentezi în al dumitale Fragmentarium,

domnule ausserordentlicher Hörer… Preţuieşte măcar tot atât cât un curs de morală şi o să vă lămurească de ce încă nu ne înţelegem… Spune istorioara mea că într-o zi de început de an, cu precizare, la 1 ianuarie 1815, era mare recepţie la palatul Tuilleries… Pe pereţii sălii de recepţie se aflau atârnate capodoperele lui Michel-Angelo, Angelico şi Rafael. Măreţi, superbi şi îmblânziţi pentru o zi, treceau, veneau şi vorbeau acei mareşali cu chi-puri de bronz care au biruit Europa… Printre dânşii strălucea de-o sumbră lumină figura cezariană şi teribilă a lui Napoleon. Se discuta; iar aceea ce se discuta între aceşti oameni era însăşi soarta lumii. Pe-un covor, un minunat covor ţesut cu mânele delicate ale Artei, înconjurat de minunăţiile din care-şi făcea jucării, copilul împăratului stătea pe jumătate culcat… Femei ale căror rubine şi nestimate scânteiau ca stelele, regine aşezate în nouri de dantele, fecioare de-o graţie copilărească, ascultau ori se desfătau alintând creştetul micului principe – acel pe care toţi îl numeau „regele Romei”… Printr-un mizerabil contrast, cu aceste splendori, se zărea pe fereastră, afară, un grup mizerabil de oropsiţi. Erau copiii rufoşi şi nespălaţi ai glotimii care se jucau şi ei în felul lor şi în lumea lor, tăvălindu-se în noroiul străzii, oribilul noroi al Parisului. Regele Romei era trist, îngândurat, nemulţumit… Se apăra de orice dezmierdare şi părea mistuit de-un rău ascuns. Împăratul se apropie, întrebând:

— Ce ai tu. Copile?

— Toate acestea mă plictisesc! spuse copilul, arătând cu un gest statuile, tablourile, capodoperele care împodobeau salonul.

— Toate acestea reprezintă Arta! … rosti Napoleon.

— Toţi aceştia mă plictisesc! repetă copilul, arătând oamenii de stat şi generalii, făcând fără îndoială aluzie la discuţiile prea grave pentru el. La măreţele lor planuri de bătălii, la ideile lor de care atârna soarta lumii.

— Toate acestea înseamnă Geniul şi Gloria! spuse împăratul.

— Toate acestea mă plictisesc… repetă a treia oară copilul, arătând încântătorul cerc al femeilor care-l înconjurau.

— Toate acestea înfăţişează Frumuseţea… Ce vrei tu, nesăţiosule ambiţios? făcu atunci atotputernicul împărat, plecându-se spre chipul bălai şi chinuit de-o necunoscută dorinţă.

— Tată. Spuse copilul întinzând mânuşiţa către fereastră, tată, aş vrea şi eu să mă duc şi să mă tăvălesc în frumuseţea asta de glod!

— Ha-ha! Scrşşş-scr…! hohoti omul cu răsucite ciufuri de păr, asemenea corniţelor de ied. Aţi înţeles-o aceasta? „Je voudrais, moi aussi, aller me rouler dans cette belle boue!” Iată secretul mizeriei şi totuşi al veşnicei noastre firi omeneşti. În mijlocul splendorilor, vine o clipă când ne plictisesc toate, ne cheamă noroiul… Nostalgia tinei… Şi după ce ai trecut pe acolo, după ce te-ai tăvălit, vine mustrarea de cu-get sau ispăşirea… Aceasta-ţi scoate accente, dacă ţi-a mai rămas sunet şi strune în gâtlej precum accentele patetice. Câţi mari poeţi nu datoresc oare cele mai sfâşietoare accente ale creaţiei lor, tocmai remuşcărilor sau cel puţin răscumpărărilor faţă de ei înşişi, după ce s-au tăvălit în tină? Lăsând anticii la o parte… numai recapitulează puţin! Francois Villon… Lackiştii voştri în cea mai mare parte: sclavul opiului Coleridge şi celălalt opioman Thomas de Quincey… Treci mai departe, la alţii cu nostaigia altor noroaie… Sclavul vinului, Hoffmann, şi sclavul alcoolului, Edgar Allan Poe… Byron, sclavul vanităţii donjuaneşti, târât până la incest… Baudelaire… alţii, care sunt contemporani cu noi şi nu şi-au găsit încă accentul menit să-i imortalizeze. Cine-i mai ştie încă pe toţi? Încă… Astăzi îi ignorăm; mâine vor figura în antologii, după ce prezentul deocamdată le rezervă numai ipocrita sancţiune a oprobriului public şi bulele de excomunicare. Pe lângă multele vămi pe care ţi le cere să le plăteşti arta, gloria şi

imortalitatea, nu o dată se întâmplă a se prenumăra şi aceasta – vama tinei, care te umanizează printr-o dramă personală – tinere şi suav estet! Ia aminte! Nu justific. Constat!

— Odios! protestă tânărul cu ochi albaştri şi senini, cutremurându-se ca de-o spurcată atingere. Vama tinei! Nostalgia tinei! … Odios! …

— Hi-hi! Scrşşş-scrşşş! Odios, dar fatal, seraficule estet, în această lume aşa de strâmb construită, cu victime de atâtea soiuri. Hi-hi! Scrşşş-scrşşş! … Care din noi n-am spus-o, ori nu vom spune-o o dată? … „Je voudrais, moi aussi, aller me rouler dans cette belle boue!”

După ce-a isprăvit râsul scrâşnit, şi-a plimbat privirea stăruitor de la chipul lui Eminescu, la chipul seraficului estet; mai întâi la frunte şi ochi, mai apoi la cealaltă jumătate a figurii, de la nări în jos, păstrându-şi pentru sine, un gând, o cetire, o descifrare. Fără voie, Eminescu a dus palma la gură, acoperind buzele cu o pavăză prea târzie.

Se simţi nemulţămit de această fereală străină de firea sa. Îşi coborî repede mâna, apucând paharul şi golindu-l până la fund.

— Ciudat şi crunt mai judeci dumneata omenirea! spuse. Ca să mă mai învinuieşti tot pe mine de pesimism…

— N-o judec… O văd! Trist şi cu milă, îi văd aşa cum sunt, pe sărmanii oameni în strâmba alcătuire a lumii, de oameni făcută. De-o fi să ne mai întâlnim peste zece ani, nu mai mult, atunci vom vorbi altfel. Şi altfel ne vom înţelege… Acum m-am luat cu povestea paradisurilor şi infernelor artificiale, a ispăşirilor şi a perlelor din scoică; iar povestea aceasta mi-a falsificat gândul. Am scăpat din vedere tocmai ceea ce era mai însemnat. Ţărână, huma, lutul, tina erau una. Erau pentru tine, William, care trăieşti într-o atmosferă prea eterată de seră sau de laborator! Uitam drama cea mare a geniului adevărat, suferinţa creaţiei…

— Tocmai! încuviinţă Mihai Eminescu. Îl mistuie ca o osândă propriul său geniu. Nu poate fi fericit; nici nu poate

ferici pe cei din jurul său.

Răsucind paharul gol între degete, criticul vienez a rostit îngândurat:

— Nu e o concluzie nouă, dacă se poate numi o concluzie. A afirmat-o şi Balzac, el după o amară suferinţă personală şi a formulat-o în La Recherche de l'Absolu, cam cu aceste cuvinte: „Un om mare nu are drept nici la femeie, nici la copii. Mergi singur pe căile mizeriei tale de creator! Căile nu-s cele ale tuturora. Aparţii lumii; nu eşti capabil să aparţii nici unei femei, nici unei familii. Pustieşti totul în jurul tău, cum nu se încălzeşte nimic să crească la rădăcina şi la umbra arborilor uriaşi." Nu garantez fidelitatea textului. Ideea însă e aceasta. Geniul e singuratec şi nefericit în singurătatea lui… Dar se poate generaliza? Poftim! De acord, până la un punct. Geniul creator e devorat de propria sa creaţie. E atât de absorbit, încât nu mai are răgaz şi disponibil sufletesc să mai mediteze la o altfel de fericire pământească, nici pentru sine, nici pentru cei din jur: iubită, soţie, copii… Îi ajunge suprema fericire a creaţiei. Dar ceva lipseşte totuşi în această idee, chiar dacă ar conţine un sâmbure de adevăr.

— Şi nu conţine? întrebă Mihai Eminescu.

— Un sâmbure. Orice om, angajat într-o luptă, aparţine în primul rând luptei, fie geniu, fie nu. Iar creaţia este şi ea o luptă. Ba încă, ce luptă! Deci, până aici să admitem că un creator, mai ales un mare creator, nu se poate bucura de fericirea muritorilor de rând, fiindcă suprema lui fericire i-o dă creaţia. Însă aici se ascunde şi un sofism al lumii în care trăim. Un sofism ipocrit… geniu, ce să-i faci? Cine-i de vină dacă nu se poate împărtăşi din fericirile tuturora? Îl va răsplăti posteritatea! … Pentru un poem merge. Pentru realitatea de toată ziua, faptele se prezintă sub altă lumină, cu un mic dar decisiv amănunt, pe care ipocrizia lumii noastre se preface a-l uita.

Mihai Eminescu, stărui:

— Anume?

— Anume, acest mic dar decisiv amănunt! Altfel va scrie un geniu flămând şi chinuit de problemele existenţei de toată ziua! Altfel, unul care nu cunoaşte ce-i foamea şi ce-s aceste griji! Altfel va scrie, va picta, va sculpta, va compune o simfonie unul; altfel, celălalt, cu altă pecete în însăşi opera creată. Altfel a scris un Cervantes, un Shakespeare, un Balzac, altfel scrie acum un Dostoievski – şi altfel, cu totul altfel un Goethe, un Byron, un Victor Hugo. Aici e deosebirea cea mare, fundamentală. Soarta geniului şi a creaţiei sale nu depinde oare şi de condiţia umană a creatorului? Nu depinde de vitregia societăţii contemporane lui? Nu depinde şi de chirie, şi de restaurant, şi de pâinea cea de toate zilele? Din această pricină, multe opere nu rămân oare pentru totdeauna pierdute, şi multe genii nu sucombă oare înainte de a da lumii, patriei lor, tot ce făgăduiau? Toate nu lasă răni necicatrizate, care trec şi în operă pe vecie? Dumneavoastră nu aveţi poeţi fericiţi şi optimişti în creaţie, care n-au nevoie de consolarea şi de opiul, de haşişul Nirvanei? M-ar mira! …

Tânărul poet moldav se gândi la compatriotul său, Vasile Alecsandri, acel rege al poeziei, veşnic tânăr şi ferice, din Epigonii tipăriţi în cealaltă vară. Dar n-a răspuns la întrebare.

Era prea încâlcit firul, ca să-l poată desrăsuci pentru ochii şi judecăţile unor străini.

Zâmbind. Criticul vienez a clătinat din cap, semn că înţelese:

— Mi-ai răspuns şi fără cuvinte. Nu te mai osteni! … Să umplem ultimul rând de pahare, să le deşertăm şi să plecăm în micul nostru pelerinaj…

Pe străzile tăcute, după ce s-au oprit la casa sumbră unde s-a mistuit geniul lui Beethoven într-o singurătate mai înfricoşătoare ca în mijlocul unui pustiu, călăuza celor doi tineri cu frunţile atât de îngemănate şi totuşi cu înfăţişarea atât de deosebită, a păşit multă vreme înaintea lor, cu ochii în pământ, fără să vorbească.

Apoi s-a întors, privind cu duşmănie clădirile vinete, blajinii burghezi de pe uliţă, bătrânii în rocuri aduşi de spinare şi sprijiniţi în baston cu o mână la spate, bătrânele cu coşniţe sub braţ, copiii hârjonindu-se în mijlocul străzii.

— Înţelegeţi acum, de ce nu putea coborî până aici, olimpicul Goethe? Ce banal şi trivial decor pentru înălţimea-sa! Şi de altfel, cum s-ar fi putut apropia să întindă mâna unui om cum era Beethoven în ultimii ani, el, care n-a găsit de cuviinţă să calce până în casa unde Hölderlin, cu mintea rătăcită, a fost adăpostit de-un milostiv dulgher, vreme de patruzeci de ani, la Tübingen. Cât îşi semna fumegoasele versuri de nebun, cu numele misterios, Scardanelli? Nu era mare deosebire între acest Scardanelli, care îşi uitase numele, şi între Beethoven din ultimii ani… Îi cunoaşteţi traiul? Îi bănuiţi cumva înfăţişarea şi tragedia de la sfârşitul vieţii? Mă uit cu spaimă la zidurile de aici şi de aici… Cu ură mă uit la moşnegii şi la babele acestea, care pe atunci erau copii. Căci fără îndoială făceau parte din alaiul ce-l întovărăşea pe Beethoven când ieşea din casă, să-l zburătăcească din urmă cu pietre şi să-i strige: Der Narr! Nebunul! … Se ştie că aşa i-au fost anii lui de la sfârşitul vieţii… Trecea pe aceste uliţi mormăind singur, cântând, bătând măsura unei simfonii care se desfăşura în el… Fără pălărie în bătaia ploii, cu părul vâlvoi. Cu obrazul înverzit al beţivilor fără leac, cu straiele zdrenţuite şi îmbâcsite de colb… Deodată se oprea… Mâzgălea ceva pe-un carneţel de buzunar… Un semn numai de el ştiut şi numai de el înţeles… Băga carnetul în buzunar şi se depărta cu paşi răşchiraţi, gesticulând, ca un halucinat, urmărit de strigătele haimanalelor. Der Narr! Nebunul! … Iar când nebunul, la 1823, cu patru ani înainte de moarte, îi scria lui Goethe ca să-i obţină de la marele duce de Weimar o subscripţie de cincizeci de florini pentru tipărirea Liturghiei Solemne, olimpicul poet şi ministru, nici nu găsea de cuviinţă să răspundă… Să răspundă celui despre care marele şi omenosul său contemporan, Schubert, spunea

atât de frumos şi just: „Mozart începe să fie înţeles, dar nimeni până acum, nu l-a înţeles bine pe Beethoven. Ar trebui pentru aceasta să ai multă inimă. Ar trebui de asemeni să fi cunoscut mai întâi ce înseamnă o mare nefericire”… Aceasta poţi s-o pricepi dumneata mai bine, domnule Eminescu… Acum sau în orice caz, nu prea târziu. Tu mai puţin, William.

— De ce, eu mai puţin?

— Simplă impresie de fizionomist!

Coborâse amurgul. O înserare rece, cutreierată de vânt, cu foşnet de crengi uscate, cu zbor fâlfâit de păsări crepusculare.

Treceau pe lângă o împrejmuire înaltă de zid, peste care se iveau numai vârfurile unor negri şi desfrunziţi arbori, bătrâni ca arborii din vechile cimitire.

Călăuza lor, omul cu două ciufuri pe frunte ca două corniţe de ţap al satanei şi al vrăjilor rele, se opri locului. Măsură zidul de-a lungul, până la capătul străzii. Îl măsură de-a înaltul, până la crengile cu sunet de oseminte.

Şi deodată vântul a stat.

A stat şi legănarea ramurilor.

O nefirească neclintire; parcă la un semn s-ar fi tras toată suflarea vieţii sorbită de-o pâlnie a vidului. Iar în această moartă tăcere, un strigăt spăimos, neomenesc, gemăt de fiară şi râset de huhurez a spintecat văzduhul. Pe urmă iarăşi s-a lăţit liniştea grea.

A fost ca trecerea printre dânşii a unei iazme fără de nume, fără contur şi culoare; un duh al întunericului de care se înfricoşează copiii noaptea şi nu are fiinţă decât în nălucirea lor.

— Urlet de câne! a spus estetul cu ochi de limpeziciunea fiordurilor. Ce minunat situat în această atmosferă, ca într-o tragedie elisabetiană!

— Ţipăt de buhă! a spus Eminescu. Ca într-un basm cu strigoi, de-ale noastre româneşti… Cum îmi vine în minte şi-un stih:

În numele sfântului Taci, s-auzi cum latră Căţelul pământului Sub crucea de piatră.

— Urlet de câne! Ţipăt de buhă? … De-ar fi numai atât, ce fericire! a rostit enigmatic călăuza lor.

— E-o casă pustie… îşi dădu părerea William.

— Poate un cimitir părăsit… crezu Eminescu.

— Există pe lume, naivii mei tineri, există locuri mai sinistre decât o casă pustie şi decât un cimitir părăsit!

— Dar la urma urmelor, ce este aici, uncle Gaspard? Pe unde-i intrarea?

Omul strânse dintr-un singur umăr, cu un tic de bătrân uzat şi fără nimic diabolic:

— Ce curiozitate şi ce nerăbdare cu totul deplasate pentru un estet! … O locuinţă împrejmuită cu ziduri înalte şi cu intrare pe altă stradă… Nici un mister…

— O cunoşti deci această locuinţă fără mister? stărui William.

— Poate că da… Ţi-am spus că am avut odată un prieten al tinereţelor mele. Un trist şi nefericit prieten… Un poet din cei pe care istoria literară îi pomeneşte la o rubrică de a doua mână: – poeţi minori. Poeţi pe care eu îi preţuiesc câte o dată mai mult decât versificatorii cu amăgitoare şi clocotinde spumegări de ocean… Căci spuma nu înseamnă oceanul! Oceanul e în repaosul adâncimilor. Aşa era el… Cu acest, prieten melancolic şi profund, mi-am petrecut eu anii cei mai frumoşi ai tinereţii mele… Când nu eram şi mai ales când nu credeam că am s-ajung un moşneag răutăcios, cu rânjet în loc de râs, cu părul adus în corniţe demonice, ca să parodiez un Mefisto de operetă vieneză… Poate în dorul lui… În dorul acelor zile şi seri, vă caut eu pe voi, tinerii… Mă caut, îi caut pe noi cei doi de atunci, în voi… Aşa era el… Cu o voce caldă, potolită, adâncă… Şi pe urmă… Dar ce naiba mai voiesc eu cu aceste amintiri care nu vă pot spune nimic? Să ne vedem de drum… Ne-apucă noaptea…

S-a scuturat de frig, îndepărtând cu mâna o amintire numai a lui. Se împliniseră doar ceva mai mult de douăzeci

de ani, de când nu mai călcase această stradă. Ce puţin s-au schimbat toate! Îl cutremura drumul la întoarcere, când se închidea poarta de fier după el şi când rămânea în urmă zidul negru, cum îl înfiorase adineaori sinistrul strigăt, care nu era nici urlet de câine, nici ţipăt de buhă. Altceva, încă mai plin de spaimă… El o ştia.

Pe lângă dânşii, atingând zidul, trecu o femeie în strai roşu, subţire, şi legănată, jucăuşă văpaie lunecând în amurg. A întors capul. A privit peste umăr. A încetinit pasul.

— Mă duc să văd… vorbi William. Iertaţi-mă! … Vă ajung într-o clipă…

Într-o clipă a fost lângă ea. Mergeau alături, pas în pas. Ea flacără subţire, săltândă, ca pâlpâirile de pe blestemate comori care rătăcesc mintea căutătorilor; el zvelt, cu mersul aerian, ca un privilegiat muritor scutit de legile de plumb ale gravitaţiei. Îndată, la colţul zidului, nu s-au mai văzut.

Criticul muşcător şi bătrân, spuse încet, cu tristeţe, fără nici o rămăşiţă din râsul scrâşnit:

— Ceea ce era de demonstrat şi a fost demonstrat mai repede decât credeam, tinere poet şi budist! … Se putea oare să nu se tăvălească şi el, celesta făptură, puţin, măcar puţin, „dans cette belle boue”? … Sărmanii oameni!

— Nu-l aşteptăm? întrebă Eminescu… Poate l-a mânat numai o simplă curiozitate… Un alt fel de a cunoaşte Viena.

— De prisos! Nu-i rezistă nimic. Dar nici el nu rezistă la nimic… Mâine are să-mi vie acasă cu puţin noroi pe haine… De-ar fi numai pe haine, cum sper!

Apoi îi prinse braţul:

— Dă-mi voie să mă sprijin, tinere! Şi spune-mi adresa dumitale. Vreau să-ţi trimit volumul unui poet mort demult: Niembsch von Strehnlenau… Nicolaus Lenau… Nefericitul Lenau! … Nu ştiu de ce? Poate iluzie de fizionomist… Fără să cunosc nici un vers de-al dumitale şi fără putinţa să cunosc unul vreodată, mi-am închipuit, de la început, că ai

să te găseşti înrudit cu Nicolaus… Cu nefericitul meu Lenau! …

În urma lor a rămas zidul negru, cu neclintitele crengi de cărbune zburlite spre cer. Şi iarăşi strigătul neomenesc, spăimos, nu ţipăt de buhă, nu urlet de câne, spintecă scurt balta liniştii.

Bătrânul a strâns mai încleştat braţul tânăr, grăbind paşii lui tremuraţi.

X

— Mă recomand Mihai Eminescu.

— Doamna Micle… Veronica Micle…

Întinzându-i înalt mâna şi lăsându-şi-o înfiorată de atingerea buzelor, femeia izbucnise în murmur tresăltat de râs.

A fost vibraţia unui gingaş clopoţel de cleştar. Alintare poate. Poate numai iluzia că astfel ascunde neastâmpărul unei lungi şi arzătoare aşteptări.

Pe sub gene, privirea-i fugea de ochii lui noptoşi. Tot aşa! Alintare poate. Poate numai teama să privească în două genune atât de adânci.

Îşi înclinase pe-un umăr capul mic, ovalul feciorelnic, gâtul rotund şi plin, dar încă prea delicat pentru povara pieptănăturii învolte: întreită, înspicată cunună bălaie. Vârful botinei abia mijit din potirul rochiei albastre, frământa mărunt covorul albastru. Cu foşnet de atlas înaintase până la clavir. S-a rezemat cu o mână de capacul luciu (mâna s-a oglindit îndată, crin alb răsfrânt într-un lac negru); cealaltă mână a dus-o la sânul palpitând viu, apăsându-şi zvâcnirile inimii sub corsetul elastic. Rochia albastră cu jocuri de apă a fost înadins aleasă după seninul ochilor mari, puţin cam depărtaţi, puţin cam oblici, dar ce încântător irizaţi cu fire aurii ca ochii de pisică! Atât a gândit el! Şi nu s-a mai întrebat de unde atunci tapetul acela al salonului străin, de unde covorul albastru, de unde catifeaua albastră a scundelor fotolii, care desăvârşeau o armonie aşa de deplină. Şi nu s-a mai întrebat de ce râde? Îi

ajungea melodica dezmierdare a zurgălăului de cleştar în auz.

I-a vorbit ea, privindu-l, în sfârşit, drept, serioasă deodată:

— Mai era nevoie de-un nume? De-o banală recomandaţie? … Te-aş fi recunoscut dintr-o mie, domnule Mihai Eminescu. Nu era greu pentru o cetitoare care poartă nedespărţită cu dânsa, până aici, fascicolele din Convorbiri literare, cu versurile şi cu proza domnului Mihai Eminescu… Ştiu! O femeie nu s-ar cuveni s-o spună aceasta. E permis însă unei cetitoare…

El a întors ochii stânjenit spre fereastră.

Afară ningea. Feerică legănare de fulgi. O zi ca pentru asemenea întâlnire, scăldată în argintie lumină de nea.

— Doamna Micle… Veronica Micle…

Cinci săptămâni sunt de-atunci. Au fost asupra Vienei, în cinci săptămâni, câte nopţi de viscol? câte seri cu mâzgă urâtă? Câte dimineţi înecate în neguri vâscoase? Pentru el dalba lumină a rămas aceeaşi. Nimica n-o stinge.

Într-o magie dalbă s-a transfigurat oraşul, s-au transfigurat acoperişurile de ţiglă afumate, casele sure, străzile unde pe nimeni şi nimic alt nu mai cunoaşte. Venise zgribulit, cu gânduri mocnite, înciudat împotriva acelei necunoscute doamne Lövenbach, care îl poftea cu un bilet din partea altei necunoscute doamne din ţară. Ce-aşteptau de la el? … Ningea; iar umezeala îi pătrundea mucedă în oase, iar frigul îi amintea soba răcită de-acasă, iar strada cu voioase trecătoare, cu domni înfăşuraţi în blăni, cu gălăgioşi copii bucurându-se de întâia zăpadă, îl făceau să simtă mai amar ca niciodată sărăcia de student şi de poet silit să cutreiere cafenelele şi să se încălzească în odăiţele prietenilor mai norocoşi. Ce voiau de la el? Căutând numărul din adresă, gândul îl îndemnase să se întoarcă din drum şi să trimită un răspuns scurt, sec, necuviincios, pentru a tăia pofta unor necunoscute de a mai scoate din peştera lui îngheţată un biet ausserordentlicher Hörer, pe care l-a apucat a treia iarnă cu acelaşi palton şi care

zadarnic bate depeşi de o lună acasă, aşteptând banii mizerelor trebuinţi animale.

O doamnă Lövenbach, cine putea fi? O vieneză bătrână şi roşcovană, puhavă de cafele cu lapte, întâmpinându-l asudată de la bucătărie, ştergându-şi mâinile cu şorţul şi socotind că nenorocirea cea mai cumplită dintr-o viaţă de om e când s-a dogorit prea mult tava cu Mehlspeise în rolă. O doamnă necunoscută din ţară, cine putea fi? Vreo aspidă zbârcită şi aprigă de plisc, din coconeturile de la Botoşani, venită să-şi doftoricească reumatismele ori podagra şi amintindu-şi că pe la Viena se află rătăcit unul din feciorii Ralucăi Eminovici, numai bun de tâlmaci la sanatorii şi la şpiţării.

Altcineva, cine? altfel, cum putea fi?

Chiar fără scrisoarea lipsită de cuviinţă se va descotorosi repede de asemenea plocoane. Are un leac învăţat din anii de pribegie cu şatrele trupelor de comedianţi. Leacul de disperados al lui Iorgu Caragiale, când îl strâmtorau creditorii. Le va tăia o mutră smintită, pomenindu-le despre protocolul curţilor împărăteşti, reîncarnarea lui Buda ori alte năzdrăvane născociri, cum şi-a mai înspăimântat cândva nişte rubedenii cicălitoare adunate la maica Fevronia Iuraşcu să-l descoase, ba chiar poate să-l starostească. Şi îndată amândouă vor fi bucuroase, prea bucuroase să-l vadă plecat…

Aşa, râzându-şi oţărât în sine, a urcat el atunci scările. Aşa a agăţat paltonul pirpiriu în cuier şi a păşit pragul salonului deschis de slujnica stropită cu tărâţa roşcatelor pistrui.

Iar înainte de a prinde să-şi croiască mutra prefăcut zăludă, în locul hârcei încotroşmată în şaluri şi înzăuată în pelerinuţă cu mărgele de sticlă neagră, a intrat dulcea făptură cu rochia din albastru de cer, cu ochii din albastru de cer:

— Doamna Micle… Veronica Micle…

Printr-o vrajă s-a mistuit tot ce-adusese cu el: iarna cu frigul umed pătrunzând în măduva oaselor, hâdele

îngrijorări şi tristeţi de student fără chirie plătită, netrebnica înjosire a omului întors la robiile vieţii de vită: nutreţ, adăpost, staulul rece şi gol.

Ninsoarea de-atunci s-a prefăcut în dalbă magie.

Altă înfăţişare au toate acum, într-o Vienă de basm. Mai sunt oare oameni posomorâţi şi sluţi, case cu vinete ziduri, uliţi de-un lugubru pustiu? Mai sunt glasuri şi vuiete care pot zgâria timpanul?

Se întrezăresc toate într-un scapăr luminos de cleştar; toate larmele unui oraş se îngemănează într-o vibraţie melodică de cleştar.

Mihai Eminescu păşi în stradă, de la un geam la alt geam.

Ridică ochii la orologiul catedralei. Un sfert de oră a trecut de la ceasul hotărât de ea. Altă jumătate de oră de când a venit el, înainte de vreme. Dar ce dulce aşteptare în dimineaţa geroasă! Şi ce plăcut, ce divin, scârţâitul zăpezii sub talpă! …

Priveşte prietenos la trecătorii străzii. Prietenoase îi răspund privirile lor. O bătrânică încărcată cu prea multe pachete, temându-se să nu lunece. Duce poate daruri la nepoţei. El o ajută cu mâna de braţ, până ce-a ocolit lunecuşul. Clătinând din cap i-a mulţumit bunicuţa blajină. Ce tânăr de ispravă! Şi ce adumbrire nemaivăzută în ochii lui mari şi ferici! Ochi negri şi totuşi cu o lumină de luceferi în străfund… El nu i-a ascultat mai departe cuvintele. Din nou cată cu ochii aceştia negri, străfunzi, la uşa pe unde trebuia să apară, la geamurile unde nu s-a clintit nici o perdea.

Oare nu s-a întâmplat ceva, neaşteptat şi rău? E atâta hohotire de bucurie în dimineaţa aceasta cu soare sclipitor şi rece de iarnă! Gălăgios râd copiii cu nasul violet de ger şi cu mâinile înfundate în mănuşele groase de lână, sfârşite într-un singur deget.

— Ce-i cu voi ţâncilor? Unde fugiţi? …

Copiii au răspuns prietenos domnului tânăr cu glasul prietenos. Aleargă, se ghiontesc, încearcă să-ntocmească

un nou gheţuş pe strada înclinată. Mai spun ceva, de departe.

Dar domnul cel tânăr şi prietenos nu-i aude. A înălţat iarăşi ochii lui negri, străfunzi, la cele două geamuri. Nu se clatină nici o perdea. Uşa a rămas închisă. Noroc că nimic neaşteptat şi rău nu poate să se întâmple. Niciodată nu şi-a închipuit că e atât de dumnezeiască o aşteptare sub două ferestre astupate de promoroacă şi într-o lumină geroasă de soare dinţat. Acum nimeni nu mai este pe lume, în afară de ea... De când ţine să-i povestească visul din cea dintâi noapte şi tot nu se-ncumetă! E un vis din povestea lui, Făt-Frumos din lacrimă; un vis cu alt tâlc, pentru o viaţă; ca a lui... Toate pentru totdeauna s-au dus, s-au şters în lumea altui tărâm: copila din pădure care încreţea în tremur cu vârful piciorului oglinda unui izvor împresurat cu tufe de mintă, Efrosis, Baudius, Eliz... Toate s-au risipit într-o altă lume, cum s-au depărtat în acel vis din cea dintâi noapte – vis chemat din plăzmuirea-i scrisă în viaţa de-aievea, poate ca să-i limpezească o simţire încă nelămurită când a ajuns acasă şi a aşternut mantaua de iarnă pentru somnul din cămăruia îngheţată. A adormit târziu de tot şi-i părea că nu adormise. Pe lumina ochiului pleoapele s-au înroşit ca focul şi prin ele pă-rea că vede cum luna se coboară încet, mărindu-se spre pă-mânt până ce-a fost o cetate de basm, magică şi argintie, deschisă în cer, ce tremura strălucită cu palatele sale nalte şi albe, cu mii de ferestre trandafirii; şi din lună se cobora la pământ un drum împărătesc acoperit cu prunci de argint şi bătut cu pulbere de raze. Iar din întinsele pustii de jur-împre-jur se răscoleau din nisip schelete înalte... cu capete seci de oase... învăluite în lungi mantale albe, ţesute rar din fire de argint, încât prin mantale se zăreau oasele albite de secăciune.

Pe frunţile lor purtau coroane împletite din fire de raze şi din spini auriţi şi lungi... şi încălecaţi pe schelete de cai, mergeau încet-încet... în lungi şiruri... dungi mişcătoare de umbre argintii... şi urcau drumul lunei şi se pierdeau în

palatele înmărmurite ale cetăţii din lună, prin ale căror ferestre se auzea o muzică lunatecă… o muzică de vis. Era el, cel culcat pe mantaua aşternută în pustiul de sub lună, el era cel plecat să fure pe fata Genarului care vina departe, la cale de şapte zile. Şi lângă el, pe manta, dormea fata din pădure, din basm şi din pădure, din casa cu muşcate la fereastră. Şi atunci i s-a părut că fata de lângă el se ridica încet… că trupul ei se risipea în aer, de nu-i rămâneau decât oasele, că, inundată de-o manta argintie, apuca şi ea calea luminoasă ce ducea în lună. Se ducea în turburea împărăţie a umbrelor de unde venise pe pământ… ca în basme toate. Ca în basmul pe care-l scrisese el…

Când a deschis ochii, soarele bătea de sus în fereastră. S-a minunat cu un soi de neîncredere că-i singur, în odaia lui din Viena; că fata de-alături de el, din căsuţa pădurii, nu-i încă pe manta, înălţată într-un cot, surâzând: „Ce-ai zice tu dacă… dacă…” S-a frecat la ochi. Îi mai suna glasul de-atunci: „Mi-e frig… înţelegi, tu? Aşa-i că n-ai să uiţi niciodată sara asta?” Era glasul ei, încet, aşa de încet şi totuşi aşa de clar… „Niciodată n-ai s-o uiţi seara aceasta? Nu-i aşa? Nici atunci când eu n-am să mai fiu pe lume?”…

Atunci?

Un „atunci” nu mai are fiinţă.

Ea e acum în dungile mişcătoare de umbre argintii, în lungile şiruri plecate încet, încet şi departe, departe, pe drumul lunii cu prund de argint… Ea, şi toate câte au fost… Efrosis, Baudius, Eliz…

Aşa i s-a urzit visul din cea dintâi noapte, desprins dintr-o plăzmuire de basm şi adus în viaţa din somn, poate ca să le vadă încă o dată, Efrosis, Baudius, Eliz, topite pe veşnicie în mişcătoarele şiruri de umbre… Cum să-i povestească acum visul, celei unice pe lume, pe care-o aşteaptă cu ochii la geam? Cum să-i spovăduiască tălmăcirea în de-aievea? Toate s-au dus; a rămas numai ea.

I s-a părut că-l priveşte de pe celălalt trotuar un prieten cu fruntea afundată în ţurcă valahă. Ce repede s-a lipit de zid!

Ce îngrijorat şi-a tras cuşma pe ochi! Fuge acum de prieteni, a uitat cursurile cu dascălii mâncaţi de molii care dezmormântează regii din sarcofagiile Egiptului, limbile moarte din colbăite ceasloave, cuminţeniile veacurilor câte nu-i mai trebuiesc… Viaţa şi gândul şi sufletul lui aici s-au adunat, sub două ferestre, în soarele cu suliţi sticloase de gheaţă… La picioarele sale se gudură un căţel cu păr alb mătăsos, cu un zurgălău de alamă la catarama gâtului. Îl cunoaşte acum… Căţelul de la casa vecină. „Ce faci tu, mă urâtule? Ţi-e frig; nu ţi-a îngheţat botul? … Fugi, că te cheamă stăpâna!” Îl cunoaşte şi stăpâna; o doamnă uriaşă şi cărnoasă, ca matroanele alegorice de pe soclul monumentelor: Abundenţa, Ceres, Austria-Felix. … Abundenţa, Ceres, planturoasa Austria-Felix îi surâde cu un fel de complicitate. A înţeles, ştie pe cine aşteaptă… Ce-i pasă lui dacă înţeleg şi ştiu toţi! … I-au amorţit degetele; nici nu mai poate răsuci o ţigară… Ah! A izbutit, în sfârşit; un ciot noduros din care iese fumul ca dintr-un hogeag… Parcă s-a mişcat, în sfârşit, şi perdeaua… Nimic! Amăgire şi alt nimic… Cunoaşte pe de rost fiecare floare a dantelei din geam… De unde i-a venit în minte versul Iui Lenau, al nefericitului Nicolaus Lenau?

Durch’s Fenster kommt ein dürres Blatt, Vom Wind hereingetrieben;

Dies’leichte, off’ne Brieflein hat Der Tod an mich geschriben…

E singura părere de rău din cinci săptămâni. Prietenii aceia ciudaţi nu i-a mai văzut… A primit de la dânşii o chemare. Nici nu s-a învrednicit să răspundă. O chemare, o dată cu volumul lui Lenau. Versurile i-au sunat prea melancolic. De ce atâta deznădejde? … Viaţa-i mai blândă şi mai luminoasă, când ai pe cine aştepta sub ferestre, într-o dimineaţă cu sclipet de raze în omăt… „Vântu-o foaie veştejită, mi-a adus mişcând fereastra”… Încolo, cu foile veştede! E-o dimineaţă de albeaţa clară a gheţurilor polare… „Ce faceţi, copii? Vă întoarceţi acasă? V-au degerat

urechile? … Aşteptaţi-l şi pe cestălalt, mic şi necăjit… Nu plânge, piciule! Nu-i şade bine să se sclifosească unui voinic cu-aşa căciulă!”… „Wie er sein Blatt im Fluge”… A ajuns să-l prigonească stihurile nefericitului Lenau… Îi spunea şi el „nefericitul Lenau”, ca bătrânul straniu, cu părul răsucit în corniţe de ied… Nefericit, de ce? Fiecare îşi poartă fericirea şi nefericirea în el… Poate că bătrânul ştie mai multe… Bătrânul care găsea că suavul estet este prea fericit, ca să scoată din el un accent adânc… Estetul care se neliniştea de prea multă fericire… „Mă tem să nu ridic mânia zeilor şi să nu mă pedepsească, ştiu eu? cu o ispăşire cumplită. Poate moartea… Poate viaţa”… Poate viaţa! – a repetat enigmatic moşneagul cu faţa verzuie şi cu râsul scrâşnit… Sunt dimineţi când păcătuieşti împotriva dumnezeirii, dacă de viaţă te-ai îndoi, dacă te-ai teme de ea… Sunt dimineţi…

— Bună dimineaţa şi iartă-mă, domnule Eminescu! …

S-a răsucit cu o tresărire străpunsă până în gratiile pieptului.

O aştepta s-apară de după perdele, să răsară în uşa care a rămas închisă.

Ea venea, sprintenă şi îmbujorată, din celălalt capăt al străzii.

A vrut să-i sărute mâna.

— A, nu! Dă-mi voie… Nu mănuşa!

Dezveli din mănuşă degetele albe şi reci, le-a lăsat înălţate la buze, cu acelaşi murmur uşor de râs ca vibraţia unui clopoţel de cleştar, cu aceeaşi alintată privire din ziua dintâi lunecându-i sub gene.

— Te-am rugat să mă ierţi… Sunt însă de neiertat! … Recunosc… Am plecat în oraş pentru nimicuri de-ale noastre, femeieşti… Credeam că am să mă pot întoarce la timp şi… şi aştept acum pedeapsa! …

Înclinând capul pe-un umăr, cu mânele adâncite în manşonul negru, aştepta cu răsfăţ rostirea pedepsei. Ştia el o anume osândă, dar n-o putea spune! Ce încântător e

trandafirul obrazului uşor învăpăiat de ger. Şi buzele roşii, ce umede şi ispititoare – fructul oprit!

— E aşa de grea pedeapsa? … stărui ea, plecând ochii smeriţi şi scriind pe zăpadă cu vârful ascuţit al botinei o literă. E aşa de înfricoşată, încât n-ai tăria de suflet s-o pronunţi? …

Litera din omăt era poate un M. Dar un M e şi-o iniţială din numele ei: Micle. Numele necunoscutului dascăl bătrân, soţul, pe care şi-l închipuia ca un gâde hain, urât şi împăroşat, păzindu-şi cu zuliară neîndurare captiva. Altfel, de ce nu i-a povestit niciodată, nimic, despre el?

Femeia a şters litera cu talpa uşoară. Iniţiala lui? Iniţiala ei? Iniţiala călăului de departe?

Le-a şters pe toate în una singură şi a înălţat ochii albaştri, cu luminoase fire de aur:

— Cum înţeleg, e ceva încă mai rău! Nu merit nici măcar o pedeapsă?

— N-am de rostit nici o pedeapsă, fiindcă nici n-aş avea de ce… vorbi el încet. Pentru mine a fost… este o nesupusă fericire s-aştept… Să am pe cine aştepta…

— Ce generos! clincheti râsul ei cristalin. Aş fi preferat pedeapsa. E mai uşoară orice pedeapsă, pentru umerii slabi ai unei femei, decât o generozitate copleşitoare. Ştii? O pedeapsă îţi dă dreptul să te crezi nedreptăţită… Noi, femeile, mai scoatem uneori unghii de pisică, ne mai apărăm, mai avem iluzia unei lupte inegale şi injuste, care, fiindcă e inegală şi injustă, îşi permite orice mijloace… Iertarea însă ne micşorează! … Ne reduce la ceea ce suntem cu adevărat… Dumneata, domnule poet, încă nu cunoşti oare de ce este capabilă femeia, acest enfant malade, acest compagnon donţ le coeur n’est pas sur? Nu cunoşti oare care-i deznodământul veşnicei lupte:

Entre la bonté d’Homme et la ruse de Femme.

Car la femme est un ętre impur de corps et d’âme?

Ea râdea. A zâmbit şi el.

Deodată, înăbuşindu-şi trilul râsului, ca o pasăre cu viersul răpus de-o neagră hrăpitoare a pădurilor, femeia a tăcut privind înainte. O mică dungă i s-a adâncit între sprincene. A şoptit ca o taină:

— M-ai învăţat prea răsfăţată, domnule Eminescu! … Are să-mi fie greu când voi ajunge acasă, în tristul meu Iaşi… La tristele mele îndeletniciri burgheze…

De ce îi vorbea despre Iaşi? Plecarea era încă atât de îndepărtată! O lună încă; poate mai mult. Şi de ce îi amintea tristele ei îndeletniciri de gospodină şi de doamnă a unei case? Când va pleca, are să fie mai singur, de două ori mai singur decât a fost el vreodată aici în Viena şi în nenumăratele-i pribegii.

Gândul îi înnegură ochii. Femeia ghici de unde a coborât această umbră de aripă cernită. Era un semn pe care îl aştepta şi-i zorea fierbinte bătăile inimii; dovada unui sentiment de mult presimţit.

Rosti, voioasă:

— Dar nu mai am nici o scuză, domnule Eminescu! După ce te-am silit să aştepţi în frig aproape o oră, de-un sfert de ceas stăm nemişcaţi aici… Să mergem!

Ridică ochii spre cele două geamuri. Acolo, astăzi, nu mai puteau merge. El încă nu trebuia să cunoască toate pregătirile unei plecări înainte de vreme: geamantanele desfăcute, pachetele răvăşite, alte nimicuri pentru care pornise în oraş de cum s-au deschis magazinele.

Hotărî cu bucurie că-i poate da lui. – că-şi poate dărui lor, o zi întreagă:

— Să mergem… Oriunde! Pe străzi, în grădini… la marginea oraşului… Oriunde! … Am o poftă copilărească, nebună, de viaţă, de prostii, de râs… Ah!

Ah! Cum i-ar fi prins braţul, să treacă strânşi unul lângă altul, cald încleştaţi în oraşul acesta mare şi străin, unde nu sunt ochi iscoditori să-i afle cine-s şi să-i urmărească încotro merg!

Dar au plecat amândoi, cuminţi, la o cuviincioasă depărtare, printre mulţimea din ce în ce mai împânzită a bulevardelor din miezul Vienei. Vorbeau şi mai ales tăceau, fericiţi că se ştiu alături.

Ea, fără să-şi dea seama, se oprea la vitrinele cu rochii, cu blănuri şi odoare. O femeiască şi nebiruită, o instinctivă pornire, n-o putea împiedeca de la acest desfăt al tuturor Evelor de pe lume, chiar când altceva se petrecea în sufletul său.

Iar el o întovărăşea fermecat în aceste popasuri, răspunzând cu o ignoranţă absurdă şi încântătoare la întrebările ei, pentru a izbucni de îndată amândoi în râs. Ce dulce amestec într-o femeie! Acum îi recită un stih din Lamartine; acum se opreşte să admire o brăţară; peste o clipă intră în prăvălie deşi nu vor cumpăra nimic, încearcă brăţara pe mână, cere alta, răscoleşte în cutii căptuşite cu pluş, îşi atârnă o pereche de cercei în urechi, se cercetează în oglindă, născoceşte un basm: „Vor trece mâine, neapărat mâine! … Şi râde, şi în stradă râd amândoi. Şi răsuflările calde îi învăluie în două nouraşe străvezii care se împletesc, se amestecă, se topesc într-o singură aureolă irizată de soare. Se topesc ca într-o imaterială şi subtilă îmbrăţişare.

Pe urmă, păşesc iarăşi cuminţi. Se simt priviţi cu pizmă, cu aprobare şi cu dragoste de trecătorii fără nume. Sunt o rară şi potrivită şi tânără şi fericită pereche. O fericită pereche din Viena valsurilor şi operetelor.

Ea, mlădie în blana scurtă şi lucioasă de lutră, cu rochia lungă în falduri bogate, cu şuviţele aurii jucând luminoase ca un snop de raze sub cuşmuliţa neagră, ca buclele unui paj din Renaştere, ale unui paj zugrăvit de Rafael.

El, cu ochii adânci şi negri, subţire şi puternic, în straiul de iarnă pentru care şi-a zălogit la cămătar cărţile cele mai scumpe, chiar nedespărţitele tomuri cu legătura roşie de marochin a părintelui său sufletesc din Frankfurt. E o ispaşă pe care o merită singuratecul şi misoginul filosof! Cum de şi-a rătăcit mintea, el, înţeleptul înţelepţilor,

pomenind cu atâta nedreaptă vrăjmăşie despre vraja fără seamăn a unei femei, a unui amor?

Se vede prea bine că, sărmanul Schopenhauer, slut la chip şi mereu cu buzele crispate într-un râs răutăcios de craniu, el n-a mers niciodată în pas care n-atinge pământul, alături de-o asemenea femeie, într-o asemenea dimineaţă de iarnă cu soarele de-o rece feerie şi cu văzduhul sonor. Se cunoaşte că el n-a trecut niciodată, îngemănată pereche, pe aleile ninse ale unei grădini, de unde arborii îşi desfac dintr-un arc de ram omătul greu şi alb, să-l mai ningă a doua oară pe obrazul lor, pe genele lor… Atunci n-ar mai fi scris aşa, posomorâtul, singuratecul, posacul bătrân! …

— Crezi că merită o iubire să-ţi dai viaţa pentru ea? a întrebat femeia.

— E poate singura fericire adevărată, la care poate năzui un om!

— Şi dacă fiinţa iubită, nu-i chiar atât de ideală cum ne-o închipuim noi?

— Ce însemnătate poate să aibă aceasta? Iubim în altul ceea ce avem mai bun şi mai sfânt în noi…

— Adică o iluzie. Iubim o iluzie…

— O iluzie, fie! Dar ce dulce iluzie!

Amândoi s-au privit adânc, până la tremur.

Ochii albaştri cu fire de aur, adânciţi în ochii negri, noptoşi. Cerul căutându-se în fund de genuni.

S-au privit, opriţi în loc, faţă în faţă, aşteptând să treacă un convoi de şcolăriţe în uniformele întunecate, albastre, călăuzite de două călugăriţe cu late gulere albe, cu late aripi albe, la tâmple. Şcolăriţele cele mai mari s-au întors să-i cerceteze cu ochii din urmă. Ea, cu degetul înmănuşat îi culegea de pe piept o floare de promoroacă, scuturată din grădinile iernii. Gestul avea ceva blând, delicat, ocrotitor, ca o mărturie de castă intimitate între dânşii.

Femeia s-a înroşit.

Urmărind şiragul de şcolăriţe, s-a înduioşat de soarta sa, cu un suspin:

— Aş vrea… Cât aş vrea să fiu iarăşi în locul uneia, oricare din aceste copile! Să nu ştiu nimic din viaţă, să nu mă tem de nimic…

— Înţeleg! încuviinţă el, cu gândul la gâdele împăroşat şi zuliar, aşa cum şi-l închipuia.

Gândul ei însă, altfel, altul fusese:

— Să fiu o şcolăriţă! … Ţi-aş arunca în joacă bulgări de omăt… Ai fugi după mine să mă prinzi. Ţi-am spus ori nu că am fost o fată foarte nebunatecă? … Şi sprintenă, sprintenă! … Nu m-ajungea nimeni. Dar poate că acum m-aş da prinsă… Ce prostii mai vorbesc! îşi luă seama. Ce vei fi crezând oare despre mine?

Nu-l lăsă să răspundă. Poate se temea de-un răspuns, deşi îl aştepta cu toată fiinţa vibrând ca o strună încordată.

— Haidem! Încă… mai… mai… mai departe… Ne oprim să prânzim la una din acele delicioase mici cafenele despre care mi-ai vorbit… Ai cetit că pe Vigny nu l-a văzut nimeni, niciodată mâncând? … Cu noi, n-o să fie chiar aşa… Noi nu suntem atât de aerieni, coborâţi din cer pe-o rază de lună.

Aşa spunea. Aşa era încredinţată.

Dar la cafeneaua mică şi caldă, cu pereţi viorii, au ciugulit în neştire amândoi, căutându-şi în ochi, fără să-şi dea seamă ce-aduce şi ce ia dinaintea lor chelnerul cu barbetele albe, serviabil şi zâmbitor, parcă protector, complice parcă. Au rămas la fructiera cu portocale şi mandarine: bulgări de soare, italic parfum.

Povestirile lor s-au îndreptat spre acel cer însorit al Italiei, cunoscut de amândoi numai din stihurile poeţilor şi din lecturi. El se gândea la Goethe, aşa cum îl înfăţişau gravurile, privind de pe-o colină ruinele Romei… Ea, la alţi oameni, alte locuri, alte peripeţii, ca o fostă şcolăriţă ieşană ce era; cres-cută cu lecturile şi suspinele şi în cultul scriitorilor francezi, italieni sau englezi, nu de predilecţie al celor germani, ca fostul gimnazist şi privatist de la Cernăuţi. Sonoritatea numirilor italice ei îi evoca de îndată terţinele lui Dante şi sonetele lui Petrarca… Aventurile

amoroase ale lordului Byron, cam prea spectaculoase şi gălăgioase… Veneţia lui Musset şi George Sand… Ţărmul unde marea a zvârlit după furtună trupul lui Shelley… Amândoi iubeau poeţii mari ai timpurilor, dar nu aceiaşi… Şi amândoi vorbeau cu însufleţire, cu durere, cu milă, cu patos, despre viaţa şi suferinţele lor. El deplângând singurătatea poetului, pe care mulţimea nu-l îmbrăţişează decât ca să-l împuţineze. Ea slăvind iubirile care-au înveşnicit un nume de femeie: Laura de Novi, Beatrice Portinari, Elvira, Julie, Graziella…

Îi căzuse blana de lutru pe spata scaunului. În straiul de catifea neagră, cu sânii strânşi în pieptar, cu pieliţa albă, diafană, fără nici o podoabă în afară de bumbii mici şi rotunzi de argint ai mânecilor bufante, cu şuviţele bălai răsucite de sub cuşmuliţa cărbunie şi mată; aşa cum o vedea numai pe jumătate în faţa lui, de cealaltă parte a mesei care îi ascundea rochia, o asemuia mai deplin cu un paj al Renaşterii zugrăvit de Rafael. Un paj, vorbind în stihurile lui Lamartine:

Elle se tut: nos coeurs, nos jeux, se reneontrčrent.

Des mots entrecoupés se perdaient dans les airs;

Et, dans un long transport, nos îmes s’envolčrent Dans un autre univers…

Comme on meurt de douleur il meurt de souvenir.

Je me repens de tout, hors de l’avoir aimé…

El o asculta zâmbind.

— Văd! se tângui ea. Nu-ţi place Lamartine! E prea pentru domnişoare romantice de pension… Sau mai bine şi mai direct zis pentru foste eleve ca mine…

El se apără:

— Mai pot spune aceasta?

— A! Mai? … izbucni dânsa în râs. Acest mai, îmi ajunge! … Îi faci graţia să-l prenumeri şi pe el, pe Lamartine, de hatârul meu. Şi de ce, spune-mi, te rog, de ce îl preţuieşti altfel pe Vigny? Pesimismul lui e aşa de negru! Şi aşa de solemn!

— Pesimismul lui îi apăra visul… Îl despărţea de lumea cea hâd reală, ca s-o exprime mai puternic pe cea lăuntrică, a lui, numai a lui…

— Atunci era un egoist!

— Cine îşi apără un vis, nu poate fi decât egoist. Dacă se mai potriveşte cuvântul…

— Nu pot suferi egoiştii!

— Nici eu…

— Te-am prins cu o contradicţie. Nu poţi suferi egoiştii şi îl iubeşti pe Vigny!

— Îl iubesc fiindcă egoismul lui avea nobleţea creaţiei, o scuză. Fiindcă el singur între toţi, a izbutit să arate cât de neîndurată e soarta poetului în acest veac. Într-o lume de farisei şi de vameşi, ahtiată numai după profituri şi bunuri pământeşti, ameţită de trufia tuturor parvenirilor, poetul nu are ce căuta. E condamnat să se zvârcolească îndurând toată înjosirile; trebuie să piară! … Iar dacă l-a blestemat destinul şi cu geniu, soarta lui e încă mai nemilostivă… Gilbert moare de foame din vina despotismului. Chatterton se otrăveşte din vina aristocraţiei. Pe Chenier îl ghilotinează revoluţia…

Femeia aşează încet, cuminte, portocala din mâna subţire şi albă printre celelalte fructe. Se pregătise să-i cureţe şi să-i întindă o jumătate. I se părea însă nepotrivit, o profanare, să mai muşte din miezul mustos şi aromat al unui fruct, să-l îmbie şi pe el, în vreme ce rostea atât de amare cuvinte despre soarta scrisă a poeţilor, a tuturor, deci şi a lui, deci şi a ei, dacă şi-ar mărturisi încercările tăinuite.

Se dezvinovăţi:

— Am judecat uşuratic, ca totdeauna! Îl cunosc prea puţin pe Vigny. Am cetit numai două sau trei cărţi… Cum ajung acasă, am să repar această greşeală. Dar din puţinul cât l-am cetit, mi-a rămas atât: „Peut-ętre faut-il perdre sa vie pour la gagner…” Acum înţeleg cuvintele acestea în altă lumină! …

A venit rândui lui să-şi spovedească lecturile poeţilor francezi prea răzleţe. El e îndrăgostit îndeobşte de poeţii germani, de cei latini. Şi-a modelat cugetul şi simţirea la altă şcoală.

— Dacă ne-ar despărţi numai atât!

— Altceva, ce? întrebă el.

Şi se posomorî, gândindu-se la gâdele care îşi aştepta victima.

Pe dânsa nu asemenea gânduri o mâhneau:

— Altele ne despart… Atâtea şi atâtea! Ce sunt eu? Ce însemn eu? … O femeie dintr-o casă, dintr-un târg… O femeie oarecare, ca din toate casele tuturor târgurilor de pe lume…

El începu să râdă, alegând fructul pe care-l lăsase adineauri femeia şi jucându-l în palmă:

— Ce păcat că femeile n-au drept să se facă avocaţi! E o pagubă imensă că se pierde darul acesta de-a tălmăci şi de-a răstălmăci spusele unui om…

— Dar şi ce păcat că studiezi numai filosofia! S-ar fi cuvenit să te înscrii numaidecât la facultatea de iure! Ce mai neînduplecat judecător, să osândească pe capete, ne-ar fi venit la Iaşi…

— La Iaşi?

— La Iaşi, făiă îndoială! Căci, nu e aşa? La Iaşi iar nu aiurea… la Iaşi ai să vii când te vei întoarce în ţară… Mi-ai făgăduit…

— Eu?

— Nu chiar cu mâna pe cruce… Dar aşa! Mi-ai lăsat să înţeleg… să cred… să sper.

Râdeau amândoi. Judecătorul cel neînduplecat şi femeia cu darul avocăţesc de răstălmăcire.

El a despoiat portocala de coajă, tăind-o în raze de stea şi oferind feliile fructului ca o floare cărnoasă, roşie-aurie.

— Ce bine îmi pare că a fost roşie! bătu ea din palme. Îmi pusesem ceva în gând.

— Anume?

— Ssst! duse degetul uşor la buze. Nu se poate spune. E deocamdată secretul meu… Mai târziu…

El ridică ochii la pendul, zâmbind:

— Peste cinci minute? … Peste un sfert de oră?

— O, nu! Mult… mult mai târziu… Când vei veni la Iaşi.

Îi surprinse clătinarea sceptică din cap. Şi se împotrivi cu tărie acestei neiertate lipse de încredere în viitor:

— Da, da! … Când vei veni la Iaşi! Atunci o să ne amintim cu înduioşare o zi ca aceasta… Cafeneaua mică de aici… Pendulul acesta, zugrăveala viorie a pereţilor, chelnerul cu favoriţii albi… şi pisica gri, dormind pe scaunul de la sobă… Are să fie secretul nostru… Mai mult al meu! Fiindcă pe un bărbat, pe un bărbat când mai este şi poet, îl mai aşteaptă atâtea secrete şi atâtea alte amintiri! … O femeie, când e condamnată la viaţa mediocră pe care o duc eu, se agaţă de-o prietenie, de suveniruri, ca iedera de ruini, ca lianele, ca vâscul…

El se uita duios, drăgăstos, pierdut, învăluind-o cu privirea ca într-o mantie neagră, s-o răpească altora şi s-o fure numai pentru el. Ca vâscul? Cum se putea asemui atât de nedrept şi de urât, cu o plantă care-şi suge viaţa din vlaga altora mai puternice? Ca o iederă, da! Ca o liană, da! …

— De s-ar opri timpul! spuse femeia.

— Da! … De s-ar opri timpul! …

Tic-tacul pendulului ronţăia însă timpul mereu, mereu, în recea-i indiferenţă mecanică.

Pentru femeie, fiecare clipă trecută era încă mai dureroasă. El n-o bănuia aceasta.

Zâmbea zilelor câte vor veni: mâine şi poimâine, o lună… O lună a lor, împreună.

— Şi plimbarea noastră la câmp, în pădure?

— Adevărat! se scutură ea de gândurile ceţoase. Plimbarea noastră la câmp…

Spusese că are o poftă copilărească, nebunească, de viaţă, de prostii, de râs…

Şi cu îndoita nestatornicie, a femeii şi a tinereţii, după ce a alungat negurile uşoare de gândiri şi de presimţiri; afară, pe potecile şerpuite în zăpadă spre Wienerwald, a fost cu adevărat de-o copilărească, de-o nebunească înveselire.

Se ameţea singură ca o şcolăriţă scăpată din colivia internatului. Nu arunca în el cu bulgări de zăpadă, cum ar fi dorit; nu alerga să se lase prinsă şi să zvâcnească lunecat din prinsoare în ultima clipă. Acestea nu mai erau cu putinţă. Dar scutura ninsoarea crengilor peste ei. Dar întreba trecătorii într-o nemţească pocită, de neştiutoare, despre un sat ori despre un hotel de departe. Dar le pufnea de râs în obraz, fiindcă nu pricepea nimic din răspunsuri.

Râdeau şi ei, râdeau şi trecătorii: vânători cu pălăriuţă verde şi cu genţile roşcate din piele de căprioară la şold, ţărani cu încărcături de lemne, o bătrână cu toiegel lustruit ca sfânta Vineri, mergând la căsulia ei albă din pădure.

Au întâlnit şi-un pitic, grav şi păşind voinicos.

— Acesta-i Statu-Palmă-Barba-Cot! Mă duc să-l întreb.

L-a întrebat cu seriozitatea cea mai desăvârşită, iar piticul s-a căit amarnic că nu cunoaşte limba în care-i vorbeşte o străină atât de frumoasă ca o zână a codrilor.

— Ce spunea? Rogu-te ce spunea? întrebă, când gnomul s-a depărtat.

— Îţi făcea complimente! … zâmbi el. Destul de isteţe şi de poetice.

— Păcat că nu l-am înţeles.

— Te-ar fi interesat?

— O femeie nu rămâne indiferentă nici la complimentele unui Statu-Palmă-Barba-Cot! Ca să fiu sinceră.

El se întristă. Fireşte! O femeie care este tovarăşa de viaţă a unui gâde bătrân, bărbos şi zuliar, aşa cum şi-l zugrăvea el pe necunoscutul dascăl de universitate, Ştefan Micle. Ea bănui că l-a împuns un ghimpe înveninat. Veni alături de dânsul, alintată:

— Vezi? … Câteodată îmi pare rău… Am impresia că nu ne mai înţelegem! … Te supără că sunt veselă? … La Iaşi mă

aşteaptă atâtea zile şi nopţi mocnite! … Parcă n-am fi de aceeaşi vârstă…

Şi-au făcut socoteală… Erau născuţi în acelaşi an. Un semn. O predestinare.

— Dar mai târziu, n-are să mai fie tot aşa! … surâse ea viclean. Să nu mă trădezi! Când vom fi prieteni vechi şi bătrâni, peste douăzeci, treizeci de ani, atunci să mă laşi la socotelile mele… O femeie are datoria să-şi ascundă de la o vreme actul de naştere. Acum sunt sinceră… Mai târziu…

— Cu mine nădăjduiesc că ai să fii întotdeauna sinceră.

— Cât poate fi o femeie… „cu inima stearpă, rece şi cu suflet de venin!” Iată! Ţi-am răspuns cu versurile poetului Mihai Eminescu…

— Versurile poetului Mihai Eminescu sfârşesc dacă nu mă înşel cu două strofe care nu mai sună tot aşa.

— Ştiu. Suspină ea… Dar nu sunt pentru mine.

Simţind că a rostit cuvinte care nu trebuiau spuse, s-a oprit şi s-a întors, privind oraşul desfăşurat la picioarele lor, linia curbă şi vânătă a Dunării îngheţate, sclipirea turlelor în soarele înclinat spre apus.

Au urmat calea pe-o potecă îngustă, şerpuită, pustie.

El citea pe coala albă a zăpezii urmele albastre ale sălbăticiunilor. Păsări şi fiare cu iscusinţa unui vechi hoinar în câmpurile şi codrii de la Ipoteşti: urmă de iepure, de cerb, de veveriţă, de lup, de ieruncă…

Ea, din nou pomenea romantic iubirile mari, celebre, rămase în elegiile poeţilor. Numele unei femei păstrat ca o gâză fragilă în boaba de chihlimbar a unui vers ştiut de toate elevele de pension din lume.

Odată, o singură dată şi-a sprijinit mâna de braţul lui, ca să sară o şuviţă de apă zimţată cu pojghiţe străvezii de gheaţă. Iar atingerea şi-a desprins-o repede, fugind ca de-o vinovată ispitire.

A alergat spre un mic meterez de troian prins în sloi. Ca să urce, îşi adună cutele rochiei în mână. El a întrevăzut o

dungă albă: fusta de dedesubt, cu tiv de dantelă. Şi-a dus mâna la frunte, alungându-şi altă, mai ameţitoare ispită.

— Ce ai? Eşti obosit? a întrebat ea fără a bănui.

— O! Nu… M-a ameţit… M-a. Orbit albul acesta.

Putea minţi fără vină. Albă era şi zăpada. Albe şi toate întinderile.

— Într-adevăr! mărturisi ea… Îmi joacă şi mie înaintea ochilor atâta lumină… Aşa erau visurile mele din copilărie. Visam că alerg, că m-am rătăcit într-o câmpie albă de omăt, fără margini, o câmpie în care totul era alb, alb… pomii… drumurile… păsările… urşi albi… vulpi albe… Mă rătăcisem, dar nu-mi era frică nici de pustietatea albă, nici că eram singură… nici de fiarele care veneau la mine, îmblânzite… Le întindeam mâna şi se apropiau să le dezmierd pe blana albă. Dimineaţa, când mă trezeam, îi spuneam mamei că mă dor ochii de atâta alb şi de atâta lumină… „Ce lumină? Că doar ai dormit ca o leneşă până la amiază, cu storurile trase”… Lumina, omătul din vis! – răspundeam. Mama strângea din umeri. Încă nu mai auzise de-o copilă cu visuri atât de prosteşti… Spune, te rog, spune, când viaţa e atât de urâtă şi de tristă, nu-i o fericire ca să ai numai visuri albe? … Dar visurile acestea nu le mai am! Nici măcar visurile acestea! …

Făcu un gest de sărmană eu mâinile în lături. Toţi îi luaseră tot. Cum ar fi îmbrăţişat-o! …

Pe urmă, tot ea clincheti în râs:

— O săracă îmbrăcată cu blană de lutră, cu manşon prins în şnur după gât, cu trei toalete de seară făcute la Viena! … Spune drept, dacă nu te gândeşti la aceasta?

— Spun drept! Nu m-am gmdit la aceasta…

— Atunci nici nu observi cu ce sunt îmbrăcată? se miră ea, indignată oarecum, după încântătoarele legi ale logicei femeieşti.

— Te înşeli…

Şi ca să-i dovedească, i-a descris fiecare rochie, încurcându-se în denumirea croiului şi a garniturilor, în nuanţele

culorilor botezate adhoc cu o barbară ignoranţă. Ea îl îndrepta râzând bucuroasă, fiindcă atâta nepricepere însemna că trăieşte departe de fuste. Se temea mai puţin acum să-l lase în această Vienă, singur, fără dânsa.

Trecând pe sub ramuri, o nuieluşă subţire a atins-o pe obraz. El s-a înspăimântat ca de-o mare catastrofă. Ea şi-a stăpânit lacrimile de durere, mulţumindu-se să-şi mângâie obrazul cu dosul palmei scoasă din mănuşă.

A spus, strângând din umeri:

— Prea gingaşă mă crezi! E adevărat că mama m-a crescut foarte alintată, deşi eram oameni săraci… „Alintata” îmi spuneau vecinii… „Alintata” mi-a mers numele şi la şcoală. Dar Alintata se căţăra în pomi, se zgâria în spini, nu se dădea în lături de la isprăvi foarte puţin demne pentru o elevă de clasa a patra primară… Uite, un semn de-atunci, păstrat aici… Aşa e că se mai cunoaşte?

Se oprise apropiindu-şi obrazul înălţat. În pielea de satin, netedă şi de-un roz pal ca floarea măcieşului, abia se desluşea o mică dungă mai albă şi lucie; cicatricea fină a unei zgârieturi. Iar semnul acela unic făcea parcă puritatea obrazului întreg încă mai miraculoasă. Şi el, parcă pătrundea astfel într-o tainică lume a copilăriei ei, care i se dădea aşa, neatinsă, în candoarea dintâi a jocurilor de şcolăriţă cu urme atât de nevinovate; zgârieturi de spini, de pisici, de porţelanul cioburilor de păpuşi.

Ochii femeii erau foarte aproape de ochii lui. Obrazul cu mica, cu abia zărelnica albă cicatrice, foarte aproape de buzele lui. Se vedeau unul în ochii celuilalt. Cât de irezistibil se atrăgeau imaginile lor nepământene, fantastic micşorate în lentilele albastre şi negre! Cât de irezistibil se chemau una din ochii celuilalt! Chiar răsuflările lor în nouraşi transparenţi şi calzi, se amestecau, se uneau, şi le sorbeau unul altuia din văzduhul rece, ca o parte din fiinţa unuia străbătând în pieptul celuilalt.

Dar buzele lor nu s-au atins.

Numai un nebunatic fir de păr auriu şi moale, a dezmierdat tâmpla cu şuviţe negre. S-au depărtat cu aceeaşi mişcare, smulgându-se vrajei viclene. Au zâmbit stingheriţi, fără să-şi privească în ochi.

— Mi-e frig! … făcu scuturată ea acum de-un fior şi ducând ea acum mâna la frunte. Mi-e frig şi-i târziu…

Discul roşu al soarelui se înfigea pe-o culme cu pădurea albă, cuprinsă de văpăi. Se scufunda clipă cu clipă, uriaş, apropiat, mitologic.

— Să mergem… stărui ea. Ne prinde noaptea…

Au întors spatele asfinţitului.

Îşi călcau pe umbrele lor, prelungi şi albastre în zăpada albă-trandafirie. Iar umbrele acestea nu erau tot aşa de caste şi cuminţi. Se apropiau, se atingeau, se îmbrăţişau; după cum rămânea unul în urma celuilalt, când drumul se îngusta. „Îşi fac de cap! – gândea el cu şăgalnică invidie, zâmbindu-şi. Poate-s mai înţelepte ca noi”.

Pe urmă, umbrele s-au risipit neaşteptat. Le-au fugit de sub picioare, absorbite de alte umbre, de-o singură mare umbră. Soarele stins nu mai avea nici o putere; lumina nu mai stărui ca în alte amurguri cu razele însuliţate îndelung. Cerul a rămas deşert, vânăt, posomorât, încă fără licărul aştrilor. Un cer de cenuşă.

Noaptea îi împresura târându-şi din văi întunecimile duşmănoase, prelinse, furişe, moi, materiale, ca tentaculele unei caracatiţe. Câmpurile, potecile pe unde au venit aveau ceva străin, de nerecunoscut, încărcat de nelămurite ameninţări. Poate ne-am rătăcit! a gândit ea. Dar nu şi-a mărturisit teama, ca să nu-i pară atât de copilăroasă.

Şi îndată, în faţa lor, când au ridicat un dâmb, sclipiră pe rând luminile oraşului; nenumăratele constelaţii, arcuitele coliere ale Ringului, faţadele edificiilor, semnalele din gară, un tren plecând cu ferestrele vagoanelor într-o sârmă liniară de focuri mărunte.

A fost o scurtă paradă nocturnă, curmată de-un duh al beznei.

Ceaţa, înaintând în târâtă cortină, a vătuit luminile. Apoi le-a înecat deplin, lăsând numai un nimb alburiu şi tulbure, deasupra Vienei.

Mai rămâneau, sus, stelele cerului, aprinse una câte una. Tot aşa se împâcleau însă pe rând, abia răsărite la locul lor scris pe harta firmamentului şi înăbuşite înainte de a fi trăit. Un nor a şters luceafărul cu un burete. S-a întins noaptea pustie, spăimos de tăcută şi neagră, ca după focurile care au mistuit totul în ruini şi tăciune.

Acum păşeau mai repede, fără să-şi dea seama, schimbând cuvinte răzleţe, înfăşuraţi în scama umedă şi opacă, încordându-şi ochii şi atenţia numai la drumul lunecos, desfundat, presărat de gropi şi de povârnişuri nedesluşite vederii. Treceau pe lângă dânşii arătări închegate din negură şi înghiţite de negură. În străzile lăturalnice când au ajuns, felinarele oarbe, zidurile scunde, maidanele negre au apărat mai lugubre. Se înmulţeau vedeniile din ceaţă. Oamenii cu straie zdrenţoase ieşiţi de sub felinare să le caute în faţă, femei desprinzându-se din ziduri ca monstruoşi lilieci să-i atingă cu rochiile lor lipicioase asemeni aripilor de gumă.

S-ar fi spus că întunericul şi ceaţa au slobozit dintr-o hrubă, anume făpturi ale întunericului şi ceţei, târâtoare, vâscoase, cu paşi neauziţi, cu hâde priviri piezişe, cu o duşmănoasă pornire împotriva celor care veneau de la lumină şi de la bucuria zilei, ca să pângărească, să întristeze, să stingă, sâmburul de căldură şi soare, adus de departe, dintr-un pur paradis cu dânşii.

— Ar fi fost mai cuminte, să ne fi întors mai devreme… Păcat de o zi atât de frumoasă! …

A vorbit ea. El a gândit: „Ar fi mai cuminte să-mi dai braţul… Te-ai simţi altfel, strâns încleştată lângă mine”. Dar cum putea s-o rostească aceasta? Au mers deci aşa înainte printre făpturile beznei, sinistre, fantomatice şi ameninţătoare.

Răsăreau din perdeaua de pâslă. Mereu altele şi altele, de sub felinare abia clipocind pe moarte, din unghere de păcură, din uşi de cârciumi, din pieţe mărginaşe, necunoscute şi neliniştitoare, ca tot atâtea cimitire vechi din care se ridică strigoii.

Au respirat, întorşi dimtr-un vis rău, când au ajuns la bulevardele cu altfel de lume şi cu alte lumini.

— Tot timpul, ştii la ce m-am gândit? a întrebat ea. La teama să nu fie aceasta un semn. Ca un avertisment: „Luaţi seama! Zilele care încep frumos, nu sfârşesc tot aşa…”

— Dar ce s-a sfârşit rău sau urât? Am trecut pur şi simplu printr-un cartier sărac… Mizeria n-are niciodată o înfăţişare plăcută. E urâtă şi tristă! Mai ales în oraşele mari, unde suferinţa omenească şi viţiul duc casă îndeolaltă: cauză şi efecte.

Ea a răsucit capul pe jumătate, ca să-l privească a mustrare:

— Atât de elevă ignorantă şi naivă de pension mă socoţi? … Acestea le înţeleg şi eu prea bine! … E altceva… Am simţit tot timpul ca nişte întrupări ale răutăţii şi urâţeniei omeneşti, care voiau parcă să ne împresoare, să ne tragă cu ghearele spre întunericul şi urâţenia lor… Nu erau dânşii de vină… Nenorociţi, nenorocite, căutându-şi de drumul lor… Toate au luat proporţii în închipuirea mea… Aşa cum mă temeam, când eram mică, de sperietoarea de păsări din grădina vecinului. Ştiam că-i sperietoare. M-a dus mama s-o văd de aproape, s-o pipăi… Când se făcea seară, nu îndrăzneam însă să întorc ochii… O vedeam îndată mişcând… Acum râzi de mine?

— Nu râd de fel! Sunt şi eu poate uneori superstiţios, ca un fost copil care-am crescut la ţară cu poveştile babelor, cu vrăjile solomonarilor. Dar nu chiar într-atâta! …

Vorbea din nou înviorat cu totul. Se apropiau de casă. Aştepta cuvânt pentru întâlnirea de-a doua zi, ca să colinde un muzeu deschis numai joia.

Ea mergea alături, gânditoare, cu mâinile adâncite în manşon. Cu privirea în pământ.

Lumina estompată a vitrinelor îi învăluia într-o aureolă de visare profilul delicat, trist deodată, poate numai ostenit. Venea o brazdă de umbră. Pe urmă iarăşi cernerea fină a luminii, muind-o în molatecă palpitare de aur, din creştet până în vârful picioarelor cu mersul istovit şi lin. O sorbea din ochi. Sfântă, dulce, iubită făptură! … Cum vor uita vreodată ziua aceasta cu orbitoare hohotire de soare în zăpezile albe-albas-tre, cu trecerea prin labirintul de umbre şi de spăimoase ară-tări ca o scurtă călătorie în infern, pentru a ajunge din nou la blânde limanuri cu altfel de mai tainică şi duioasă lumină de lămpi? Aici şi acum, era alta şi totuşi veşnic aceeaşi. Tot ea a râs? tot ea a scuturat cununa zăpezilor reci din ramuri? tot ea a alergat cu pas sprinten de căprior pe-un vârf îngheţat de troian? tot ea, care mergea acum cu ochii plecaţi, gânditoare, misterioasă, lângă el? E o atât de dulce şi ne nestrăbătută taină într-una şi aceeaşi femeie! Mâine, are să-i spună, în sfârşit, mâine! Nu mai poate păstra o veşnicie tăcerea buzelor arse de sete, chinu-i adânc. Ea ştie, presimte, aşteaptă… Melancolica-i privire nu-i oare o mustrare că atâta vreme a tăcut? Dar mai au încă zile prea îndestule înainte. O lună… Poate mai mult… Iată ferestrele, cele două, întunecate acum, cald luminate acuşi, unde cunoaşte fiecare floare a dantelei din perdea. Dacă n-au hotărât încă nimic pentru mâine, e fără îndoială fiindcă are să-l cheme înlăuntru ca şi în alte dăţi. Să-şi simtă frunţile apropiate sub aceeaşi prietenă lumină de lampă, la masa unde el rămâne pierdut cu ochii la mâinele albe, subţiri, jucând lenevos între degetele prelunge, o panglică, mânerul unui cuţit de fildeş pentru tăiat foile, cheotoarea unui album.

Ea a tras de mânerul clopotului. Şi când s-a mişcat uşa cu scrâşnet de fier în ţâţâni, acolo, înaintea slujnicei, a spus fără să ridice fruntea de la pământ:

— Mă ierţi! … Poate nu trebuia să-ţi ascund. Dar plec… Mâine plec! … Trebuie. Nu se mai poate… Te aştept la Iaşi. Oricât de mult; oricât de târziu… Iartă-mă. Nu mă urî! … La revedere.

I-a întins mâna scoasă din mănuşă. A sărutat oare mâna întinsă? Nu? … N-are să ştie niciodată. Ea a fugit ascunzându-şi obrazul, ochii, sub cotu-ndoit.

El a rămas stană de întunerec în ceaţă.

Uşa neagră s-a închis grea, încet, cu scrâşnet de fier, lăsându-l afară, singur, stană de întunerec în ceaţă, în noaptea deşartă.

XI

— Mai aşteptăm?

— De prisos… Eu simt că mi-a crescut barba lui Daniil Sihastru de când tot aşteptăm! … făcu hâtru Chibici, pipăindu-şi bărbia cu vârful degetelor.

— Măcar să-i lăsăm un semn de trecere.

— Ce semn mai este nevoie? Aţi lăsat amândoi destule: mucuri de ţigări şi lemnuşe! luă aminte Slavici, privind cu mustrare şi cu un fel de suferinţă, la gunoiul proaspăt adăugat gunoiului vechi.

Chibici, pasărea turcească, îşi clătină creasta părului, într-un început de râs:

— Ba că chiar! Se cunoaşte, cum s-ar băga de seamă c-ai mai zvârlit un pumn de rogoz într-un medean cu bălării.

— Atunci să-i semnăm tustrei un răvaş! se dădu cu gândul Todiriţă Ştefaniuc.

— Mai bine aşează-te tu la masă şi întocmeşte o carte domnească, poftindu-l de sârg la obştească obişnuită adunare; poate l-om îndupleca şi l-om înveseli!

Teodor Ştefaniuc căută o foaie de hârtie în lipsa cuvenitului pergament şi curăţi un colţişor de masă, împingând teancurile de ceasloave şi caiete de însemnări, ibricul coclit de cafea şi felegeanul cu drojdia uscată. Trase scaunul şi înălţă ochii în tavanul cu pânze de păianjen, căutând inspiraţia cuvintelor de duh, în limbă

cronicărească, aşa cum altădată au izbutit să atragă la adunările lor o bucată de vreme, răzleţitul prieten.

Erau trei: Slavici, Chibici din Revna şi Todiriţă Ştefaniuc, fostul camarad de la K. K. Ober-Gymnasium, în odaia lui Mihai Eminescu. Se căzneau de o săptămână să-i dea de urmă. Fără izbândă. Intrase în pământ. Măcar că ştiau ce amarnică spolocanie îi aşteaptă, se încumetaseră să-l calce în bârlog. Nu se îndoiau că-l vor afla în rantia de schimnic, nebărbierit, ursuz şi încâlţoşat, adâncit în cetanii şi scripte. Dar nu-l mai puteau lăsa aşa. Datoria de prieteni îi îndemna să încerce o întoarcere a lui pe pământ. La sfârşitul iernii şi la începutul primăverii, zăcuse de două ori în primejdie de moarte. Se ivise printre dânşii palid-verzui ca o stafie, cu ochii adânciţi în găvane, cu priviri care nu văd. Pe urmă, iarăşi s-a mistuit.

Se isprăvea primăvara, se apropia sfârşitul prelecţiilor la Universitate şi examenele; el nu s-arăta nicăieri. În uşă bătuseră cu îndoială. Se pregăteau să-ndure cu spăşite mutre urgia cuvintelor de ocară pentru această nelegiuită tulburare de linişte, după care aveau să ridice glas pe rând, dovedindu-i că numai o dragoste şi o grijă prietenească îi aduce.

Au bătut, au aşteptat în darn un răspuns, au intrat în peştera schimnicului. Şi s-au cutremurat de părăsirea, de răscoala şi de răceala din această chilie, unde nu mai străbătea nimic din căldura şi din lumina soarelui de la sfârşitul lui mai.

Pânzele de păianjen, mindirul muced de paie, lumânarea înfiptă într-un gât de garafă pântecoasă, maldărul de hârtii clădit pe masă, cărţile brăcuite pe duşumea de-a lungul pereţilor, mirosul rece de tutun, capetele ţigărilor strivite în talere şi mai cu seamă zvârlite pe jos de n-aveai unde pune piciorul; toate arătau o înfricoşată lepădare şi neştire de sine, care li s-a părut mai dureroasă încă, faţă de înflorită, de luminoasa, şi voioasa primăvară de-afară, de unde veneau.

Dacă într-adevăr o încăpere capătă cu vremea asemuirea sufletului ce-o locuieşte, atunci bântuit şi pustiu mai era sufletul stăpânului lipsă! Slavici a suta oară se minuna că acelaşi om, nevrednicit să-şi rânduiască preţuitele cărţi pe-o poliţă, aşterne atât de curată şi subţire slovă pe hârtie, cum i-a transcris şi i-a îndreptat lui cu răbdare, în limpede şi citeaţă limbă românească, toate încercările de începător trimise Convorbirilor literare.

În vreme ce Ştefaniuc întocmea cartea domnească, prietenul Chibici, răscolind prin hârtii, se minuna la rândul său de alte descoperiri greu de înţeles pentru o pricepere de doctorant în iure, dedat altor învăţături şi cu deosebire unor mai vesele iscodiri de şăgalnic Pepelea.

Băgându-şi nasul subţire în foiţele cu însemnări, citi astfel de cimilituri, după sine fără dezlegare: „Upanishadele = îtman; Pluton = to ontoos on; Kant = Ding an sich; Spinoza = substanţia… Element primordial pentru fil. Thales = apa; pentru Heraclit = focul. De cugetat asupra învăţăturilor din Samyutta-Nikâya: Toate suferinţele şi plmgerile, toate durerile acestei lumi, sub toate înfăţişările, purced din ceea ce omul îndrăgeşte. Când n-ai îndrăgit nimic, nu sunt nici dureri. Bogaţi în bucurii, cruţaţi de mâhniri, sunt numai cei ce n-au nimica scump în lumea aceasta. De aceea, ce bine ar fi ca oricine aspiră către starea unde nu este nici necaz, nici necurăţenie, să facă aşa, încât să nu îndrăgească nimic din lumea de aici! …”

Alexandru Chibici se scărpină în creasta de pupăză, întinzând hârtia lui Slavici:

— Frate Ieni, ia vezi tu, poate pricepi ceva de aici! … Eu, să mă bată Dumnezeu, mă uit ca mâţa-n călindar! …

Slavici luă foaia tacticos, o ceti pe îndelete, se rosti:

— E rău! … Ceea ce este, rău se-arată! Prietenul nostru se înstrăinează din ce în ce de bucuriile şi fericirile omeneşti. Îşi caută ca atare reazem teoretic pentru această înstrăinare. Şi trist e că-l află în învăţăturile Asiei. Merge de-a dreptul, ca un sătul de viaţă, la fântâna morţii…

— Dec! făcu mucalit, Chibici. M-ai lămurit de m-ai pripit… Ai început să vorbeşti şi tu în cimilituri? … Domnul să vă mai înţeleagă! … Şi asta, asta ce mai este?

Înfăţişase altă foaie, începutul mai multora prea frumos caligrafiate: „… şi tot astfel, dacă închid un ochi, văd mâna mea mai mică decât cu amândoi. De aş avea trei ochi aş vedea-o şi mai mare, şi cu cât mai mulţi ochi aş avea, cu atât lucrurile toate dinprejurul meu ar părea mai mari. Cu toate astea…”

Slavici nu duse lectura mai departe. Tipări cu îngrijire foile şi le căută un loc adăpostit pe masă, spunând:

— Acestea le ştiu! … În parte mi le-a citit. Îmi pare bine că le-a încheiat până la capăt… Dacă nu mă orbeşte prietenia, cred că Mihai al nostru a aşternut aici ceva cum nu s-a mai prea scris în limba românească.

— Aferim lui! se bucură din toată inima, Chibici. Numai că eu, cum oi da ochii cu el, n-am să preget a-i spune: Frate Mihai, închide un ochi… Deschide-i pe amândoi… Fă cum te taie capul, pentru scrisele tale! Eu îţi urez însă, să-ţi dea Domnul trei şi câţi mai mulţi ochi, să-i deschizi pe toţi, doar-doar de-i vedea atunci în ce hal ţi-a ajuns paragina de odaie… Domnul fiind mare şi bun se va milostivi, întru deplina linişte a prietenilor care s-au îngrozit de cele văzute numai cu singurele lor perechi de ochi…” Asta, ori ceva cam pe aproape, am să i-o spun, la cea dintâi întâlnire… Acum să ne călătorim. Zi-i, Toadere, fiule!

Toader Ştefaniuc se ridică de la masă şi, dregându-şi glasul, dădu citire cărţii domneşti de poftire în obştească obişnuita adunare, cu încheierea:

— Iar de-ar fi să fie şi cartea noastră să nu o cinsteşti, şi în samă să n-o ţii, şi râs şi batjocură de ea să faci, atunci să fii proclet şi anaftimă şi afurisit de 335 sfinţi părinţi din Nicheia, şi buricul iadului înghită-te, şi setea Gheenei muncească-te, şi focul dragostei ardă-te, şi vinul în oţet să ţi se prefacă, şi berea în apă să ţi se schimbe şi să ai parte de iad ca Arie ereticul…”

— Amin! încuviinţă Chibici. Să punem parafa!

Au semnat tustrei şi au aşezat cartea la vedere, sprijinită în teancul bucoavnelor de pe masă.

Săvârşeau toate fără nici o tragere de inimă. Îşi dădeau socoteală că pentru prietenul lor a trecut timpul voroavelor de la Troidl şi de la tata Wihl, de la România Junǎ şi obştească obişnuita adunare, unde se împărţeau închipuite boierii şi năzdrăvane judeţuri, bune numai pentru mărginita-le tinereţe studenţească.

Mihai Eminescu se îndepărta de dânşii. Treptat, viclean, o altă lume li-l fura, înstrăinându-l.

— Fraţilor, cuvântă Chibici trecând pragul, ştiţi cum vine povestea cu Mihai? … Am pus noi odată, când eram nişte draci împeliţaţi la Revna, un ou de cocoară la o gâscă să-l clocească laolaltă cu ouăle ei. Şi când au ciocnit puii, mult s-a minunat gâsca de aşa odraslă, care nu semăna nici cu domnia-sa, nici cu domnul gâscan. Ne-am ţinut să apărăm puiul de cocoară, să nu-i facă oarecum capătul, fiindcă mult se mai stropşea jupânul gânsac la el, fiindcă urât şi mirat se mai uita maică-sa vitregă la dânsul… L-am hrănit cum ne-a ajutat mintea şi l-am dus cu bine până ce-a prins puteri. Pe urmă, când ne era bucuria mai mare, numai ce-l vedem într-o dimineaţă cu soare că-şi face vânt, bate din aripi, s-aridică lin în văzduh şi dusu-s-a dus în lumea lui, a cocoarelor! Am rămas şi noi cu gura căscată, aşişderea a rămas şi gâsca şi fraţii săi de clocitoare, dacă aţi văzut voi vreodată un cârd de gâşte căscând gura la cer… Cam aşa se întâmplă cu prietenul nostru şi cam aşa ne vedem noi… Noi la poiată, la baltă şi la codină; el cine ştie unde-l duce zborul! …

Aştepta un râs de veselă încuviinţare.

N-a surâs însă niciunul.

După ce au coborât scările, s-au despărţit. Nici ei înde ei, nu se mai simţeau atât de legaţi. Se destrăma un fir de urzeală, lipsea cel care-i apropiase doi ani pe al treilea, într-o singură viaţă, împărtăşindu-le planurile, bucuriile şi

necazurile cu un zâmbet ce plutea senin peste toate. Chibici apucă pe altă stradă, fără ţintă. Şi n-a făcut trei paşi. S-a oprit.

Îl zărise pe Eminescu venind.

Călca pe lângă ziduri, cu privirea în jos, cu o carte neagră subsuoară.

Mergea adus de spate, cu o povară nevăzută pe umeri, ca într-o păşire prin somn. Când şi-a auzit numele strigat, a înălţat ochii lâncezi, fără mirare, fără bucurie. N-a rostit nici „Trăiască naţia!” nici „Sus cu ea!” – bineţele lor olahe de aproape trei ani în cetatea străină.

A întrebat cu nepăsare:

— Tu erai? Ce mai faci?

Prost început. Ca doi conţopişti de la cancelariile împărăţiei, când se întâlnesc la uşa cafenelei şi îşi pun de zece ani, în fiecare zi, la acelaşi ceas, aceeaşi întrebare la care n-aşteaptă răspuns.

— Ce să fac? a urmat deci prietenul, cam într-acelaşi ison. Am fost pe la tine…

— Nu eram acasă…

Chibici se strâmbă de râs, împingându-şi pălăria pe ceafă.

— De ce râzi?

— Te cred şi eu că nu erai acasă, de vreme ce ne întâlnim pe stradă…

— A! Da…

Eminescu păru că abia acum îşi dă seama de acest adevăr. Deşteptat din depărtată înstrăinare, repetă:

— A, da! Vroiam să spun că am plecat des-de-dimineaţă.

— Şi unde, dacă nu-i întrebare cu banat?

Poetul făcu un semn cu mâna dincolo de ziduri şi străzi, spre înălţimile verzi şi însorite, spre întregul Wienerwald:

— Încolo, pe dealuri…

Nu putea mărturisi că drumul acela îl străbate acum măcar de trei ori pe săptămână, căutând urmele unor paşi care s-au şters o dată cu o zăpadă pentru totdeauna topită; căutând crengile încărcate altădată cu sclipitoare flori de

promoroacă şi omăt, care scuturau atunci o a doua ninsoare asupra lor, iar acum au înverzit într-o primăvară zădarnică. Nici nu putea mărturisi că se opreşte pe-o mică movilă unde era atunci un troian; unde acum susură gâzele în iarbă, se soresc şopârlele şi a îmbobocit măceşul; unde rămâne ceasuri şi ceasuri cu fruntea în palmă, cerşind cugetului amintiri ori citind stihurile din cartea de subsuoară, poeziile lui Lenau, ale nefericitului, tristului Nicolaus Lenau.

Acestea le păstra zăvorâte în el. Acestea, şi nesfârşitul, şi durerosul pelerinaj; pretutindeni unde au trecut împreună – străzi şi pieţe şi catedrale şi săli de muzee, unde-i pare că simte un pas uşure alăturându-se de el, umbră de fum.

A spus numai atât:

— Încolo! … Am fost încolo, pe dealuri.

Chibici s-a bucurat cu nevinovăţie:

— Aşa da! Bravo! … Bine-ai făcut, fiindcă ai nevoie de aer şi soare după boala ta…

Eminescu a zâmbit cuprins de milă pentru atâta lipsă de presimţire a prietenului. De-ar şti vreun suflet de pe lume ce sfârşire înseamnă fiecare drum pe sub crengile unde-a sunat un clinchet de râs ca murmurul unui clopoţel de cleştar şi unde acum chiar cântul ciocârliei îi pare mai lugubru decât o cobe de cucuvea!

Dar fiindcă acestea nu se pot spovedi nimănui, a încuviinţat:

— Da… Caut aer, soare… Mi-a recomandat şi doctorul.

Prietenul numără pe degete:

— Martie… april… mai… aproape trei luni de când te-ai ridicat din pat. Şi prea puţină schimbare văd… Merge greu, dragă Mihai! … Poate lipseşte şi asta? Hm?

Înălţă arătătorul în vechiul lor semn: o piţulă! Mihai clătină din cap… Dânşii credeau că a zăcut numai de gălbinare, o dată; de tifos, a doua oară. Nu bănuiau că de suflet e bolnav; că inima i s-a deşertat de sânge. Ei credeau că o tămăduire e în puterea banului şi a soarelui.

Ca niciodată, din april, au curs gropurile de acasă pe trei luni. Dar nu s-a învrednicit să cumpere o singură carte. Îi ajung suspinurile lui Lenau, ale nefericitului, tristului Nicolaus Lenau…

— Îmi dai voie să te întovărăşesc? a întrebat Chibici

— Cum vrei…

— Încotro să mergem?

— Unde vrei…

Era atâta părăsire a oricărei voinţe în strângerea diu umeri, atâta negură în istovita privire, încât Alexandru Chibici n-a mai aflat de cuviinţă să-şi rostească hâtrele întrebări şi poveţe, pe care cu vitejie le vestise celor doi tovarăşi în odaia cu mucuri de ţigări, cu mindir de paie şi mucedă răceală de peşteră. L-a îmbiat să se aşeze la o masă de cafenea, afară, în soare, pe trotuarul cu gărduţ verde şi viu de oleandri.

Mihai a consimţit, căzând moale pe scaun, cu volumul în scoarţele negre pe genunchi, cu mâinele împreunate deasupra. Îi bătea lumina lină în obraz, lină şi caldă.

El n-o simţea.

Treceau femei zvelte, în haine uşoare de primăvară.

El nu le vedea.

A împins cutremurat ceaşca de cafea, după ce abia a atins-o de buze ca o cupă de otravă.

L-a rugat:

— Nu scârţâi!

Chibici nu scârţâise.

Mai târziu:

— De ce fluieră? … Nu se mai poate trăi în această Vienă…

Fluiera un băieţandru pe stradă, ducând pe umăr un coş cu aurite pâiniţe. Fluiera sprinten, cu simţ muzical, ca un vrednic copil al Vienei, o melodie care făcea parte din sufletul Vienei exprimat pe atunci de valsurile lui Iohann Strauss, al doilea în ordine dinastică: Pe frumoasa Dunăre albastră, freneticul Acceleraţiune închinat studenţilor de politehnică, Sânge vienez sau Ecourile din Wienerwald.

Altădată le fredona şi el. Le fredona şi ea. Acum îi zgârie timpanul şi par cele mai stupide şi plicticoase melodii. Nu se mai poate trăi în această Vienă de răul lor!

— Ce-s florile acestea? Nu le vezi ce veştede, nu vezi ce urât miroase?

Vânzătoarea de flori, o fetiţă cu fustă albă şi cu împletite coade bălăi pe spate, s-a depărtat mâhnită. Erau veştezi, miroseau urât trandafirii ei? Aceasta întâia oară o auzea.

Iar apăsata, întunecoasă privire a domnului posomorât, a alungat-o atât de poruncitor încât a uitat să-şi mai ia îndărăt trandafirul pus pe masă. Mihai Eminescu l-a ridicat între degetele străvezii, de bolnav, poate s-o cheme, poate să-l zvârle…

A izbucnit apoi deodată în râs crud şi amar:

— Priveşte! … Prietene Alexandre, priveşte… Ha-ha!

În miezul trandafirului, în mijlocul umed al foilor roşii, se cuibărise încolăcit un vierme păros, vânăt, scârbavnic.

— Priveşte şi tu… Ha-ha!

Fără a mai aştepta răspuns, vorbi de unul singur, cu tristeţe ca despre un străin:

— Acum râd şi eu scrâşnit, ca marele, ca temutul critic, moşneagul cu două corniţe de ţap…

— Ce critic? Care moşneag?

— Ce-ţi pasă! Să mergem de-aici…

— Unde?

— Ce-ţi pasă! … Viena e destul de mare… Aflat-ai tu că oamenii au drept să se teamă de prea multă fericire? … Chiar acei pentru care fericirea nu-i lotul lor de toată viaţa! … Chiar acei pentru care fericirea e numai un ostrov singuratic, într-un ocean de amar! Chiar aceştia trebuie să se teamă de mânia zeilor, de-o cruntă ispaşă… Poate moartea… Poate viaţa… Avea dreptate suavul estet…

— Care suav estet?

— Ce-ţi pasă!

Prietenul încercă să-l ademenească spre casă, cu binişorul, ca pe-un bolnav ce era:

— Mihai! … Eşti obosit. Poate că ar fi bine să te odihneşti, să te culci… Unde vrei tu să mai mergem?

— Dacă n-ai poftă, du-te! Lasă-mă! Nu mă tot iscodi cu întrebările. Lasă-mă, te rog, lasă-mă! …

Cum să-l lase? Unde să-l lase?

Au mers deci împreună, în Viena cea mare; mai apoi dincolo de bariera Vienei celei mari.

Au mers mai întâi pe străzi largi cu trecători fericiţi în acea zi blândă de primăvară, pe urmă printre parcuri singuratece, printre vile cu grilajuri de fier şi poteci unde se jucau copile în rochiţe de culori vii ca florile din grădini. Şi au dat iarăşi în uliţi mai înguste, printre case mai scunde, sărace şi triste. Soarele apunea. Asfinţit lung, luminos, de mai, când florile se închid pe încetul şi când rândunelele zboară înalt, înainte de-a se aduna la cuiburi.

— N-am mai fost niciodată pe aici… a spus Chibici, răsucindu-şi capul să ia cunoştinţă amănunţită de acele locuri pe care nu le mai văzuse.

— Eu am mai fost, o singură dată!

— Şi ce cartier e, Mihai? Cum se cheamă?

— Döbling… Ce-ţi pasă!

Din străzile strâmte, au ocolit spre alte grădini şi alte vile singuratice. În luminişurile pomilor luceau pete aprinse de cer, apusul de mai, cu lungi şi târzii plutiri de raze, cu molatice adieri parfumate din parcuri, cu foşnetul lin de frunze şi ciripit somnoros de mierle, de sturzi, de grauri.

— Frumoase locuri… Liniştite grădini… Acum nu-mi pare rău că am venit…

Vorbise Chibici. Eminescu n-a ridicat ochii şi n-a răspuns.

Treceau pe lângă un zid înalt şi negru, cu crengi de plop şi de tei revărsate asupra străzii. Pe lângă dânşii, între dânşii şi zid s-a prelins o femeie. O femeie în rochie roşie, jucând uşoară pe trup ca o văpaie. Aceeaşi ori poate alta. Femeia a încetinit pasul. A privit peste umăr… Lui Chibici i s-a părut că privise spre dânşii o ţeastă albă, seacă, de mort, cu găvanele negre. O amăgire a ochilor, fireşte! Privea numai o

femeie cu obrazul spoit alb, o femeie îmbrăcată în rochie roşie.

Eminescu a râs ciudat, băgându-şi cartea în buzunar.

— Mă ierţi! … Nu m-aştepta… Mă cheamă şi pe mine tina, mă duc să mă bălăcesc şi eu o ţâră în acest prea frumos noroi.

Din câţiva paşi a fost lângă femeia roşie. Mergeau acum alături în acelaşi ritm. La colţul zidului s-au făcut nevăzuţi.

Chibici din Revna a rămas fluierând, împingându-şi pălăria pe ceafă şi scărpinându-se în creasta părului a mirare:

— Şi asta-i încă una! Pot spune că nu m-aşteptam…

Cercetă nedumerit locurile, căutând calea întoarcerii.

De după zidul înalt şi negru, s-a ridicat deodată un strigăt neomenesc, spăimos, nu ţipăt de buhă, nu urlet de câne; un vaier scurt, îndată curmat.

— Asta ce drăcie o mai fi? se întrebă el cu îndreptăţită uimire.

Dar cum sufletul lui nu era bântuit de nelinişti şi de arătări cu stafii, cum nu era atins de aripa presimţirilor, şi nici n-avea de ce fi, cu pas chibzuit, fără grabă, înconjură zidul pe o stradă şi pe cealaltă, până ce-a dat la poarta intrării.

O poartă ca oricare alta.

În dosul gratiilor de fier, în fund o clădire galbenă, lungă, cu două rânduri, cu şase stâlpi la faţadă şi cu terasă lată. Un parc cu arbori seculari; cu ronduri de flori şi alei de trandafiri, ce mulţi şi splendizi trandafiri! Dar toate ferestrele zăbrelite şi o tainică tăcere de loc părăsit.

La un asemenea geam s-a ivit o pată albă îndată smulsă îndărăt şi iarăşi strigătul neomenesc, nu ţipăt de buhă, nu urlet de câne, a spintecat scurt, ireala tăcere.

Tânărul jurist din stradă, s-a înălţat în vârful picioarelor să Citească inscripţia plăcii de marmură, ţintuită prea sus în stâlpul porţii:

XII

— Mamă, e Mihai! … Pot jura că-i Mihai!

Harieta se frământa pe pătucul ei de oloagă din pridvor, să rupă lanţurile nevăzute care-o ţineau locului, să sară ca altădată în capul scărilor şi să-l cheme rotunjind palma corn la buze:

— Mihai, Mihaai!

Iar glasurile tainice din vâlcele, s-o îngâne încă o dată, ca atunci:

— … hai-hai… Mihaai… hai-haaai!

Dar nu se putea mişca. N-avea nici cârjele de sprijin lângă dânsa. A rămas cu un picior moale, mort, spânzurat pe marginea patului; cu neastâmpărul şi bucuria adunate numai în ochi.

— E Mihai, mamă! Mihai! Ţi-o spun eu…

Raluca Eminovici îşi adumbrise privirea cu degetele subţiate de boală. Ei nu-i venea să creadă, cu toate că inima i-o spunea mai neşovăielnic decât văzul.

Străinul în straie negre, mergea împleticit pe drumul colbos, cu ochii în pământ, cu umerii gârboviţi, ca pribeagul cel mai gârbovit şi mai răpus de pe lume.

L-a lătrat un căţel care nu-l cunoştea. El n-a clintit mâna, nu l-a chemat prietenos, cum ştia să îmblânzească şi jivinele cele mai sperioase ale codrului. Nici nu roteşte privirea de jur-împrejur, răsuflând din adâncul plămânilor, cum făcea rătăcitorul din totdeauna ajuns la capăt de drum.

A împins poarta. E atât de grea pentru un braţ puternic şi tânăr? Abia a mişcat-o, ca o poartă de fier şi de plumb. Iar pasul nu l-a grăbit; ochii tot nu i-a înălţat.

— Aş spune şi eu că nu-i Mihai, dacă… a murmurat Harieta un gând neisprăvit.

Drumeţul nu s-a uitat la teiul umbros. Teiul lui. Nu l-au bucurat florile de sora-soarelui, cu feţele întoarse spre soare, întoarse spre el, aşteptându-l, primindu-l.

Au scârţâit trepte sub paşi de plumb. Ce lâncedă şi înnegurată privire, când în sfârşit le-a zărit pe-amândouă! Cu ce smuncită mişcare îşi fereşte fruntea de atingerea

buzelor, când Raluca Eminovici s-a ridicat să-i cuprindă grumazul cu mâna ei slăbănoagă!

— Nu mamă, nu v-atingeţi de mine!

Şi tot aşa s-a ferit de buzele Harietei, împingând-o atât de vrăjmaş, încât sora paralitică a căzut cu tâmpla prăvălată pe perne:

— Nu te-apropia! Sunt putred Harieto, sunt putred!

CARTEA A DOUA.

I.

Un ciung de război în uniformă zdrenţuită şi vânătă, cu medalii pe piept, răsuceşte cu stânga mânerul caterincei-fanfară, Din cutia de lemn izbucneşte o muzică sprintenă, cadenţată. Un marş de război.

Mâneca goală se zvârcoleşte înviată, ameninţă, cade, iar se înalţă smuncit. Soldatul a pierdut şi un ochi, undeva, pe-un câmp de victorie, într-un asediu, la Metz, la Soissons ori la Sedan. S-ar spune că a uitat, poate fiindcă toţi l-au uitat. Râde. Ce râs milog! Râde, salută, bate cu talpa un tact de asalt, dar nimeni nu se opreşte să-i azvârle un ban în capela slinoasă, cu gura deschisă pe capacul bătut în bumbi de alamă.

S-au revărsat studenţii – roi dintr-un stup – pe scările late ale Universităţii.

Se risipesc sub tei desfrunziţi, îşi cer un chibrit să aprindă pipa, se-ndeamnă spre vreo strimtă Konditorei, pitulată după statuiele albe de regi, de mareşali şi mari-electori.

Trec ofiţeri ţapeni în gulere nalte, răsucind mustăţi înfipte ca vârfuri de sârmă sub nas. Rotind priviri gheţoase prin sticlele rotunde din arcada sprincenelor. Zvâcnesc din bolte de crengi călăreţi, împroşcând nori de nisip în trapul săltat. Pe aleea din mijloc se încrucişează berline lăsate pe arcuri până la pământ, târându-se trândav, ca uriaşe lectice pe roţi pentru buhavi bătrâni doborâţi de podagră şi generali scoşi la pensie de răni şi reumatisme. Prea tinere fete de stradă pistuiesc bărbaţii în plină zi pe lângă soclul statutelor glorioase, aţin calea, îşi leagănă şoldurile cu deşănţare şi se

gâlcevesc în de ele cu ascuţite cuvinte de ocară. Au mânile roşii, călcâiele botinelor strâmbe, un spoi grosolan pe obraz; împrăştie străpezită duhneală de parfumuri de-o ocă la thaler. Un copil muşcă dintr-un cârnat, şi un câine sur, jigărit, îl priveşte cu jind clătinând coada şi aşteptând fărâmătura care nu cade.

Viaţa Berlinului curge astfel pe Unter den Linden cu toate nesaţiurile şi hâzăniile unei capitale parvenite de proaspăt imperiu.

Numai ciungii, şi şchiopii, şi orbii războiului zădarnic cerşesc mila de-un ban, cu ale lor caterince de bâlci, la umbră de măreţe statui. De fiecare soclu, un cerşetor cu medalii şi o femeie spoită de vânzare.

Mihai Eminescu a scotocit doi groşi în adânc de buzunar. I-a lepădat în capela întoarsă cu gura în sus. Invalidul a stat din cântare, să mulţumească şi să întrebe ceva. I s-a părut că-i recunoaşte obârşia după accent:

— Vienez?

— Vienez… răspunde Eminescu, pentru a nu întrista cu o dezamăgire inima unui ciopârţit de război, care l-a socotit vienez.

Veteranul suspină cu singurul ochi la trecătorii de-o împestriţare fără frumuseţe şi de-o sumeţire de slugi neîndemânatice încă în straiul stăpânitor:

— Es gibt nur eine Kaiserstadt, est gibt nur ein Wien!

A câtea oară, în două săptămâni, de când a coborât în Görlitzer-Bahnhof, a auzit el oare acelaşi şi acelaşi suspin? Chiar ciuntiţii bătăliilor biruitoare, chiar studenţii cu insignele falnicelor societăţi borusiene şi cu obrajii brăzdaţi de dueluri, nu pregetă a mărturisi, de la cele dintâi vorbe, că oraşul lor e greoi, e posac, e urâcios, lipsit de căldură, şi că nu se află decât o singură capitală împărătească pe lume, o singură Vienă.

Ca întotdeauna, la o nouă strămutare în alt târg cu alte rânduieli de viaţă, două săptămâni Mihai Eminescu a cutreierat străzile şi pieţele, a poposit aici într-o Bierhalle,

dincolo într-o Weinstube, mai departe într-o Konditorei, în catedrale şi muzee, în biblioteci, cimitire şi grădini pustiite de toamnă. Dar în fiecare sară s-a întors acasă cu o mai deznădăjduită jale după Viena pierdută.

A crezut la început că de vină e numai surparea lui din trup şi din suflet, singurătatea despărţită de camarazii celor trei ani de trai zilnic – fârtaţii bucovineni şi ardeleni de la Troidl şi tata Wihl – neogoitul lui dor de-o umbră, ai cărei paşi îi mai regăsea pe străzile Vienei, unde-au fost doi, parcă în altă viaţă, parcă în altă planetă.

Acum e deplin lămurit.

Capitala Prusiei nu-i vânătă fiindcă printr-o perdea vânătă dânsul o vede; nu-i rece fiindcă o cenuşă răcită poartă în el.

Aşa o găsesc toţi, chiar cei aicea născuţi şi crescuţi.

La Bremer-Hof, în căsoiul sur şi posomorât ca o cazarmă din Albrechtstrasse, unde şi-a aflat gazdă şi masă, unde scările izesc a bucătărie şi coridoarele a leşie, portăreasa îi dă cheia cu acelaşi gemăt: „Gott, was ist diese Stadt des hohen Intelligenz doch so lanweilig!” A întrebat-o dacă-i de aiurea. Nu! Aici s-a născut. Dar nu se îndoieşte că oriunde aiurea, viaţa-i într-altfel: la Dresda, la Hamburg, Nürnberg, München, Breslau ori Leipzig.

— Şi ce-i lipseşte Berlinului? a întrebat, fără nădejdea unui răspuns prea isteţ.

— Ce-i lipseşte pisicii acesteia pentru a fi şi dânsa frumoasă ca pisica baronesei de peste drum? i-a întors ea întrebarea, arătând mâţa slută şi năpârlită din poale, cu ochii roşii şi bot ţuguiat, dar gata să fete, fiindcă aşa cum era, găsise ea un motan s-o îndrăgească.

Într-adevăr ce-i lipseşte?

Întrebarea lui întoarsă de portăreasă în altă întrebare fără de răspuns, se dovedise astfel mai iscusită decât orice răspuns.

De atunci colindă Berlinul să descopere taina unei sluţenii şi plictiseli lipsită de leac.

În locul stufoşilor codri din Wienerwald; dune de nisip, smârcuri, pădurici de pini ofticoşi, cu rădăcinile noduroase şi încâlcite ca şerpii. În locul Dunării cu poduri arcuite de piatră şi albe vapoare; Spreea sleită, cu ochiuri uleioase prelingându-se alene sub poduri de lemn. Se află şi un cântec nou: „Spreea, Spreea, ai intrat curată ca lebăda în Berlin, şi ieşi scârnavă ca o purcea…”

Străzi mari, pustii, triste, aliniate din ordinul regelui-caporal.

Statui de ostaşi şi de regi în aceeaşi aliniere, ameninţând trecătorii de pe piedestale, călcând biruiţii sub tălpi, asmuţind tinerii borusieni la alte isprăvi cumplite de arme.

Pentru filosofi şi poeţi n-a fost loc. Ba da! La statuia lui Frederich cel Mare, cu profilul de spectru şi surâsul oţelit, după generalii şi oamenii de stat, acolo au încăput filosofii şi poeţii timpului, dosiţi la urmă, sub coada calului! Că a existat un Goethe, un Kant ori un Schopenhauer, într-o altă Germanie apusă, nimeni acum n-o mai ştie. Fala Berlinului e arsenalul, muzeul cu tunuri, cu baionete, cu săbii şi stindarde; toate trofeiele războaielor vechi şi ale celui din urmă. Dar soldatul fără o mână şi fără un ochi cerşeşte un groschen în marş răguşit de caterincă!

Tot ce supravieţuieşte dintr-un Berlin mai bătrân e pocit, aspru, în ruină. Tot ce-i proaspăt durat, în intenţie după chipul şi asemănarea Parisului şi Vienei, e însă mai bătător la ochi, mai agresiv, mai fără gust şi măsură, cu adaos de poleială, de ghirlănzi, de mozaicuri şi marmură verzuie, de respingătoarea răceală a cazărmilor, a sediilor de bancă, a palatelor de generali cutropitori şi victorioşi.

Gazetele pomenesc cu mândrie despre un oraş care creşte văzând cu ochii după înfrângerea Franţei, după umilirea Parisului şi după mana celor cinci miliarde de tribut plătit de învins, mai grabnic decât în visul lui Bismarck. Aseară, în National Zeitung a cetit catagrafia arcurilor de triumf, a palatelor şi coloanelor cu victorii înaripate, numărătoarea

trecătorilor dintr-o zi pe Kaizer-Galerie şi a muşteriilor dintr-o noapte perindaţi la Orpheum.

Într-un pătrar de veac, nici o capitală a Europei nu va ţine piept Berlinului, încheia îngâmfatul contabil al monumentelor, al trecătorilor de pe bulevarde şi al muşteriilor din imensele berării şi cafenele lipsite de orice caldă intimitate. Ce oraş a crescut vreodată atât de uluitor? Pe vremea marelui-elector, abia douăzeci de mii de suflete. Pe vremea Revoluţiei franceze, când în Paris mişunau opt sute de mii de localnici, reşedinţa regilor Prusiei se ridicase numai la o sută douăzeci de mii. Acum a depăşit mii opt sute; peste zece ani va fi depăşit de mult milionul şi peste treizeci de ani, trei milioane. Ce frumoasă şi nouă ştiinţă, statistica!

Dar la bariere, în nisipuri şi în păpurişul mocirlelor, tot ieri, el a cunoscut că adevărata creştere a falnicei capitale, se măsoară în forfota calicimii din Barakia, tăbărâtă în stol de lăcuste din toate câmpurile sterpe ale Prusiei, adăpostită în şoproane de scânduri, în colibe de papură şi în vagoane stricate, dând târcoale într-amurg străzilor luminoase ca barbarii neînvoiţi să pătrundă în cetatea Atenei. În două săptămâni le-a cunoscut toate. Şi tot le mai cercetează ca să citească mai îndeaproape alte semne ascunse.

Nu-i o viaţă şi nu-i o lume ca pentru el.

Când a plecat din Viena, încă se mai înălţau acolo palate în grabă, pe Ringul croit de-a lungul vechilor temelii de forturi, din vechea cetate a Beciului. Atunci le ura. Aceste palate, sub care gem suflete, fiindcă-i înfăţişau împilarea unei împărăţii durând doar prin vicleşug şi trădare. Acum, de departe, în amintire, le îndrăgeşte şi îi sunt scumpe. Au o frumuseţe, o nobleţe artistică, un stil; deşi stilul e baroc şi cam rococo. Fac parte însă toate împreună dintr-o lume duioasă, cu valsuri înfiorate pe strune de vioară, cu zâmbete prietenoase de trecători, cu chelneri care dau tutun şi cafea pe datorie, înveselin-du-se ca nişte mai bătrâni camarazi de isprăvile muşteriilor mai muit ori mai

puţin doctori. Aici tinereţea-i pare pentru totdeauna sfârşită. Îl apasă o singurătate de moarte; pe el, care o căuta, singurătatea aceasta.

A ridicat ochii.

Nu băgase de seamă că a trecut de şoseaua cu tei, când a străbătut Pariser-Platz şi când a ajuns în Wielhelmstrasse. Aici sunt zidurile cu santinele la poartă. Ministerele şi cancelariile împărăţiei, cvartirul încruntatului Bismarck, un căsoi de piatră în colţuri tari, fără podoabe: departamentul treburilor din afară.

Poate că nu l-au adus paşii din întâmplare. Într-un geam de librărie văzuse acum câteva ceasuri o caricatură în culori strigătoare; cancelarul cu stufoasele-i mustăţi, în faţa ministrului său. Arătând spre cele două clădiri vecine şi plângându-se: „Mă aflu întocmai ca Isus pe cruce, între doi tâlhari”. Recunoaşte unul din palatele caricaturii. Ferestre înalte, balcoane sculptate, pretutindeni marmură, aur şi bronz. Întrebă un trecător să afle ce Ali-Baba se lăfăieşte în asemenea palat de basm.

Trecătorul îi zvârli grăbit un nume, într-un nor de fum cătrănit, fără să scoată pipa din dinţi:

— Strussberg! Faimosul Strussberg… Ce dracu? Toată lumea o ştie!

Aşadar aici stă cheia dihoniilor din ţara sa de departe, taina schimbărilor de guverne şi a încăierărilor din Camera României? Acesta este unul din cei doi tâlhari ai lui Bismarck?

Oprit locului, în puhoirea de femei cu pachetele şnuruite pe deget, şi de bărbaţi cu ţigări de foi în colţul gurii, feciorul căminarului din Ipoteşti lasă frâu slobod gândului să facă alte legături între lumea rămasă în urmă şi lumea aceasta unde sosise. Miron, moşneagul prisăcar dintr-o margine de dumbravă, vorbea cu înfricoşarea celui din urmă get, despre diavoleasca născocire a „neamţului”, drumul de hier, de merge pe şine fără cai şi-i spune ţug. Era întrucâtva neîntemeiată nelinişte, de bătrân cu mintea

închisă la semnele timpului. Foloasele n-au fost ele oare înşirate cu prisosinţă de prospectele concesiunii, în pomelnicul tuturor binecuvântărilor câte vor ploua asupra României barbare, când drumul de hier, de-i zice ţug, va spinteca pustii bărăgane şi codri încă neştirbiţi de secure?

Nu le-a slăvit Vasile Alecsandri, poetul poeţilor români, în pastelul din Convorbiri literare, închinat măriei-sale domnitorului?

Mult vesel va fi câmpul când vecinica-i tăcere Va dispărea d-odată la glasul de-nviere Ce scoate zmeul falnic din gura lui de fer, Vestind noua răpire a focului din cer.

Dar până la aceste foloase, ascunse deocamdată după perdeaua viitorului, s-au grăbit alţii să linchească smântâna oalelor puse la prins – cum se spune în graiul gospodinelor de la Ipoteşti. Şi-au durat palate cu balcoane sculptate, cu lespezi de marmură şi grilaj poleit. Pentru a mijloci un astfel de belşug, s-a tocmit slugă Pătru Toader Gânj, lepădând ţundra şi cuşma de pădurar, ca să le schimbe cu uniforma neagră şi şleapca pocită, tot aşa cum şi-a schimbat un stăpân pe altul.

Este şi acesta un altfel de tâlc, al primenirilor nerăbdătoare din ţară. Un palat se ridică la sute de poşte cu aurăria plătită din munca şi avutul sălbaticilor, care s-au deşteptat să-şi schimbe peste noapte felul de trai din vremea străbunilor geţi, a păstorilor de turme şi a vânătorilor de bouri. Prinţul Bismarck, la el acasă, în capitala lui, se simte stânjenit de vecinătatea unui tâlhar. Ci pentru a apăra prada tâlharului, când ajunge treaba până acolo, trimite însă de îndată ameninţări şi mustrări ţărişoarei de la Dunăre, închizând ochii şi simţindu-se solidar cu tâlharii. Câte fire de păianjen se întind din balconul sculptat al acestui palat nou şi trufaş, până în codrii Moldovei, şi ce sărmane gâzulii fără putere se zbat în asemenea plasă de-a valma, miniştrii de la Bucureşti ca şi Pătru Toader Gânj, slugă cu simbrie a progresului!

Pe scările de marmură a coborât o doamnă bălaie, înfăşurată în blănuri.

Un lacheu în livrea stătea împietrit la uşă, altul jos grăbea să ridice treapta berlinei. Vizitiul a dat sfârc de cravaşa cailor şi echipagiul s-a depărtat în gloata pestriţă de pe Wilhelmstrasse. Lacheul se uită de sus la tânărul cu strai sărac, îşi scutură mănuşile albe de un colb nevăzut, păşi cu mers răşchirat de cocostârc şi închise uşa grea, de stejar, în urmă.

N-a fost nimic.

Şi totuşi tânărul cu strai sărac din stradă, a lămurit încă o taină a acestui Berlin cu palate de bancheri şi cu al său nesaţ de stăpânire a Europei. A mai înregistrat încă o luareaminte asupra legilor strâmbe, care poruncesc de departe stările şi schimbările din ţara lui înapoiată şi mică. „Mi se pare că ar trebui să mă înscriu la prelecţiile de economie politică!” – a gândit surâzând cu ironie de sine, în sine.

Dar cu obidă a alungat de îndată surâsul şi gândul. El nu se putea înscrie nici măcar la prelecţiile pentru care a venit, de istorie şi de filosofie, ale lui Dühring, Zeller, Lepsius şi Droysen. Încă o dată se încurcau de la început treburile sale băneşti care mergeau mai puţin strălucit decât cele ale lui Strussberg; cu deosebirea că aştepta acum până i se lun-geau urechile taleri şi groşi în locul florinilor şi creiţarilor, cu deosebirea că aici nu mai era nimeni să înţeleagă şi să răspundă la semnul lor francmasonic, cu degetul ridicat: hm! o piţulă.

Amintirea i-a strecurat iarăşi pe buze un slab, un înduioşat zâmbet.

Pe urmă, zâmbetul s-a retras ca lumina pe-o apă din nou plumburie şi moartă. A pornit mai departe pe străzi drepte şi lungi, printre case-cazărmi, cu ochii la pământ. Încrederea în el pâlpâia scurt, se stingea într-un tăciune mistuit fără flăcări.

Fugise cât mai departe de-o umbră şi acum o căuta mereu şi pretutindeni. Se pomenea scriindu-i numele în neştire de o sută de ori, cu o sută de fantastice anagrame: Verona, Vreona, Voerna, Vnoera, Vanoer, Anvero… Se pomenea tresărind cu amăgirea c-o recunoaşte de departe, într-o trecătoare de aceeaşi statură, cu acelaşi mers, cu aceeaşi rochie. Grăbea pasul. Necunoscuta întorcea capul mirată. Oricine-ar fi fost, oricât de frumoasă, cu ochii oricât de galeşi şi buze oricât de ispititoare, nu era ea. Nu mai putea fi ea. Iar el mai poartă şi o putreziciune în sânge. Osânda fără scăpare, îmbărbătările lui Şerban, acolo, acasă, la Ipoteşti, cu doftoricească lui ştiinţă, i-au risipit pentru o vreme cutremurarea. L-au adus ca pe-un înecat la lumina apei.

Acum, îndoiala, îl trage din nou afund. Ce-i foloseşte unei minţi însetarea să descifreze armonia sferelor, când în sânge pândeşte un invizibil, dar ireductibil morb al putreziciunii, care năruie cuget şi trup? A fost un blestem care l-a mânat oare într-acea amăgire de mai, cu văzduhul străpuns de strigătul neomenesc, nu ţipăt de buhă, nu urlet de câne? Fost-a oare o vicleană întrupare a pierzaniei, femeia cu rochia roşie, jucând uşoară pe trup ca o văpaie a tăurilor mu-cede? Când s-a ridicat de lângă ea, în zori, şi a lăsat-o dor-mind, capul pe pernă părea o ţeastă albă, seacă, de moartă, cu găvanele ochilor goale. S-a înfiorat încă de-atunci, în lumina verzuie a dimineţii, în singurătatea odăii străine, cutremurat până în măduva oaselor de-o presimţire. Ce căuta acolo? Cum de-a ajuns acolo? Îi era sufletul plin de amintirea sfâşietoare a altei femei, cu ochi limpezi şi cu surâsul dalb. Cum de-o schimbase pe-această? Nu l-a adus numai o chemare a tinei, să se tăvălească şi el după spusa temutului critic cu răsucite corniţe de ţap. Altceva; parcă o putere rea a nopţii şi a beznelor îi purtase paşii lunatec.

A stătut privind-o cum doarme.

Se gândea la râsul ei crud, când a întrebat-o cine-i şi cum o cheamă. Se gândea la uitătura-i ciudată, când îi măsurase trupul vânjos; la dezmierdarea degetelor uscate, prefirate pe luciul frunţii, pe ovalul obrazului. „Ce frumos şi tânăr eşti tu! – spunea, fără să-l piardă din ochi. Nu te temi de ceasul când muşchii aceştia puternici au să se desprindă de pe oase, nu te temi că sub fruntea aceasta creierul are să se terciuiască?”

Spunea şi râdea şi îl trăgea către dânsa, cu o lăcomie, parcă avea de plătit ceva rău lumii, vieţii, oamenilor. Poate că a şi avut de plătit ceva rău, lumii, vieţii, oamenilor, într-o crâncenă răzbunare.

Atunci, în zori, în odaia străină, în tăcerea neliniştitoare, în faţa patului unde femeia întinsă părea un cadavru, l-a cutremurat numai presimţirea fără vreun temei precis. Mai târziu, abia mai târziu a ştiut cu spaimă, că într-adevăr femeia a avut ceva rău de plătit lumii, şi vieţii, şi oamenilor: că prin el plătise. A înţeles de ce-i pipăia fruntea sub care creierul putea de-acum să se terciuiască, putred de boală; muşchii vânjoşi care puteau de-acum să cadă de pe oase. Şerban l-a mângâiat de-o înfricoşare exagerată de neştiutor. Din cărţile lui de învăţătură doftoricească, i-a înşirat mărturii de tămăduiri fără urmă. Nu una, ori zece! Cu miile. Toate aveau să treacă, precum au şi trecut poate, nemailăsând nici un semn.

Dar noaptea tresare din somn. Simte prin vis, degetele subţiri şi reci de schelet, netezindu-i fruntea. Aude glasul şi râsul dogit: „Nu te temi că sub frunlea aceasta creierul are să se terciuiască?”

Şi dincolo de glasul şi de râsul dogit al femeii cu rochia roşie, mai aude acel strigăt neomenesc, nu ţipăt de buhă, nu urlet de câne. Vaierul de după zidul lung, cu vârfuri de crengi plecate deasupra.

Aşa i-au fost nopţile lui de la Ipoteşti. Aşa îi sunt nopţile de aici, din casa sură, cu miazme de leşie, pe coridoare.

Nimic nu-i mai surâde senin. Nirvana! Cine n-ar năzui la Nirvana să-l consoleze, în asemenea ameninţări şi surpări?

La Iaşi, înainte de plecare, cărturarii Junimii l-au înfiat numaidecât; i-au mijlocit galbenii pentru a duce învăţătura la capăt; în seara de una septembrie, Maiorescu, Pogor, fraţii Negruzzi, caracuda măruntă, i-au ascultat Egipetul şi Sărmanul Dionis; după o săptămână Înger şi Demon, Floare albastră, hotărând tipărirea în paginile de frunte ale Convorbirilor literare.

Ce drum lung şi înalt străbătuse începătorul de-acum doi ani, pe care îl căuta Iacob Negruzzi la cafeneaua Troidl ca să-l cunoască! Şi în loc de neţărmurită încredere în el şi în viitor; acum toate le simte atinse de aripa morţii.

A fost destul o femeie cu rochie roşie, într-amurg, jucând ca văpaia pe apele mucede. A fost destul, ca să se pună între el şi viaţă, între el şi tovarăşa lui din rătăcirile pe străzile Vienei: Verona, Vreona, Vnoera, Vanover…

O caterincă de invalid, oftează hodorogit un cântec. De astă-dată nu-i marş cadenţat, un marş de război. E un cântec de jale, cu un singur refren: „Aş vrea să fiu mort”…

— Aş vrea să fiu mort! a repetat murmurând tânărul cu faţa pală şi cu ochii neguroşi, ca într-un înăbuşit şi sfâşietor suspin. „Aş vrea să fiu mort”…

II.

Mult iubită Harieta, Am cetit scrisoarea din urmă, de acasă. Eram eu singur bolnav şi lipsit de cugetare – de aceea nu ţi-am scris îndată. Dacă-mi făgăduieşti că te-i însănătoşa, se poate că de Paşti voi veni acasă, să te văd. Altfel, acuma sunt bine… Ascultă, pentru că am să-ţi spun ceva, dar să fie-n taină. Am auzit că tu doreşti ceva şi că nu spui nimănui ceea ce doreşti. Acum te-ntreb: nici mie nu?

Te rog să-mi scrii ca să ştiu cel puţin eu – închide scrisoarea frumuşel şi mi-o trimite mie fără să ştie nimenea – vom vedea atunci ce mare lucru e. Te sărut Haritiţă de o mie de ori, te rog să-mi răspunzi la ce te întreb şi rămân al tău frate, Mihai.

Stătu în cumpănă, zâmbindu-şi singur înainte de a închide plicul. Nu-i era în fire să trimită asemenea răvaşe dulci acasă. Se abătea de la rânduială numai de dragul Harietei. Ce-o fi dorind? ce poate să mai dorească o fată ţintuită în pat, la vârsta celor dintâi chemări şi nelinişti, în acest început de primăvară, când dau mugurii luncilor şi prind a se zbengui mieii pe pajiştile de la Ipoteşti?

După o iarnă de geruri şi viscole, în ţară străină şi târg neprietenos, el se întorcea dezmorţit la viaţă.

Nu-l mai munceau visuri spăimoase, nu se mai trezea cu gura coclită.

Sârguincios ca un şcolar îndârjit să câştige anii pierduţi, urca în fiecare zi scările Universităţii regale, nelipsit la cursurile lui Dühring şi Lepsius, Zeller şi Droysen. Din cazarma hâdă de pe Albrechtstrasse s-a stămutat în acest patriarhal Charlottenburg, într-o casă bătrânească împresurată cu livezi – o aşezare ca un conac de ţară ori ca o curte la o margine de târg botoşănean, cu văduve care cresc hulubi şi cu moşnegi pensionari care citesc o după-amiază întreagă gazeta pe faţă şi pe dos.

Stăpânul locului, vechi sculptor cu idei nepotrivite ambiţiilor prusace, îl opreşte cu o mare plăcere să dezbată păreri despre meşteşugul său şi despre soarta artei într-o ţară unde toate se primenesc în ritmul zuruitului de pinteni. La sti-pendiul de departe şi nestatornic al Junimii, la stipendiul încă mai nestatornic trimis de căminar, se adăogea slujba la Agenţia diplomatică a României, încredinţată de Teodor Rosetti, om politicos şi blajin, rubedenie şi prieten cu Negruzzi, cu P. P. Carp, Maiorescu, Pogor şi toată cărturărimea subţire a Iaşilor. O altfel de slujbă, mai înaintată în cin, a fostului conţopist de la isprăvnicia de Botăşăni.

În multe se asemuise iarna de aici şi de acum, cu iarna de acolo şi de-atunci. Tot aşa găzduia la o bătrână ursuză ca sulgereasa Catinca. Tot aşa a trecut printr-o amorţire, fără să deschidă trei luni sertarul caietelor cu stihuri.

Dar primăvara, sângele tânăr, învăţătura dascălilor cu alte întrebări deschise minţii, alungau fumegoasele stafii câte l-au chinuit o toamnă şi o iarnă. Se îndepărtase de el şi umbra uşoară, cu paşi mărunţi, pe care numai arar o simţea alăturându-se mută, să-l mustre fiindcă-i părăseşte amintirea pentru o carte, pentru un stih, pentru o prelecţie de gârbovit cronicar al veacurilor cu bumbac în urechi. Poate că şi teama de lăuntrică năruire a fost o nălucă fără temei. Viaţa mai merita să fie trăită. Îl aşteptau atâtea! Plănuiri şi caiete începute, un destin trecând peste capu-i. Avea simţământul că nu mai este întreg al său. Că împlineşte o poruncă – e robul unei puteri învăluitoare, mânându-l cum merge-un lunatec pe piscuri înalte, fără să-i pese de-adâncul şi bezna de-alături. Acestea le înţelegea toate şi pe toate şi le ierta, îngăduitor deodată cu el. Dar cum să priceapă, măcar să ghicească, să bănuiască măcar, cam ce-ar putea să aştepte de la viaţă o fată osândită de zece ani patului, sărmana, buna, credincioasa lui Harietă? Cu peniţa de fier şterse un rând din răvaş: „Dacă-mi făgăduieşti că te-i însănătoşa”… Îi părea prea nepotrivită şi crudă cerinţa. Era în puterea ei să făgăduiască? A închis plicul. A dezbrăcat rantia schimnicească de şiac negru, acum roasă în coate până la urzeală. Şi după ce-a pus oarecare rânduială pe masa de lucru şi în rafturile de cărţi, a pornit să ducă scrisoarea la poştă.

Afară, în uşa atelierului cu geamlâc, l-a întâmpinat sculptorul bătrân, Wolgast, ridicând mâna la tichia de catifea.

— Te-a scos vântul primăverii din casă? l-a întrebat, mutându-şi pipa lungă dintr-un colţ al gurii în celălalt. Ehei! Primăvara! Primăvara!

Eminescu a arătat răvaşul, apărându-se parcă:

— M-au scos alte îndatorinţi mai puţin poetice! O scrisoare de încredinţat poştei şi pe urmă slujba…

Bătrânul clipi din coada ochiului, netezindu-şi barba de patriarh revărsată pe halatul alb, de atelier:

— Şi vrei să spui că o scrisoare nu-i tot semn că bate vânt de primăvară? … O scrisoare pentru vreo vieneză, în dorul primăverii de anul trecut…

— Te înşeli! O scrisoare acasă, în ţară.

— Scuze! se întristă sculptorul. Se cunoaşte că am pierdut legătura cu tineretul acestor vremuri. Vă văd mereu făcând şi simţind cele ce am simţit şi am făcut noi acum patruzeci-cincizeci de ani. Uit că s-au schimbat şi tinerii, nu numai vremurile…

— Nu peste tot!

— Să nădăjduim că nu peste tot, că în această Prusie unde nu mai au ce căuta bătrânii înapoiaţi ca mine, dar nici tineri romantici ca dumneata… Pofteşte o clipă să-ţi arăt cea mai proaspătă neghiobie a moşneagului.

Se lipi de uşă să-i facă loc.

Eminescu intră în sala înaltă, cu miros de pământ jilav şi cu prăfuite statui de ipsos. Îi ştia slăbiciunea şi tânguirile. Măcar că nu-l preţuia ca pe-un meşter înzestrat de fire, lua parte la mâhnirile lui.

Bătrânul modela capete de cugetători cu fruntea convenţional împovărată de gânduri, mai ales trupuri mlădii de femei, copile ale Rinului şi ale pădurilor vechi, aşa cum le cântase o generaţie romantică a unei Germanii sfârşite. Timpul cerea aici, în Berlinul cel nou, altfel de plăsmuiri în lut: căpitani şi ostaşi, cavaleri cu sprincene încruntate sprijiniţi în grelele spade, generali întinzând braţul în gesturi de cuceritori ai lumii.

Cu mâna scuturată de tremur, unchiaşul desfăcu scutecul ud. Se ivi ochilor o femeie înaltă, cam prea lată în şolduri, pieptănându-şi părul cu o gingăşie artificială pe-un vârf de stâncă, zâmbind luntraşului nevăzut din baladă.

— Lorelei? întrebă poetul.

— Lorelei! încuviinţă sculptorul, bucuros că i-a fost recunoscut gândul fără să-l spună.

Apoi păşi la fereastră, prefăcându-se prins de priveliştea de afară. Aşa. Lăsa mosafirul să-i admire nestingherit

făptura de lut. Eminescu ştia câtă nevoie avea bătrânul de blândeţea unei minunări străine, de făţarnice şi consolatoare laude.

Ca atare, se depărtă, se apropie, cercetă un loc prielnic luminii. O comedie de mai multe ori repetată.

Era şi acesta un biet chip cioplit, fără însufleţire, ca atâtea altele din atelierul-cavou.

La şaptezeci de ani, Wolgast nu depăşise copilăroasele alegorii din cea dintâi tinereţe. Oarecare dulceaţă în linii, o gingăşie molatecă a mişcării; încolo nici o adâncime să oprească ochiul, cugetul, simţirea, să săgeteze prin inimă sârma de foc a unei neuitate emoţii.

Dar patima şi credinţa nestrămutată în nobilul său meşteşug, răscumpărau cu prisos puţinătatea mijloacelor. Eminescu îşi spuse că poate ar fi destul o jumătate de ceas pentru o mână purtată de harul creaţiei adevărate, ca să dea viaţă lucrului de migală, răbduriu, cinstit, însă mort din născare.

Cu totul altfel i-a rămas amintirea cioplitorului de marmură, dintr-un amurg de noiemvrie, pe Podul Mogoşoaiei. Nu râvnise acel cioplitor de marmură la o izbândă atât de înaltă – să întrupeze o zână, o legendă, o lume… Italianul cu pălăria cât roata de car şi cu bărbiţa ninsă de pulberea albă se mulţămise să scoată din blocul grunzuros câteva fraze şi flori, dăltuite pentru un capitel de casă, ca meşterii fără nume ai catedralelor gotice. Dar el le înviase cu adevărat şi avea drept să-şi fluiere romanţa melodioasă din patria sa, în încântarea faptei de-o zi încheiată cu spor. Nemăsurată deosebire, neştearsă învăţătură pentru băieţandrul rătăcitor de-atunci cu micul caiet de stihuri în desagă! Poate de aceea, fără îndoială că de aceea, cioplitorul de marmură nici nu râvnea la încuviinţarea altora, n-o aştepta, n-o milogea.

O afla în sine! A şters atunci cu podul palmei piatra caldă încă de scânteierile daltei şi ale ciocanului, s-a depărtat să privească şi n-a cerşit mila unei făţarnice laude. Şi-a dăruit-

o singur, în sudalma voioasă, pomenind numele Madonei după năravul unui neam slobod la gură, tot atât de sonoră şi patetică la necaz cât şi la bucurie. Unei asemenea femeiuşte de lut, lată în şolduri şi fără nici o expresie în trăsăturile feţei, ce merite i-ar putea oare născoci cineva? Lut, lut neînsufleţit.

Zadarnic îşi căznea mintea. El n-o avea dată pe minciuniri, chiar când minciuna ar fi înseninat acum o faptă mai bună ca milostenia ultimului ban de doi groşi zvârliţi în capela unui ciung de război.

Rosti deci fără nici o convingere:

— Minunat! … Minunat subiect!

Bătrânul se întoarse de la fereastră, surâzând amar.

Îi urmărise prin luciul geamului fiecare mişcare, îi citise osânda în privire. Acoperi femeia de lut cu scutecul ud, ca pe-o moartă în giulgiu. Se sili să pară nepăsător:

— De altfel, cred că te-ar interesa mai mult modelul. E viu… Acela e viu… E tot ce poate să fie mai viu şi mai simpatic. N-o cunoşti încă pe Milly? … De câteva ori am surprins-o de pe soclul ei, petrecându-te cu ochii pe geam, când soseşti şi când pleci… Hehei! Tinereţe-tinereţe! Primăvarăprimăvară!

Eminescu înălţă sprincenele mirat. Zărise într-adevăr modelul cel nou al sculptorului; fată vioaie, plinuţă, cu ochi albaştri şi buze roşii. Nu-şi închipuise că l-a băgat şi ea în seamă.

Era o preţioasă descoperire pentru un tânăr singuratic, într-un început de primăvară ca acesta, când seva caişilor colcăie în muguri de frunze şi boboci de floare după o iarnă de mocnită amorţeală.

Tăcerea dura stânjenită.

Mosafirul sculptorului se simţea de două ori vinovat. O dată, fiindcă nu aflase cuvintele bune de care avea nevoie un moşneag de ispravă; a doua oară, fiindcă acum, în faţa lui şi a statuiei înfăşurată în giulgiu, îi juca gândul la Milly.

Ce amestec ciudat într-o singură plămadă de om! Bătrânul gândea tot aşa.

Oferindu-i cafeaua din ibricul în veşnic clocot, îşi aminti altă obidă a lui veche, mai uşor de mărturisit:

— M-a vizitat iarăşi odorul de nepotu-meu, Hans, salba dracului! Şi iarăşi a întrebat de dumneata. Mă uimeşte…

— De ce? Ne-am făcut foarte buni prieteni.

— Tocmai! aceasta mă uimeşte.

— Dar e un tânăr cum nu se poate mai inimos! Plin de viaţă şi de planuri măreţe.

— Chiar prea multă viaţă şi prea multe planuri măreţe! rosti bătrânul, scoţând pipa din gură şi iscodindu-l cu ochi încordaţi. Nu găseşti? … E atâta deosebire între lumea dumitale şi între lumea lui! Între planurile dumitale şi planurile lui măreţe! … Mă întreb ce puteţi vorbi împreună? El o odraslă a acestei Germanii, cu care nici dumneata nu te împaci, după cum şi eu o urăsc. Acum doi şi trei ani, nu-l puteam scoate dintr-un singur subiect de vorbă: tunuri, fortăreţe, obuze, prizonieri, asedii, capitulări… Acum nu-l scoţi din construcţii, uzini, cifre, maşini, bursă…

Eminescu zâmbi:

— Totuşi, nu vorbim despre construcţii, uzini, cifre, maşini şi bursă… Când ne întâlnim, îşi uită de breasla inginerească; tot aşa uită că a fost locotenent de artilerie, la Sedan… Discutăm viitorul Germaniei.

— Viitorul Germaniei lui! apăsă sculptorul pe cuvinte, strângând din umeri. Nu al Germaniei pe care ai venit dumneata s-o cauţi… Când intră pe aci val-vârtej ca într-o moară, îl urmăresc cu ochii. Îi cunosc gândul… Se întreabă de ce mă încăpăţânez oare să mai întârzii în viaţă, cu momâile mele, cu atelierul acesta care ocupă atâta spaţiu? … Cu atâtea vechituri de cocioabe, închiriate la babe şi la moşnegi… Măsoară locul, să vadă cam ce fel de casă ar dura, cu etaje cât mai încăpătoare. Şi cu locatari cât mai mulţi, pentru un venit cât mai bănos. Sau poate ar vrea să dărâme tot la pământ şi să croiască o fabrică. Aşa înţelege

viaţa, un vrednic antreprenor şi speculator al Germaniei de astăzi.

— Eşti nedrept! … îşi apără Eminescu, prietenul celor câteva întâlniri.

Dar rostea cuvintele tot fără convingerea de adineaori, când se silise să admire zâna de lut neînsufleţit şi nu izbutea.

Hans, tânăr spătos, bine hrănit, roşcovan şi purtând în straiul civil sumeţirea fostului ofiţer de la asediul Sedanului, înfăţişa cu adevărat hoarda de antreprenori şi de speculatori din această Germanie nouă, zămislită sub semnul forţei şi al nesaţiului, după încoronarea lui Wilhelm I la Versailles.

Bătrânul bombăni:

— Nedrept! Nedrept! Întreabă-i dumneata pe aceştia dacă sunt nedrept. Pe acesta… şi pe acesta… şi pe acesta… prietenii dumitale…

Cu prelunga coadă a pipei, arătă de jur împrejurul pereţilor busturile lui Kant, Schopenhauer, Schiller, Goethe, Novalis, în inexpresivele copii după busturile şi statuile celebre.

Chipurile împietrite, cu ochi goi. N-aveau glas să răspundă.

Cuvântă în numele lor, tot Wolgast, epigon cu venerabilă barbă de patriarh:

— Întreabă-i şi au să răspundă că eu, moşneagul care mozolesc lutul cu degete neputincioase, eu am dreptate, nu trufaşii şi nesăţioşii „eroi” ai Germaniei de ultimă oră, care şi-au vândut sufletul diavolului, pentru treizeci de taleri… Ştiu! Tot ce săvârşesc eu aici îţi stârneşte şi dumitale milă; le-ar stârni şi celor de acolo: Schiller, Goethe, Novalis… Sufletul n-ajunge, dorinţa n-ajunge! … Simt cum ar trebui să prindă viaţă; am în minte volumul, dispoziţia de planuri, aş putea urmări linia cu ochi închişi. Pe urmă, când rămân faţă în faţă cu materia, materia mă înşeală, îmi fuge de sub degete. Nu-s nici măcar un bun caligraf, un bun copist…

Dar ce însemnătate are? Fără să pricinuiesc nici un rău nimănui, cred în ceea ce-au crezut ei, oamenii mari ai celeilalte Germanii. Aceasta ajunge ca să-mi facă iertată mediocritatea! …

Se opri.

Întoarse vorba în glumă silită, împingmdu-şi scufa de catifea neagră pe ceafă:

— Dar toate rămân între noi, bineînţeles, domnule student şi poet! Să nu mă pârăşti lui Hans. E în stare să mă pună sub epitropie ca pe-un moşneag cu mintea slăbită din bălămăli, să intre el mai repede în stăpânirea puţinului meu avut, moştenit din părinţi, şi să-l administreze după chibzuiala sa inginerească… Atunci, adio cu stupii mei din fundul grădinii, cu straturile de lalele şi de mixandre! … Adio cu sărmanele mele mogâldeţe de pământ! …

Nici nu se depărtase Eminescu trei paşi de la uşă şi, în urmă-i, bătrânul a mers de-a dreptul la femeia de lut, înfăşurată în giulgiu.

Fără s-o despoaie de pânza udă, i-a strivit formele în mâini. A prefăcut-o într-o movilă de pământ turtită pe soclul care gemea în scripete.

Pe urmă, a rămas cu braţele încrucişate, cu pipa stinsă în gură, singur şi de prisos în atelierul unde soarele primăverii împungea cu suliţi de aur ochii goi ai statuilor de ghips.

Aceasta, domnul student şi poet n-avea s-o ştie niciodată. El păşea uşor în văzduhul dimineţii de martie, cu şovăiri jilave dinspre câmpuri şi lacuri.

A poposit la halta tramvaiului cu cai. A răsucit o ţigară şi, după cel dintâi fum, a simţit din nou că întreaga lume e a sa.

În cutia pe roate, de lemn şi de tablă galbenă, a sărit sprinten, a căutat loc cu ochii şi a întâlnit privirea domnişoarei Milly. Privirea albastră, furişată pe sub gene, îl îmbia: „Ţi-ai găsi loc aici, pe colţul băncii, dacă mă strâng puţintel! … Ce zici? Ce aştepţi? …”

El a zvârlit ţigara, a dus mâna la pălărie, zâmbind:

— Îmi dai voie, domnişoară Milly?

Pe la începutul lui mai, la cafeneaua Troidl fârtaţii bucovineni dezbăteau cu mare aprindere pospaiul şi ocara pavilionului românesc de la Expoziţia din Viena, a tuturor neamurilor şi tuturor ţărilor.

Chibici din Revna istorisea năzdrăvan cea din urmă a sa ispravă. Aflând el că principatul României e înfăţişat de câţiva juni sclivisiţi, de câteva oale sparte şi de cele puţine porturi naţionale, agăţate fără nici o pricepere pe sperietori de lemn, a îmbrăcat rocul de sărbătoare şi a mers să vadă batjocura. Prefăcându-se deci a fi gazetar străin, cu un arătos carnet în mână, a cerut desluşiri pe care nimeni nu i le putea da.

Un domnişor cu sticlă în ochi, îşi alinta mustecioara uitându-se după un stol de fete. Pe altul îl strângeau ghetele de lac, de călca opărit fără să vadă şi s-audă nimic. Al treilea i-a răspuns plictisit:

— Nu-i nici o grabă! Treceţi în altă zi, când ne-or veni cataloagele. Expoziţia durează doar toată vara.

— Aş dori măcar câteva relaţiuni despre România.

— România e-o ţară de viitor, domnul meu! Aceasta poţi s-o scrii la ziar, pe garanţia mea.

— Dar aceasta, aceasta ce reprezintă? întrebase cu nevinovăţie, arătând un costum femeiesc, cu ie, fotă, maramă şi salbă.

Domnişorul strâmbă din nas, împingând manechinul mai la umbră, cu vârful bastonului:

— Curiozităţi locale! Un port vechi, din regiunile primitive ale ţării. Aşteptaţi catalogul!

— Şi populaţia din patria dumneavoastră, aşa se îmbracă? stărui prepusul gazetar străin.

— O! Numai o parte… Gloata încă neconvertită la binefacerile civilizaţiei. Clasele superioare, intelectualitatea, precum constataţi şi dumneata, poartă vestminte ca toată lumea…

Chibici imitase pe rând mutra domnişorului cu sticla în ochi, strâmbătura şi glasul celuilalt domnişor bucureştean, care aştepta un catalog şi, după portul spilcuit, se dovedea convertit cu totul la binefacerile civilizaţiei pariziene.

Apoi, zburlindu-şi creasta de pupăză, a încheiat:

— Atunci, măi fraţilor, i-am dat-o şi eu pe românească lui Eminescu. Neamul nevoii! Făcea toate paralele să-i fi văzut cum au sărit fripţi tustrei şi cum au holbat ochii la mine. Domnişorul cu sticla, cel cu ghetele de lac şi cel cu catalogul… Neamul nevoii! le-am spus, am salutat şi-n adânc m-am scufundat!

După ce s-au potolit hohotele, amintirea lui Eminescu a trecut printre dânşii ca o umbră.

Mai ales, acum, de când le lipsea, măsurau cât loc cuprindea el până la plecare în obşteştile lor adunări, în şedinţele României June, la taclalele de la Troidl şi nopţile lor lungi de la tata Wihl.

Ştefaniuc îşi îndreptă privirea mohorâtă de jale şi suspin, spre masa din ungherul cel mai dosit, unde de atâtea ori îi aştepta el plecat peste vraful de gazete şi reviste. Acum, acolo, stătea un străin roşcat, cu pistrui, pripăşit de câteva zile, ca atâta lume adusă de faima expoziţiei. Îl ocoleau toţi ca pe-un venetic şi spion; întârzia şi Jean să-l servească.

Dar străinul departe de a bănui simţămintele vrăjmaşe ale muşteriilor cu datorii flotante în catastiful lui Jean, surâdea prietenos, în dreapta şi în stânga, căutând nadă de vorbă.

— Poftim! suspină Ştefaniuc. Cine s-a instalat în locul lui! … De altfel o merită. Nu mai dă nici un semn de viaţă. Ne-a uitat Mihai al nostru, parcă nici n-am fost…

Chibici zâmbi cu o mirare vicleană, ducând mâna la buzunarul hainei:

— Cum să nu ne uite, dacă are atâtea alte îndeletniciri mai grave?

— Am auzit! S-a înscris cică student regulat la cursuri… s-o fi căznind cu examenele.

— Taman aşa! Să vă citesc eu ce examen a trecut cu succes. Am primit aseară epistolă de la el, precum urmează…

Prietenul şi spovăduitorul lui Eminescu despături foaia din buzunar, tuşi, ceru tăcere şi dădu cetanie răvaşului în stihuri:

Din Berlin, la Potsdam merge Drum de fier, precum se ştie Dară nu se ştie însă C-am luat bilet de-a treia.

C-am plecat de dimineaţă Cu un taler şi doi groşi Şi de gât cu blânda Milly C-ochi albaştri, buze roşi.

Zice Brahma, tata Brahma Cum că lumea asta nu e Decât arderea-unei jertfe Într-o vecinică căţuie.

Am aprins şi eu luleaua Să jertfesc lui tata Brahma Lângă mine-un şip de Kümel Ş-o bucată de pastramă.

Zice Darwin, tata Darwin, Cum că omul e-o maimuţă, Am nume de maimuţoi Milly-nsă de pisicuţă.

Şi mă urc în tren cu grabă Cu o foame de balaur Între dinţi o pipă lungă Subsuori pe Schopenhauer.

Ş-acum şuieră maşina Fumul pipei lin miroasă Sticla Kümel mă invită Milly-mi râde. Ce-mi mai pasă!

III.

Milly-i râde? Ce-i mai pasă?

Blânda Milly cu ochi albaştri şi cu buze roşii, a fost numai o amăgitoare mijire de lumină în viaţa posacă a surghiunitului de la Berlin.

Îndată, chiar din acea lună a lui mai, când trimetea şăgalnic răvaş prietenilor vienezi, l-au împresurat iarăşi negurile.

Se vestea o primăvară dulce, cu alinări şi uitări, cu sârguinţi studenţeşti răsplătite de-o voioasă hoinăreală în doi la Tiergarten, în Spreewald ori în parcul Sans-Souci a lui Friederich cel Mare, cu cele şase terase în caturi şi cu moara neagră de vânt ameninţând văzduhul ca o apocaliptică dihanie într-aripată. Au cules flori. Au ascultat cântecul de ocarină al cucului. I-a prins înserarea pe-un lac

de plumb, lăsând vâslele în voie şi aşteptând să se aprindă stelele în apă, una câte una.

S-au sfârşit însă toate, repede, prea repede.

Mihai Eminescu a înţeles că fără s-o ştie, dintr-o pornire ascunsă de apărare a sufletului bolnav. Încerca în van să se înşele. Fugise de singurătate, cum se agaţă copiii noaptea de-o mână străină, când trec pe lângă un cimitir şi vorbesc tare, orice, cu oricine; vorbesc, cântă şi fluieră, ca să nu privească înapoi şi să n-audă foşnetul fantomelor. Tot aşa trecând la braţ cu Milly pe aleile nisipoase, nu lăsa vreme altor paşi să se alăture uşor lângă el – alţi paşi, o chemare şoptită, o dojană, o fantomă de fum.

Râsul, cântul, voioşia se istoveau toate înainte de vreme. Rămânea îngândurat, tăcut, străin lângă o străină. Milly îl necăjea cu întrebări din cea din urmă a lui poezie tipărită în Convorbiri: „Iar te-ai cufundant în stele? …

Râdea, îi gâdila nările, buzele, părul, cu o crenguţă de liliac, cu o floare de zambilă, cu un bănuţ de păpădie.

Era încântătoare rostind cuvintele româneşti cu accent berlinez şi pocindu-le, înălţând de sub pălăria lată de pai o mutrişoară de bălaie Lorelei fără nici un mister şi fără primejdia s-atragă luntrea niciunui îndrăgostit în vultori.

Dar prea semăna aidoma modelul cu banala făptură de lut a sculptorului moşneag Wolgast! Prea îi lipsea oglinda fântânilor adânci, unde priveşti plecat peste cununa de piatră, îţi vezi chipul părelnic dintr-o altă lume, cu alţi sori.

Pe el o asemenea dragoste cu chemări de genune îl chinuia. Pe dânsa alte griji şi prea binevoitoare îndatorinţe. Îi cerea învoire să-i coase nasturii, să-i numere albiturile de la spălătorească şi să-i facă ordine în chilia „Sărmanului Tionis”. Aşa-i spunea. Era „Sărmanul Tionis”. Ţinuse să atle ce scrie el, poetul cu plete, în graiul său de-acasă. O slăbiciune de-o seară, l-a împins să-i tălmăcească povestea sărmanului Dio-nis, sărind peste părţile prea nelămurite pentru o minte de fetişcană care citeşte romane de fascicolă şi plânge la melodramele din matineul teatrelor.

N-a priceput deci mai nimic din această ceţoasă povestire.

A priceput însă că numai el poate fi „Sărmanul Tionis”… Şi de atunci se înverşunează să-l coboare la altă viaţă, pe pământ, purtând război cu pânzele de păianjen, cu colbul cărţilor şi cu şoarecii cuibăriţi în cotloane. Îi aducea turtiţe cu nuci în hârtie albă cu pete grase de unt şi îi lua cravatele destrămate acasă, să le întoarcă pe dos.

Sărmana Milly era prea blândă şi bună, mânca prea multe turtiţe cu nuci şi se vestea de pe acuma a fi, în sâmbure, o respectabilă berlineză, durdulie, gospodăroasă şi cu o jumătate duzină de prunci, după ce se va stinge scurta pâlpâire a unei aventuroase juneţi de model, cu întâlniri de dragoste şi matineuri la galeria Teatrului Regal.

— Eu nu ştiu ce vrei tu? … Ce ţi-am făcut? … Cu ce sunt vinovată, sărmane Tionis? …

Întreba, răsucind între degete umbrela trandafirie, înfigând vârful în nisip, trăgând linii încâlcite, cum încâlcite o munceau şi întrebările.

Se aflau, într-o dimineaţă de duminică, pe-o bancă ascunsă la umbră, în cea din urmă alee pe Unter den Linden. De dragul lui, a plimbării lor, îmbrăcase rochia nouă trandafirie, cu umbrelă trandafirie şi pălărie de pai cu panglică trandafirie. Trandafiriu îi era obrazul şi trandafirii buzele umede.

Numai în ochii albaştri, plutea pâcla mâhnirii.

— Eu nu ştiu ce vrei tu, Tionis, sărmane Tionis? … Ce ţi-am făcut? Cu ce sunt vinovată?

El nu găsea un răspuns. Nu era vinovată cu nimic şi era vinovată de toate.

Cu fruntea plecată în pământ şi coatele sprijinite pe genunchi „Sărmanul Tionis” privea semnele trase pe nisip de vârful umbrelei, iar ghemul acela de linii fără început şi sfârşit îi părea tras din sufletul lui, din viaţa lui, în care nici el nu putea să citească deplin lămurit. Mai sunaseră odată asemenea întrebări, demult, în urechea rătăcitorului de la Ipoteşti. Pe-un jâlţ de stâncă, în poiana de codru, deasupra

unui izvor cu tufe de mintă şi-o feregă zimţată… „Ce ţi-am făcut? … Nu ştiu ce vrei tu… Cum ai vrea tu să fiu? …” Răspunsul nu l-a găsit nici băieţandrul de-atunci; nu l-a învăţat nici tânărul de-acum, după atâţia ani de zădărnicie în iubiri care l-au chinuit, le-a chinuit şi-au murit. Nici nu se află poate vreun răspuns la asemenea întrebări pe lumea aceasta.

E lângă ea, lângă buna şi blânda Milly, dar gândul îi fuge aiurea risipit.

Ziarele de aseară au adus vestea despre stingerea principelui în exil, Alexandru Ioan Cuza, răpus de moarte la Heidelberg. Îi vede încă o dată chipul pal, statura înaltă şi dreaptă, aşa cum i-a primit când au mers o mână de tineri cărturari români şi pribegi să-şi arate credinţa nestrămutată în cel care a temeinicit Unirea şi a dat iobagilor măcar puţintel pământ pe vecie în ciuda şi duşmănia marilor stăpânitori. Era atât de aproape de moarte şi lor nu le-o spunea! … I-a povăţuit numai să păstreze credinţă ţării, nu oamenilor cu misiunea încheiată. Să nu dea ascultare la uneltiri şi la ispitele politicienilor cătrăniţi în rele. Să ajute la desăvârşirea împroprietăririi ţăranilor care a fost numai un început, luptând pentru ieşirea din beznele neştiinţei de carte, pentru şcoală, pentru învăţământ. Fără acestea, împroprietărirea rămâne o amăgire şi o minciună, cum n-a fost nici în gândul său, nici al sfetnicului său cărturar, Kogălniceanu. Le-a strâns palma puternic, privindu-i cu ochi focoşi, pe rând, întrebându-i de ţinuturile de naştere… „Moldova! … Eşti din Moldova? … Pământul Moldovei n-am să-l mai calc, dară sufletul meu e acolo…” Glasul nu-i tremura, nici mâna. Cu o stoică linişte, le-a dat o învăţătură de viaţă, el care intrase de pe atunci în moarte… Într-amurgul de ieri, vor fi jelit clopotele bisericuţelor de lemn în ţara lui de departe, se vor fi oprit plugarii pe brazdă, cu faţa la răsărit, să facă semnul crucii, pentru odihna unui mare ocrotitor adormit. Gândul, închipuirea, amintirile de ieri se întreţes în urzeala

amintirilor mai vechi: nopţi la un han de poştă cu tabere de cărăuşi, o altă noapte în poiana de la Baisa, unde cisluiau oamenii acelor locuri şi timpuri – baciul Trofim, pădurarul Pătru Toader Gânj, prisăcarul Miron, un călugăr pornit cu iscoade vrăjmaşe de la mânăstirea Secului. Unii au rămas; puţini şi singuri, să-i plângă moartea. Alţii au plecat înainte să-l aştepte într-o lume mai blândă. Sunt mulţi însă, fără îndoială, care răsuflă uşuraţi de-o primejdie care mai ameninţă de departe. Morţii nu mai ies din gropile lor să tulbure somnul nimănui. S-au schimbat atâtea de-atunci, oameni şi stări! S-a schimbat atâta şi el! … Atunci băieţandrul rătăcitor, pitit la întuneric, urmărea tăcut pe pânza albastră a nopţii o pată albă mişcându-se între căsulia pădurarului şi între şoprul de nuiele împletite. „Tu eşti?” întrebase Pătru, cel cu pletele şi cuşma de-atunci. „Eu!”… a răspuns glasul dezmierdat al fetei, iar rătăcitorul ştia că dezmierdarea era pentru dânsul… Acum, în cetate străină, stă pe bancă lângă o străină, care îl cercetează aproape cu aceleaşi cuvinte dureroase, numai în alt grai rostite: „Ce ţi-am făcut? Cu ce sunt vinovată?”

Milly a şters cu vârful umbrelei încâlcitele semne din nisip.

— Cum văd, nu mai mergem! Poate că-i mai bine…

— Da! Poate că-i mai bine, Milly.

Ea s-a ridică de pe bancă. A deschis umbrela. O răsuceşte morişcă pe umăr. Vrea să zâmbească şi ochii îi joacă în lacrimi. Pentru plimbarea lor a cusut până noaptea târziu rochia trandafirie, s-a deşteptat în zori să-şi meşteruiască panglica pălăriei. Se bucura de atâta lumină, de cerul senin pentru dânşii; i-a adus şi garoafa albă din glastră să i-o prindă în piept. Toate s-au năruit fără pricină. Peste toate a nins scrum…

Floarea e jos, pe nisip, veştedă, moale. Se întinde o duminecă deşartă înainte. Ce om neînţeles! Poate ce tânăr nefericit, sărmanul Tionis!

Ea i-a prins mâna:

— La revedere, Michael!

El s-a scuturat de atingerea mâinii:

— Adio, Milly!

Dar o priveşte din urmă cu o strângere de inimă, cum se depărtează.

Călca zorită la început, mărunt, cu o avântare tinerească susţinută de ciudă, de mândrie jignită, de-o durere pe care nu voia s-o arate. După al patrulea tei, îşi târâie pasul cu avântarea moleşită. Şovăie fără ţintă. Umbrela îi alunecă de pe umăr. S-a întors un trecător s-o mai vadă o dată. Poate că plânge. O fată în rochie nouă, primăvăratecă, plângând sub teii înfloriţi într-o asemenea dimineaţă de sărbătoare! … Oare e dat lui să nu facă pe nimeni fericit, într-o astfel de lume unde nimica nu-l fericeşte?

După un răstimp de alte asemenea întrebări fără răspuns, a pornit şi el spre celălalt capăt al şoselei cu tei. Îl întâmpină ciungii şi orbii războiului, cu ale lor caterinci răguşite, lângă soclul statuilor de regi, de mareşali şi mari-electori. Se îmbulzeşte spre Tiergarten mulţimea în straie de duminecă: familii cu numeroşi copii ţinându-se de mână şi ronţăind cofeturi, matroane cu pântecul rotunjit de-o apropiată naştere, bărbaţi cu mustăţi stufoase şi cu ceafa roşie, în rocuri care au rămas strâmte şi miroase a naftalină. Se zbenguiesc căţei cu bârligate cozi. Guvernante şi doici împing cărucioarele pruncilor cu ochi apoşi, care râd cerului şi păsărilor din crengi cu gingii de gumă şi întind mâinile grăsune să prindă soarele în pumn. Gimnazişti, studenţi cu şepci şi insigne, vânzători de ziare răcnind ultima ştire.

Printre dânşii îşi taie drum cu sfârc de cravaşă ofiţeri cu pieptul bombat, cu bărbile rase şi albe de pudră.

La Viena ofiţerii făceau parte din puhoiul străzii, se amestecau cu norodul, treceau la braţ cu o fetişcană care îi aşteptase în faţa unui afiş de pe Ring. Aici se cască un gol în jurul lor. E prea îngust trotuarul pentru atâţia eroi cu săbii, cu pinteni, cu decoraţii, cu agresive cravaşe şi toracele atât de bombat în tunici.

Asemui sumeţirea aceasta cu posomorâtul port al fratelui ofiţer, Iorgu. Şi asemuirea îi duse gândul la boala-i despre care nu mai avea nici o veste. Îl ştia zăcând la Ipoteşti. Dar la Ipoteşti se înfundau scrisorile fără răspuns. Nici Harieta nu i-a mai mărturisit ce doreşte. Nici Iorgu n-a mai dat semne. O tăcere plină de temeri şi de ameninţări.

Acum îşi găsise o ţintă paşilor.

Se îndrepta spre Şerban, celălalt frate aşezat în Berlin cu treburi doftoriceşti, mai înstrăinat însă de ei ca un străin.

Nu era o întâlnire să-l ispitească. Ros de boală, scuipându-şi plămânii, stăpânit de gânduri întunecoase şi parcă de-o ură împotriva vieţii, Şerban nu mai păstra nimic din căldura tânărului student din Erlangen, venit într-o iarnă cu sclipiri în zăpezi, să-şi izbăvească fratele aproape copil, din ţintirimul isprăvniciei de Botăşăni. Se vedeau rar. N-aveau nimic să-şi spună.

După un ceas de tăcere mocnită se despărţeau mai străini, ca să trăiască în acelaşi oraş, frate departe de frate, ca urşii în deosebite singuratece vizunii ale unui şi aceluiaşi pustiu codru.

Şi totuşi simţea astăzi nevoie de el, în dorul şi în neliniştea veştilor de-acasă.

— Loc! La-o-parte! Loc!

Călăreţi cu steguleţe fluturând sprinten, festiv, în vârf de lănci, despicau la trap gloata uliţei.

Au încremenit pe loc echipagiile. Au stat tramvaiele galbene. S-au înşirat la marginea trotuarului trecătorii cu pălăriile ridicate.

Izbucnesc strigăte din sute de piepturi, apropiindu-se dinspre Alexander-Platz, trecând din om în om, cutremurând geamurile.

Carâta împărătească înaintează greoaie şi largă, ca un alcov pe înaltele roţi aurite. Şase cai albi. Surugii cu fierturi. Escortă de urieşi ulani pomeranieni încleştaţi în şea, de o parte şi de alta; sclipiri de săbii, de ledunce şi epoleţi; fâlfâiri de penajii. Împăratul bătrân, învingătorul

războaielor, cu barbetele de var şi cu ochii reci sub casca de lac negru, răspunde uralelor cu mâna obosită.

Alături, principele-cancelar Bismarck, nici atâta osteneală nu dăruieşte mulţimii. E o plebe pe care n-o iubeşte. O plebe a cărei iubire n-o caută. Braţul nu-i pentru saluturi teatrale de idol popular. Sprijinită în sabia, lată, mâna în mănuşă albă e pentru a tăia firul războaielor şi pentru a ocârmui nevolnicia gloatelor cu o dispreţuitoare tărie neînduplecată, de fier. Norodul salută, strigă, aclamă. Carâta aurită se depărtează în tropotul greu de copite şi în voioase fluturări de steguleţe, purtând spre vreo inaugurare ori cine ştie ce serviciu divin cei doi stăpâni ai împărăţiei, cu ochii lor bătrâni şi reci care nu văd oameni, ci numai numere de supuşi.

Pe marginea trotuarului, lângă Eminescu, doar încă un singur alt om n-a salutat şi n-a strigat cu servil entuziasm din străfundul pieptului.

Un lucrător cu şapca albastră pe-o sprinceană, mozolind un capăt de ţigară stins în colţul buzelor. A privit duşmănos la cei doi stăpâni ai împărăţiei şi la mulţimea slugarnică, a scuipat, îşi face loc împingând coatele, strânge în pumn gazeta Volkstaat ca un stindard vânturat peste capete, glăsuieşte prea târziu şi parcă într-o deznădejde de înecat:

— Trăiască proletariatul german! Trăiască Bebel şi Liebknecht! E un strigăt fără răsunet.

Un strigăt în lărmuirea străzii. Numai două femei s-au tras repede în lături, ferindu-se ca de atingerea unui ciumat. Şi un domn cu mustăţile albe afumate de pipă, s-a uitat cu dojană, cum nu aprobă un bunic prostiile mai mult fără haz, decât primejdioase, ale unui nepot nebunatec.

Dar studentul moldav, cititor şi el al gazetei socialiste Volkstaat ca al atâtor alte foi de toate părerile şi din toate partidele, a aflat alte potriviri în acest episod. Încă o umbră pe pânza vremii. Strămutată în timp şi loc, întâmplarea îi luminează o plăzmuire a stihurilor mai veche, nedesăvârşită, altfel întrevăzută:

Pe malurile Senei, în faeton de gală Cezarul trece palid, în gânduri adâncit…

Păşeşte cadenţând versul în minte, dând paşilor cadenţa din vers, desprins o clipă de vânzoleaja mulţimii prin care trece.

Tot ce întâlneşte, tot ce i se întâmplă, se prelucrează în el după anume legi ciudate şi despotice. Toate au sau nu vreo însemnătate, după cum răspund ori nu unui gând turnat într-un vers, într-o pagină ori o strofă din caietele sale de stihuri; singura-i avuţie de care nu se desparte oriunde, în orice pribegie. Lucrătorul scofâlcit, cu ochii duşmănoşi şi chiostecul de ţigară stins în colţul gurii nu s-a mistuit pentru dânsul în gloata fără de nume. Nu s-a şters. Cum nu s-a şters nici cadenţa fanfarelor care mai sună în el, ca să-i ritmeze paşii tot în stihurile plăzmuite, dar încă neînchegate de la Viena:

Zdrobiţi orânduiala cea crudă şi nedreaptă Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!

Silabele, rimele, versurile îl prigonesc fără încetare. Le poartă cu el oriunde, oricând, pretutindeni. „Umbre pe pânza vremii”, îşi intitulase el pe acele caiete de stihuri, feluritele versiuni în aşteptarea dăltuirii definitive. Şi revin, mereu revin, cerându-şi acea ultimă dăltuire.

Pe bănci de lemn în scunda tavernă mohorâtă Unde pătrunde ziua printre fereşti murdare, Pe lângă mese lunge… „Pe lângă mese lunge…” Aşa a citit el cândva că Leonardo da Vinci, mergând să vadă cum a fost spânzurat atentatorul unui duce, generos ocrotitor al său, în loc să blesteme ucigaşul ori să se înfioare de groaznica privelişte, a scos liniştit carnetul de schiţe şi a desenat cadavrul atârnat în streang. Apoi a de-scris amănunţit pe margine culorile veştmintelor, fiindcă îmbinarea lor, părea pentru un pictor mai preţioasă decât viaţa unui darnic protector şi decât destinul unui ucigaş care şi-a ispăşii crima…

Unde o pornise şi unde îl duc paşii? A, da! Şerban, Iorgu, Harieta… O lume parcă nu din această lume… E mai aievea

oare lumea aceasta de pe stradă decât cea purtată într-un cuget? Mai aievea e sculptorul moşneag Wolgast, decât altul înfiripându-se încă nelămurit în închipuirea sa? … Ce poate să-i scrie Euthanasius lui Ieronim? Unde a rămas povestea lor din sertar? … „Ştii că în tinereţea mea am fost la un sculptor. De aceea, după ce am netezit granitul peşterii mele, am umplut suprafaţa păreţilor cu ornamente şi basoreliefuri, cum le umpli tu cu schiţe. Deosebirea… Deosebirea-i că sculptura e goală, prin urmare chipurile ce le sculptez eu, asemenea. Pe-un părete e Adam şi Eva… Am încercat a prinde în aceste forme inocenţa primitivă. Niciunul din ei, nu ştie încă ce înseamnă iubirea… Ei se iubesc fără s-o ştie”… Cezara şi Ieronim o ştiu. Verona. Vreona, Vanover, o ştie „Adesea când mă sui pe-o piatră înaltă, îmi pare că în creţii mantalei aruncate peste umăr, am încremenit şi am devenit o statuă de bronz, pe lângă care trece o lume, ce ştie că acest bronz nu are nici o simţire comună cu ea”… Aceasta are să i-o scrie Ieronim, Cezarei. Aceasta ar putea s-o scrie şi el Veronei, Vreonei… Dacă nu se vor îngălbeni cumva amândouă scrisorile neisprăvite în sertar, până cine ştie când… Peter! Peter! – strigă o doamnă vânătă şi sugrumată în corset unui copil care a fugit de cârd să caşte gura în faţa unei vitrine de Konditorei. Peter! … El şi-a vândut sufletul diavolului, ca Peter Schlemihl din povestirea lui Adalbert de Chamisso, umbra. Bucuria, tristeţea şi durerea, iubirea n-apucă să le trăiască deplin – se prefac în pagini, se desfac de el ca să trăiască o altă viaţă a lor, mai vie, proprie, tiranică. El notează îmbinarea de culori din hainele spânzuratului. A iubit-o Leonardo da Vinci pe Monna Lisa del Giocondo, ori a pierdut iubirea, fiindcă îi era mai scump modelul decât iubita? „Dragoste, dragostea mea!” şopteşte şuierător un tânăr unei copile strânse la braţ; o copilă în rochie trandafirie ca rochia blândei Milly… El s-a oprit să-i vadă cum se duc, braţ la braţ, pe lângă zidurile sure, pas în pas… Milly a rămas singură, într-o asemenea zi pe care o

aşteptau amândoi de-o săptămână… De ce s-a îndrăgostit de-un „Sărman Tionis”, de-un Ieronim, sărmana de dânsa copilă? Pentru nevoia ei de dragoste era de o mie de ori mai potrivit un tânăr simplu, voios, ca junele de la braţul fetei cu rochia roză… Orice faur de artă e adeseori într-un fel egoistul cel mai cumplit de pe lume. Sărman egoist: în acelaşi timp victimă! În febra mistuitoare a creaţiei, nu vede, nu gândeşte şi nu simte decât în subjugarea devorantă a misiunei de-a plăsmui, care îl stăpâneşte. Şi vai de el, vai de sărmanele vietăţi ce-i stau atunci în cale! … O ediţie nouă, ilustrată, a lui Werther, în vitrina librăriei… A poposit să admire gravurile răvăşite în jurul cărţii. E singurul privitor. Cine alt se mai opreşte la o vitrină de librărie în acest Berlin de duminecă? Gravurile sunt foarte fine: gravuri pe aramă. Charlotta cu umerii goi, la clavir, Charlotta cu părul desprins pe spate, ţinând mâna deznădăjduitului Werther, cerându-i să nu plece spre nebunia pe care o presimte… Şi un portret al lui Goethe, prins în ramă de stejar, în mijlocul geamului. Goethe la Weimar, către sfârşitul vieţii, olimpic şi încărcat de glorie… Sunt o sută, s-au împlinit o sută de ani de când a cunoscut-o şi a iubit-o el pe Charlotta Buff. Ce-au fost însă Lili, Lotti, madam von Stein, pentru acest Goethe hieratic, etern? Până la optzeci de ani, ele i-au dat substanţa poemelor. Nu şi-a spus cu premeditare, de la început: „Iată o suferinţă, o iubire, iată o femeie vrednică de pus într-o carte!” Mai înfricoşător! A fost sincer, de fiecare dată sincer. A iubit şi s-a lăsat iubit. Dar alături de el, dincolo de el, alt Goethe, împietrit, rece, lucid, cel al statuilor şi gravurilor, stătea la pândă să însemneze tot ce vedea, tot ce simţea, tot ce suferea, tot ce fericea ori îndurera pe celălalt Goethe, plămădit din biată humă omenească: nervi, sânge şi carne. Şi pe măsură ce suferea mai chinuitor unul, se îndestula celălalt, aşteptându-şi rândul. Tânărul practicant de judecătorie din Wetzlar, cu frac albastru, cu vestă galbenă şi cizme înalte, s-a îndrăgostit de Charlotta Buff, logodnica

lui Johann Cristian Kestner. Iar fiindcă iubirea era fără speranţă, a rătăcit câteva săptămâni cu pistolul în buzunar, tot alegându-şi locul unde să-şi zboare creierii… N-a ajuns până acolo. Nu-l lăsa celălalt Goethe, lucid, etern, predestinat, de la pândă. Acela avea de zugrăvit suferinţele tânărului Werther, în care numele iubitei nici n-a fost măcar schimbat, în care glonţul pistolului, purtat două săptămâni în buzunarul pantalonilor cenuşii, a fost descărcat în ochiul drept al lui Werther… Tot aşa vrăjitoarele de la Ipoteşti înfig un ac în pieptul unui omuşor de ceară, ca să omoare făptura cea de carne şi oase, închipuită în asemenea efigii ale omului viu. Goethe cel de la Weimar l-a omorât pe Goethe cel de la Wetzlar, trăgând cu pistolul în fruntea lui Werther eroul de carte. L-a îmbrăcat în hainele lui, i-a dat chipul şi asemănarea lui, iubirea şi suferinţa lui, un alt nume de împrumut, Werther – pe urmă l-a scos din viaţă îmbălsămându-l în file de carte, ca să facă loc altuia şi altuia, care iarăşi să sufere, să iubească, să cadă şi să se ridice: Faust, Egmond, Wilhelm Meister, Hermann. Toţi eroii din cărţi, născuţi şi trăind însă din viaţa unui singur om, sugându-i ca lipitorile sângele cald. Iată şi o foaie scrisă de mâna lui Goethe în vitrina librăriei! Ce foaie galbenă şi veche! Dar ce scris limpede, fără tremur, aşa cum nu vor fi fost şi răvaşele adresate Charlottei Buff, de practicantul judecătoresc din Wetzlar! „Nu ajunge unei opere să fie plăsmuită din imaginaţie. Mai trebuie să cuprindă şi adevărul desăvârşit pe care îl dă numai experienţa. N-am scris nici un rând care să nu fi fost trăit. Poeziile mele sunt fragmentele unei mari spovedanii”… Frumos şi crud! Suferinţa ta dată pradă cetitorilor. „Experienţă” prefăcută în cântec, în roman, în piesă de teatru; pagini devorând omul; amintiri scoase din scrisul lor tăinuit şi aduse în văzul tuturor, într-o vitrină. Mai este şi o carte veche, alături de volumul nou cu gravuri: A. Kestner, Goethe und Werther, Stuttgart, 1855. Ce-a rămas din iubirea micei burgheze Charlotta Buff? Un material de cercetări şi de comentarii.

Se adună tomuri după tomuri. Sărmanele îndrăgostite ale poeţilor! … Ce-a devenit o copilă dintr-o poiană cu un izvor şi tufe de mintă? Efrosis? Eliz? A înmormântat-o pe una cu o făclie de veghe; pe alta a dăltuit-o într-o marmură caldă; cealaltă e acum fiică de rege, blondă-n diadem de stele… Şi Milly a rămas singură lăcrămând pe stradă, într-o zi de sărbătoare şi de desfăt… Veronica a luat chipul Mariei, se preschimbă treptat într-o Cezara nedesluşită încă, destinată marchizului Castelmare, gâde cu faţa şi cu rolul lui Ştefan Micle… Ce mai prostii! Era să-l calce o droşcă. Ar fi meritat… Se pomenea cu gândul pe-o piatră înaltă, îmbrăcat în mantaua lui Ieronim aruncată pe umeri încremenit şi devenit o statuă de bronz – şi era cât pe ce să-l calce o birjă cu o gloabă schiloadă! O merita, ca să-l aducă la realitate. Birjarul cu ţilindrul de muşama şi placă de alamă numerotată s-a răsucit pe capră, înjurând pe jumătate mânios, pe jumătate glumeţ: „Hei! Mergi prin stele, domnule?!” Ce curios! Aproape cuvintele rostite de Milly. Aproape cuvintele din poezia lui: „Iar te-ai cufundat în stele şi în nori şi-n ceruri nalte?”… Trec doi soldaţi în permisie bălăbănindu-şi mâinile. Unul a spus: „Scrie mama că a fătat vaca noastră de-acasă. E o vacă grozavă, de Olanda… Dă zece litri pe zi…” Celălalt, cu gâtul subţire în guler prea larg, nu se lăsă prostit: „Eşti un mincinos fără pereche, Fritz. Cum zece litri? Ce fel de vorbă”… Iată ce-auzi, dacă te cobori din stele! Într-altfel gândind însă, e totuşi vrednică de luare-aminte şi această realitate de pe pământ. Câtă lume, cu atât de deosebite griji, cu atâtea bucurii şi discuţii, pe uliţele unui oraş de aproape un milion de suflete ca Berlinul! Soldaţii de adineaori s-au oprit neştiind ce să facă cu libertatea. Fritz îşi şterse praful cizmelor cu o cârpă. Pe chipul lor e zugrăvită plictiseala de moarte. Sunt şi ei nişte pribegi, nişte străini, feciori de la ţară, în târgul cu statui de regi, de mareşali şi de mari-electori, tânjind după vaca de-acasă, care a fătat şi dă zece litri de lapte pe zi; dacă Fritz n-o fi fiind într-adevăr un

mincinos fără pereche… Fiecare oraş îşi are o gloată de nefericiţi ca Pătru Toader Gânj, desprinşi de la matcă într-o lume unde totul îi urgiseşte. În cartierul acesta mărginaş, mai mult asemenea oameni se văd. Au rămas în urmă doamnele cu umbrelă, rochie cu turnură, pălărie de pai, domnii cu rocuri; ofiţerii cu pinteni şi cu pieptul sumeţ. Aici e-o mulţime săracă, femei cu broboadă, muncitori cu şăpci înegrite de funingine, soldaţi în permisie căutând să adulmece îndepărtatele adieri ale plaiurilor natale. Încă puţin şi a ajuns. Numai de nu l-ar aştepta o veste rea, deacasă; fiindcă tăcerile de-acolo nu făgăduiau niciodată nimic bun. O învăţase aceasta prea îndestul în anii lui de pribegie! …

A tras mânerul clopotului cu o strângere de inimă. Portarul i-a deschis, ţinând o gazetă în mână, Volkstaat, foaia lui Liebknecht. I-a făcut semn că poate intra; domnul doctor Şerban Eminowicz e sus! Mihai Eminescu a bătut în uşă. A răspuns glasul cunoscut, hărţăgos:

— Herein!

Şerban nu era singur. A ridicat urechea de la pieptul unui bolnav dezbrăcat de haină: un tânăr cu faţa osoasă şi lividă, cu părul lipit de năduşeală, cu pieptul scorojit.

— Tu erai? se miră fratele mai mare, fără bucurie, în graiul lor, al Moldovei. Treci dincolo…

Primirea din totdeauna.

A trecut în cealaltă odaie. Nimic schimbat nici aici. Ace-laşi crivat de fier, de cazarmă ori de spital. Acelaşi raft de cărţi. Covoraşul sărăcăcios, decolorat şi ros pe podelele de scândură nevăpsită. Un pahar, cu urme de lapte, pe-o farfurie ştirbită. O sticlă cu medicamente; un tratat voluminos, deschis, cu sublinieri de creion albastru… Plămâni, plămâni şi caverne…

Nu-şi găsea loc. Aştepta la fereastră, în picioare, aprinzând o ţigară pe furiş, ca un şcolar în recreaţie. Prin uşa întredeschisă se auzea vocea lui Şerban:

— Răsuflă! Tuşeşte! … Răsuflă…

Vocea lui Şerban şi tusea seacă a bolnavului. Un bolnav osândit, căutând leac altui bolnav.

Acestea erau îndeletnicirile doftoriceşti de acum ale fostului student de la Erlangen. Se aşezase într-un cartier sărac, în singura casă mai arătoasă, răzleţită printre cocioabe şi locuinţe de oropsiţi lucrători. Se îndestula cu două cămărui modeste, dădea consultaţii la nevoiaşi care plăteau în bani munciţi cu sudoare ori nu puteau plăti de fel; nu voia să se întoarcă în ţară şi nici nu împărtăşea vreun plan mai ambiţios cuiva. Preţuit în lumea de aceeaşi breaslă, membru al diverselor societăţi ştiinţifico-medicale, părea a da prea puţină însemnătate unor asemenea începuturi pline de mari făgăduinţe.

Poate că le socotea de prisos, ştiind ce sfârşit îl aşteaptă…

— Tuşeşte… Răsuflă… Ajunge! … Îmbracă-te.

Mihai a auzit peniţa scârţâind pe hârtie. Pe urmă, paşii conducând bolnavul la uşă. Pe urmă glasul, chemându-l:

— Mihai!

A zvârlit ţigara, turtind-o sub talpă.

Abia acum şi-au strâns mânele. Mâna lui Şerban era descărnată, umedă, rece.

— Ia loc… Ce veste?

Fratele mai mare se aşezase în dosul biroului, împreunându-şi degetele ciolănoase şi aşteptând cu înfăţişarea unui om care primeşte în silă vizita unui mosafir nepoftit.

Mihai observă că i-au răsărit fire albe la tâmplă şi în barba lucioasă; observă că din gulerul larg despicat se ivea nodul beregatei urât, ascuţit, cartilaginos, ca la moşnegi. La treizeci şi doi ani, fratele-i mai mare o încheiase cu tinereţea, cu viaţa, cu toate nebuneştile planuri câte susţin fiinţa omenească, chiar atunci când nu le este dat a se împlini vreodată.

— Ce veste-poveste? stărui Şerban.

Mihai vorbi cu blândeţe:

— Nici o veste, Şerban. Am venit să aflu veşti de la tine… Veşti despre Iorgu…

Şerban potrivi pe birou călimara care imita în ipsos un cap de mort cu orbitele goale.

Rosti, fără să-şi despartă ochii de la acest craniu în miniatură:

— N-am primit nimic. Nu mai ştiu nimic. Dar veştile nu pot să fie decât de un singur fel… Pentru Iorgu nu există vindecare… există o amânare… câteva luni. Nici într-un caz, mai mult de patru ori cinci luni…

— Cu ce răceală vorbeşti tu, Şerbane!

— Răceala nu e a mea! E a învăţăturii mele… Pe un bolnav, ca acel de adineauri, îl pot minţi. Îi mai dau o iluzie… Am datoria să-i mai dau o iluzie… Pe noi nu ne putem minţi. La ce-ar folosi?

— Biata mama! suspină Mihai.

Şerban ridică ochii – ochii neguroşi, care semănau cu ai Ralucăi Eminovici şi cu ai lui Mihai:

— Da, biata mama…

Făcu o mişcare neisprăvită cu mâna osoasă, în manşeta rotundă şi tare. Dacă firea închisă i-ar fi îngăduit să urmeze, ar fi spus: „La dânsa mă gândesc şi eu… De aceea o cruţ. Nu mă duc să mor la Ipoteşti, ca să nu-mi fie martoră la agonie.

Va primi o telegramă şi atât”. În locul acestor cuvinte de-o duioşie ascunsă, glăsui cu un râs răutăcios:

— Tata începe să culeagă ce-a semănat! Să-şi pregătească gropniţile în ţintirim pentru recoltă…

— Nu spune asta… îl rugă Mihai.

— O spun ori n-o spun, aceasta nu schimbă nimic! Cum văd, ai rămas la superstiţiile babelor de la Ipoteşti… Vrei să-ţi fac o socoteală bună pentru condicile tatii?

Apucând în scheletul degetelor condeiul de pe masă, a muiat peniţa în călimara-cap de mort şi a înşirat o listă pe foaia de reţetă:

Raluca Em.
Iorgu Em.
Şerban Em.
Mihai Em.
Harieta Em.

La fiecare nume a adăugat o cruce:

Raluca Em. †
Iorgu Em. †
Şerban Em. †
Mihai Em. †
Harieta Em. †

A privit pomelnicul depărtând foaia cât îi îngăduia lungimea braţului, apoi o întinse lui Mihai, rânjind şi trosnindu-şi încheieturile degetelor.

— Ce zici? O minunată recoltă! … Se apropie cei şapte ani din visul faraonului, pentru conul Gheorghieş, arhoncăminarul!

Mihai îşi şterse broboanele reci de pe frunte. Mototoli hârtia, lepădând-o pe masă. Nu-l răbda scaunul.

Se ridică:

— Nu ştiu ce-ţi trece prin minte, Şerbane, să te dedai la asemenea joacă? E o joacă prostească şi rea!

Beregata cartilaginoasă a lui Şerban îşi săltă nodul într-un spasm de râs, ca o făptură vie, ascunsă înlăuntru şi zvârcolin-du-se să scape la libertate. Un demon mic, un spiriduş, cum se scălămbăie unul de celuloid într-o experienţă clasică a manualelor de fizică. După ce râsul s-a potolit, Şerban desfăcu hârtia mototolită, o netezi pe masă cu latul palmei şi, cu o încăpăţânate metodică, ţinu să dovedească fratelui mai tânăr şi profan că nu-i vorba de-o joacă prostească. El examina profesional o realitate şi alt nimic.

— Te înfricoşează adevărul, Mihai? Atunci nu veni la mine să afli veşti.

— Acestea nu sunt veşti…

— Ba da! … Eu ţi le dau pe câţiva ani înainte. Sunt veşti doar ceva cam anticipate. Tu n-ai învăţat de la filosofii tăi cât de şubred e hotarul între trecut, prezent şi viitor? … Îţi ofer o imagine a viitorului, ca un trecut care s-a încheiat. Să cercetăm pomelnicul pe rând… Mama?

— Taci, te rog…

— De ce? Fii bărbat! Priveşte realitatea în faţă. Nu-ţi ascunde ochii în nisip, ca struţul… Mama suferă de-o boală care nu iartă. Cancerul nu iartă! Nici măcar nu-ţi îngăduieşte un pronostic… Cât va dura? Câteva luni? … Câţiva ani? … Aici suntem mai dezarmaţi decât baba Chiva Lefteroaia cu ştiinţele ei băbeşti… Iorgu? De data aceasta ştiinţa noastră poate preciza. Nu se mai codeşte. Câteva luni… Eu? Doar ceva mai mult decât Iorgu. Să tot fie încă un an… Treacă! … Tu? … S-o ştii prea bine! … Nu-i vorba de-o vindecare deplină. Ţi-am lăsat iluzia aceasta la început, an-vară, dintr-un fel de milă. Adevărul să-l ştii acum… E o boală pe care o poţi ţine în frâu… Pe care o ţine în frâu mai mult rezistenţa animalului decât medicamentele noastre. Cel puţin deocamdată. O ghicitoare pe care o porţi cu tine… Da! Aceea pot spune că e o joacă proastă şi rea… Nu ştii

când îţi face pocinogul. Peste un an, peste zece, peste douăzeci? … Şi nu ştii cum răspunde, nici unde răspunde… Aici, la cap? La şira spinării? La măruntaie? … La ochi? Iată cu adevărat o joacă de-a v-aţi-ascunsele, plină de surprizele cele mai prosteşti… Mai rămâne Harieta! Harieta e pe jumătate moartă de zece ani… Unde-mi găseşti aşadar în pomelnicul meu o intenţie de joacă prostească şi rea?

Zvârli hârtia pe masă. Pomelnicul de cruci şi de nume, impersonal, ca o listă încheiată de-un străin, era mai macabru în această inventariere anticipată a morţilor: Raluca Em. Iorgu Em. Şerban Em… Nici nu scrisese cuvântul mamă. Raluca Em. O pacientă. Un caz. O condamnată la moarte.

Mihai se întoarse la scaunul său îşi rezemă coatele de birou, întinzând amândouă mânele peste masă, cu gândul să cuprindă în palme mânele fratelui mai mare şi încă mai nefericit:

— Şerban… Şerban, de ce nu vrei tu să…?

Şerban îşi trase mânele îndărăt.

Dădu drumul omuleţului din gâtlej să se zvârcolească în râsul său sinistru şi neîndurat:

— Haide, Mihai! … Ştii că nu-mi plac mofturile muiereşti, sentimentale… Ce să vreau eu? … Ce pot să mai vreau?

— Să ne vedem mai des, Şerban! Eşti bolnav, eşti singur… Împreună ne-am mai îndemna în jug, să nu cazi în această mizantropie…

— Dai consultaţii acum? Poftim! Ia-mi locul, domnule doctor!

Spiriduşul din gâtlej icnea gata să spargă beregata. Râsul lui Şerban sfârşi în spasmuri de tuşă. Bolnavul scoase batista, scuipa, împături bănuţul de sânge în pânză, băgă batista la loc în buzunarul redingotei negre şi solemne de doctor.

Obrazul invadat de barbă se învioră amăgitor cu două pete roşii în pometii scofâlciţi şi pali. Dar sub ochi, cearcănele

vinete s-au adâncit. Şi sub buzele cu mustaţă rară, de mort, au lucit dinţi albi, tot de mort.

— Iată! făcu în chip de concluzie, deschizând braţul cu manşeta rotundă şi tare. Singura realitate e aceasta… Pentru fiecare, în felul său… Unul tuşeşte, altul zace în pat, altul se târâie în cârjă, celălalt se ascunde în cămări să geamă ne-auzit de nimeni… Deasupra fiecărui cap, aşteaptă asta! Scadenţa! …

Mâna cu degetele lungi, subţiri, de schelet, s-a ridicat mai întâi răşchirată, s-a strâns apoi treptat cu o încetineală de cleşte articulat mecanic, trosnind o ţeastă nevăzută.

Ca să fugă de această privelişte, Mihai îşi purtă ochii la zugrăveala coclită, la ligheanul din colţ cu robinetul căzănelului de apă, la dulapul cu instrumente şi sticle de doctorii. Pe urmă la cerul senin de-afară.

Pe albastrul de mătase săgetau rândunele. Unde şi-or fi având oare cuib rândunelele într-un asemenea târg? La Ipoteşti sunt două cuiburi cenuşii, chiar sub straşina pridvorului. De-acolo le priveşte Harieta ceasuri şi ceasuri, în singurătatea ei de bolnavă. Numai cele două perechi de păsări îi mai ţin tovărăşie. Vor fi venit oare şi în această primăvară? … Astă-toamnă, ea a plâns când au plecat… Fără îndoială că s-au întors. Rândunelele sunt credincioase cuibului…

Dar cum se uită? Acum mai este şi Iorgu să-i ţie tovărăşie Harietei. Îi vor fi întins şi lui un pat alături… Se află trei bolnavi în casă; trei condamnaţi, fiecare cu mica lor cruce în pomelnicul lui Şerban: Raluca Em. †, Iorgu Em. †, Harieta Em. †…

— M-asculţi? întrebă cu asprime Şerban.

Fratele mai mic răspunse supus:

— Da… Măcar că n-am venit să ascult numai negre cobiri, dragă Şerbane! … Mai nădăjduiam şi altceva.

— Te plângi că tac şi că nu-mi spun gândurile. Acum le-ai aflat. Te-am servit cu prisosinţă pentru mai multă vreme. Eşti mulţămit?

— Ar fi mai nimerit să le scrii tatei, aceste gânduri ale tale. El ne-a adus unde suntem.

Şerban încuviinţă, plecându-se peste masă şi slobozindu-i în obraz răsuflarea dogoritoare:

— În sfârşit te-aud şi pe tine spunând ceva mai cuminte. Cu adevărat! El ne-a adus unde suntem. Acum plătesc nopţile de la Erlangen şi de la Viena, când citeam cursurile sub felinarul din stradă, fiindcă nu primeam de-acasă banii cu lunile.

Mihai clătină clin cap:

— Nu la aceasta m-am gândit, Şerbane! Adică nu numai la aceasta… A păcătuit într-altfel, mai greu… Că nu s-a învrednicit să ne trimită banii la vreme şi că ne-a lăsat, că ne lasă să ne zbatem flămânzi şi goi printre străini, mai are o explicare, o scuză… N-o face cu voie… Îl prind alte necazuri… Dar de ce ne-a risipit în lume? De ce nu ne-a ţinut acasă, la treburi gospodăreşti? Măcar pe unii, fiecare după puterile lor… Ambiţiile lui a vrut să le împlinească prin noi. Ne-a împrăştiat în patru vânturi… Nu i-a fost destul cel dintâi semn: moartea lui Ilie, un copil încă, îngropat printre străini… I-am căutat mormântul la Bucureşti… Nimeni nu ştie unde a fost îngropat. Nimeni! Groapa comună… Acum nu mai ştie nimeni, nimic despre Neculai… De doi ani nici o veste. A murit? Trăieşte? … Unde trăieşte? … A vrut să ne facă pe toţi doctori, profesori, ofiţeri, avocaţi… Nu ne-a întrebat însă ce doream şi noi. Iar când i-am spus-o fără să ne fi întrebat, ne-a oprit vorbele cu căluşul la gură. Noi n-aveam cuvânt! …

Poate tu singur ţi-ai ales cariera după îndemnul tău…

— Şi tu? Tu de ce te-ai plânge?

— Filosofia nu-i o carieră. Nu-i un titlu academic. E o învăţătură potrivită unei înclinări fireşti, recunosc, dar fără nici o perspectivă practică. Nu urmăresc nimic! Îi cer filosofiei să mă împace cu propriul meu cuget. Caut. Dibuiesc. Mă împleticesc ca în beznele dintr-o hrubă, cum caută şi se împleteşte poate şi filosofia de astăzi, în sine.

Ba Kant, ba Spinoza, ba Schopenhauer, ba Nirvana budică. Acesta e adevărul! Până la o lămurire, se cere o întreagă viaţă de om. Eu abia sunt la vârsta silabisirii… Celelalte, rămân domnilor care vânează doctorate, patalamale şi niscai slujbe de filosofi oficiali.

— Foarte prost! îl întrerupse Şerban. Cum văd, calci şi tu pe urmele mele. Nu-ţi pasă de titluri. Crezi că te poţi lipsi de ele. Ia aminte, însă! Există o deosebire. Pentru mine îmi este tot una ceea ce se va întâmpla mâne şi poimâne. E un mâne şi un poimâne bine hotărnicit. Un an; un an jumătate! Înaintea ta se întinde un necunoscut. Dacă te păsuieşte boala, dacă te cruţă – totul e cu putinţă! – ai înainte de târât sania pe uscat un sfert de veac, o jumătate… Cum ai să trăieşti? Din ce-ai să trăieşti?

Mihai strânse din umeri:

— Nevoile mele sunt atât de mici şi dorinţele mele atât de puţine!

— Poezie, aşadar? Literatura aşadar?

— Poate… Poezia nu-i o crimă. Asta înţeleg să mi-o spună tata…

Spiriduşul din gâtlejul lui Şerban se zbătea în gâlgâiri de râs, gata să-l înăbuşe.

— Poezia în Ţara Românească? Dă-mi voie să râd… Şi pe urmă să-ţi amintesc cele câteva rânduri tăiate din ziar acum doi ani, păstrate pentru tine. Le am aici…

A scuturat un tratat medical legat în scoarţe de pânză. Dintre foi s-a desprins legănându-se tăietura gazetei. A prins-o din zbor ca pe-un fluture galben şi răsucind-o pe faţa însemnată într-un chenar de cerneală, a cetit cu o vădită satisfacţie:

— Am anunţat la timp, că în cursul lunii aprilie a.c., poetul Bolintineanu a fost internat la ospiciul Pantelimon.

Astăzi ne aflăm în măsură să reproducem şi menţiunea din registrul de intrare al bolnavilor. Ea sună: Dimitrie Bolintineanu, poet şi scriitor, fost ministru de culte, intrat

fără haine…” Asculţi, Mihai? Intrat fără haine… Te mai ispiteşte destinul poetului român?

— Ei, şi? Să nădăjduiesc că soarta va fi mai blândă cu mine. Dacă mă va trimite la balamuc, nu mi-o lua şi hainele! … De altfel, când intri acolo, nu mai are nici o însemnătate că ai fost predat cu sau fără de haine… Ţi-ajunge mantia din tort de paiug, pe care în halucinările nebuniei tu o crezi de bronz…

Sfârşi cuvintele, zvârlind cu un gest larg, actoricesc, o manta nevăzută să-i înfăşoare umerii, ca Mişu Pascali la primele repetiţii fără costume, când dintr-o coadă de măturoi făcea spadă, şi dintr-o faţă de masă, pelerină de cavaler andaluz.

În beregata lui Şerban spiriduşul chicoti amarnic de înveselit.

Fratele cel mai mare al Eminovicilor, întunecat în singurătatea-i ursuză, numărând cu un rânjet de cioclu morţii şi nebunii ce vor să vină, afla întâia dată în această primăvară o glumă pe măsura şi pe pofta sa.

IV.

Domnul secretar particular Mihai Eminescu transcria din condică numărul şi adresa plicurilor late, cu sigiliul Agenţiei Române din Berlin.

Lângă masă, în picioare, Martin uşierul, lua respectuos parte la desfăşurarea acestei operaţiuni din fiecare dimineaţă.

— Şase, onorabile Martin…

— Şase, domnule secretar.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, şapte…

— Şapte, domnule secretar.

Martin primea plicul nou isprăvit şi aşternea uşurel foaia de sugativă pe cerneala udă, cu o ceremonie de smerit slujitor la o solemnă oficiere religioasă.

Apoi, în aşteptarea răvaşului următor, lungea gâtul în livreaua albastră, veche şi spălăcită, cu fireturile mucede; clipind mărunt din pleoapele fără gene chinuindu-şi obrazul

spân în spasmuri de cumplite cazne; încruntându-şi fruntea pleşuvă într-o încordare cu totul primejdioasă pentru un astmatic ca el. Orice martor străin şi neprevenit, înşelat de asemenea zvârcoliri mute pe-un chip omenesc, s-ar afla în drept a crede că uşierul Agenţiei Române e lovit pe nevestite de-o molimă care sfâşie măruntaiele, holeră ori ciumă, şi că numai datoria îl line pe loc, până ce se va prăbuşi fulgerat la pământ.

Dar martori străini n-ajungeau niciodată în încăperea scundă, dosnică şi întunecoasă, unde domnul secretar îşi aciuase biroul, înadins ferit din calea mărimilor şi străinilor. Şi adevărul era altul, mai puţin eroic. Martin nu ţinea de fel să cadă la post, ca santinelele din gravurile războiului împrăştiate acum în toate casele din Germania. Se trudea numai să ghicească din începutul cuvântului scris, o altă adresă de minister, de bancă ori de consulat. Iar pe măsură ce se lămurea adresa în prea frumoasa caligrafie gotică, suspina surd, ducând palma dreaptă la falcă şi înălţând ochii în tavan, copleşit de-o nouă urgie.

— Şi cu asta, basta! se bucură domnul secretar, după ce-a tras ultima parafă, care ar fi stârnit admiraţia unui anume vechi slujbaş de cancelarie, dintr-un târg moldovenesc, la o isprăvnicie din Ţara de sus. Acum, iubite Martine, ia-ţi sacul tău şi umblă!

Uşierul rânduia plicurile în taşca de piele, după altă socoteală, a sa, potrivită străzilor de pe planul Berlinului. Clă-tina din cap păgubos. Foşăia pe nări ca locomotiva ţugului îngust pentru Potsdam, când se opinteşte dumineca în halte, cu prea multă încărcătură de plimbăreţi, bulucită la ferestre.

— Ce-i cu tine? luă în sfârşit aminte domnul secretar la aceste semne de obidă, cercetându-l cu prietenoasă şi ocrotitoare voie bună. Iar ţi s-au înecat corăbiile?

Fiindcă domnul doctor Eminescu ştergea cu asemenea întrebări prăpastia dintre un înalt secretar particular şi un umil uşier, omul în livrea jerpelită se pregăti să-şi

împărtăşească păsul, schimbând ţinuta smirnă de supus serv, în una mai slobodă, de repaos pe loc.

Prinse a se jălui, cu vorba întretăiată în dese răstimpuri de răsuflarea-i prea scurtă.

Din pricina astmului, bătrânul fluiera printre buze ca un fel de mirare de propriile sale spuse: Uliuliu! Aşa că în mahalaua berlineză, unde cu puţina-i simbrie îşi hrănea o familie împovărată de puzderia nepoţilor orfani de război, era cunoscut mai mult pe numele Martin Dudelsackpfeifer, adică Martin Cimpoierul, ori încă pe unul, onomatopeic, Martin Uliuliu, decât pe cel adevărat, Martin Groth, înscris în condica de prezenţă a Agenţiei Române.

Această meteahnă fluierătoare, pentru alţii prilej de ocară şi de râs, îi răpea şi acum tot patosul amărâtei sale spovedanii:

— Uşor vă este a spune dumneavoastră, domnule secretar! … Uliuliu! Ia-ţi sacul tău şi umblă… Martin, uliuliu, umblă, că n-are încotro! … Numai că eu m-am tocmit de opt ani uşier şi opt ani am fost uşier credincios la serviciu… Văd c-am ajuns acuma din senin şi curier. Uliuliu! … Cum am ajuns? Nici eu nu ştiu. Nimeni nu m-a întrebat… Într-o bună zi mi-au dat un teanc de plicuri: Martin, uliuliu! du-te şi le împarte! Martin s-a dus. A crezut că-i glumă. A doua zi la fel. Şi de-atunci, toată ziua: Uliuliu! Martin du-te! Uliuliu, Martin vino! … Nu mai pot domnule secretar… Toţi îmi spun aicea: Du-te! Mergi! Fugi! Medicul mi-a spus altfel: Uliuliu! Martin Groth, Martin Groth! Eşti bolnav de astm! Cruţă-te, că nu te văd bine, uliuliu! … Cum să mă cruţ? Toată ziua Martin Groth fuge, uliuliu… ca un ogar! … Eu nu-nţeleg de unde mi-a ieşit mie pedeapsa să fug? De ce să fug, când eu am avut o slujbă de stat pe loc?

Domnul secretar surâdea, scoţând din sertar pachetul de tutun şi cărţulia cu foiţă de ţigară:

— De ce? … Economia pur şi simplu, Martine! Economia… N-ai citit ordinul? Reducere de personal. Reducere de salarii…

— Economie cu picioarele sărmanului Martin? Uliuliu, de aşa economie! Am ce cutreiera până diseară… Vai de astmul meu şi… uliuliu! mai ales, vai şi amar de încălţările mele!

— Eşti un om cam sucit, Martine!

— Porunciţi?

— Eşti cam sucit. Ieri te-am pus pe goană să împărţi treizeci de plicuri şi nici n-ai gândit să te plângi.

— Ieri am scăpat în două ceasuri, domnule secretar. Nu v-aţi uitat la adrese? Erau multe… Uliuliu! Treizeci de bucăţi! … Dar tot una lângă alta, tot pe Wilhelmstrasse! Azi? … Uliuliu! … Parcă le-a ales cineva anapoda… Nu se nimeresc două pe două străzi vecine… Cum să nu mă plâng? … Spuneţi şi dumneavoastră acuma, cine-i sucit? Uliuliu, cine? Martin ori slujba?

— M-ai convins. Slujba-i sucită, Martine! zâmbi domnul secretar, căutând cu ochii cutia de chibrituri.

Uşierul-curier a scotocit grabnic în buzunarul livrelei, a aprins chibrit şi a întins foc, încovoindu-şi spinarea în arc şi lipind călcâile cu un ţăcănit scurt, cazon.

Pe urmă, luând iarăşi ţinuta slobodă de repaos pe loc, a răsuflat adânc de s-au clătinat foile de hârtie de pe birou gata să zboare:

— Uliuliu! … Mulţămesc lui Dumnezeu că măcar în dumneavoastră am găsit un suflet să mă asculte şi să mă înţe-leagă… Păcat că n-aveţi puteri mai mari şi trecere pe lângă excelenţa-sa… Uliuliu! Ce-ar mai scăpa atunci Martin la huzur! Spuneţi, vă rog, ce-i de făcut? că eu nu mai pot! … În şase luni, două perechi de ghete… Uliuliu! Două, şi iarna bate la uşă!

Domnul secretar îşi aruncă ochii la calendarul din perete. Într-adevăr, cea din urmă zi a lui septemvrie. Îşi aruncă ochii afară. O burã măruntă, trecătoare, amintea ploile tomnatece de acasă.

Aceasta-i aduse în gând o povaţă hâtră, după obiceiurile pământului din Moldo-Valahia:

— Ţi-aş da un sfat, Martine… Numai că nu se cam potriveşte cu lumea de aici… La noi, în ţară, pe vremuri, oamenii obijduiţi se aşezau în calea domnitorului şi îşi aprin-deau o rogojină pe cap… Vodă înţelegea că omul a ajuns la aman şi că strigă dreptate… Oprea alaiul, îi făcea semn să se ridice din genunchi şi să-şi povestească amarul… Nu spun că întotdeauna; dar destul de des, se alegea din toate acestea cu o milostivire. Cu un petec de dreptate, dacă nu cu dreptatea întreagă – minuni prea rare şi în ţara noastră, ca şi aici, în împărăţia cancelarului Bismarck. Ce-ar fi să încerci aşa ceva, într-o zi, pe scările Agenţiei, când intră excelenţa-sa?

Martin se scărpină în creştetul chel şi luciu ca oul de struţ din policandrele bisericilor de răsărit. Zâmbea şi el înţelegea gluma. Înţelegea mai cu seamă că domnul secretar, blajin şi răbdător din fire cu cei mărunţi, dar veşnic îngândurat şi mohorât, se află într-o zi rară de voioşie. Abatere de la regulă, care îl minună şi îl bucură foarte:

— Uliuliu! Dumneavoastră vă veseliţi, cunosc eu, fără răutate… Am să vă istorisesc una să vă veselească mai mult… Eu, chiar azi-dimineaţă, m-am chibzuit să supun plângerea excelenţei-sale… Uliuliu! Mai bine îmi aprindeam o rogojină în cap după cele ce-am pătimit…

— Anume? întrebă domnul secretar, rezemându-se de speteaza scaunului şi pregătindu-se să afle un plăcut episod, vrednic de pomină, cu noua excelenţă poreclită „pergament” şi „delă şnuruită”.

— După cum staţi gata a râde, înseamnă că bănuiţi… uliuliu! ce-l aştepta pe Martin…

— Te-a ocărit? A ţipat la tine?

— Uliuliu! Mai rău…

— Te-a amendat?

— Asta nu. Că de om drept, e om drept, uliuliu! ce să zic?

— Ţi-a cerut atunci să faci un raport scris şi să aştepţi aprobarea de la Bucureşti pentru o pereche de ghete?

— Măcar de-ar fi fost asta! … Că… uliuliu! … aşteptam eu, domnule secretar, să vină răspuns şi aprobare… N-a fost însă asta… A ascultat, cum ştiţi că ascultă excelenţa-sa. Fără să ridice ochii din hârtii. Fără să dea semn dacă trebuie ori nu să merg mai departe cu vorba… Pe urmă… Uliuliu! … Când am isprăvit, numai ce-a ridicat degetul şi mi-a arătat uşa… N-a spus un singur cuvinţel. Nici n-a mişcat mâna… Numai degetul… şi uliuliu… gata!

Domnul secretar izbucni în hohot până la lacrimi, ca gimnazistul de la Cernăuţi, când apărea pe scena de la Hotel de Moldavie Comino, cel de veselă memorie. Îşi trecea prin închipuire episodul mut. Şi de ce-l vedea mai viu, de ce îi părea mai vrednic de-un Comino ori de Pascali ori de Iorgu Caragiale.

Zgârcita lor excelenţă făcea acum economie şi de la cuvinţele.

Martin urmă:

— Peste un sfert de ceas mă cheamă înapoi…

— Opreşte, Martine! Nu strica tot hazul! încercă să-l întrerupă domnul secretar cu vechea lui patimă pentru lumea şi legile teatrului, temându-se că excelenţa-sa se va fi răzgândit cumva şi că a sfărâmat unitatea clasică a personagiului. În numele lui Dumnezeu şi al lui Moličre, opreţte-te!

Uşierul-curier, era însă de altă părere:

— Vă rog să aveţi puţintică răbdare şi să ascultaţi până la sfârşit… Că meritä… Uliuliu! … Meritä… Când m-a chemat, mă bucuram în sinea mea. Zic: Uliuliu! Tot are noroc Martin Groth! Cum excelenţa-sa e om drept, numai că şi-a făcut socoteală… Sărmanul Martin! … A fost tocmit pentru o slujbă şi împlineşte două, cu o singură leafă… Roade patru perechi de încălţări pe an… Uliuliu! … Creşte patru nepoţi orfani de război, care rod tot câte patru perechi de încălţări… Uliuliu! … Ce mai rod! Hai să las economia la o parte pe ziua de azi şi să-i fac lui o dreptate… Aşa gândea un prost ca Martin Groth… Intru. Uliuliu! … Cum am păşit

pragul, gata! … Am ştiut de îndată că-mi durasem nişte planuri mai neghioabe decât cel mai mare nătărău al Berlinului. Excelenţa-sa, întreabă: „Ce faceţi cu plicurile cele vechi, de la scrisorile pe care le primeşte Agenţia? …” Am răspuns adevărul. „Uliuliu! Ce să facem, excelenţă? Le aruncăm la gunoi!” Uliuliu, porunceşte: „Apropie-te!” Păşesc… Întinde excelenţa-sa un plic… „Uită-te bine la el! …” porunceşte. Mă uit, îl răsucesc, îl deschid… Uliuliu! … Ce credeţi că era? … Un plic vechi, întors pe dos şi lipit din nou cu clei chiar de excelenţa-sa. „Ai înţeles?” întreabă. „Uliuliu! Înţeles! Să trăiţi! …” Mi-arată uşa cu degetul… Şi cu asta, basta! cum ziceţi dumneavoastră… Aşa că de azi înainte, ordin de sus să nu mai meargă nimic la gunoi şi să întoarcem plicurile vechi pe dos. Sforile le strângem. Mărcile le strângem… În cerneală turnăm apă, ca s-o lungim… Uliuliu! Dacă toate excelenţele din ţara dumneavoastră păzesc tot aşa de amarnic banul statului, ferice de principatul României şi uliuliu! vai şi amar de sărmanii simbriaşi ca noi!

Domnul secretar nu părea de fel supărat că uşierul-curier în livreaua ponosită a regimului de crunte economii, îl coborâse din cin, într-o devălmăşie a simbriaşilor.

Zâmbea mai departe, aprinzând altă ţigară de la cea redusă la un inform chiostec.

— Fii pe pace, Martine! Excelenţa noastră e numai o fericită excepţie pentru Ţara Românească şi una mai puţin fericită pentru noi. Ne-am proslăvit pe vremea domnului Rosetti… Acum ispăşim cu post, cu reducere de salarii, cu ore suplimentare şi plicuri întoarse pe dos…

Uşierul oftă răpus de jale, după un paradis pe vecie pierdut:

— Nu mai apucă Martin, vremuri ferice, ca sub domnul Teodor Rosetti! … Uliuliu! Se cunoştea sânge de adevărat nobil… Când întindea mâna… uliuliu! … curgea aurul şi argintul printre degete… N-aştepta să fac raport scris şi să aprind o rogojină pe scările Agenţiei… Numai ce spunea:

„Uliuliu! Martine, ce-i cu livreaua ta? Aceasta-i livrea de uşier la o Agenţie diplomatică? … Uliuliu! Ce-i cu rupturile acestea din picioare? … Suntem cerşitori? Suntem negri din Kamerum să umblăm desculţi? …” „Nu, excelenţă!” răspundeam. „Dacă nu, să te prezinţi imediat cu un bon, să-l semnez! …” Şi Martin, uliuliu, venea cu bonul în dinţi… Atunci mergea treaba strună la Agenţie şi nu mai sfârşeam cu primirile… Ba o masă, ba un ceai… Care cum venea, zvârlea bacşiş lui Martin! … Acuma? Uliuliu! … Parcă suntem o casă de dricuri şi înmormântări…

Pe chipul spân şi smochinit, jalea uşierului se zugrăvea într-o mimică de cel mai năstruşnic şi comic efect. Avea şi Martin o dramă a existenţei sale mai neîndurată chiar decât astmul care-i tăia răsuflarea: pacostea încălţărilor fără talpă de oţel, mistuindu-i jumătate din leafă. Iar dintre toţi slujbaşii mai mari şi mai mici ai Agenţiei Române, numai dom-nul secretar particular Eminescu pleca urechea să-i asculte asemenea păsuri. Dacă se întâmpla să glumească pe socoteala lor, o făcea cu nevinovăţie.

O dovedi încă o dată, spunându-i:

— Diseară să pofteşti la mine, jupân Martine… M-am pomenit, nici eu nu ştiu cum şi de unde, cu două perechi de ghete… Aşa ceva nu se prea potriveşte cu obiceiurile mele… Îmi complică existenţa… Vino şi mă scapă de o pereche, până ce nu le ronţăiesc guzganii.

— Uliuliu!

— Nici un uliuliu! Să mi te înfăţişezi la opt, cel mai târziu la nouă… Te scutesc de bon.

— Lăsaţi, că nu de la dumneavoastră…

— Ei, neamul nevoii! se burzului domnul secretar. Mi te-ai pus să-mi faci nazuri? Întorc foaia! Ordinul superiorului! Te execuţi pur şi simplu, fără să crâcneşti… Şi până una-alta, ţine câţiva groşi pentru tramvai!

Martin nu se mai codi. Culese gologanii de aramă de pe colţul mesei, înşfăcă subsuoară ghiozdanul cu plicuri ca un

adevărat cimpoi umflat, iar în semn de recunoştinţă strecură veste bună, păstrată dinadins până la urmă:

— Pot să vă încunoştiinţez că dumneavoastră aţi scăpat pe trei zile… Excelenţa-sa, uliuliu! … pleacă la Hanovra cu trenul de unsprezece… Trei zile facem şi noi economie… Dumneavoastră la coatele hainei, Martin, uliuliu! … la încălţări. Cu respect! Să trăiţi!

— Mergi cu bine şi Dumnezeu să-ţi ocrotească pingelile! îl binecuvântă şăgalnic domnul secretar, înălţând mâna cu degetele împreunate arhiereşte în norii fumului de tutun, ca în fumul smirnei şi tămâiei din cădelniţa vlădicilor. Mila Domnului asupra încălţărilor tale, Martin Uliuliu, robul lui Dumnezeu!

Zâmbea. Îi venea şi lui să fluiere un vesel refren. Vestea nu era atât de nouă cum o credea Martin. O aflase de cu dimineaţă, din izvor nemijlocit, chiar de la excelenţa-sa Neculai Kreţulescu.

Iar din această pricină şi încă din altele, se simţea cu sufletul uşor, cuprins de neastâmpărul vacanţelor şcolăreşti, cu poftă de glumă şi de taifas. Şi cum nimic nu-l apropia de slujbaşii Agenţiei, juni principăteni înfumuraţi din protipendada diplomatică şi câţiva cinovnici cătrăniţi în uneltiri şi felurite săpări reciproce de la înaintările în leafă şi în grad după năravul îmbâcsitelor birouri – îşi amăgise singurătatea ascultând cu răbdare de duhovnic, jalbele şi pârele lui Martin, uşierul. Bătrânul spân, chel şi astmatic, nemângâiat de prea scurta durată a încălţărilor şi de crâncenele economii ale excelenţei-sale, îi amintea alt moşnegel, de la altă cancelarie, unde feciorul căminarului din Ipoteşti începuse cu zece ani în urmă ucenicia de scriitor în condici. Nu se potrivea la fire, nici la chip, Martin Groth, slugă berlineză a Agenţiei Române, cu Leonte Hudici, pisăr de modă şi de slovă veche a isprăvniciei din Botăşăni. Dar peste ţări, şi ape, şi munţi, peste timp, se înrudeau amândoi într-un destin umil. Nu-şi bănuiau fiinţa, închipuirea lui Leonte Hudici, mărginită la universul

reşedinţei de isprăvnicie din Ţara de Sus, n-ar fi putut presimţi sub nici un cuvânt existenţa unui seamăn al său la alt capăt de lume. Martin Groth, numit Dudelsackpfeifer, numit Martin Uliuliu, n-ar fi înţeles o vorbă din slova chirilică a lui Leonte Hudici, nici din graiul moldovenesc al moşneagului cu botfori până la genunchi şi cu vărguţă de corn lustruit înfiptă în tureatcă.

Dacă însă printr-o minune, li s-ar dezlega încurcătura babilonică a limbilor şi dacă un covor vrăjit din poveste i-ar aduce prin văzduhuri să-i pună faţă în faţă, îndată s-ar recunoaşte, parcă s-ar fi ştiut de când lumea. Martin Groth ar pipăi cu mare admiraţie botforii dintr-o vacă ai lui Leonte Hudici şi ar întreba cât costă şi cât durează. Leonte Hudici l-ar pofti la o cafea straşnică, să-i împărtăşească necazurile de pisăr isprăvnicesc prigonit de-un şef tot atât de neînduple-cat ca excelenţa Agenţiei Române din Berlin. Şi amândoi ar descoperi cu uimire, cât de amăgitoare e depărtarea târgurilor lor pe hartă şi cât de apropiată le e slujba, cu aceleaşi pătimiri, asupriri şi pricini de jalobe, cerând dreptatea cu rogojina aprinsă pe cap.

Poate că amândoi s-ar uni în cuvânt, aducând mulţumită cerului că, în amarul vieţii lor care le-a fost întâmpinat de către toţi numai cu strângere de umeri şi cu batjocură, au aflat un singur om să-i asculte cu blândeţe, Mihai Eminovici, fostul conţopist al isprăvniciei de Botăşăni, domnul „doctor” Mihai Eminescu, secretarul particular al Agenţiei Române din capitala imperiului german. Căci spre aceste suflete simple mergea de-a dreptul dragostea şi înţelegerea prietenoasă a feciorului de căminar, adăogând de-a lungul tuturor pribegiilor încă un moş sfătos şi obidit la pomelnicul celor din Ipoteşti: după prisăcariul Miron şi baciul Trofim, odăiaşul Onufri de la K. K. Ober-Gymnasium; pe urmă Leonte Hudici; mai apoi Nicolae Mihu Ghenderi, măgărarul seminarului din Blaj; după acesta chelnerii Jean şi Andreas de la Viena; acum un sărman uşier năpăstuit de soartă ca Martin Groth. Gloata pestriţă a târgurilor, cu deşertăciunea

diplomelor neisprăvite care-au strâmbat minţile, cu pospaiul a toate ştiinţelor ciugulit din lectura gazetelor, cu uri şi pizme clocite în cuibar de hârtie tipărită; această lume nu-l ademenea cu nici un preţ. Îi rămânea străină. O simţea pentru firea lui rece şi vrăjmaşă. O ocolea, precum îşi căutase aici cămăruia cea mai dosnică, în afară de vadul trecerilor, mai degrabă depozit pentru vechituri desperecheate, pentru scaune şchioape şi dulapuri hâite, decât biroul unui secretar particular de agent diplomatic.

Cercetă ornicul. Abia zece fără un sfert.

Un ceas până la plecarea excelenţei. Două, până la întâlnirea care-i înfierbânta lui sângele arterelor cu un nou neastâmpăr.

De unde ştiuse că e la Berlin şi de unde-i aflase adresa temutul critic vienez cu răsucite ciufuri de păr ca două corniţe de ied; fostul prieten al lui Nicolaus Lenau? … Cum de nu-l uitase încă? …

În singurătatea lipsită de prietenii din acest Berlin unde într-un an nu-şi mai primenise cugetul cu ascuţite dezbateri, nu o dată a gândit la ciudatele cunoştinţi de la Goldenes Lamm. Şi când se aştepta mai puţin, astăzi-dimineaţă, a găsit mesagiul pe masă, răsărit ca într-o plăsmuire fantastică, tot aşa cum întâlnirea lor cea dintâi în tihnita cafenea vieneză s-a petrecut în afară de legile vieţii de-aievea.

Încă două ceasuri… Încearcă să amăgească trândava scurgere a timpului, deschizând una din cărţile pitulate sub teancul de coduri şi de anuare diplomatice. Fireşte, un volum asupra înţelepciunii în viaţă, de Arthur Schopenhauer. Foile s-au desfăcut la capitolul Despre ceea ce are cineva: iar domnul secretar particular Eminescu a început să citească: „Nu cred că fac ceva nevrednic de pana mea, dacă sfătuiesc pe toţi să se îngrijească de păstrarea averii moştenite sau agonisite. Căci este mare lucru să ai din capul locului atâta, încât măcar pentru persoana ta şi

fără familie să poţi trăi în adevărată neatârnare, adică fără a munci…”

Neamul nevoii! fluieră Eminescu, aproape pe aceeaşi notă a lui Martin Cimpoieru. Se vede treaba că un demon mehenghi a înlocuit pana măiestrului din Frankfurt, cu una de contabil! Ia uită-te la dânsul ce nimicnicii de rob al chiverniselilor e în stare să aştearnă pe hârtie! Parcă le-a scris, să capete şi el bineeuvântarea tatei, arhon-căminarul.

„… Din aceeaşi cauză este fără discuţie mai mică deosebire între cel ce are un venit de patru mii de franci şi cel ce are un venit de patruzeci de mii, decât între cel dintâi şi cel ce n-are nimic.

Din ce în ce mai frumos!

„…Cu totul altfel se înfăţişează întrebarea, dacă este vorba să înainteze cineva în funcţiile statului unde are trebuinţă de amici, de favoare, de relaţii, pentru a se folosi de ele în cariera sa din treaptă în treaptă până la posturile cele mai înalte. În asemenea caz este poate mai bine să fie aruncat în lume fără nici o avere. Mai ales celui ce nu e de neam, însă are talent, îi slujeşte de puternică recomandaţie, să fie sărac lipit…”

Cu părere de rău pentru maestrul său coborât de la Die Welt als Wille und Vorstellung, la asemenea poveţe pe înţelesul lui Martin Groth şi a oricăror mărunţi simbriaşi ai Agenţiei Române, domnul secretar particular închise tratatul cu jalnicile aforisme asupra înţelepciunii şi a deschis Viaţa lui Budha, unde ştia că nu-l aşteaptă niciodată deziluzii de acest soi. Iar trecerea prea trândavă a timpului, nu i-a mai fost o povară: „… Vă voi spune, o, schimnicilor, adevărul asupra durerii. Durere e naşterea, durere bătrâneţea, durere boala, durere moartea. Sunteţi legaţi de ceea ce nu iubiţi: durere; sunteţi despărţiţi de ceea ce vă e drag: durere; nu ajungeţi la ceea ce aţi dorit: durere. A te lega de trup, de senzaţii, de forme, de impresii, de cunoaştere: durere, durere, durere… Vă voi spune, o, schimnicilor, adevărul asupra izvoarelor durerii. Setea de a

fiinţa mână din renaştere în renaştere, din reîncarnare în reîncarnare. Plăcerea şi nesaţiul o întovărăşesc. Nesaţiul nu se îndestulează decât prin putere. Setea de putere, setea de plăcere, setea de a fi; iată, o, schimnicilor, izvorul durerii. Şi vă spun vouă, o, schimnicilor, adevărul asupra chipului de a înlătura durerea. Stingeţi-vă setea de a fi prin nimicirea dorinţei. Izgoniţi dorinţa. Lepădaţi-vă de dorinţă. Eliberaţi-vă de dorinţă. Ignoraţi dorinţa! Vă spun vouă, o, schimnicilor, adevărul asupra căilor care duc la nimicirea durerii. E calea sfântă cu opt crengături…”

Tropot de paşi şi vuiet de uşi trântite au dat de veste că excelenţa-sa a coborât scările Agenţiei Române, şi că lefegiii cu mic şi mare au intrat în vacanţă de trei zile.

Larma aceasta şcolărească l-a smuls din „calea sfântă cu opt crengături”. Nu mai afla răsunet în el predica lui Budha.

Îl furnica nerăbdarea gimnazistului de la Cernăuţi să se rupă din bancă; iar după aceste semne prea bine ştiute, măsură cât îl înăbuşeau pereţii cancelariei, slujba de scriitor în condici, viaţa de surghiun. Toată ziua a gândit în amintiri. Tânguirile lui Martin Groth i-au amintit tovarăşul de la isprăvnicia de Botăşăni. Episodul cu excelenţa-sa pergament l-au întors la râsul din teatrul Hotelului de Moldavie, când se ivea Comino pe scenă. Acum zarva coridoarelor l-a strămutat deodată în altă vânzolire, pe sălile K. K. Ober-Gymnasiului, la un sfârşit de clasă. Parcă ajung la el glasuri şi chemări cunoscute, nu de-acum, de-atunci. Parcă simte şi mirosul de leşie al pardoselelor în nări; chiar cerul vânăt, bura măruntă de-afară, lumina tomnatecă – sunt de la Cernăuţi.

Cunoaşte tâlcul unor asemenea năluciri de simţiri şi de cuget. Durere, durere, durere… Sunt semne că iarăşi nu mai poate răbda gratiile, că o putere lăuntrică îl alungă să pornească aiurea, spre limanuri afunde în zare şi timp, ca pasărea cu guşa verzuie slobozită într-o toamnă cu o astfel

de bură, de-un copil înfrigurat şi mâhnit, să pornească după soaţele sale spre pustiile de nisip de la apa Nilului.

Dar el era mai zăvorât ca o pasăre în cuşcă; nu nădăjduia în nici o mână să desfacă uşa nevăzutelor gratii. Îl ţineau legăminte neînduplecate la Berlin. Prelecţiile dascălilor la Universitate, condicile Agenţiei, datorniţa de a se înfăţişa până într-un an-doi filotimilor subscriitori de la Junimea cu o diplomă în preţul nestatornicelor stipendii: Pogor un galben, Maiorescu un galben, Culianu un galben, Carp un galben… Durere, durere, durere! Îi era îngăduită amăgirea unei li-bertăţi, atât doar cât se mişca de la Agenţie la Charlottenburg, de acasă la Universitate, de-acolo pe uliţele dintre barierele oraşului; la un muzeu, la o cafenea, la un teatru. Tot aşa pă-sării din cuşcă i se lasă un scrânciob de sârmă ori o scăldătoare în găvan de ceaşcă, pentru joaca menită să-i înşele captivi-tatea. Însă joaca şi viaţa îi rămân înţărcuite, mereu şi mereu.

El a pierdut acum până şi minunata neînfricare a copilului rătăcitor de odinioară, care se subţia ca fumul să scape printre gratii, când îl cuprindea neastâmpărul: purtat de vânturi ajungea de la Cernăuţi la Ipoteşti, de la Botăşăni la Cernăuţi, de-acolo la Blaj, la Bucureşti, la Giurgiu, ospătând la focuri de tabere şi dormind în poduri cu fân. Acum e un domn secretar particular de Agenţie diplomatică. Semnează în fiecare dimineaţă într-o condică. Neastâmpărul şi-l cheltuieşte aici între un uşier-curier astmatic şi o excelenţă zgârcită chiar la cuvinte, până ce se mistuie şi se stinge, ca ziua de mâne să înceapă iarăşi mocnită, fără zarişte; legat de ceea ce nu iubeşte: durere! despărţit de ceea ce îi este drag: durere! osândit să n-ajungă la ţinta dorinţelor: durere! … Şi totuşi nerăbdarea îi furnică plăcut fiinţa, ca în aşteptarea unei întâlniri de amor. Atât de rar se mai ivea prilej să vadă alte chipuri, să schimbe alte gânduri. Cercetă încă o dată ornicul. Patruzeci de minute până la ceasul hotărât de criticul vienez cu răsucite corniţe de ied, fostul prieten al nefericitului

Nicolaus Lenau. Va merge încet. Va ocoli pe drumul cel mai lung.

A orânduit în sertar cărţile care n-aveau ce căuta pe masa unui secretar de Agenţie diplomatică, a răsucit cheia, a îmbrăcat mantaua de toamnă şi a ridicat gulerul.

Coridoarele se deşertaseră într-adevăr ca o şcoală pustie în zi de vacanţă. O nefirească tăcere. Numai un geam deschis, uitat, scârţâind undeva în bălămăli, după răsufletul vântului.

Din prag, domnul secretar s-a întors. Uitase şi el ceva.

S-a îndreptat la calendarul din perete şi a rupt foaia mototolind-o între degete. Mai scăpa de-o zi!

Zvârli mingea de hârtie în coşul unde se amestecau şire neisprăvite de stihuri, cu plicuri vechi, încă neîntoarse pe dos, după cea din urmă poruncă a excelenţei-sale pergament.

V

— Cunosc citatul. E din Divanul lui Goethe.

— Întocmai! încuviinţă Eminescu. Am încercat şi o tălmăcire în româneşte. Cam şchioapătă şi cam scârţâie, însă păstrează gândul întreg…

Era nevoie s-o probeze unui om care nu pricepea nici o iotă din graiul moldo-valah. Se mărgini să rostească stihul german, confruntându-l fără voie, în minte, cu rândurile tra-duse undeva cu slova lui măruntă, în vreun caiet, din vreun sertar;

Spun popoare, sclavii, regii, Că din câte-n lume-avem Numai personalitatea Este binele suprem.

Îi păru că sunau grozav de prozaic. Dar cum nu era vorba despre o frumuseţe meşteşugită a versului, ci despre un ade-văr, tânărui faur întotdeauna atât de aspru cu sine găsi măcar o virtute stihurilor: tălmăceau adevărul fără să-l răstălmăcească.

Pe urmă, îşi aminti, adăogind ca încă mai temeinic argument în sprijinul „binelui suprem”:

— De altfel, de acelaşi citat se foloseşte şi Schopenhauer în capitolul de împărţire fundamentală a Aforismelor, tot spre a dovedi că pentru plăcerea şi fericirea noastră elementul subiectiv este mult, mult mai covârşitor decât cel obiectiv…

Criticul vienez îl întrerupse, ridicând sprincenile ascuţite într-un râs sardonic:

— A dovedi? Dă-mi voie! A susţine, poate vrei să spui… Căci a dovedi e ceva mai greu. Îndeobşte, nimeni nu prea dovedeşte nimic, nimănui. Fiecare crede mai ales în ceea ce are nevoie să creadă… Dovezile le primim sau nu, după cum ne-au găsit pregătiţi să le primim ori nu. Unora le apar mulţumitoare fiindcă răspund unui teren pregătit; pentru alţii nu preţuiesc doi cruceri.

— Doi groşi adică, după mărunţişul Berlinului… zâmbi Eminescu.

— Doi groşi, două centime, două copeici, doi penny, după mărunţişul de oriunde. Atâta parvin să preţuiască la un moment dat, dovezile cele mai netăgăduite de la alt moment dat. Depinde de ţară, de timp şi de capete, de experienţe, de-un stadiu istoric, de-o aspiraţie a epocii. Ceea ce e în afară de orice discuţie pentru un cap de la Viena; aici nu mişcă şi nu convinge pe nimeni. Ceea ce era în afară de orice discuţie în Germania lui Kant, cade în urechi de surzi, în Germania lui Bismarck. Te-ai dumirit, cred, într-un an, de când te afli la Berlin?

Poetul suspină:

— Cu prisosinţă! Numai că eu îi spun Germania lui Geibel şi Redwitz, mai mult decât a lui Bismarck.

— Tot una-i. Se completează. Unii se explică prin cei-lalţi… Pentru toţi aceştia: pentru Bismarck, Geibel, Redwitz e tutti quanti, argumentele lui Goethe nu mai preţuiesc doi bănuţi de aramă… A susţine deci, nu a dovedi, tinere prieten.

— A susţine. Fie! … Mie îmi sunt paginile lui Schopenhauer încă proaspete în cuget, fiindcă am trecut prin ele din nou astăzi dimineaţă.

— Şi te-au mulţămit?

Eminescu a surâs, recunoscând fără şovăială:

— Mai puţin ca altădată… M-au găsit se vede într-o zi când nu preţuiau nici pentru mine două parale, doi cruceri, doi groşi… Am zvârlit cartea şi m-am întors la predicile lui Budha… Însă acum îmi dau socoteala că numai celelalte dovezi, ale lui Schopenhauer, zdrăngăneau a tablă goală. Versul lui Goethe îmi pare că a rotunjit pe vecie un adevăr neştirbit, limpede, ca o sferă de cleştar, plină şi grea… Tot personalita-tea rămâne singurul nostru bun, al nostru, care năzuim la o creaţie artistică. Singura noastră putere, singura armă şi ra-ţiune de a fi; câteodată, singura consolare…

— Mai ales! He-he! Mai ales, consolare.

— …şi singura însuşire a unui seamăn al tău. Singura, care te poate atrage irezistibil spre el.

— Până la cea dintâi dezamăgire…

— Un om cu o personalitate întreagă, fie ea chiar ne-strujită, necultivată, n-are cum să te dezamăgească. Ţi-l apropii sau ţi-l îndepărtezi de suflet, de la început. Aşa rămâne… Poate de aceea mai lesne mă simt eu legat de oameni simpli, de ţărani, moşnegi, pădurari, chiar de slugi netrebnice după categorisirea socială… Vor fi fiind netrebnice faţă de rangul unui prinţ sau al unui prea înalt consilier aulic. Dar nu şi-au pierdut rudimentul lor de personalitate. Gândesc şi simţesc pe socoteală proprie… Trăiesc o viaţă a lor, vie şi nemăsluită… Şi poate de aceea fug de tovărăşia semicivilizaţilor, care simt şi gândesc după umbrele de gânduri şi de simţiri ale altora; se îmbracă şi vorbesc maimuţărind vecinul de pe-o treaptă socială mai cocoţată: râvnesc la ceea ce sunt alţii, nu la ceea ce ar putea să fie ei. N-au alt vis decât să-şi iasă din piele şi să împrumute pielea altora! Pentru acest soi de oameni personalitatea a încetat a mai fi un bun propriu şi un bine suprem. E o coraslă, cum s-ar numi pe româneşte. Nemţescul Sauermilch e prea puţin şi inexpresiv, faţă de înţelesul românesc al cuvântului… Un ceas petrecut cu un

unchiaş neştiutor de carte din satul meu, care şi-a păstrat personalitatea nevătă-mată, mă încântă şi mă fericeşte… Tânjesc după el. Nu-l dau pe toate cursurile fostului meu dascăl de filosofie de la Viena, Zimmermann, corăslite, după chipul şi asemănarea unui cuget strâmbat de cugetele altora…

— Aşadar, dragul meu tânăr, apologia personalităţii, nici mai mult, nici mai puţin?

— Precum se vede…

— Precum se vede şi precum mă uimeşte! Înţeleg s-o facă un om care se consideră occidental absolut, un individualist, un vitalist… Goethe. Fiindcă oricât mi-ar sta câteodată pe su-flet olimpicul de la Weimar, ca unei moşnegării cu toane ce sunt, nu tăgăduiesc că reprezintă o strălucită expresie a occidentului… O culme! Cum împaci dumneata însă, tânărul meu budist, Maya şi Nirvana, cu această apologie a personalităţii?

— Ştiu eu? Poate că nici nu o împac. Numai caut s-o împac… Mai am timp. La douăzeci de ani abia împliniţi, n-am cutezanţă să cred că ţin în mână cheia şi lăcata înţelepciunii. Chiar marele Goethe, ce însemna şi ce era la anii mei? Se căuta pe sine… Mă întorc mereu la dânsul, fiindcă am impresia că-s croit din aceeaşi urzeală, care se formează pe încetul, cu timpul, şi nici nu se poate dispensa de timp. Ca un vin de-al nostru, din Moldova, pe nume Cotnar, care nu face nici două parale în primul an. Îşi dă adevărata măsură pe soroace mai lungi…

Criticul vienez observă că tânărul budist avea deocamdată sub mână un pahar gol.

Făcu semn chelnerului să-l umple cu vin auriu de Johannisberg. El încălzea în palmele împreunate o cupă largă de coniac, clătinând lichidul pe fund şi apropiind cristalul de nări să soarbă aroma străveche, într-o voluptate de adânc preţuitor al plăcerilor rare şi scumpe.

Nu pierdea din privire chipul invitatului său la masă, pal, puţin slăbit şi osos, cu ochii somnoşi când se potolea focul

dezbaterii; dar cât de tânăr chip! cu fruntea cât de înalt boltită! cât de neatinsă de nici o cută!

— Douăzeci şi ceva de ani, abia împliniţi… murmură. Ce vârstă scandaloasă! Îţi dă dreptul la toate contradicţiile şi la toate ambiţiile…

Poetul a strâns uşor din umeri:

— Ambiţii? Contradicţii, recunosc… Dar ambiţii? Nu am niciuna.

— Dorinţi, atunci?

— Nici dorinţi… clătină din cap, invocând predica lui Budha: „Stingeţi-vă setea de a fi, prin nimicirea dorinţei. Izgoniţi dorinţa. Lepădaţi-vă de dorinţă. Eliberaţi-vă de dorinţă. Ignoraţi dorinţa…”

Apoi îşi luă seama şi mărturisi cu o învăluire de mâhnire în glasul adânc:

— Mi se pare însă că mint. Că mă minciunesc pe mine însumi… M-am surprins cu o contradicţie… Îucă una… Nu m-am pătruns deplin de înţelepciunea lui Budha Sackya Muni… Ceva tot doresc… Doresc să fiu undeva departe de acest Ber-lin, de Universitate, de cancelaria unde fac slujbă de copist… Să am libertate şi timp; timp fără drămăluire înaintea mea, pentru a trăi numai cu hârtiile mele din sertar… Numai pentru ele…

— Are să vină şi aceasta.

— Dacă va veni vreodată sau dacă nu va veni prea târziu… replică tânărul budist, cu un surâs sceptic.

Criticul cu părul adus în ciufuri ca răsucitele corniţe de ied, îl scormoni clipind mărunt şi micşorând ochii cenuşii, întrebă, depărtând de la nări cupa cu licoare aromată:

— Descurajare?

— Nu. Teamă…

— Teamă, de ce? … Ai atâta timp înainte! … La douăzeci şi ceva de ani, eşti abia la început de viaţă. Iar pentru scrisul din sertarul dumitale, nici nu este nevoie de-o viaţă de Matusalem… Gândeşte ce puţină vreme le-a lăsat viaţa atâtor scrii-tori şi muzicanţi de la începutul veacului nostru

romantic. Treizeci şi nouă de ani lui Leopardi, Chopin şi Puşkin. Treizeci şi şase lui Byron. Treizeci şi patru lui Bellini. Treizeci lui Shelley. Şi altora încă mai puţin. Douăzeci şi nouă lui Nova-lis; douăzeci şi şapte lui Lermontov; douăzeci şi şase lui Keats şi lui Petöfi; douăzeci şi cinci lui Hauff. Şi câţi? Şi câţi? … Vorbesc numai despre cei pe care în mare parte i-am cunoscut în tinereţea mea ori numai i-am văzut când eram copil… Atâţia ani – treizeci şi ceva, treizeci, douăzeci şi şapte, douăzeci şi şase – le-au ajuns totuşi, ca să nu treacă în van prin veac… Sunt unii, pe care nici nu mi-i imaginez păşind peste scadenţa fixată de soartă. Ce-ar fi făcut, ce-ar fi scris oare Byron la cincizeci de ani? Sau Shelley? sau Keats? sau Petöfi? Ce-ar mai fi avut oare de spus şi cum ar mai fi spus oare? Îi aştepta poate destinul lui Musset: supravieţuire… Al lui Leopardi: la treizeci şi nouă de ani, supravieţuire… O moarte din viaţă… Sleirea, tocirea, scleroza…

Eminescu vorbi încet:

— De ce mă asemuieşti pe mine, atât de neînsemnat, cu dânşii, atât de mari?

— Mi-e foarte comod! He-he! … se veseli criticul, înfundându-şi iarăşi nările în pahar şi sorbind pe urmă, picătură cu picătură, băutura parfumată. În primul rând, n-am citit şi nu voi putea să citesc niciodată o pagină de-a dumitale, nici un vers… Cunosc cinci-şase limbi europene. Până ce vei ajunge la celebritate, să fii tălmăcit în vreuna din ele, mă tem că eu mă voi fi risipit de mult în Nirvana dumitale… Doar într-o altă încarnare ar mai exista oarecare sorţi să se întâmple aceasta. Până atunci, am toată libertatea să te aşez alături de ceilalţi, care faţă de dumneata ţi se par „atât de mari”… Nu-mi poate proba nimeni că m-am înşelat… În al doilea rând, dacă îţi mai aminteşti, am o încredere oarbă în instinctul meu de fizionomist. Nu mă înşel cu una, cu două. La şaptezeci de ani, mi-a fost dat să cunosc, mai mult sau mai puţin de aproape, măcar şaptezeci de celebrităţi autentice şi de vreo

trei ori pe atâtea mincinoase, care n-au durat mai mult de-un anotimp. Mi-am făcut ochiul. Nu mă mai minte…

Temutul critic vienez aprinse o ţigară groasă de foi, se sprijini într-un cot şi roti privirea cenuşie asupra sălii de restaurant cu un fel de milă dispreţuitoare.

Îşi întârzie ochii cu deosebire la o singură masă, de unde îl salutase stingherit la intrare un domn rotofei şi stacojiu, cu voioşia din obrazul de lună plină stinsă deodată.

Acum domnul îşi schimbase scaunul. Le arăta numai ceafa revărsată peste guler.

— Ha-ha! Şcrşşş-scrşşş! hohoti crâşcătul de sticlă pisată. L-ai văzut pe acel domn? Sunt sigur că acum înghite cu noduri… E una din fostele celebrităţi mincinoase pe care odinioară le-am cam scuturat puţin, au rămas definitiv scuturate şi acum se socot victime ale mele… Ai pomenit o mai stupidă situaţie? Mi s-a creat faima că dărâm cu sadism oameni şi glorii. Uită-te la mâna mea, la umerii mei… Cum ar izbuti oare o stârpitură slăbănoagă ca mine să săvârşească atâtea isprăvi vrednice de-un Samson, de Heracles, de Hercule? … A fost ceva mai simplu, întotdeauna! M-a ajutat numai ochiul. Am văzut ceea ce încă nu vedeau alţii – şi am v ăzut cu un an ori cu cinci, ori cu zece, mai devreme… Pe urmă, celebrităţile de-un anotimp s-au năruit de la sine. Proştii au rămas cu iluzia că am jucat şi eu un rol de executor, de călău, acolo unde de fapt nu fusesem decât un cioclu… Ai observat cum cioclii adulmecă mirosul de cadavru, chiar înaintea medicilor? Doctorii mai speră, muribundul n-a început încă să horcăie, moştenitorii n-au purces încă să se încaiere de la cheia lăzii cu bani, văduva nu şi-a comandat încă rochia şi vălul cernit – însă cioclii au şi prins a da târcoale casei… Ei nu se înşeală… Aceasta e tot! Acum cincisprezece ani, ceafa de acolo era o ceafă ilustră. Pe ea se sprijinea, dragă doamne, nădejdea literaturii germane. O dramă de mare succes; clacă abil condusă în sală; şaizeci de reprezentaţii neîntrerupte aici, la Berlin; critica în extaz; publicul

strivindu-şi bătăturile de ghişeul teatrului. Turneu la Viena… Când am scris atunci ceea ce cred şi ce ştiu, uluială generală. S-a tâmpit hodorogul! I s-a înfundat! … După un an, o a doua dramă în versuri… La pământ! A treia la fel, la pământ, în anul următor… Şi ciudat, la pământ s-a tuflit şi prima piesă, la cea dintâi reluare! … He-he! Scrşşş-scrşşş! Ceafa de acolo s-a întors în marele anonimat. Speranţa literaturii germane s-a apucat probabil de altă industrie… Prea era voios şi ferice când am intrat noi, în faţa talerului cu friptură de gâscă şi a cănii cu bere. Cel mai neîndoielnic semn că s-a consolat, că uitase o scurtă aventură a juneţii… Prezenţa mea l-a împuns cu un ghimpe în inimă. I-am deşteptat un trecut… Îşi închipuieşte imbecilul, că eu, numai eu, i-am sfărâmat un viitor care se anunţa atât de glorios! Fără mine, fără execuţia de acum cincisprezece ani, he-he! unde era? … Ai auzit despre von Aue? Ulrich von Aue?

— Nimic…

— Ai auzit ceva despre Cavalerul cu armura de lut?

— Nici…

— Ar fi şi de mirare. Aveai atunci opt sau nouă ani când se vorbea despre Ulrich von Aue şi Cavalerul său, cu armura de lut… După trei ani n-a mai pomenit nimeni… Acum, chiar cei care au făcut băşici la palme aplaudând Cavalerul de lut, ar strânge din umeri, întrebându-se de unde li se pare vag cunoscut acest nume, vag cunoscut acest titlu de piesă… Domnul de colo, cu ceafa ca un rac fiert, e Ulrich von Aue, spe-ranţa dramaturgiei germane de acum cincisprezece ani… Concurentul de atunci al lui Geibel şi Redwitz… Succesorul lui Goethe, al lui Lessing, al lui Schiller… Şi domnul de colo, victima mea, n-ar vrea să consimtă în ruptul capului la o explicaţie mai simplă şi singura adevărată, a pătăraniei sale… N-am jucat nici un rol. N-am dărâmat nimic. He-he! Scrşşş-scrşşş! Nu poţi neantiza neantul! … Am văzut numai cu un anotimp mai devreme, ceea ce nu văzuseră încă alţii… Nici el! Mai ales el! … Chiar

înainte de a se juca piesa la Viena, chiar în dimineaţa când s-a înfăţişat la mine să mă cunoască, purtând subsuoară un adevărat dosar cu tăieturi din gazete şi foile-toane – în zece minute am fost luminat. Puteam să jur că scumpii confraţi de aici, cu ale lor cronici incandescente, au dat în gropi, ceea ce de altfel nu li se întâmpla întâia dată… După primul act, pentru mine totul era demonstrat, verificat, confirmat. Cum să nu cred deci în intuiţia mea de fizionomist? … Iar această intuiţie de fizionomist, ca să nu-i caut alt nume, care în zece minute a hotărât asupra lui von Îne şi altor Geibeli şi Redwitzi de aceeaşi teapă: acest instinct mă face dimpotrivă să cred în dumneata, adică în sertarul dumitale, tinere poet şi budist, pe necercetate, fără să cunosc o iotă din ceea ce ai scris, din ceea ce scrii… Poate că… Nu poate… He-he! Scrşşş-scrşşş! Sigur, nu poate; sigur că în ascunzişul cel mai tăinuit al cugetului dumitale, nu te-i fi socotind chiar atât de neînsemnat cum mi-o spui cu o… orgolioasă modestie. Altfel, de ce ai călcat povaţa lui Budha, să te laşi robul unei dorinţe, în loc s-o nimiceşti? … De ce doreşti să fii departe de Berlin, pentru a avea libertate şi timp nedrămăluit, ca să trăieşti numai pentru hârtiile din sertar? Ţi-am disociat încă o contradicţie… A treia la număr. Ha-ha! Scrşşş-scrşşş! Mai am altele, în rezervă.

Chelnerul umplu din nou paharul cu vin auriu de Johannisberg. Poetul îl aşteptă să se depărteze. Apoi cuprins de nevoia singuratecilor de a-şi elibera gândurile păstrate în sine până la asfixie, mărturisi:

— Recunosc şi această contradicţie, a treia la număr… Doresc cu însetare răgaz şi linişte pentru caietele din sertar, fiindcă am simţământul că m-am născut pe lume pentru acele hârtii şi caiete… Orice-aş face altceva, orice-aş năzui altceva, ar fi ca o lepădare… Aş trăi în minciună… Cred în steaua mea… într-un destin…

— Iar pecetea destinului o porţi pe degete! … He-he! Scrşşş-scrşşş! hohoti criticul cu părul răsucit în corniţe de

ied, îndreptând ţigara ca un arătător spre petele de cerneală violetă de pe mânele poetului.

Eminescu nu simţi nevoia să le ascundă. Erau într-adevăr ca un stigmat al destinului său… Dar din păcate, stigmatul altui destin.

Spuse:

— Aceasta e cerneala cancelariei! … Pete pe degetele copistului! … Mă ierţi că am fost atât de nesimţit să intru cu asemenea mâni într-un restaurant aşa de boieresc. Acum observ şi acum înţeleg de ce se uita chelnerul cu un fel de dojană la degetele mele…

— Nu e o crimă… Am mai văzut eu acum câţiva ani mâni ca ale dumitale, pătate de cerneală violetă, tot într-o sală strălucită ca aceasta. La Baden-Baden, la Cazino. La o masă de joc… Mânele unui scriitor rus, încă aproape necunoscut în Europa, poate prea puţin cunoscut încă şi în Rusia lui, deşi am mai pomenit numele său la întâlnirea de la Viena: Fiodor Dostoievski… Nu erau la locul lor, bietele degete cu pete de cerneală, într-o sală de joc, la o masă de joc… Dar te asigur că nu aveau nimic grotesc, cu tot tremurul, cu toate unghiile negre, cu toate petele de cerneală şi peceţile unui destin.

Poetul zâmbea cercetându-şi, pe o parte şi pe alta, peceţile destinului său, de pe degete şi unghii. Noroc că după porunca excelenţei de la Agenţia Română, Martin lungea cerneala cu apă. Petele se duc la cea dintâi clătire.

Rosti fără să ridice ochii şi fără să-şi părăsească zâmbetul nepăsător:

— Aşadar mai sunt şi alţii? Mă consolează aceasta. Cu toate că n-am avut încă prilej să aflu prea multe despre rusul dumitale.

— Răbdare. Vei afla… Am mijlocit la Lipsca o traducere a romanului Crimă şi pedeapsă. După ce se va tipări, vei auzi vorbindu-se despre rusul tuturor Rusiilor, nu al meu… Căci al tuturor Rusiilor este şi va fi ca Turgheniev, ca Lev Tolstoi.

— Mi-ai pomenit însă alte nume, deocamdată mie mai cunoscute… Byron, Shelley, Puşkin, Leopardi, Novalis, Lermontov… Şi ascultându-le, eu mă gândeam la altceva… Nu mă pot asemui sub nici un cuvânt cu dânşii…

— Oh! modestia orgolioşilor!

— Nu! Nu e vorba de modestie sau de mândrie. Ori de făţărnicia modestiei… Altceva mai… cum să spun? … altceva mai simplu şi totuşi mai adânc. Aceştia au fost flăcări puternice. Vâlvătăi… Au izbucnit şi s-au mistuit. S-ar zice că nici n-aveau ceva de învăţat de la viaţă, nici de la înaintaşi… Se puteau lipsi de timp… Douăzeci şi şase de ani, douăzeci şi opt, treizeci… Destul… pentru dânşii destul! … Eu nu mă pot mă-sura cu sclipirea lor de meteori… Eu sunt o minte înceată; un sărman faur ticăit, cum am mai spus; un faur ticăit care nu se poate dispensa de timp. De zece ori întorc şi răsucesc un cuvânt. De zece şi de o sută de ori o strofă… Mă învăţ singur să citesc în mine, să cânt ceea ce cântă în mine. Şi înaintez greu… Orbecăiesc… Pipăi ziduri negre, până ce mi se luminează o deschidere, ca o gură de hrubă… Poate că abia voi începe, de acolo unde cei pomeniţi de dumneata au sfârşit… Mă înfricoşează câte o dată planurile mele aşternute pe hârtie ca o adevărată contabilitate a viitorului, în caietele din sertar… Piese de teatru – vreo zece, numai dintr-un ciclu. Poeme… O dioramă, din alt ciclu… Istoria lumii şi a veacuri-lor, cu stingerea civilizaţiilor în nimicnicie… Pentru ele câţi ani, câţi ani de migală îi trebuiesc unui faur cu mâna înceată? … În ţara noastră fructele se coc pe îndelete, se pâr-guiesc la soarele toamnelor lungi… Aşa sunt merele noastre domneşti. Lângă mine, la Charlottenburg, am văzut, pe la începutul verii, un grădinar răsucind cozile cireşilor ca să se coacă mai de timpuriu. Spunea că au preţ înzecit. Dar sâmburele rămâne crud. Nu mai dă colţ. Fruct sterp… Pentru grădinar bună afacere; pentru fructul în sine, pentru rostul pe care l-a dat natura unui fruct şi unui sâmbure, proastă treabă! … Şi atunci mi-am adus aminte că

la noi, în Moldova, asemenea fructe pârguite din crud, se numesc fulgerate… Poporul de jos, mai ales femeile au un fel de fereală de ele, o teamă superstiţioasă. Nu muşcă dintr-un fruct fulgerat, ca femeia să nu rămână stearpă, cumva, îndrăgostitul să nu-şi piardă vlaga… Cine mai ştie ce drojdie a unor eresuri păgâne? Dar care cuprind fără îndoială o experienţă veche, o învăţătură pierdută…

Criticul vienez se rezemase pe bancheta de catifea roşie, cu braţele încrucişate pe piept, cu gâtul slăbănog tras între umeri, cu bărbia scufundată în guler.

Părea mai împuţinat, mai bătrân, o mumie uscată de când lumea.

Numai privirea rămânea trează, neliniştitor de ascuţită şi vie, scormonind faţa vorbitorului prin aţele albastre de fum.

Mozolind ţigara de foi în colţul buzelor, rosti aproape în şoaptă, aproape ca o destăinuire:

— Acum mi-ai amintit iarăşi de prietenul meu, Nicolaus Lenau… Nefericitul meu Lenau! Şi el se temea să nu muşte din fructe fulgerate. Să nu-l ajungă blestemul de fruct fulgerat.

Ar fi voit parcă să mai spună ceva. Îşi înăbuşi însă vorba şi gândul.

Purtă ochii la mesele vecine, la ferestrele aburite de bura tomnatecă de afară, apoi din nou la fruntea şi gura tânărului său invitat, la figura tăiată în două, orizontal, de-o linie numai de dânsul ştiută şi descifrată: fruntea gândurilor, gura pământeştelor dorinţi, pe care şi le făgăduia, fiindcă nici el singur nu şi le cunoaşte deplin.

Prin oglindă, poetul privea şi el sala desfăşurată în spatele lui, uriaşă şi mărită la nesfârşit de jocul altei oglinzi paralele; alinierea coloanelor de marmoră vânătă şi a meselor cu greoaie glastre de tufănele. Întâia oară călcase în cel mai vestit şi strălucitor lăcaş de ospăţ al Berlinului. Şi în orgia aceasta de cristale, de oglinzi, de marmoră, de poleială şi argintărie, în uniformele ofiţerilor sugrumaţi în gulere prea înalte, în redingotele şi jachetele civililor

plesnind pe trupuri prea bine hrănite, în tidvele tunse până la piele şi în rochiile, în pălăriile şi podoabele femeilor, desluşea încă o dată şi aici, o sumeţie grosolană, stângace, supărătoare, neprietenoasă, de capitală parvenită a unui imperiu parvenit prin sabie, puşcă şi tun. Unde era armonioasa Vienă cu micile ei restaurante? Cu încântătoarele cafenele de-o poetică tihnă?

Aici mesele aşezate în front, chelneri făcând front, stâlpii în front: totul rece, geometric, înţepenit.

Totul prea nou şi prea agresiv.

Se aude zângăt de tacâmuri ori zuruit de pinteni? Ce neprietenos oraş. Unde totul e orânduit pe căprării, ca într-o uriaşă cazarmă! Poate că numai dânşii, la masa lor, au fost în decursul prânzului singurii muşterii care au vorbit despre Byron şi Goethe, Novalis şi Schopenhauer, în loc de cai şi de grajduri, de cursa bursei şi şedinţa de ieri a Reichstagului unde cancelarul Bismarck s-a năpustit încă o dată ca un zăvod de stână în repezentanţii Bavariei. Poate că numai dânşii, un vienez şi un moldo-valah, trecători oaspeţi ai Berlinului, mai pomenesc despre o altă Germanie de ieri, mică şi fărâmiţată pe hartă, dar cu alt suflu ce-a îngheţat.

Criticul bătrân îşi desfăcu braţele încrucişate pe piept, înălţă sprincenele sure şi dădu glas altei mirări, fiindcă altfel îi lucra cugetul:

— În rezumat, dumneata tinere budist, tot mai suspini după Nirvana? … Şi în acelaşi timp, ceri vieţii îndestul răgaz, pentru a duce la capăt caietele începute din sertar? … Ciudat! Un budist cam ciudat! … Ai numărat a câtea contradicţie?

— Să spunem că le-am pierdut numărul. Ce însemnătate ar avea? Poate că după Nirvana suspină orientalul din mine. La Viena prietenii mă porecleau câte o dată „turcul”! … Unul mi-a şi mărturisit că înainte de a mă cunoaşte, după înfăţişare, m-a crezut persan dacă nu cumva indian de pe ţărmul Gangelui… Poate că o picătură de sânge oriental,

venită cine ştie de unde, rămasă cine ştie cum, tânjeşte după Nirvana…

— Şi te simţi în exil aici? He-he? … Într-un cumplit exil?

— Destul de adesea!

Romantică explicaţie, de poet! Şubredă argumentare, de filosof! … După câteva generaţii, sângele nu-mi pare însă că precumpăneşte prea mult… Omul e un mizerabil animal care se aclimatizează. Lumea în care trăieşti, mediul în care respiri: acestea hotărăsc… Rasa se împământeneşte, e absor-bită după câteva generaţii… Altfel, cum ţi-ai explica germanismul, atât de înfocat din timpul războiului, al rectorului dumitale de la universitate, Du Bois-Reymond, comentatorul lui Leibnitz? Francez de sânge, n-a fost un renegat… S-a încorporat însă Germaniei… Adică mai exact, l-au încorporat părinţii şi bunicii săi… El s-a trezit aici. E de aici… Cum dumneata eşti din România dumitale, din Moldova dumitale, din satul dumitale. Crezi că te cheamă vreo picătură de sânge oriental spre Nirvana? Mai întâi, spune-mi dacă ai fost vreodată în Orient?

— Nu, n-am avut nici mijloacele, nici vremea s-o fac… Dar cât aş dori să plec! … Poate cât aş dori să plec şi să rămân…

— He-he! Serşşş-scrşşş! Fii fără grijă, tinere prieten. Dacă prin cine ştie ce întâmplare ţi-ar fi dat să-ţi îndeplineşti visul, te asigur că după câteva luni vei avea nostalgia ţării dumitale, a lumii dumitale, cum o simţi şi în acest Berlin. Aşa i s-a întâmplat lui Lenau. E adevărat că pe el l-a ademenit nu Orientul, ci America, Atala, René, Niagara, Missisippi. Şi ştii ce l-a adus repede-repede, îndărăt, în Europa? … Îmi scria: „Mă întorc. Nu mai pot sta într-o lume unde nu e vin şi nu sunt privighetori…” Căci imaginează-ţi, tinere poet, America e un continent stupid, fără privighetori… Ce să caute un poet, într-o lume fără privighetori?

— Nădăjduiesc că în India sunt… surâse Emineseu, răsucind o ţigăruie modestă cu degetele lui pătate de cerneala Agenţiei Române.

— Poate! N-am luat aminte. Fiindcă eu mi-am purtat oasele şi pe acolo… N-am luat aminte dacă se află ori nu privighetori în junglă, în Ceylon, în India, la Madura, la Delhi, la Benares… Mi-am dat însă socoteală, la faţa locului, de altceva… Şi am notat faptul, fiindcă mi s-a părut că, înainte de toate, confirma un adevăr pe care îl presimţeam. Numai un indian care s-a născut, care trăieşte şi va muri în India lui, poate fi budist, rămâne budist. Europenii se hrănesc cu un erzatz al budismului, cu o schismă… Nu clătina din cap! … Pentru mine sau pentru dumneata, nordici, occidentali orice s-ar spune şi oricum te-ai crede altfel; pentru noi mistuiţi de dorinţa de a exista, individualişti, raţionalişti, vitalişti, Nir-vana poate fi cel mult o soluţie tragică. O evadare dictată de disperare… Pentru budistul de la el de-acasă, din codrii şi jungla lui, e fericirea ultimă căci nu poate dori altceva decât să scape de existenţa sub o formă determinată. El n-are de isprăvit în nici o încarnare prezentă ori viitoare, caietele din sertar, ca dumneata… N-are de iscălit actul de deces al unui Ulrich von Aue, ca mine…

— Renunţ bucuros la caiete… se lepădă pentru o clipă poetul de raţiunea fiinţei sale, deşertând paharul de Johannisberg până la fund ca o dulce şi izbăvitoare otravă. Pentru Nirvana renunţ…

Criticul îşi scutură corniţele ciufurilor cărunte de păr, strivi rămăşiţa ţigării în scrumieră şi se împotrivi cu tărie unei asemenea amăgiri:

— Te înşeli. Nu renunţi! … Adineaori găseai un preţ vieţii, numai fiindcă îţi va da răgaz să-ţi împlineşti un destin circumscris în aceste caiete, o vocaţie, o misiune… Şi, chiar dacă ai renunţa, ai săvârşi un act de disperare. Act de occidental, adică de individ dintr-o zonă şi un climat unde omul e identificat cu gândirea, cu voinţa sau cu acţiunea… Vezi şi la scumpul dumitale Schopenhauer! … Alt om al contradicţiilor. Ridică în slavă filosofia Indiei. La el acasă scrie Die Welt als Wille und Vorstellung; îl găseşti alături de

Schleiermacher, apărând cu toate sofismele o concepţie răspicat individuală a vieţii. Voinţa universală ori altceva: facem corp cu această voinţă universală, suntem instrumentele acestei oarbe voinţe de a exista… Ce vrei? Şi ce putem face? … Suntem împinşi din urmă, cu iluzia că mergem spre o ţintă aleasă de noi. Iubim, cu iluzia că noi ne-am ales iubita; de fapt suntem numai un instrument pentru perpetuarea speciei… În fond, viaţa e o poveste din care n-ai nimic de câştigat. Numai durerea e pozitivă… Cam aceasta stă la temelia pesimismului schopenhauerian. Nu?

— Aproximativ…

— Aproximativ… Cât se pot dezbate la o masă de restaurant, nu la o prelegere… Dar spune-le toate unui budist şi adaogă-i concluziile lui Schopenhauer, să-ţi râdă cu milă în obraz… Durere, absenţa durerii, forţe pozitive şi negative… Renunţare? Nirvana şi renunţare? Un indian, adică un tropical, nici nu are noţiunea renunţării. La ce să renunţe? El trăieşte vegetativ. Vrea să scape, nu să renunţe! Copleşit de viaţa vegetală care îl înconjoară, a adoptat fenomenologia lui Budha, tocmai fiindcă este cea mai exactă teorie a vegetaţiei. Sub tropice, a vegeta devine unica formă de viaţă, chiar intelectuală; fenomen, fapt speculat de regimul feudal al Indiei, de caste. Lumea reprezentărilor nu mai poate fi înţeleasă astfel decât prin botanică. Tot ce se petrece în indi-vid este efectul unei dezvoltări independente de individ, la fel cu ceea ce se petrece la plante, în afară de ele. Nu individul gândeşte, ci este ceva care gândeşte în individ; nu individul voieşte, ci este o voinţă care se manifestă în individ… Aceasta e concepţia budistă, foarte convenabilă pentru castele superioare, care-i oferă pe cele inferioare cu braţele legate. S-ar părea deci că ne apropiem de voinţa universală a lui Schopenhauer şi de concluziile lui pesimiste… He-he! Numai superficială aparenţă, tinere prieten! … Puţină răbdare… Pentru budistul răsăritean, din India şi Ceilon, doctrina Maya, irealitatea lumii, lanţul fără sfârşit al

naşterilor şi renaşterilor, Nir-vana cu risipirea în marele nimic; toate înfăţişează o tendinţă de a se elibera de natură, un ideal de disoluţiune desăvârşită, nădejdea de a scăpa de mecanismul, de tirania fenomenelor de transformare… Ceea ce la Schopenhauer e o deznădejde, la budistul autentic, indian, e o aspiraţie a nefericirii lui sociale… Budistul doreşte cu toată fiinţa lui un dincolo fără nimic… Nici rai, nici iad, nici purgatoriu… Nici judecată vii-toare. Nici răsplată viitoare… Mai ales topirea în nimic a mizerabilului individ, nimicirea acelei personalităţi care ţi s-a părut şi dumitale, ca şi lui Goethe, ca şi lui Schopenhauer, ca şi mie, că e binele nostru suprem. Al nostru, al Europei. Iată unde am voit să te aduc!

— Noroc că nimeni nu dovedeşte nimic, nimănui, într-o măsură aşa de puternică încât să-l scoată ori măcar să-l clatine din convingerile sale, până ce n-a sosit momentul să se lămurească singur! îi întoarse poetul râzând, cuvintele rostite mai adineauri de criticul cu ciufuri ca nişte diabolice corniţe de ied. Fiecare crede deocamdată în ceea ce e predispus să creadă. Eu rămân pentru moment la Nirvana lui Budha. În copilărie eram optimist, prin fire, prin temperament, prin bucuria de a trăi. Toate erau ale mele, ca în poeziile noastre populare. Cerul şi cu soarele, luna şi cu stelele, primăvara şi cu florile poienilor, lacul şi izvoarele! … Pe urmă, treptat, peste toate s-a lăsat ca o cenuşă. Cerul şi cu soarele, luna şi cu stelele au început a se împâcli. Florile primăverii şi poienilor a se vesteji. Lacul şi izvoarele a se învineţi ca plumbul. De ce? Cum s-a petrecut asta? Ce pot să ştiu? Poate că au pus mână de la mână mai multe împrejurări ca să-mi întunece acest ferice optimism. Da! … Ştiu eu? Poate atmosfera de familie, nenorociri, lipsuri, morţi, ameninţările viitorului fără dezlegări pentru viaţa de toată ziua, nefaste condiţii istorice şi sociale… Mă gândesc că nu vor fi fost streine nici realităţile patriei mele. Realităţile poporului nostru împărţit şi despărţit de vitregia hotarelor geografice şi politice; îngenuncheat sub juguri

străine, îngenuncheat de rămăşiţele feudalismului, de-o protipendadă putredă şi coruptă… Am învăţat să deschid ochii la toate – iar toate, dacă mă gândesc bine, nu erau, nu sunt de natură să întreţină un optimism prea luminos, o bucurie de a trăi prea dionisiacă. Ceva s-a alterat în mine, şi cred că asta s-a măcinat treptat, pe măsură ce realitatea sumbră şi con-ştiinţa au dat asalt pornirilor mele iniţiale din anii fericiţi ai copilăriei. Mai apoi, la Viena şi aici am căutat justificarea principială a unei asemenea schimbări. Şi mi s-a părut a găsi justificarea, de-a gata, în filosofia lui Kant şi a lui Schopenhauer, în Nirvana… Mărturisesc că m-a satisfăcut. Mă satisface. Dar oare, mă satisface într-adevăr? Poate e numai o înşelare vremelnică, o criză, o boală a tinereţii, când te laşi amăgit şi consolat de cărţi. Cine poate pretinde că a scăpat de acest tribut? Vrem, nu vrem, respirăm aerul epocii…

— Şi al bibliotecilor, din păcate.

— Şi al bibliotecilor, din păcate. Exact.

— Ai văzut ce-a adus acest aer al epocii şi al bibliotecilor, în Germania de aici? întrebă criticul vienez. A redus, cu Nirvana budică, toată intelectualitatea la un fel de piftie neconsistentă, amorfă, dezarmată, peste care s-a cocoţat militarismul, peste care calcă în picioare totul acum ofiţerii victorioşi ai lui Bismarck, fără să întâmpine nici o rezistenţă. În orice caz nu o rezistenţă prea dârză. Nu una serioasă, metodică, organizată, consecventă. Aici e pericolul cel mare! Aş spune o lege mecanică. Un delir şi o vanitate a forţei agresive. Ia aminte! Păziţi-vă! E consecinţa cea mai puţin prevăzută, dar inevitabilă, funestă, a aşa numitei Nirvane budice…

— Ştiu eu? vorbi îngândurat tânărul poet moldav. Cu anii, poate, când va veni vremea, mă voi desprinde şi eu de Nirvana ori se va desprinde Nirvana de mine. Se întâmplă. Ca în iubiri… Deschizi ochii… Pleci tu, sau pleacă iubita…

— Dar nu părăseşti caietele? He-he! De aceasta sunt sigur.

— Îmi pare şi mie.

— Atunci nu e nici o pagubă! Să ne aducă altă sticlă de vin şi mie alt pahar de coniac. Să închinăm pentru Budha, pentru personalitate şi toate contradicţiile din noi, ştiute şi neştiute, pentru cele din univers, din hârţoagele filosofilor… Rămânem singuri. Ne părăsesc fariseii şi vameşii, filistinii.

Într-adevăr restaurantul se golea. În ferestre lumina tulbure de toamnă se împuţina, dând întârziaţilor înfăţişări nehotărâte de umbre.

Chelnerul destupă altă sticlă de vin.

Criticul vienez povesti peripeţiile călătoriei la München şi la Bayreuth, unde un rege romantic şi exaltat, înălţa un teatru pentru prietenul său, Wagner.

De acolo se întorcea cu încredinţarea întărită că Germania vechilor însufleţiri n-a murit. Nu se mărginea la acest Berlin al pintenilor şi statuielor de mari-electori. Se afla undeva un Wagner deşi cu un Wagner nu se face deocamdată primăvară, nici un al doilea „Sturm-und-Drang”. Se aflau un Karl Marx şi un Engels; deşi nu intrau în preocupările şi competinţa sa – dar amândoi pregăteau tocmai surparea din temelie a cesteilalte Germanii, a despotismului militarist cu platoşe şi coifuri, poate şi a altor despotisme de-aiurea. Franţa învinsă se revanşa cu scriitorii, cu pictorii, cu muzicanţii ei. În Anglia se ridicau poeţi şi romancieri, care nu erau cu nimic mai prejos de cele mai strălucite epoci ale trecutului. Micile ţări scandinave aruncau lumii mesajul lor prin scriitori de-o vigoare şi de-o cutezanţă neaşteptată. În Rusia o adevărată explozie de incomparabili romancieri… Purtat pretutindeni de-un neogoit neastâmpăr, el cutreiera Europa, scormonea biblioteci, vântura teatre şi muzee. Căuta oameni, lămurea cu ochii lui cenuşii semne ale timpurilor şi pleca urechea să asculte răsunetele încă depărtate, tot aşa cum localnicii din ţara Moldovei ştiau să prindă cu urechea zvonul de copite al călăreţilor, înainte de a ajunge la alte auzuri.

Iar secretarul particular al Agentului diplomatic român la Berlin se împărtăşea cu însetare din cele văzute, din cele

gândite şi spuse de-un asemenea rar drumeţ, fiindcă îi deschideau şi lui alte zări într-o viaţă mocnită.

Alte zări; o încredere dezmorţită; o nerăbdare să răstoarne sertarul cu hârtii şi caietele chiar în acea sară, pentru o nouă şi harnică pregătire de lucru.

Dincolo de pereţii cancelariei unde muncea transcriind adrese şi numere din condici, mânuind sigilii şi alinând cu o răbdurie blândeţe necazurile unui obidit uşier, colcăia altă viaţă, cu alte chemări. Se frământau cugete: alţi semeni ai lui se trudeau să dea trăinicie unui gând şi unei simţiri pe-o filă scrisă, despărţiţi de hotare şi graiuri, neştiindu-se unul pe altul, nebănuindu-se, dar uniţi într-o singură mistuire lăuntrică. Niciodată nu i s-a limpezit mai deplin conştiinţa acestor suflete gemene risipite în cele patru vânturi ale lumii. Fiindcă niciodată n-au fost pentru el numai nume fără chipuri; numai nume pe-o scoarţă de hârtie, în cuprinsul unei reviste. Bătrânul cu răsucite ciufuri pe frunte îi învia ca un vraci cu vărguţa dintr-un întuneric cu stane reci, le insufla fiinţă de-aievea: carne, iubiri, tristeţi, deznădejdi, bucurii, până şi ticurile înduioşătoare din vorbă ori gesturi. Îi ştia cum arată la faţă, îi ştia ce plănuiesc, ce urăsc, ce îndură; le ascultase glasul, le cunoştea omeneştile lor slăbiciuni şi ale lor chinuri tăinuite. Petele de cerneală de pe degetele lui Fiodor Dostoievski; manşetele rotunde şi scămoşate ale fostului ucenic de spiţerie, Henrick Ibsen; rantia aspră de mucenic al scrisului, în care l-a primit Gustave Flaubert; pleşuvia brobonită de sudoare a lui Herbert Spencer; paharul cu otravă verde al lui Paul Verlaine… Despre unii abia acum afla întâia oară – sunt la început de viaţă ca el. Se simt tot aşa de singuri într-un deşert fără oaze, ca el.

Pe aceştia îndeosebi îi căuta drumeţul de la Viena, când se sătura de salonul vestitei Frederica Bognar şi pleca să colinde Europa după o anume hartă urzită de mintea sa, ca planul Berlinului croit pe dată de Martin Groth, curierul Agenţiei Române, dimineaţa, când îşi orânduia scrisorile în

taşca de piele. Mulţi, erau mulţi, încă necunoscuţi, încă puşi la bănuială de judecăţi strâmbe, întunecaţi încă de alte vremelnice faime, îndărătnici robi de bună voie ai migalei din miez de noapte, când toată gloata veacului doarme cu pumnii strânşi ori se desfată în ospeţe, se înmulţeşte ca iepurii de casă ori visează că a mai îngropat un talant. Un oarecare Strindberg la Stockholm, un oarecare Swinburne la Londra, un alt oarecare Anatole France la Paris, un Carducci oarecare la Bolonia.

Nimeni, aproape nimeni încă nu-i ştie.

Pe urmă veacul, un ţinut, o ţară, numai prin aceştia trăiesc în cugetul oamenilor; gloata fără nume a lihniţilor de bunuri pământeşti a intrat cu toţi talanţii săi în pământ, ştearsă de orice amintire până la sfârşitul sfârşiturilor.

De la dânşii se întorcea acum bătrânul cu ochii scăpărând înviaţi în cenuşa din orbitele adânci ca hrubele, iar această neistovire a duhului creator îi părea singura îndreptăţire a neamurilor pe scoarţa planetei.

— E minunat, încheiase, e minunat că niciunul nu se gândeşte să dezerteze! I-a miruit soarta cu un har, înţeleg că au datoria să fie robii harului.

— Dar cu ce preţ? întrebă melancolic poetul.

— Câte o dată cu preţul vieţii. Ce spun eu: câte o dată? Cel mai adesea şi poate că întotdeauna cu preţul vieţii, al bunurilor pământeşti, al iubirilor, al dragostei de mamă, de soţie, de frate… O dezbrăcare de tot, ca să rămâi în singurătate numai cu datoria ta.

— Uşor a spune!

— Tot aşa de uşor a face! Nu fiindcă vrei. Fiindcă la aceasta te duce o putere mai tare ca tine. Puterea artei care se cere exprimată, a adevărului care se cere spus, a geniului care se cere realizat… La început mai lupţi, te zvârcoleşti, te trag la fund pietroaie, obişnuinţi, slăbiciuni omeneşti, sentimente turburi… Pe urmă, se desprind singure şi cad ele la fund… Te eliberează… Oare nu există scriitori, ziditori, pictori, sculptori, oameni de geniu care au

desăvârşit foarte mult din ceea ce le stătea în puteri? Ca într-o legendă din ţara dumitale, despre care mi-ai povestit, legenda Meşterului Manole. Cu mari sacrificii fireşte! Până la ultimile sacrificii: iubire, soţie, viaţă. Căci arta şi în genere creaţia cer sacrificii, trudă, abnegaţie, înverşunare, pasiune. Nu-s o jucărie şi un compromis, o trecere de timp, indiferent de geniu ori numai de talent. Creaţia, arta, sunt misiuni, funcţii, datorii. Uşor a spune? Dar n-o spun numai eu. O spune undeva tot Balzac, despre care mai aminteam la Viena, şi care vorbea în cunoştinţă de cauză… Nu-mi amintesc unde, nici textul exact, cuvânt cu cuvânt. Dar cam aşa sună: „Înfricoşată povară e geniul! Înfricoşată osândă! Orice scriitor poartă în inima lui un monstru care îi divoră toate simţi-mintele pe măsură ce nasc în el… Cine va birui? Monstrul acesta, predestinarea aceasta va doborî omul? Ori omul va birui? Unul din doi trebuieşte neapărat să cadă jertfă… Lupta aceasta nu-i dintre acele care sfârşesc fără învins şi fără învingător. Ori ţi-ai sacrificat inima, viaţa; ori ţi-ai pierdut geniul…” Cam astfel o spunea Balzac, înainte de a presimţi că şi de picioarele lui avea să atârne un pietroi, să-l tragă la fund; o Hanska, o Evelină oarecare venită din toată lumea ca să-l schimbe cu cine, Doamne! cu cine? Cu un Champfleury, cum l-a schimbat George Sand pe Musset cu un Pagello… Iată ce pătimeşte un om din tagma dumitale, când lasă să-i precumpănească, fie numai o clipă din viaţă, slăbiciunile inimii… Ai de spus ceva, un mare adevăr; ai de exprimat ceva, un mare sentiment; îl spui, îl exprimi, chiar dacă o faci cu preţul unei sfâşieri a inimii tale omeneşti… Iubită, frate, soră? … Iubită, frate, soră are toată mulţimea… Ce-l ţine pe artist străin, dacă vrei egoist, singur, decât luciditatea creatoare, care-i păstrează ochii limpezi de lacrimi, ca să vadă conţinut, forme, linii şi culori, pentru opera de artă pe care numai el o va făuri şi poate s-o făurească numai dânsul, chiar atunci când iubita-i se află întinsă pe catafalc? Toată emoţia să şi-o păstreze pentru a o zugrăvi aşa cum e pe catafalc, nu pentru a boci o dragoste

moartă, aşa cum facem noi, ceilalţi, muritorii de rând. Voi lăcrima eu pentru el! Eu, şi alţii o mie! … Mii şi încă mii. Miile şi miile de cetitori. He-he! Scrşşş-scrşşş! Priveşte în ochii mei şi spune-mi că nu-ţi este acum mai scumpă poezia în care ai plâns o iubire sfârşită ori o iubită moartă, decât chiar amintirea acelei iubiri şi acelei iubite? … Haide! Curaj! Aşa e că-mi ocoleşti ochii? He-he! Mai pune la îndoială instinctul meu de fizionomist! …

Poetul nu-i înfruntă privirea. Ce adânc scormonise în el! Nu-i pomenise o vorbă, una singură despre Mortua est, despre Venere şi Madonă, despre Înger şi Demon; despre copila din pădure, despre cealaltă dragoste din pribegiile cu trupe de actori, Efrosis, despre Baudius sau Eliz… Nu-i pomenise, şi totuşi el le ştia! Cum îi ştia şi întrebările, cu ale lor răspunsuri, dintr-o dimineaţă de primăvară, când s-a despărţit de blânda-i Milly şi-a străbătut străzile Berlinului cercând să citească în propria-i soartă de faur. El le aflase! Şi nu-i mai părea un om din viaţa de aievea; un bătrân din carne şi oase, născut o dată cu veacul, iscodind semenii şi semnele veacului.

Din nou era o întrupare faustiană, o încarnare a plăsmuirilor, moşneagul de la Corabia lui Noe, născocit în hârtiile din sertar cu titlul Archaeus, meşterul Rubin şi jupânul Riven din Sărmanul Dionis, aceştia şi altcineva încă, altceva, o nălucită ivire din filele lui Faust, poate un alt chip al lui Me-fisto, un duh al dualismului, hohotindu-şi de omeneştile zbateri, de lupta între cuget şi trup, între lumină şi bezne. Fără îndoială pricina-i a vinului de Johannisberg. Pricina e a amurgirii acesteia de toamnă noroasă, într-o sală golită cu umbrele vinete, unde o mână aprinde sitele de gaz aerian, pâlpâitoare flăcări verzi-albăstrui, fantastice, viclene urziri de teatru pentru a contopi hotarele dintre real şi ireal, pentru a înlesni lunecarea minţii de la judecata rece, la arătări fantaste de vis.

O mână a dat foc şi lămpii de deasupra lor. Păienjenişul de neguri s-a destrămat.

Pe bancheta de catifea roşie, stătea înaintea lui, cu braţele încrucişate pe piept, numai criticul vienez, bătrân şi temut, din saloanele vestitei tragediene Frederica Bognar, de la cafeneaua Goldenes Lamm.

Stătea cu ţigara stinsă în colţul gurii, râzând:

— He-he! Ce dracul! Îi nebun moşneagul ista? Sunt eu nebun? Trăiesc ceasul acesta cu adevărat ori visez o întâmplare din cărţi, poate din caietele sertarului meu? … Spune tinere poet şi budist, că n-ai gândit aşa ceva? … Vezi că te-ntreb. Însă răspunsul îl ştiu dinainte! Omu-i ca o vioară… dacă pui degetul într-un loc pe coardă, sună într-un fel, pui într-alt loc, sună într-altfel; dar o vioară seamănă cu alta… Ştii ce sunet răspunde coardei şi arcuşului, degetului apăsat într-un anume loc! … Acum eşti nerăbdător să ajungi acasă, să desfunzi sertarul, să te aşterni cu toată însetarea la lucru. Aceasta ţi-o urez… Poate de aceasta te-am şi căutat. Tinerii singurateci ca dumneata au nevoia uneori de câte un moşneag ca mine. Care trece de la unul la altul, le întăreşte conştiinţa că nu sunt singuri… Află despre un frate necunoscut aici; altul necunoscut, dincolo… Fraţi mai adevăraţi decât cei de sânge… Dacă am izbutit, n-am pierdut amândoi o jumătate de zi… Te lăs la caietele dumitale; mă duc în drumul meu… Nu uita, încă o dată, nu uita! … Arta şi orice creaţie în sine, poezie, pictură, sculptură, zidire, sunt o cumplită şi neîndurată povară. Tot atâtea datorii faţă de dumneata şi de ele, care-şi cer vămile. Le-ai trădat, nu te iartă! Şi nu admit măsluiri. Mai ales măsluiri… Meşterul Manole, din legenda ţării dumitale!

Înainte de-a se despărţi, în stradă, poetul a întrebat despre tânărul din cafeneaua vieneză. Estetul cu angelică figură în nimb luminos, cu armonice mişcări de făptură aeriană, descătuşată de legile gravitaţiei.

— Scrşşş-scrşşş! hohoti bătrânul. Va să zică a început să te îngrijoreze soarta fraţilor celorlalţi, necunoscuţi? … Îmi pui în sfârşit o întrebare pe care o aşteptam de trei ceasuri.

Află că scumpul meu nepot, William Lee, suavul estet, merge bine, cum nu se poate mai bine… A muşcat viaţa din el.

— Şi aceasta numeşti dumneata bine, cum nu se poate mai bine?

— Am destule motive s-o numesc aşa şi nu altfel… A muşcat viaţa din el. Cel puţin aşa cred. Aşa sper! … S-a întâmplat ceva nou cu el, ceva bun… O adâncire… Nu l-am văzut de-un an, nu mi-a scris de-un an… Dar i-am citit versurile într-o revistă engleză… I-am văzut desenele într-o revistă engleză. He-he! S-a schimbat suavul nostru estet… L-a fecundat o suferinţă… Scoate accente! Se temea de prea multă fericire… Se temea să nu ridice mânia zeilor şi să nu-l pedepsească, fericitul, cu vreo ispăşire cumplită… Se pare că zeii n-au fost atât de răzbunători… S-au îndurat de el şi i-au trimis în loc de-o ispăşire cumplită, altceva… Nu mă lămuresc ce… Chiar mă munceşte curiozitatea să descopăr. Deocamdată văd că vibrează în el o strună nouă şi dureroasă. A căpătat o conştiinţă a realităţilor, a vieţii; a acestor grave probleme care se numesc viaţă şi realitate. Atât îmi ajunge… Pe unii, din născare, din structura lăuntrică, îi torturează întrebările lumii. Îi dor durerile lumii. Adevăraţii artişti şi creatori! Dar dacă nu te torturează întrebările lumii, mai bine măcar să te tortureze întrebările tale! Dar dacă nu te dor durerile lumii, măcar să te doară durerile tale! … Altfel, ce conţinut mai are arta? Ce miez viu, fierbinte, opera creată? Pentru ce scrii? pentru ce pictezi? sculptezi? făureşti simfonii? Pentru virtuozităţi formale? Nici nu s-ar numi artă… Acrobaţie! Din nefericire, nepotul meu, suavul estet, făcea parte din această categorie. Nu-l torturau întrebările lumii; nu-l dureau durerile altora. Deci, condamnat la sterilitate, la diletantism… Din această pricină îl şi cam maltratam fără milă şi precum ai văzut… fără efect. Inutil! La toate răspundea cu acelaşi surâs calm şi angelic. Acum, pare-se că viaţa s-a îndurat. A muşcat din el, şi William a isprăvit cu

estetismul în vid. Ha-ha! Dacă rezistă aşa câţiva ani, o să mai auzim despre William Lee, despre alt William Lee; nu acel pe care l-ai cunoscut dumneata la Viena, prerafaelit ŕ la Dante Gabriele Rossetti, nu retor al sublimului ca Ruskin… Altceva, dureros. Strună cu vibraţii adânci de violoncel… Ce importă preţul cu care plăteşte omul aceste accente? Fiindcă numai cu acest preţ s-a umanizat artistul ce mai importă preţul? Să-i moară iubita, să-l înşele, să-l doboare viaţa în genunchi… Viaţa, boala, ruina, toate plăgile Egiptului şi bubele de pe trupul lui Iov… Ce importă, dacă numai aşa, şi nu altfel, are şi el, în sfârşit, ceva de spus? He-he! E nebun moşneagul, ce zici?

Moşneagul s-a depărtat spre hotelul său, să-şi pregătească plecarea aiurea.

Poetul s-a îndreptat spre casă, cu pasul uşor, avântat, nerăbdător să-şi deschidă sertarul cu plăsmuitele cicluri de piese.

La uşă, îl întâmpină Martin Groth, adăpostit în săliţa strâmtă, prin întunerec. Mirosea a câne plouat. Foşăia pe nări, cerându-şi iertare că a cutezat să vină mai de vreme. Era şi dânsul nerăbdător să-şi vadă încălţările de dar.

Poetul uitase. Uitase de ghetele vechi făgăduite, uitase de Agenţia diplomatică, uitase de-o lume atât de străină în acea clipă a înfrigurării din el. Se grăbea să rămână singur. Îi părea că n-au să-i ajungă cele două zile şi trei nopţi de vacanţă, pentru clocotul cadenţelor lăuntrice, cerându-se eliberate hârtiei. Mai repede! Uite! Ţine… Înfăşoară-le într-o gazetă veche. Noapte bună!

Martin Groth se grăbea acum mai puţin. Se apropiase de lumânare răsucind botinele să le încerce tăria, cerceta talpa groasă, cusăturile nevătămate. Fluiera subţire din cimpoiul astmului; erau încălţări mai zdravene decât cele din picioarele domnului secretar. Le înfăşură tacticos. Pe urmă se dezbumbie la piept şi scoase o telegramă din buzunar:

— A ajuns la Agenţie în urma dumneavoastră… Cât pe ce să uit, bată-mă Domnul de uituc! O telegramă din România.

O telegramă din ţară nu putea aduce decât un singur fel de veşti. Zvâcnirile inimii răspundeau în tremurul degetelor care ţineau foaia şi nu se încumetau s-o desfacă.

— Te rog, du-te! Lasă-mă singur.

Înaintea ochilor se înşira pomelnicul lui Şerban:

Raluca Em.

Harieta Em.

Iorgu Em.

Cine? În dreptul cui se aşeza cea dintâi cruce? Îi crâşcâia în ureche râsul bătrânului de acum un ceas. He-he! Scrşşş-scrşşş! Mamă, frate, soră – are toată mulţimea. Pentru dumneata nu există. He-he! Sunt pietroaie care te trag afund, în nămolul mulţimilor… Moşneag nebun, cu nebună şi fără de suflet învăţătură! … Cine, în dreptul cui e cea dintâi cruce? … Harieta? mama? … Oricine, în afară de ele. Îl cutremura gândul crud, dar nu-l alunga. Oricine, în afară de ele! N-ar fi, n-ar fi mai cuminte să apropie telegrama de flacăra lumânării, s-o scrumească nedeschisă? Măcar în această noapte să nu ştie încă…

Dar degetele purtate de-o poruncă mai tare despătureau foaia şi în încăperea singură, din oraşul străin, din noaptea cu ploaie, a rămas numai un frate cetind la flacăra palidă a lumânării vestea de moarte a unui frate… Iorgu Em. † Iorgu Em. † Iorgu Em. †… Cum de-a putut cugeta atât de crud? Oricine în afară de ele! …

Sertarul a rămas cum era. A suflat în lumânare.

A uitat uşa deschisă.

A plecat în noapte şi bură, cu buzele strânse, cu ochii deşerţi, cu inima stoarsă; a plecat pe străzile negre spre celălalt capăt al Berlinului, la celalalt frate. He-he! Moşneag nebun cu a ta zadarnică învăţătură îngheţată!

VI.

O adiere clătina lin creanga de liliac din fereastră. Creanga de liliac alb, înflorit.

Era ca o mânuşiţă de femeie în albă dantelă, fluturând un semn de chemare: „Vino! lasă cărţile cu învăţătura lor seacă… E primăvară, ce mai aştepţi?”

Mihai Eminescu a ridicat a treia oară ochii de pe paragraful a treia oară început, fără să-i statornicească mintea un rând, măcar un singur rând.

Şi nu i-a mai pogorât îndată. Nici astăzi nu s-arată vreo nădejde de spor. Pidosnică treabă! Până în februarie, cât nu-l mâna de la spate nici o silnicie, nimic nu-l clintea de la masă, din chilia cetaniilor, când apuca să deschidă un tom. Totu-i apărea limpede, luminos, cristalic. Jocul sistemelor. Antinomiile înşiruite în paralelele tezelor şi antitezelor. Metodologia transcendentală împărţită în fagurii capitolelor, secţiilor şi paragrafelor. O arhitectură geometrică a gândirii, aerisită şi spaţioasă, unde intra pe portaluri cunoscute, înălţa treptele fără osteneală, poposea într-o sală de mult ştiută, numai de dragul de-a urmări încă o dată firul argintos al logicei care l-a adus până acolo, pagină cu pagină, de pe-o lespede a scărilor de cristal de rocă, pe alta, mai sus.

Poet fiind, mai cu seamă poet, aşa întrezărea el uneori în imagini de stihuitor farmecul lumii din sistemele filosofice.

Dintr-o lume hâdă, târâtoare, măruntă, pătrundea în aceste clipe pe o arcadă ţesută din raze reci în alt univers, pur, răcoros, fără umbre. Tărâm înalt, cu aştrii aproape, de unde întoarcerea la viaţa din stradă, cu ale ei birturi şi case hâite, birouri şi condici, cu oameni chinuiţi, cu sudoare şi banul schimbat la tejghea, însemna deşteptarea, amară din vis. Amâi deşteptarea. O doreşti cât mai târzie. Întorci încă o filă, ai urcat altă treaptă, s-a deschis altă zare, cu altă lumină: scânteieri reci de lumină, stânci de lumină, gheţari de lumină sub un soare polar.

A fost destul să se ivească silnicia unui examen, nevoia unei diplome, putinţa de folosire a unui titlu academic, ca peste atâta lumină să cearnă de îndată o pâclă. Cenuşă. Cenuşă… Acum era iarăşi elevul de la K. K. Ober-

Gymnasium, când orice carte din lume îl îmbia mai ispititoare decât manualul învăţăturii legiuit de-un program fix şi de-un dascăl bărbos. Şi tot ca atunci privea pe fereastră, afară, un cer primăvăratec cu fulguiri diafane de nouri. Vino! – îi făcea semn creanga de liliac înflorit, ca o molatecă mânuşiţă de femeie în albă dantelă. Vino! Lasă cărţile cu învăţătura lor seacă!

Oricum într-altfel, oricum numai seacă nu i-a părut vreodată învăţătura lui Kant şi a lui Schopenhauer, până în luna lui faur. De atunci încoace însă au uscat-o răvaşele domnului Titu Maiorescu. Aşa cum se sfârlogeşte sub dogoare de arşiţă o pajişte verde şi grasă, plină de sevă; aşa cum mor oazele cutropite de nisipuri sărate pentru a istovi un izvor viu şi fertil.

Îndrăgise cărţile pentru înţelepciunea din ele; le îndrăgise fiindcă îi păreau că-l ajută să se lămurească lăuntric, fiindcă îi părea că răspund pe rând lumilor de lumină şi de întunerec din. El. Nici n-a cugetat vreodată să le ceară altceva.

Domnul Titu Maiorescu, ministrul cel nou al Cultelor din România, altceva le cerea. Mijlocul pentru a obţine o diplomă academică şi dreptul la o catedră de filosofie.

Aceasta o repetau răvaşele tot mai stăruitor. Scrisori, telegrame, poveţe, trimiteri de bani.

O diplomă cât mai repede, de la orice Universitate; o diplomă şi întoarcerea grabnică în ţară. Mai râvneau alţii la aceeaşi catedră. Junimea însă pe el îl voia; lui îi păstra locul cuvenit la Iaşi; pentru el punea la cale înlăturarea altora mai nevrednici, dar cu diplome academice, doctorate, premii, recomandări, mediocritatea cu lustrul care ia ochii.

Ou bărbia sprijinită în pumni şi cu cotul sprijinit în cartea deschisă de-un ceas la acelaşi paragraf, Eminescu zâmbi cu o adâncă scârbire de sine, privind la creanga de liliac înflorit.

Iată-l aşadar săvârşind cea mai netrebnică trădare de ucenic! Maestrul său de la Frankfurt lăsase cu limbă de

moarte învăţăceilor o dorinţă. Se împăca la sfârşit cu gândul că vier-mii aveau să-i ronţăie trupul în sicriu. Îl cutremura însă, mai cumplit ca o spaimă de viermi, gândul că profesorii aveau să-i ronţăiască vreodată, de pe-o catedră, învăţătura. Cerea fide-lilor cetitori sau discipoli, să-l apere de asemenea blestem, să-l cruţe.

Iar el trecuse în cealaltă tabără!

Tocmai pentru această ispravă de vierme şi de belfer se pregătea, fiindcă aşa au hotărât prietenii de la Iaşi, excelenţa-sa Titu Maiorescu, Negruzzi, garda întreagă a Convorbi-rilor literare. Profesor de filosofie la Iaşi. Învăţăcelul lui Kant şi Schopenhauer care nici nu-şi isprăvise dibuirile însemnări-lor din „Fragmentarium” dăscălind alţi învăţăcei încă mai începători, purtându-i de mână copăcel prin firidele sistemelor, strâmbând judecăţile kantiane pe măsura strâmbelor capete, împuţinând metafizica, etica, lumea ca voinţă şi reprezentare a lui Schopenhauer, să încapă în creiere cât miezul de nucă.

La toate prelegerile din Berlin, pe vremuri, Schopenhauer n-a izbutit să adune în băncile goale decât patru ascultători: un călăreţ de manej, un zaraf, un dentist şi un căpitan în retragere. Pe dânsul ce-l putea aştepta mai bun într-un târg de la marginea lumii? Câţi auditori ar fi meritat oare mai mult un fost ausserordentlicher Hörer la cursurile lui Zimmermann, un cetitor de filosofie care se prelucra până-acum slobod în el după înclinări, fără a năzui la un liman academic? Creanga de liliac alb s-a oprit din legănarea domoală. Răsufletul adierii a stat.

Poate că au ostenit cu ale lor vane chemări.

El a rămas încleştat pe scaun, cu ochii la trecerea norilor străvezii pe cerul umed-albastru, la horbota înspumată de flori. Atât îl ajuta drojdia de voinţă. Să nu se clintească din faţa cărţii! Încolo, foaia n-o mai întoarce…

Trec săptămânile, au înverzit teii, a înflorit liliacul; a zărit într-o dimineaţă un unghi negru de cocori vâslind spre nisipurile şi smârcurile Pomeraniei; se isprăveşte un

concediu de la Agenţie şi e îndoielnic că va mai căpăta altul, răvaşele şi telegramele îi dau ghes; dar cărţile dragi de odinioară i-au devenit străine. Învăţătură uscată pentru un examen. Cenuşă. Cenuşă.

Afară se aud scrâşnete de fierăstrău, lovituri de topor. Glasuri vrăjmaşe. Îl mai ţin şi ele să rămână pe loc. Nu-i îngăduiesc să se ridice şi să se apropie de fereastră, să măsoare cu ochii o sălbatică privelişte într-o asemenea zi de primăvară cu flori, cu cer de sinealã şi piuit de lăstuni.

Ştie ce se întâmplă şi nu vrea să vadă. E încă o năruire a unei frumuseţi fără de folos, prefăcând şi aici totul în cenuşă, cenuşă.

Astă-toamnă, când o veste de moarte l-a purtat pe străzile negre spre celălalt capăt al Berlinului, alinare n-a aflat la fratele ursuz, cu mintea intrată într-un amurg. I-a rânjit din prag. O aştepta, vestea. Se mira doar că a întârziat atâta! Ştiinţa doftoricească pusese un soroc mai scurt. Trecea vina pronosticurilor înşelate asupra lui Iorgu. Toată viaţa fusese atât de încăpăţânat fratele lor, ostaşul, încât nu scăpase nici cel din urmă prilej pentru a zădărnici o orânduială dinainte scrisă. Două luni? … De ce s-a înverşunat el să mai zacă şi să asude încă două luni, să se răsucească pe-o coastă şi pe alta, să lupte cu moartea? Nu ştia el că e o bătălie după alte legi, unde n-au rost îndărătniciile de oştean, tactica şi strategia, sabia şi sâneaţa? Aştepta cumva vreo medalie de bărbăţie, fiindcă două luni s-a mai zvârcolit într-o bătălie pierdută? … Această mângâiere a găsit el la un frate, când a mers să plângă moartea altui frate, într-un oraş străin, într-o deznădăjduită singurătate de pustiu.

Credea că vor rămâne de priveghi până în zori, după datinele din ţara lor depărtată, amintindu-şi o viaţă împreună, ceasuri şi întâmplări de acasă, dintr-o copilărie apusă. Duioase şi dulci evlavii, dulci alinări.

Şerban însă rânjea. Rânjea vieţii cu rânjetul morţii.

Deşirat, în straiul lung şi negru, păşea bocănind pe pardoseaua goală, se răsucea pe călcâie când ajungea la

perete cu pulpanele fluturând, îl întreba: „Acuma de ce-ai venit? Vrei să ştii cine? Cine-i la rând? …” Glasul dogit umplea toată încăperea, creştea în răcnet: „Vrei să ştii cine? Cine-i la rând? Uite, cine-i la rând”. Spunând, izbea cu pumn de schelet în gratiile de schelet ale pieptului, călca până la celălalt perete, se întorcea în fâlfâit de pulpane negre să rânjeaseă, gesticulând: „Altul la rând! Aici nu mă mai înşel eu cu lunile… Altul la rând şi pe urmă altul, altul! Să ne îngroape pe toţi arhon-căminarul Gheorghieş! Să adune în gropniţă toată recolta… A semănat în patru vânturi copiii, culege ciolane! Înţelegi tu? Culege ciolane… Uite, aici! … Stern, coaste, carp, metacarp, ciolane! Încap într-o traistă! …” Deschidea şi strângea pumnul, troznind încheieturile de ciolane, bătea cu el în cuşca pieptului de ciolane. „Carp, metacarp, ciolane! Iorgu Em., ciolane! Şerban Em., ciolane! Mihai Em., ciolane! Harieta Em., ciolane! Încap fiecare într-un sac! …” aşa le-a fost întâânirea de fraţi, când o veste de moarte i-a adunat sub acelaşi acoperiş, în oraşul străin, să-şi plângă alt frate răposat departe, în ţară, în casa copilăriei.

Blândeţea şi vorbele care trebuiau sufletului în noaptea de atunci le-a aflat Mihai Eminescu la sculptorul Wolgast. În noaptea de atunci şi în alte seri de priveghi.

Sertarul a rămas cum era. Părăsite caietele, galbene foile, decolorată cerneala.

Nu fiindcă o moarte de frate e neapărat o deşertare de sânge, o creangă ruptă din aceeaşi tulpină după care toate tânjesc până se închide rana. Pentru alte mai nemateriale pricini. De fiinţa celui mort au fost legate locuri, au fost legaţi oameni. Prin timp, îl vezi rezemat de bătrânul, de vechiul salcâm, unde ai fost şi tu rezemat. Îl vezi venind pe potecile cunoscute, în amurgul cu scârţâit de cară şi cu pânze de fum. Îi auzi glasul răspunzând altor glasuri, dar atât de departe! vii încă, dar până când încă vii?

O săptămână a stat lângă el umbra fratelui mort, să-i apese cu un deget nevăzut umărul când el îl uita. Îndată

înălţa ochii de pe pagina cărţii, de pe foaia de condici, din farfuria sleită a birtului – şi îndată întovărăşea umbra pe drumurile lor din Ipoteştii copilăriei, pe ţărm de lacuri cu foşnet de stuf în lumină de lună. Că a fost posac şi răstit, că în anii din urmă şi-au vorbit atât de rar şi de puţin, că s-au crezut atât de străini şi că poate erau cu adevărat atât de străini – ce-au schimbat toate? Îşi avea un loc al lui la masa din pridvor; l-a schimbat pe-o movilă de ţărână lângă bisericuţa cu afumată clopotniţă de lemn, pe-o cruce proaspăt geluită, pe-un nume scris cu păcură: „Gheorghe Eminovici”. Ştie cine au îngenuncheat în acea săptămână, în fiecare dimineaţă, rugându-se pentru odihna încă a unui fecior, încă a unui frate. Le vedea pe amândouă. O mamă cu obraz mistuit de boală şi cu ochi secaţi de lacrimi; o copilă oloagă târându-se în cârji… Genunchii lor vor fi săpat acolo găvane; câte două cuiburi rotunde în ţărână, la dreapta şi la stânga unui mormânt. Le vedea ridicându-se, sprijinindu-se una pe alta, întorcându-se în casa unde e o odaie cu un pat gol, unde toate odăile sunt goale acum; unde nălucirea auzului desluşeşte dincolo de perete o tuşă cu care s-a deprins urechea şi nu mai poate fi… Ce nopţi fără sfârşit se întind într-o casă de unde a fost scos un mort! Ploaia de toamnă în straşină, în ferestre; gândul la apa străbătând ţărâna mormântului până la sicriu. S-o fi stins lumina galbenă a candelei de pe cruce? S-o fi stins? Chinuitoare întrebări pentru două femei, o mamă şi o soră, ascunzându-şi lacrimile de aspra tărie de suflet a unui stăpân ca Gheorghieş Eminovici, căminarul! … Din această urzeală de amintiri şi închipuiri se înfiripă din depărtare un giulgiu al tău pentru un frate mort; în acest giulgiu de amintiri şi închipuiri îţi mai răsare din când în când, până ce s-a liniştit definitiv în pământ…

O săptămână aşa i-a ţinut tovărăşie noapte şi zi, fratele mort, oşteanul. Sertarul a rămas cum era. Părăsite caietele, galbene foile, decolorată cerneala.

Sculptorul Wolgast i-a pus balsam de blajine cuvinte pe inima bolnavă de-atunci. Şi când săptămâna a fost încheiată, s-a întins el în pat să zacă, a închis ochii şi s-a sfârşit.

Acum afară scrâşnesc ferăstraie, izbesc lovituri de topor. Sună glasuri vrăjmaşe.

Au tăbărât oamenii nepotului nerăbădător, să purceadă la alte, mai bănoase întocmiri.

Toată iarna stăpânul cel nou. Hans Wolgast, moştenitorul, a plănuit, a măsurat, a socotit. Pe urmă şi-a adus hoarda de complici în primăvară, să taie, să sape şi să dărâme. Atelierul cu ferestrele multe, sărmanul atelier cu neînsufleţitele stane de lut şi de ipsos a fost şters de pe faţa pământuhii. Şterse straturile de flori, şterşi trandafirii înfăşuraţi în şomoioage de paie. Acum salahorii cu topoare şi fierăstraie doboară castanii şi teii, plopii înalţi, bătrânii, vechii copaci.

De o luna au înverzit frunzele, de-o lună s-a dezmorţit seva subţiată curgând spre vârful mlădiţelor condamnate la moarte… Fierăstrăul retează trunchiuri de la faţa pământului, cazmalele desfundă rădăcinele încolăcite ca şerpii. Seva picură lacrimi. A văzut azi-dimineaţă plânsul acesta vegetal… Şi nu mai poate privi într-acolo. Fiecare lovitură izbeşte în plin şi răspunde în el. A mai căzut încă unul; se înţelege prea bine şi prea bine o ştie fără a mai privi pe geam, după opintelile, după strigătele şi răbufneala de afară. Castanul sub care se afla măsuţa sculptorului Wolgast, aşezată la umbră, vara trecută, când îl poftea să-i guste cafeaua.

Au murit şi stupii din fundul grădinii, de care n-a purtat nimeni vreo grijă iarna întreagă. „Umblu la şcoală. Ştii la cine: la albinele mele…” Au fost cuvintele lui. Nu mult deosebite de cuvintele altui unchieş, din altă ţară, cu altă minte şi alt grai; prisăcariul Miron de la o poală de codru. Se vede că oricum le-ar fi minţile, oricât de străine în de ele graiurile şi învăţăturile, toţi crescătorii de albine cugetă

într-un singur fel. Au umblat la aceeaşi şcoală. Acum albinele au murit. Stupii zac în fund de gradină; cutii verzi, sicrie de albine, zvârlite de-a valma lângă un zaplaz să facă loc măsurătorilor. „Umblu la şcoală. Ştii la cine: la albinele mele! …” Aşa i-ar scrie Euthanasius, bătrânul sihastru din ostrov, nepotului său Ieronim. Aşa îi va scrie, când povestea Cezarei din sertar se va lămuri… Deocamdată sunt numai însemnări răzleţe, începuturi de capitole, chipuri fără contur… Nu mai deschide sertarul. De un an n-a mai trimis Convorbirilor nici un rând. De un an, din primăvara trecută; de la Floarea albastră nu i-a mai apărut un singur vers… „Iar te-ai cufundat în stele şi în nori şi-n ceruri nalte?” Cu aceste întrebări din propriile lui stihuri, îl necăjea Milly, blânda Milly, anul trecut. „Sărmanul Tionis! Ce ai tu? Cum vrei tu să fiu, sărmane Tionis? …” A mai căzut cu trosnet de crengi rupte încă un arbore străvechi.

Se netezeşte pământul pentru planurile inginerului care a aşteptat destul şi nu înţelege o părăduire păguboasă a spaţiului, de hatârul câtorva stupi şi câtorva arbori fără roade; castani, plopi, mesteacăni şi tei… Teama unchieşului sculptor Wolgast se îndeplineşte întocmai. Urmaşul nu pierde vremea. Lui nu-i pasă de frumuseţi zădarnice.

Pregăteşte venituri, rente, speculă, profituri, chirii.

Toate presimţirile şi temerile bătrânilor dinainte de moarte se dovedesc astfel încă o dată cumplit de întemeiate. Îl cutremura pe Schopenhauer gândul că profesorii de filosofie aveau să-i ronţăiască învăţătura de pe-o catedră? Iată aici, la o masă, cu amândouă coatele rezemate pe-o carte, un viitor dascăl care se pregăteşte pentru asemenea, mişălnică ispravă! Îl cutremura pe bătrânul sculptor Wolgast teama că după moartea lui toate câte i-au fost scumpe şi dragi se vor nimici în spulber? Iată că afară căruţele cu var şi nisip au şi început să curgă. Se aud răcnete, pocnete de bici, icnirile cailor în ştreanguri. Peste câteva zile se va înălţa o bina. Şi până la toamnă, în locul grădinii cu o frumuseţe desfiinţată, o casă cu trei

caturi ca o cazarmă, cu scări şi balcoane de fier: o casă pentru chiriaşi mulţi; patru intrări, patru platnici de fiecare etaj. Pe urmă, în cealaltă primăvară, va veni rândul caselor de aici, vechi, scunde şi patriarhale, cu flori de liliac la fereastră. Vor fi şterse şi ele de pe faţa pământului să facă loc altei clădiri cu trei caturi ca o cazarmă: patru intrări, de trei ori câte patru chiriaşi platnici. Straşnice şi sigure venituri, nu glumă! Se va înălţa, deci, fără greş altă bina… Într-o bina a prefăcut şi el învăţătura lui Kant şi a lui Schopenhauer. Lucrează într-o bina, salahor, acolo unde a fost o încântare pură şi dezinteresată a cugetului nevămuită, desfiinţată deodată. Lucrează cu moloz şi mistrie, pentru o ispravă mai cu folos decât o încântare zădarnică: o catedră, simbrie, diploma academică atât de stăruitor cerută de excelenţa-sa Titu Maiorescu, noul ministru al Cultelor din România.

Învăţăcelul pus la trudă cu telegrame şi termene fixe, a oftat. A coborât din nou ochii pe paragraful de atâtea ori început: „Toate fenomenele cuprind, întru cât priveşte forma, o intuiţie în spaţiu şi în timp, care le serveşte tuturor de fundament ŕ priori. Nu pot, aţadar, să fie percepute, adică primite în conştiinţa empirică, decât prin mijlocirea acestei sinteze a…” Cenuşă. Cenuşă…

La fereastră adierea a prins iarăşi să clatine lin creanga de liliac alb, înflorit.

Mânuşiţa de femeie în albă dantelă, fluturând un molatec semn de chemare: „Vino! Lasă cărţile cu învăţătura lor seacă!”

VII.

August. Zăduf cu luciri de săbii fierbinţi în ferestre. Luciri de zale fierbinţi în văzduhul jucăuş. Tremură apa morţilor peste case şi uliţi. Arde lumina ochilor cu vâlvătăi, mai ales când ochii înfruntă dogoarea după o îndelungă sălăşluire la umbră, într-o odaie cu perdelele trase.

Mihai Eminescu s-a oprit în stradă. Are nevoie de-un popas să-şi deprindă pupila cu potopul de foc.

Dar a întors duşmănos spatele zidurilor de cărămidă roşie, schelelor unde tropăiesc salahorii cu găleţi de tencuială pe punţile înguste de scânduri. Când i s-o limpezi văzul, nu vrea să le mai zărească. Toată vara în larmă de zidari s-a trezit, în larmă de cărăuşi s-a culcat. În sfârşit scapă.

După ce s-au risipit scânteierile orbitoare din ochi, a grăbit pasul să scape deocamdată de-o altă primejdie.

A auzit la spatele lui glasul inginerului Hans Wolgast, împărţind răstite porunci.

E o întâlnire de care fuge. S-a săturat ascultând plănuiri străine de firea sa, încuviinţând fără să le urmărească firul. S-a săturat să mai urce scări de lemn, să se mai cocoaţe pe catargul schelelor, să mai adune moloz şi var pe coatele straielor din toate caturile zidirii, unde îl târâie nepotul răposatului meşter Wolgast, de câte ori îl prinde ieşit la lumină din vizuina lui. Toată vara a plătit această vamă de trecere. Inginerul îl apucă de brat:

— Hai să-ţi arăt cum înaintăm… Înaintăm! Înaintăm cu mare viteză! Ce zici?

Vorbea pentru amândoi, ca şi cum ar lua parte şi el, vremelnicul chiriaş, la un nesaţiu de stăpânire, de agoniseală, de socoteală a viitoarelor venituri: la numărătoarea şi măsurătoarea încăperilor multe, pentru săraci, fiindcă săracii sunt buni platnici de groază să nu-i arunci cu boarfele şi cu puzderia lor de copii în drum.

În sfârşit scapă. Scapă de toate!

A sărit din mers pe treapta tramvaiului galben, tras de calul înalt şi costeliv. S-a rezemat lângă vizitiul care-l cunoaşte de-un an şi duce la şapcă mâna cu hăţurile răsucite la încheietura pumnului. Calul clempăne copitele alene pe şoseaua nisipoasă. Şinele de fier se întind lucii ca doi şerpi în bătaia soarelui. Tramvaiul e gol. Şi e cel din urmă drum al doctorandului în filosofie, cu această galbenă cutie pe roţi. Mâni, în sfârşit, scapă!

Îşi răsuceşte ţigara şi-i vine să fluiere un cântec voios. Un marş. Marş de eliberare. Cum de n-a gândit mai devreme?

I-a trebuit o caznă de şase luni, o primăvară şi o vară pierdute, ca să descopere că în puterea lui se afla iarba fiarelor care desface cătuşele, care desferecă zăvoarele, dezghioacă lăcăţi. Fără nici o smuncire. Le-ai atins şi lunecă jos.

— Cumplit de cald! geme vizitiul, purtând cu stânga slobodă batista pe obrazul brobonit de sudoare.

— Cumplit… recunoaşte şi el, înlocuind vorbele cu o clătinare din cap.

— Ce are să mai fie la amiază, dacă acuma, la nouă, arde aşa?

Unicul pasager, doctorandul în filosofie, care se pregăteşte pentru un drum mult mai lung, face un semn de mută încuviinţare cu ţigara dintre degete. Într-adevăr are să fie un iad! Dar după aceste vămi de altruistă răbdare la pofta de tailas a omului năduşit, Eminescu s-a strecurat de-a-ndăratelea în cutia umbroasă.

Vrea să rămână singur cu gândurile lui. Singur cu neastâmpărul evadatului dintr-o temniţă.

Mai cunoaşte el de undeva o asemenea zi încropită. Da, dintr-un port dunărean, la Giurgiu, când un comediant cu basma popească venea să tocmească sufleur pentru trupă, un băităneş din toată lumea. Tânărul de atunci, fără cămaşă sub surtucul dezbumbiat şi cu picioarele goale în papuci, nu visa la nici o catedră de filosofie, nu visa la titluri academice şi la prietenia ocrotitoare a unei excelenţe. Era slobod ca păsările cerului. Dormea într-o iesle de fâu, răzăluia baniţe cu grâu pentru şlepuri şi era fericit. Neasemănat mai fericit decât a fost el acum, vreme de şase luni. Chiar în acea dimineaţă coborâse din iesle, cu fire de fân în păr şi cu miros de flori uscate în nări, voios, fluierând, sigur că se pregăteşte şi pentru el ceva, că îl aşteaptă şi pe dânsul ceva, altceva.

Tot aşa l-a deşteptat astă-noapte, înainte de zori, simţământul unei schimbări. Crescuse hotărârea în el prin

somn. Şi s-a împăcat deodată cu toate, cu toţi, mai cu seamă cu el.

S-a îmbrăcat şi a răftuit cărţile în ladă, a zvârlit schimburile în geamantan şi a strâns cătărămile curelelor. În două ceasuri a isprăvit toate pregătirile de plecare. Mai bine întoarcerea într-o nimicnicie, decât deşertăciunea unui titlu academic şi jalnica osândă de a ronţăi ca un vierme învăţătura lui Kant şi a lui Schopenhauer, care de va fi să piară cândva, cumva, pieri-vă şi fără concursul său, cum de la sine pierit-au atâtea pe lume. Fireşte, va avea de dat socoteală excelenţei-sale Titu Maiorescu, fiindcă i-a amăgit aşteptările. Dar se simte în stare acum să ţină piept oricăror aspre judecăţi, oricăror mari şi solemne excelenţe.

Printre fiecare fum de ţigară, fluieră încă o cadenţă de marş. În sfârşit scapă de acest Berlin, de cutia galbenă duruind cu roţi de fier pe şine de fier, scapă de bocăniturile salahorilor de la binaua inginerului Hans Wolgast, de Agenţia Română şi de cealaltă excelenţă. „Delă Şnuruită”

La Iaşi, o slujbă măruntă şi o odaie într-un fund de livadă, unde nu tropăie şi nu răbufnesc salahori, vor fi mai prielnice întoarcerii la caietele din sertar. S-a împlinit un an şi jumătate de când nu se învredniceşte să mai dea Convorbirilor un rând deplin dăltuit. Aicea e moartea! Nimicnicia care îl aşteaptă acolo, se poate numi aşa, doar pentru râvnitorii la titluri, doar pentru cei ce pe-un temei de diplomă academică ştiu tot, pot tot, au drept la tot. În Iaşii Junimii mai sunt şi alte măsuri în preţăluirea unui om. „… La Iaşi… Căci nu e aşa? La Iaşi ai să vii când te vei întoarce în ţară, iar nu aiurea… Mi-ai făgăduit”. El n-a rostit făgăduiala. O hotărâse şi o ferecase tăinuită lăuntric, fără s-o strige în cele patru vânturi. Ea însă o ştia. Ea, Verona, Vreona, Vanover. „Te aştept la Iaşi… Oricât de mult… Oricât de târziu!” Numai de n-ar fi prea târziu… Opreşte! A trecut de statie.

Tramvaiul a trecut de staţie şi el a sărit din mers.

E singurul om cu pas sprinten în mulţimea toropită de căldură, prelingându-se agale pe lângă ziduri, în umbra îngustă. El trece în plin soare. Îl mână o grabă de evadat. Are atâtea de isprăvit într-o singură zi! Predarea cheilor şi a hârtii-lor la Agenţie. Rămas bun de la Şerban. Iscălituri şi sigilii pe paşaport. Alcătuirea planului de drum. Pe-o cale mai ocolită, la Königsberg, Cracovia şi Lemberg, de unde să ajungă la Iaşi cu un plocon de vechi documente moldoveneşti, neistovita lui patimă. Îl mână o grabă de evadat; dar tot a încetinit mersul în faţa saltarelor de anticari. Şi-a zvârlit ochii pe scoarţele scorojite, îmbâcsite de colb, albite de soare… Cu instinct de căutător a oprit privirea la un titlu de pe-o copertă: Richard Kunisch, Bukarest und Stambul, Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei. Berlin. Carte veche de treisprezece ani, pe care o cunoştea doar din auzite, numai cu primele foi tăiate, lepădată de-un cititor ce va fi ostenit şi a găsit-o fără nici un interes. Poate că în realitate nu preţuieşte nici chiar sfertul de taler cerut de neguţătorul mărinimos, în dorinţa să nu piardă cel dintâi muşteriu, dintr-o asemenea zi de vară pustie negoţului.

Muşteriul nu s-a tocmit.

A numărat mărunţişul, a pus cărţulia în buzunar şi a dat drumul pasului spre grăbitele-i întâlniri. Se dojenea singur cu o mucalită, cu iertătoare îngăduinţă. Fără de leac boala! Acasă abia a izbutit să prindă în ţinte capacul lăzii încărcată cu prea multe hârţoage, iar el mai culegea alte hârţoage pe drum. Fără de leac boala! Ce poate să scrie un neamţ necunoscut despre Ţara Românească? Ce poate să vadă şi să scrie? … A simţit o privire căutându-l de pe celălalt trotuar. O femeie a întors capul după el… Parcă era Milly. Încolo, cu Milly! S-a sfârşit cu Milly, cu trenul de Potsdam, cu sticla de Kümel. Încă o zi. Mâine biletul de clasa a treia; poimâine Königsberg; arhivele cu documente; poate mai mult decât ele, oraşul unde s-a născut, a trăit şi a murit Kant; sala de universitate unde a predat Kant; mormântul

lui Kant. Îşi simte nerăbdarea privatistului din Cernăuţi, când a plecat spre Blajul lui Arune Pumnul şi a mai marilor înaintaşi: Samuel Micu, George Şincai şi Petru Maior, cei trei mucenici valahi a căror slovă o păstrează în altă carte din lada bătută cu ţinte. Câte nu s-au primenit în sufletul şi în cugetul lui de atunci? Iată şi un ofiţer pieptoşat în uniforma-i prea strâmtă 1 Zdrăngăne pintenii, zdrăngăne sabia, şuieră cravaşa spintecând văzduhul încins. Îi curg dâre de năduşeală pe frunte de sub cozorocul chipiului, i s-a muiat cosmeticul mustăţii, însă nu şi-a lepădat sumeţirea. Calcă să zguduie temelia caselor. Un câne a fugit să se ascundă într-un gang. Bine că scapă de toate aceste privelişti, episoade, chipuri zugrăvite pe pânza vremii şi a locurilor de aici. Îl va mai chema vreodată, ceva, îndărăt?

La Agenţie uşile vraişte. Coridoare umbroase, pustii, hrube stropite cu apă pe pardoseală; duhoare de leşie, de cazarmă, sală de gară, percepţie, şcoală în vacanţă.

În lipsa excelenţei toţi au dat bir cu fugiţii. Face de strajă numai Martin Groth, adormit pe un scaun, cu ţeasta cheală rezemată de zid, cu gura căscată, şi cu răsuflarea ca în spasmuri de agonie.

A sărit în picioare buimac. Se freacă la ochi:

— Uliuliu! Dumneavoastră eraţi?

— Eu… zâmbeşte domnul secretar particular. Eu eram şi ca mâine n-am să mai fiu!

Martin nu înţelege tâlcul cuvintelor şi nici nu încearcă să le înţeleagă.

O ia înainte să poarte cârpa de praf pe masa de lucru. Aşteaptă porunci.

Deocamdată domnul secretar n-are de dat nici o poruncă. Orânduieşte condicile pentru predare, caligrafiază demisia, priveşte cu melancolie pentru cea din urmă oară pereţii care i-au sugrumat aproape doi ani din viaţă. Foile calendarului au rămas nerupte din luna mai. Îl înăbuşe mirosul mucegăit de pivniţă, de mobile şi de hârtii vechi. În sfârşit scapă de toate.

Până la unsprezece nu-i nimeni să-l elibereze. Şi nici la unsprezece, nu-i vreo siguranţă că se va milostivi să calce pe la Agenţie, locţiitorul excelenţei-sale. Un ceas îi pare acum mai nesfârşit decât cei doi ani din viaţă pierduţi. Nu-i nimeni şi totuşi a izbucnit o gălăgie vajnică în coridor. Glasul lui Martin acoperit de alt glas, mult mai puternic, mânios şi stropşit. Vorbă nemţească, dar accent românesc, sudalmă românească, din ţară.

— Ce fel de Agenţie? Cum, nu-i nimeni?

— Să trăiţi, uliuliu, vedeţi, că vara… concediu… uliuliu, excelenţa…

— Slăbeşte-mă cu excelenţa! … În afară de tine, nu este alt tâmpit cu care să mă pot înţelege?

— Uliuliu, este… domnul secretar particular.

— Du-mă la el! … Păşeşte înainte, guşatule!

Paşii s-au apropiat pe coridor de uşa deschisă. Domnul secretar, cu toată firea-i potolită, se pregătea să întâmpine hărţăgosul mosafir după un protocol prea puţin diplomatic, potrivit unor asemenea răcnete şi sudălmi. Măcar pentru a spăla ocara şi umilirea lui Martin, tâmpit şi guşat fără de guşă. Mosafmil intră cu aceleaşi gânduri războinice. Cn pălăria pe ceafă călcă apăsat, trânti uşa de perete cu toate că o aflase deschisă, se uită chiondorâş:

— Domnul?

Şi îndată întinse mâinile, izbucnind în veselă mirare:

— Ei, bată-te! … Tu eşti, mă Eminescule? Tu erai „celălalt tâmpit?

Mihai Eminescu şovăi până să găsească un nume pentru acest chip, cunoscut parcă, dar cunoscut într-altfel, fără să ştie de unde.

Apoi o perdea i-a căzut de pe ochi. Înaintea lui se afla cu braţele întinse Tilică Brăboiu, nepotul ceauşului de ogradă, de la hanul Şerban-vodă.

Zvârlindu-şi pălăria pe masă şi scoţându-şi mănuşile, fostul tovarăş de-o iarnă îşi lămuri mai calm indignarea:

— Monşer, trebuie să recunoşti că am niţică dreptate. E a doua oară de azi-dimineaţă, de când tot viu aci să capăt acelaşi răspuns: Nimeni! … Nu-i nimeni! … Credeam că o Agenţie diplomatică e un serviciu public cu ore fixe, nu o moară pustie, în paza unui guşat…

— Martin nu-i guşat… protestă Eminescu.

— Nu-i! Ştiu! Văd! Dar ar trebui să fie guşat după bolboroseala din care abia înţeleg te miri-ce şi mai nimic… Uliuliu! … Uliuliu! … Şi atât!

— Poate că şi nemţeasca ta e de vină, dacă nu înţelege prea multe…

— Să zicem… De hatârul tău să-i acord oarecare circumstanţe atenuante. Dar scandalul rămâne! … Se poate să lăsaţi o Agenţie diplomatică în seama unui uşier? Am făcut tapaj şi fiindcă sunt grăbit… Am făcut tapaj însă şi din principiu… La autorităţi, eu din principiu strig şi ameninţ. Numai aşa ţi se deschid uşile… Dovadă că fără scandalul meu, individul mă lăsa să plec a doua oară, fără să ştiu nimic despre existenţa ta… Ce-nvârţi p-acilea?

Trântit picior peste picior pe scaunul din faţa mesei, nepotul ceauşului de slugi scoase o tabachere cu ţigări de preţ, oferi, ceru foc lui Martin, îi făcu semn să plece şi să nu-i stârcească în spate, se pregăti să asculte. Eminescu însăila câteva cuvinte. Puţine şi puţin lămurind adevărata sa stare.

Îl stingherea acest vechi tovarăş şi prieten. Îi îndura greu privirea lipsită de blândeţe, care îi cerceta hainele ponosite, obrazul nebărbierit, părul prea lung, înfăţişarea sălbătăcită în cămăruia unde a sihăstrit cu tomurile lui Kant căpătâi.

Tilică Brăboiu altfel arăta la chip şi la port.

Obrazul colţuros purta semne de îngrijire; bărbia albăstrită de ras, părul încâlcit de altă dată, adus în pieptănătură mai occidentală. Guler larg şi lat, cravată cu ac de perlă, haine de vară în culoarea borangicului. O îngrijire şi o mulţămire de sine, cu totul nepotrivită descumpătatelor zbierăte din coridor şi cu totul neaşteptate la nepotul unui ceauş de ogradă.

Când a prins şi el să vorbească, fostu-i tovarăş de-o iarnă a aflat cheia acestor schimbări. Tilică Brăboiu se întorsese de trei ani în ţară, doctor în Drept de la Paris. Îşi găsise de îndată rosturi. Îşi făcea loc dârz pentru alte rosturi încă mai înalte.

Acum era în drum spre băi, la odihnă, şi folosea prilejul unui popas la Berlin, pentru a iscodi anume documente în legătură cu „afacerea Strussberg”. Deci era şi el în căutare de documente. Altfel de documente! … Concesia se anulase. O preluaseră alţii.

Dar cu toată sfărâmarea contractelor, adulmecase preţioase date bune de cules şi păstrat, pentru a fi date la iveală în ceas potrivit.

— Înţelegi? Când pui ursul cu tălpile pe jăratec, joacă aşa cum îi cânţi… Eu adun ceva jăratec, d-aci, ceva jăratec dă dincolo, să-l ţin sub spuză şi să aştept! …

Râdea şi clipea din coada ochiului.

Atunci din nou, râsul şi vorba nu se mai potriveau cu îngrijirea pariziană a straielor, cu mănuşile fine zvârlite pe masă şi cu perla înfiptă în cravată. Râdea şi clipea din ochi ca samsarii mehenghi ai orzarilor şi cirezarilor, de la hanul lui Şerbanvodă. Învăţătura şi doctoratul de la Paris se dovedeau un pospai. Subţire smalţ, îndată plesnit, sub care se ivea nepotul ceauşului de slugi, lacom de procopseală şi de înaintări în cinuri.

Acum se lămurea ciudăţenia în cugetul lui Eminescu. De câte ori vorbea cu inginerul Hans Wolgast, de câte ori îi asculta, planurile şi socotelile, îi părea că toate nu-i sună străine. Îi aminteau ceva nehotărât, o mijire de dedublare. Parcă aceleaşi judecăţi le mai auzise rostite de alt glas. Sau încă un mai încâlcit şi bizar simţimânt… Îi păreau că deşi nu vor fi fost încă spuse de acel glas, care îi suna dedublat în ureche, avea să le audă neapărat, cândva, ca un drept inalienabil al acelui glas. Acum se limpezea turburea preştiinţă. Auzea cu adevărat glasul şi judecăţile, întocmai ca în întâmplarea povestită de Schopenhauer în Parerga,

întâia carte, din care a croit un sistem. Visase într-o noapte servitoarea că şterge nişte pete de cerneală. A doua zi, dimineaţa, fără să ştie de vis, Schopenhauer a răsturnat călimara şi astfel întâmplarea din somn s-a împlinit îndeaievea. „Alles was geschich, geschicht, notwendig!” Întâlnirea aceasta îşi are o tălmăcire. Azi-dimineaţă, când inginerul Wolgast împărţea porunci salahorilor şi zidarilor, iar el a fugit să nu-i cadă în cale, o umbră de gând, în dosul cugetului conştient, căuta în amintiri asemuirea unui glas cu alt glas, ca să-i lumineze o lăuntrică fereală de-un anumit soi de oameni. A fugit de unul. L-a întâmpinat altul. Acesta venea ca un vestitor din ţară, să-l pre-vină către ce fel de lume e grăbit să se întoarcă… Fostul tovarăş vorbea. El asculta îndepărtat, cu un zâmbet fără de pricină melancolic, amar.

Începea de pe acum să se răcească bucuroasa nerăbdare a întoarcerii.

— Şi poezia? … Colaborai parcă pe vremuri la Convorbiri. Te-am urmărit…

Colaborarea lui devenise un trecut. „Pe vremuri…”

— Colaborez şi acum. N-am avut timp… voi reîncepe.

— Atunci eşti bine cu Maiorescu şi ejusdem farinae? Nu mai înţeleg nimic, monşericule! … Eşti bine cu Junimea şi stai în mizeria de aci; toţi cei din ţară se procopsesc şi tu baţi apa în piua lui Schopenhauer… Strânge-ţi bagajele şi dă goană până ce nu vă scoatem din pâine! … Căci ne vine rândul acuşacuş, şi nouă, roşilor… Lasă-l pe Schopenhauer… Ori mai bine ia-l pe Schopenhauer cu tine, fiindcă a devenit rentabil… Ia lecţii de la Maiorescu, la ce poate folosi un Schopenhauer bine administrat… Iar de la maestrul tău, nu pune toate aşa zisele lui înţelepciuni la inimă. Vezi mai bine cum s-a condus Schopenhauer în viaţă, decât să urmezi ce-a povăţuit el pe alţii să facă… Acolo-i clenciul! Pesimist şi disperat de viaţă, pe hârtie… Un disperat care stă la etajul întâi de frica focului, care îşi aduce paharul lui la restaurant de frica leprei şi ciumei,

care ascunde aurul în ulcele şi hârtiile de bancă printre scrisori vechi, care îşi scrie socotelile în greaca antică şi în latină ca să nu i le poată descifra hoţii şi să-i stoarcă banii cu torturi! … Acesta e Schopenhauer cel adevărat, monşericule! … De la el învaţă ceva… Cărţile păstrează-le pentru citate! … Sunt la modă… Sperii lumea în România cu ele…

Ascultând, Eminescu simţea din nou crescând în el clocotul din clipa când îi auzise glasul pe coridor, strigătele şi porunca răstită lui Martin, să-l ducă la „celălalt tâmpit”. Se înfrânase pe sine. Se sili să zâmbească. Era singurul chip de a rămâne credincios înţelepciunii învăţate din bătrâni.

Nepotul ceasului de argaţi bănui vag lupta de cuget a fostului tovarăş şi strânse din umeri:

— În definitiv, te priveşte! … Eu îţi vreau binele, puiule! Cunosc ţara şi oamenii. Uitam că tu nu eşti dintre cei care să le dea de furcă, vreodată.

— Şi tu, le dai? întrebă Eminescu, zâmbind cu o angelică stăpânire de sine.

— Oho! Am şi început, dar încă nu le-am arătat ce pot. Abia îmi ascut armele… De aia umblu şi pe la tocilarii d-acilea!

Martin uşierul, veni cu vestea că locţiitorul excelenţeisale, în sfârşit, s-a milostivit să coboare în birou. Eminescu a trecut rândul fostului tovarăş.

— Ai să cam aştepţi, Eminescule, băiete! … l-a avertizat nepotul ceauşului.

— Aştept!

Tilică Brăboiu s-a închis singur în cancelarie cu reprezentantul diplomatic. A dat el poruncă lui Martin să păzească intrarea. A întârziat mai bine de un ceas. Şi a ieşit cu figura triumfătoare, petrecut până la uşă de locţiitorul excelenţei, pipăind buzunarul cu ale sale copii de documente, grăbind să ajungă la cealaltă întâlnire, la concesionarii anulaţi, pentru întocmirea celui de al doilea

dosar, atât de neapărat trebuin-cios unui colecţionar de bine chibzuite şi obiective arhive.

Când i-a venit rândul să intre, locţiitorul excelenţei a întins secretarului particular un vârf de deget, cum se cuvine unui mărunt subaltern cu treizeci de taleri leafă. Eminescu a despăturit zâmbind demisia şi a aşternut-o pe masă. Bine că scapă!

— Uliuliu! s-a tânguit Martin Groth. Peste un sfert de ceas, aflând că rămâne fără ocrotitor. De-aeuma pot spune că-s orfan…

Se ţinea ca un mânz de domnul secretar, din birou în coridor, din coridor la dulapurile cu dosare.

— Vă mai întoarceţi domnule secretar? Uliuliu! nu-i aşa că vă mai întoarceţi?

— Nimeni n-o ştie, Martine…

— Să vă duc eu mâine bagajele la gară…

— Nu-ţi mai roade tălpile, Martine. Tocmesc o droşcă şi s-a isprăvit. Ţine! … Ţine şi uită că te-am făcut să goneşti câte o dată ca un prepelicar pe străzile Berlinului… Nu era din voia mea. Slujba! …

— Uliuliu! se înduioşă Martin de atâta dărnicie, băgând talerii în buzunar. Uliuliu, se vede că v-a venit o moştenire din ţară şi că de asta plecaţi! … Ori poate, uliuliu, v-aţi luat doctoratul şi nu vă mai pasă? …

— Întocmai! Toate noroacele pe capul meu, Martine.

Domnul secretar particular a pornit zâmbind pe strada învălvătată de dogoare. În urma lui a rămas încă un moşneag să-i jelească o plecare. Un moşneag în livrea jerpelită, cu încălţările scâlcite, cu soarele lucind în pleşuvie ca într-o oglindă sferică.

Din capul scărilor Martin Groth făcea semne cu mâna. Eminescu nu s-a întors să privească. Îl mai aştepta o întâlnire. Cea de pe urmă.

VIII.

A bătut în uşă, înăbuşindu-şi oftatul. Cea mai de pe urmă şi mai grea întâlnire.

— Herein!

Ce glas dintr-un fund de pământ!

A intrat şi s-a tras cu un pas înapoi. Nu putea călca peste pete de sânge. Peste nenumăratele rotocoale de sânge de pe podeaua albă. Din dosul mesei, din scaunul doftoriceştilor consultaţii, Şerban rânji cu dinţii clempăniţi de strigoi:

— Intră… păşeşte… e sânge din sângele tău! …

Mihai călcă în vârful degetelor, alegând ostroavele de duşumea neatinsă de sânge din sângele lui.

— Apropie-te! îşi pierdu bolnavul răbdarea de atâtea superstiţioase mofturi. Te aşteptam… Vii să vezi dacă nu mi-am dat ortul înainte de termen? Ha-ha! De data asta nu mă mai înşel; mai am două, exact două!

Înălţase mâna cu manşetele rotunde şi tari, răsucind două degete de schelet: două luni…

Spiriduşul gâtlejului se zvârcolea în scălâmbe salturi de-o cumplită iuţeală, sub barba rărită, tunsă, smulsă, roşcată acum, ca blana cânilor năpârliţi în vară. Se sghihuia macabru spiriduşul, ha-ha – ha-ha! în închisoarea de cartilagiu, zvâcnind să plesnească gratiile sfârcoase şi să ţâşnească afară, hihi-hihi! Şi fiindcă nu putea scăpa, se răzbună pe temnicier în felul său. Din hohote dogite de râs, Şerban trecu în spasmuri de tuşă. Se ţinea cu amândouă mâinile încleştate de marginea scaunu-lui, horcăind, trăgând înghiţituri de aer ca să le scuipe cu zdrenţe de plămâui. Acum scuipa direct pe podele, nu în tale-rul de tablă cu dezinfectante ori în batistă. Scuipa până de-parte. Rotocoale, rotocoale de sânge, unele proaspete, altele închegate, care ţeseau pe jos o lugubră scoarţă de rotocoale de sânge.

Mihai umplu un pahar cu apă la robinetul căzănelului din perete. Încercă să-l apropie de buzele lui Şerban. Bolnavul îi împinse mâna, ferindu-se ca de-un pahar cu venin.

După ce s-a ogoit tusea, i-a spus deodată c-o blândeţe neaşteptată, cu o blândeţe vicleană de nebun:

— Şezi, Mihai! … Şezi şi povesteşte-mi…

— Ce? întrebă Mihai, apropiind scaunul. Ce să-ţi povestesc?

— Nu te mai preface… Vii de la înmormântarea mamei… Ilie a fost?

Mihai îşi şterse broboanele reci de pe frunte:

— Ce vorbeşti tu, Şerbane? …

— Nu-mi mai ascunde. De prisos să-mi ascunzi… Ştiu tot, frăţioare! … Mi-a scris Iorgu… A fost o îmormântare cu multă lume… I-au făcut mormântul lângă al Harietei… Numai asta nu ştiu… Nu mi-a scris Iorgu… A lipsit ori nu Ilie? … Asta nu ştiu… Vreau să-l văd.

— Şerbane…

— Taci! Dacă nu vrei să-mi răspunzi, taci! … Ascultă, sunt paşii lui Iorgu… Pe el îl aştept, să-mi spună el cu de-amănuntul…

În mintea cuprinsă de rătăcire, morţii se amestecau cu viii. Mihai se cutremură de această spăimoasă lunecare a cugetului şi totuşi trăia şi el halucinaţia, ca în povestirile fantastice scrise de Hoffmann, de Jean Paul, de Novalis.

Afară, la uşă se auzeau cu adevărat paşi. Paşii lui Iorgu? Mai mulţi paşi. Un deget a bătut în uşă.

Doctorul n-a strigat ca întotdeauna:

— Herein!

A strigat:

— Intră! Intră, Iorgule!

— Herein! a adăugat Mihai Eminescu, alungându-şi molipsitoarea clătinare a minţii. Herein!

Doi oameni au intrat. Un bărbat şi o femeie cu un copil rănit în braţe. Doi localnici de cartier mărginaş. Copilul avea mâna sfărâmată din încheietura cotului, moale, şuroind de sânge: îşi rezemase capul palid, căzut, pe umărul femeii. Gemea. Un şcheunat subţire, sfârşit, de căţel care se văicărase până ce şi-a pierdut glasul.

Pe dată vedeniile nebuneşti s-au risipit şi sub ţeasta medicului bolnav; mai fără de speranţă bolnav decât toţi

pacienţii lui de pripas. Au fost mai tari învăţăturile şi îndatoririle doftoriceşti.

Şerban a sărit în picioare, s-a apropiat de copil, a pipăit mâna, a pus întrebări scurte.

— Nimic… Un nimic. Mai multă spaima…

S-a întors:

— Mihai! Deschide dulapul şi adă cutia cu instrumente… Dă foc la spirt!

Se mişca uşor, sigur, cu mintea limpezită, după toate prescripţiile doftoricescului meşteşug. A întins copilul pe canapeaua învelită cu muşama, i-a potrivit delicat capul pe pernă. Cap alb ca hârtia, cu păr cânepiu, retezat scurt, îmbâcsit de praf. A dat drumul la robinet să-şi spele mânele. Cu mânecile suflecate, atent, sever, trecea cuţitele prin flacăra albastră. Cei doi părinţi, stăteau la căpătâiul copilului, aşteptând cu braţele spânzurate. Nu cutezau să mai vorbească, nici să mai dezmierde fruntea murdară de sudoare şi colb. Femeia mai purta un copil în pântec. Bărbatul nu-şi putea desprinde ochii de la rotocoalele de sânge. Peste petele vechi, închegate, zim-ţuite cu spumă albă, cleioasă, respingătoare; sângele copilului lor picurase alţi bănuţi mai mici şi mai roşii, de-un roşu curat. Băiatul scâncea cu ochii deschişi larg, înfricoşaţi, la flacără şi la cuţite.

— Cum te cheamă? îl întreba Şerban prietenos, ca să-i smulgă privirea în altă parte de la pregătirile caznelor.

— Ulle! mă cheamă Ulle… gângăvi pruncul.

— Ei bine, domnule Ulle, află că în două săptămâni ai să baţi din nou mingea…

Femeia îndrăzni să se mişte, rotunjind o mână pe pântec, cealaltă pe fruntea copilului:

— Ulle îl cheamă, domnule doctor… Şi vedeţi cum ati ghicit dumneavoastră? Tot mingea-i de vină… Se juca în mijlocul străzii… I-am spus: „Bagă de seamă, Ulle, bagă de seamă! Are să dea o droşcă peste tine, vreun smintit de soldat călare…” Am vorbit parcă într-un ceas rău… Spălam

rufele în curte. Aud un strigăt şi un duruit de roţi. Mi-a sărit inima… E Ulle! zic… şi când am dat fuga, sărăcuţul de el se zbătea la pământ. Droşca a fugit…

— Să ne faceţi şi un certificat, v-am ruga… vorbi bărbatul răsucind şapca în degetele noduroase. Îi dăm noi de urmă şi-l chemăm la judecată. Cerem despăgubiri…

Doctorul Şerban Eminovici s-a uitat atât de apăsat la bărbat, încât părintele copilului a tăcut, ruşinându-se şi plecând ochii. Îl scuză femeia:

— Vorbim aşa, fiindcă suntem nevoiaşi. N-avem taler în casă. De unde să plătim medic şi medicamente?

— Ajunge! rosti cu o bruscă asprime, Şerban. Cine v-a pomenit de plătit medic şi medicamente?

Apoi, în româneşte, ca să nu înţeleagă copilul:

— Mihai… Vino aici şi ţine! … Nu-l lăsa să mişte. Nu lua seamă dacă se zvârcoleşte şi dacă se vaietă că-l doare… În meseria noastră, ca şi în viaţă, adesea durerea se vindecă numai cu o durere şi mai mare. Cel puţin deocamdată; până una-alta. Ţine zdravăn, Mihai, iar dacă nu suporţi, întoarce ochii!

El, cu o îndemânare neturburată de zvârcolirile şi de strigătele copilului, de oftările femeii şi de crâşnetul încleştat din fălci al bărbatului, a curăţit rana, a pus osul la loc, a aşezat un fitil şi a cusut pielea, a înfăşurat bandajul deasupra păturii de vată. Şi sfârşind, a netezit obrazul băiatului cu dosul degetelor de schelet:

— Ei, vezi domnule Ulle, că nu te-a tăiat şi că au te-a spintecat nimeni? Ai scăpat ieftin… Îţi plac acadelele?

— Plac…

Căută în buzunarul jiletcei un ban:

— Pofteşte, să-ţi cumpere maică-ta acadele. Şi mâni să vii la mine, că am să-ţi cumpăr eu altele… Ca peştişorii… Acadele verzi, cu mintă, ca peştişorii…

Îl ameninţă ridicând degetul, ca un unchi glumeţ şi cu incurabilă slăbiciune pentru năcăfalele nepoţilor:

— Însă avem o socoteală mai întâi! … Ia aminte, fiindcă altfel mă burzuluiesc şi stricăm prietenia! Să-mi făgăduieşti că ai să laşi fâsele în pace…

— Făgăduiesc…

— … şi să-mi făgăduieşti pe urmă, că ai să deschizi ochii altădată la droşti… Puteai să te capeţi cu acadele de la nenea doctorul şi fără să-ţi scoţi mâna din încheieturi…

— Făgăduiesc…

Copilul surâdea printre lacrimi cu durerea şi cu spaima ogoite.

Iar Mihai Eminescu luă cunoştinţă uimit de această faţă uitată a fratelui ursuz, osândit la moarte, cu mintea, cutreierată de stihiile nebuniei, şi totuşi câştigând atât de uşor încrederea unui copil.

Cu o înlăcrimată înduioşare îşi aminti dimineaţa de iarnă, când Şerban, studentul de la Erlangen. Venise să-l scoată din mormântul de conţopist al consiliului judeţean de Botăşăni. Îşi aminti drumul lor de-atunci, dincolo de bariera târgului, pe câmpiile şi colinele ninse, sclipind în razele soarelui. Vedea din nou, cu o sfâşietoare claritate întinderile albe de-acolo şi de-atunci: săniile ţărăneşti cu boi îndepărtându-se agale pe oplene, sănioarele sprintene cu căluţii care străbătutau în văzduhul rece gonind la trap pe pârtiile albe-albăstrii. Mai auzea parcă şi acum ecoul clinchetului metalic de zurgălăi stingân-du-se; pe urmă glasul bun şi grijuliu al fratelui mai mare, reluând de la capăt povăţuirile întrerupte cât au ascultat amândoi zâmbind ecoul familiar al zurgălăilor din iernile şi din patria copilăriei; înverşunându-se cu îndemnul să se întoarcă la învăţătură şi să nu mucezească într-o canţelarie de conţo-pişti osândit pe veci la nimicnicie. Îi mai simte parcă palma ocrotitoare pusă pe umăr şi alipindu-l de el. Tot dânşii fuse-seră oare? Tot dânşii au trăit oare cândva acele clipe, acea dimineaţă de iarnă, acea blândă şi dulce înfiorare a simţiminte-lor de pace şi de încredere? … Cum ar fi vrut acum să regăsească măcar un dram din căldura frăţească

de-atunci, să-l încălzească la rândul său în înfricoşata-i singurătate, să-l alipească tot aşa la pieptul lui într-un omenos elan. Atât de simple ar fi toate şi atât de izbăvitor pentru amândoi! …

Când au rămas din nou singuri, Şerban însă s-a posomorât iarăşi. Se sfărâmase firul subţire care îl aducea la suprafaţa vieţii.

Spuse, aşezându-se la locul său, în dosul mesei:

— Te-ai purtat bine! … Ai îndemânare şi tu. Eu întotdeauna m-am gândit la asta, Ilie! … Să-ţi isprăveşti învăţătura la şcoala lui Davilla şi să vii pentru a lucra împreună… Să facem cabi-net medical: „Fraţii Şerban şi Ilie Eminovici…” De ce-ai întârziat atâta… Acuma e prea târziu…

A ridicat ochii.

A privit încruntat la Mihai şi a început să bată cu pumnul de schelet în masă:

— Tu ce cauţi aicea? De ce ai luat locul lui Ilie?

Călimara de ipsos cu cap de mort, sălta la fiecare izbitură de pumn:

— Ce cauţi tu aicea? Afară! … Nu-mi trebuiesc iscoade să vadă cum îmi scuip sângele şi cum mor… Aha! Ai nevoie de-un mort, de-un strigoi, pentru bâlbâielile tale în versuri cu morţi şi cu strigoi? … Iorgu, Ilie! Veniţi! … Ajutaţi-mi să-l scoatem afară. Să ne lase între noi. Pleacă, să nu te văd! … să nu te văd! … să nu te văd! … Pleacă! Du-te! Să nu te văd! …

SFÂRŞIT